

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 3

FÖRSTA KAMMAREN

1970

22—23 januari

Debatter m. m.

Torsdagen den 22 januari

Sid.

Svar på enkla frågor:

av herr Strandberg (m) om förbättrad säkerhetsutrustning på Arlanda flygplats	3
av herr Wikström (fp) om förbättrad katastrofberedskap vid Arlanda flygplats	3
av herr Wikström (fp) om konkurrens och service i fråga om taxi	4
av herr Skärman (fp) ang. saltningen på gator och vägar vintertid	6
av herr Ernulf (fp) ang. kreditrestriktionernas verkningar för mindre och medelstora företag	9
av herr Schött (m) ang. tidpunkten för tillhandahållande av deklarationsblanketter	10
av herr Björk (s) om skydd för författares upphovsrätt vid de statsunderstödda teatrarna	11
av herr Lidgard (m) ang. tid för läkare att bedriva forskning..	13
Remissdebatt ang. statsverkspropositionen m. m. (Forts.)	15

Fredagen den 23 januari

Remissdebatt ang. statsverkspropositionen m. m. (Forts.)	127

Samtliga avgjorda ärenden**Torsdagen den 22 januari**

Bankoutskottets utlåtande nr 3, ang. ändring i reglementet för Nordiska rådets svenska delegation	14
— memorial nr 1, ang. fullmäktiges i riksbanken avgivna berättelse	14
— nr 2, ang. fullmäktiges i riksgäldskontoret avlämnade berättelse	14

Fredagen den 23 januari

Val av medlemmar i Nordiska rådet	126
Val av suppleanter i Nordiska rådet	126

Torsdagen den 22 januari förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 14 innevarande månad.

Herr TALMANNEN yttrade:

Dagens sammanträde inleddes med ett stort antal enkla frågor. Eftersom remissdebatten pågår, hoppas jag att vederbörande kommer att iaktta den begränsning av talartiden som är föreskriven.

Om förbättrad katastrofberedskap vid Arlanda flygplats

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet NORLING erhöll ordet för att besvara dels herr *Strandbergs* (m) fråga om förbättrad säkerhetsutrustning på Arlanda flygplats, dels ock herr *Wikströms* (fp) fråga om förbättrad katastrofberedskap vid Arlanda flygplats, vilka frågor intagits i kammarens protokoll för den 14 januari, och anförde:

Herr talman! Herr Strandberg har frågat om jag avser att medverka till att sådan säkerhetsutrustning tillförs Arlanda flygplats att spaningsmöjligheterna väsentligt förbättras. Herr Wikström har frågat mig vilka åtgärder jag ämnar vidta för att förbättra katastrofberedskapen vid Arlanda flygplats.

Jag har funnit det lämpligt att besvara frågorna i ett sammanhang.

Flygräddningstjänstens allmänna organisation och förfaringssättet vid olyckor grundar sig på standardbestämmelser och rekommendationer utfärdade av Internationella civila luftfartsorganisationen (ICAO). Utifrån dessa förutsättningar och under beak-

tande av lokala förhållanden och erfarenheter har luftfartsverket utfärdat tilläggsföreskrifter avseende larmförfaranden, räddningsutrustning m. m. vid svenska flygplatser.

Olyckan vid Arlanda har riktat uppmärksamheten på katastrofberedskapen och räddningsorganisationen vid denna flygplats. Den av Kungl. Maj:t tillsatta särskilda haverikommissionen studerar, som normalt är fallet, även dessa frågor. Jag har från kommissionens ordförande inhämtat att en delrapport om räddningstjänsten kommer att avlämnas inom den allra närmaste tiden. Samtidigt pågår inom luftfartsverket — med ledning av hittills vunnna erfarenheter av olyckan — en noggrann och omfattande undersökning, i vad mån åtgärder för att förbättra säkerhetsutrustning och räddningsrutiner m. m. är motiverade.

Herr STRANDBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga.

Motivet för att ställa min fråga har varit att inför allmänheten visa att beslutande och anslagsbeviljande myndigheter ägnar skärpt uppmärksamhet åt de problem, som sammanhänger med inträffade händelser — i detta fall Arlandaolyckan.

Det är helt riktigt att vi här i landet följt ICAO:s standardbestämmelser och rekommendationer. Men efter vad som nu inträffat frågar man sig om dessa bestämmelser är tillräckliga. Det synes onekligen vara så att Arlanda är för dåligt utrustat i fråga om säkerhets- och spaningsutrustning. Brist på markradar, krysspejl och närstationerad räddningshelikopter föreligger enligt min uppfattning.

Om konkurrens och service i fråga om taxi

Vi skall självfallet inte föregripa haverikommissionens rapport eller luftfartsverkets utredning om säkerhetsutrustning och räddningsrutiner. Men så mycket skall vi väl ändå våga uttala som att vi är beredda att ställa erforderliga medel till förfogande för att förbättra utrustningen och spaningsmöjligheterna. Jag är beredd härtill och hoppas verkligen att kommunikationsministern också är det.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Flygolyckan vid Arlanda var inte bara en tragedi genom att ett antal människor omkom, utan också en chock för allmänheten. Olyckan avslöjade en häpnadsväckande brist på katastrofberedskap. Det är inte att undra på att flygpassagerare frågar sig varför det dröjde så länge innan vraket hittades.

Detta var bakgrunden till att jag ställde min fråga till kommunikationsministern. Jag tackar för svaret.

Det är uppenbart att man, utan att avvakta några utredningar, har anledning att påtala behovet av en förstärkt utbildning för flygtrafikledarna. Vi vet att de militära befattningshavarna är bättre utbildade än de civila; och det gäller inte bara grundutbildningen, utan framför allt är de förra mer tränade i att agera snabbt vid katastrofer. Vad som behövs är, tror jag, inte bara en kraftig förstärkning av grundutbildningen. Ännu viktigare är en kontinuerlig träning med deltagande i realistiska räddningsövningar. För att man skall ha möjlighet att agera rådigt i en katastrofsituation krävs att man inte handlar i panik. Det förutsätter i sin tur att man ständigt har övningar där man tvingas att fatta snabba beslut och sedan analyserar om man har vidtagit de riktiga åtgärderna. Det är önskvärt att initiativ för att stärka utbildningen tas så snart som möjligt.

Av tidningsuppgifter att döma finns det ännu inte nödradio i alla svenska

flygplan som för passagerare. Det finns tydligen inte heller några överenskommelser på den punkten, som gäller utländska flygplan vilka trafikerar svenska flygplatser. Vidare tycks det inte finnas någon internationell överenskommelse om normer för hur en sådan nödradio skall vara beskaffad och fungera. Det är möjligt att man borde överväga om inte luftfartsverket skulle ta initiativ för att åstadkomma någon internationell konvention på den punkten. Det är bland annat angeläget att man utan svårighet kan identifiera nödradiosignalerna när de kommer fram.

En annan faktor som diskuterats, inte minst i pressen, är helikopterberedskapen. Vi är tydligen alltför klena utrustade när det gäller antalet helikoptrar som finns i beredskap i Stockholmsområdet. Man undrar i detta sammanhang om en tillfredsställande samordning förekommer mellan de militära och de civila helikoptrarna och mellan flygtrafikledarna på Bromma och Arlanda. Det kan väl inte vara så att man förbereder en ytterligare försämring när det gäller helikopterberedskapen?

Herr talman! Om inte annat hoppas jag att de av mig framförda synpunkterna och frågorna kan förmedlas till luftfartsverket, vars rapport vi motser med intresse.

Överläggningen ansågs härmed sluttad.

Om konkurrens och service i fråga om taxi

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet NORLING erhöi ordet för att besvara herr Wikströms (fp) fråga om konkurrens och service i fråga om taxi, vilken fråga inlagits i kammarens protokoll för den 14 januari, och yttrade:

Herr talman! Herr Wikström har frågat mig vilka åtgärder jag avser vidta

Om konkurrens och service i fråga om taxi

med anledning av näringsfrihetsombudsmannens skrivelse med begäran om att lämpliga åtgärder snarast möjligt vidtas för att, framför allt i Storstockholm, åstadkomma från konkurrens- och konsumentsynpunkt mera tillfredsställande förhållanden på taxiområdet.

Näringsfrihetsombudsmannens skrivelse har av mig överlämnats till utredningen rörande företagsstrukturen inom den yrkesmässiga vägtrafiken, som också behandlar formerna för taxi-trafiken. Utredningen skall utarbeta förslag till åtgärder, som kan främja en från samhällsekonomisk synpunkt förbättrad företagsstruktur och som därmed bl. a. kan leda till rationellare transporter. Arbetet inom utredningen skall bedrivas så att underlag för ställningstaganden kan redovisas så snart som möjligt. Några andra åtgärder i anledning av skrivelsen anser jag för närvarande inte böra vidtas.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Den situation som har föranlett min enkla fråga torde vi alla väl känna till. Jag förmodar att ingen har undgått sitt öde när det gäller att på en gata i Stockholm försöka få tag på en taxi eller, vilket torde vara ännu svårare, att komma fram till Taxis växel och få ett annat svar än att alla bilar är upptagna. Det råder en allmän otillfredsställelse i detta avseende i hela Storstockholmsområdet, inte minst med tanke på de önskemål som gång på gång har framförts om behovet av en minskad privatbilism och ett ökat intresse för kollektivtrafik och därmed också för Taxi.

Detta är ju en gammal historia. Näringsfrihetsombudsmannen skrev i december 1965 till kommunikationsdepartementet och fäste dess uppmärksamhet på förhållandena. Vi har under de senaste åren haft ansökningar från ett med Taxi konkurrerande bolag om tillstånd att bedriva taxiverksamhet i

Stockholm. Trafiknämnden i Stockholm avtog dessa med två röster mot en; polismästaren och det socialdemokratiska trafikborgarrådet avtog framställningen, en reservant ville bifalla den. I dagarna har vi också läst i tidningarna att länsstyrelsen givit Taxi tillstånd till en ganska kraftig taxehöjning, trots att en sådan höjning har avstyrkts av KSL, alltså Kommunalförbundet för Stockholms stad och län. Man har avstyrkt med hänvisning både till de företagsökonomiska beräkningarna, som man har underkänt, och framför allt till det kaos som för närvarande råder på taxiområdet i Stockholm, där väl en taxehöjning knappast kan befördra strukturrationaliserande åtgärder.

Jag tillhör dem som i likhet med näringsfrihetsombudsmannen tror att konkurrens på denna punkt skulle betyda att vi fick en bättre situation. Jag tror att detta skulle medföra många fördelar. Bland annat skulle man då få flera telefonväxlar, flera telefonsystem och därmed ökade möjligheter att komma i kontakt med taxi. Jag tror också att man behövt vidtaga åtgärder för att få fram speciella direktnummer för den växande gruppen av handikappade i Stockholmsområdet, och detta lär för närvarande övervägas inom Taxi.

Kommunikationsministern säger att han för närvarande inte önskar vidta några andra åtgärder än vad hittills gjorts, nämligen att överlämna skrivelsen till en sittande utredning. Man får hoppas att denna utredning så småningom skall komma fram till något resultat. För min del har jag svårt att tro att de som står i snömodden och söker en taxi i Stockholm känner sig tillfredsställda med vetskapen att denna fråga övervägas av utredningen rörande företagsstrukturer inom den yrkesmässiga vägtrafiken, och att dess uppgift är att utarbeta förslag till åtgärder som kan främja en från samhällsekonomisk synpunkt förbättrad företagsstruktur.

Jag tror att det finns enkla åtgärder som snabbt kan vidtagas, och jag tyc-

Ang. saltningen på gator och vägar vintertid

ker att departementet — som behandlat denna fråga sedan december 1965 — hade haft anledning att vidtaga åtgärder tidigare.

Herr statsrådet **NORLING**:

Herr talman! Jag skall inte gå in i någon sakdiskussion med herr Wikström angående det aktuella läget på taxiområdet i Stockholm, men därmed har jag inte sagt att jag på något vis tagit de nu rådande förhållandena i försvar.

Däremot har jag ingen anledning — som herr Wikström möjligen antydde i sitt inlägg — att ifrågasätta möjligheterna för den utredning, som har fått NO:s skrivelse, att både snabbt och omsorgsfullt behandla denna fråga. Om herr Wikströms inlägg skall tydas så att han ifrågasätter utredningens kompetens att lägga fram förslag i frågan, eller om han menar att det skulle ta för lång tid innan den kommer med något förslag, så tror jag att herr Wikström lättast kommer fram till en lösning genom att läsa de direktiv som är skrivna till denna utredning. Av dessa direktiv framgår nämligen dels vad man avser med denna utredning, dels också att det brådskar med utredningen.

Självfallet skall denna fråga handläggas av en utredning som i sina direktiv direkt har fått anmodan, före NO:s senaste skrivelse, att just se på företagsstrukturen i detta avseende.

Herr **WIKSTRÖM** (fp):

Herr talman! Ja, det brådskar verkligen med detta, och vad jag ville framhålla var att allmänheten i längden icke är nöjd med att man utreder en fråga där det så länge har funnits uppenbara brister och där det har funnits förslag till förbättringar som statliga myndigheter har avvisat, samtidigt som man i dagarna har medgivit en taxehöjning. Jag tror att det är angeläget att vi får tolka kommunikationsministerns svar så att det under våren kommer förslag till förbättringar.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. saltningen på gator och vägar vintertid

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **NORLING** erhöll ordet för att besvara herr *Skårmans* (fp) fråga angående saltningen på gator och vägar vintertid, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 14 januari, och anförde:

Herr talman! Herr Skårman har frågat om vi med hänsyn till trafiksäkerhet, allmän kostnadssynpunkt, miljövård och trivsel har råd att fortsätta med saltningen av våra vägar och gator vintertid.

Min företrädare lämnade den 27 februari förra året ett svar till herr Skårman i samma ämne. Vad som sades då gäller fortfarande. Det kan tilläggas att naturvårdsverket i ett nyligen avgivet yttrande säger att förbud eller restriktioner för närvarande inte är motiverade från naturvårdssynpunkt under förutsättning att föreliggande skaderisker beaktas och hanteringen av salt sker med försiktighet. Saltning tillämpas nu i de flesta länder med vinterklimat — ofta med betydligt kraftigare dosering än i Sverige — och jag anser fördelen med isfria vägbanor vara avgjort större än nackdelen med den nedsmutsning som ibland uppkommer omödelbart efter en saltbehandling.

Herr **SKÅRMAN** (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret, som jag emellertid måste anse från min synpunkt helt otillfredsställande.

Jag har så gott som varje år ägnat mig åt denna fråga av den anledningen att vi har utomordentligt svåra problem i hela västra Sverige. Jag tog emellertid upp frågan på nytt därför att en resa från Stockholm till Alingsås söndagen den 28 december 1969 var

Ang. saltningen på gator och vägar vintertid

fullständigt mardrömslik. Jag skulle, om inte herr talmannen hade väddjat att vi skall iaktta tidsbegränsning, velat läsa upp en insändare från en person i Vargön som for från Skövde till Vargön samma söndag och skildrade hur han upplevde den resan. Han sade emellertid att han aldrig kommer att resa mer på vintern så länge saltningen pågår.

Nu är det väl i alla fall så att regeringen inte kan styra direkt emot folkmajoriteten. Göteborgs-Posten har gjort en undersökning med omröstning "för eller emot" salt. Undersökningen är inte slutförd ännu, men i den senaste räkningen var det 12 000 mot och 100 för. Det är inte ens en procent som vill ha saltning.

Det har inte skett någon verklig forskning. När det gäller korrosionen har man gjort några amatörmässiga försök i Göteborg vilka inte alls kan tas på allvar, och vad som har sagts om att problemet enbart skulle bero på dubbarna är också helt felaktigt. En del av oss har bilat i 35—40 år och har alltså kört före dubbarnas tid, före saltningens tid och under mellantiden när man saltade och inte hade dubbar, så att vi vet hur utvecklingen har varit.

Jag kan därför inte alls hålla med kommunikationsministern som solidariserar sig med saltanhängarna. Han säger: "Jag anser fördelen med isfria vägbanor vara avgjort större än nackdelen med den nedsmutsning som ibland uppkommer omedelbart efter en saltbehandling." Jag kan hålla med om att nedsmutsningen och modden kommer omedelbart, men — och det stod inte i svaret — den försvinner inte omedelbart. Efter den 28 december reste jag i tjänsten mellan Alingsås och Göteborg varje dag fram till nyår. Det snöade inte på hela tiden, men vägbanan utgjordes av en oljig, slirig massa som gjorde att man var tredje, fjärde kilometer måste stanna på motorvägen och torka av lyktor och vindrutor. Spolvattnet räckte inte till ens på denna knappt fem mil långa sträcka.

Jag vill därför vädja till kommunikationsministern att söka få i gång verkligt allvarlig forskning på detta område och undersöka om inte såväl ekonomin från alla synpunkter som även trafiksäkerheten skulle vinna utomordentligt mycket på att man gick ifrån saltningssmetoden.

Herr statsrådet NORLING:

Herr talman! Trots den begränsade tid som vi tyst lovat hålla här kan det vara nödvändigt med en liten kommentar till herr Skärmans inlägg.

Salt används inom väghållningen året om. Sommartid behövs salt för att binda damm på grusvägar, och vintertid används salt för bekämpning av halka. Genom sandning försöker man förbättra friktionen på en hal vägbanan. För att sanden skall fästa vid isen på vägbanan och för att den inte skall frysa eller bilda klumpar måste den blandas med en liten mängd salt. På vägar med stor trafik behövs en större saltmängd för att man skall nå fästverkan. Trots detta ligger sanden sällan kvar någon längre tid, utan sandningen måste upprepas ofta.

På mycket starkt trafikerade vägar är det från trafiksäkerhetssynpunkt inte försvarligt att is eller isbark får ligga kvar på vägbanan i dagar eller veckor och göra den spårig och svårkörd även om den är sandad. Vägverket har funnit att sandningen ger allt mindre verkan i takt med ökande trafik och prövar därför sedan vintern 1967 på vissa vägar i södra och mellersta Sverige halkbekämpning genom saltning. Denna metod innebär att man förhindrar uppkomst av is genom att omedelbart före eller under pågående snöfall sprida en liten mängd salt på vägbanan. Snön övergår då till modd som kan avlägsnas med snöröjningsredskap. Avsikten är att åstadkomma en helt snö- och isfri vägbanan snabbast möjligt.

Försöken har visat goda resultat när det gäller att åstadkomma halkfria vä-

Ang. saltningen på gator och vägar vintertid

gar. Enligt trafiksäkerhetsverket förbättras vägbanans friktionskoefficient vid saltning från 0,1 à 0,2 till 0,5 à 0,6, d. v. s. ungefär samma som gäller för sommarvägbana. Vid sandning kan friktionen endast höjas till cirka 0,3 vilket i stort sett motsvarar det som uppnås med dubbdäck.

En stor fördel med saltning är att man kan förebygga uppkomsten av halka, medan man vid sandning försöker förbättra friktionen på en redan halv vägbana. I båda fallen är det ungefär samma saltmängd som förbrukas. Olägenheter har emellertid visat sig kunna uppstå vid vissa väderlekstyper då vägbanan kan bli kladdig efter saltbehandling. Vid möten, omkörningar o. d. kan detta medföra nedsatt sikt och igensmutsade strålkastare.

Såväl trafiksäkerhetsverket som vägverket anser fördelarna med saltning klart överstiga nackdelarna vid en tekniskt riktig hantering, och naturvårdsverket finner — som jag också har sagt — i ett nyligen avgivet yttrande att förbud eller restriktioner f. n. inte är motiverade från naturvårdssynpunkt under förutsättning att föreliggande skaderisker beaktas och hanteringen av salt sker med försiktighet. Vägverket fortsätter därför proven. Det kan tilläggas att saltning — ofta med betydligt kraftigare dosering — nu sker i de flesta länder med vinterklimat, vilket jag också nämnde i mitt frågesvar.

Vägverket undersöker kontinuerligt om andra medel än salt kan användas för halkbekämpning. Enligt min mening talar hittillsvarande svenska och utländska erfarenheter för fortsatt halkbekämpning genom saltning på sådana starkt trafikerade vägar där den farliga spårigheten uppträder och där sandning inte ger någon rimlig friktionsverkan. Men jag anser det angeläget att metoden utvecklas så att de olägenheter som nu uppkommer vid vissa ogynnsamma betingelser minskas.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Efter denna föreläsning om saltets utomordentliga förträfflighet, något som jag hört ett par gånger förut när jag ställt frågor i ämnet, konstaterar jag att vägverket har en helt annan åsikt än majoriteten av dem som färdas på vägarna.

Jag är inte oresonlig på detta område. Då jag kör bil från Alingsås till mitt distrikt har jag två vägar att välja mellan. Dels kan jag köra motorvägen ned till Göteborg och upp efter Göta älv, dels kan jag köra på den osaltade vägen norr om Mjörn, därefter ned till Nol och på så vis komma fram till Göta älv. Jag föredrar den senare sämre vägen när det är fyra, fem grader kallt och fruset på vägen, ty modden och oljan rinner, dryer och stänker ned bilen på motorvägen så att man inte ser något, inte kan köra om och inte kan ligga bakom ett annat fordon, ty då blir bilen ännu mer nedsmutsad.

Jag vädjar till kommunikationsministern att tänka om i denna fråga och ha i åtanke de 12 000 jämfört med de 100.

Herr statsrådet NORLING:

Herr talman! Vi har ett vägverk med all den expertis som kan ställas till förfogande på detta område, vi har också ett trafiksäkerhetsverk som har fått ansvaret och förtroendet att yttra sig i trafiksäkerhetsfrågor, och vi har slutligen ett naturvårdsverk som fått förtroendet att tala om för oss, med den sakkunskap som där finns, hur vi bör behandla miljön och naturen. När alla dessa tre instanser samfällt säger att saltning kan tillåtas, betraktar jag det som mindre lämpligt att kommunikationsministern ändrar deras ställningstagande.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Jag skall bara göra en enda replik till naturvårdsverkets yttrande.

Ang. kreditrestriktionernas verkningar för mindre och medelstora företag

Jag har fått ta del av flera insändare i denna fråga. Där jag bor finns det också grannar som har häckar omkring sina trädgårdar. Häckarna dör på den sida som vetter mot vägen på grund av att vägen är saltad. Jag anser att naturvårdsverket skall ta reda på fakta innan det yttrar sig.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. kreditrestriktionernas verkningar för mindre och medelstora företag

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet **STRÄNG** erhöll ordet för att besvara herr *Ernulfs* (fp) fråga angående kreditrestriktionernas verkningar för mindre och medelstora företag, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 14 januari, och yttrade:

Herr talman! Herr Ernulf har frågat mig om jag har för avsikt att vidtaga några åtgärder för att lindra kreditrestriktionernas utomordentligt hårda verkningar för en mängd mindre och medelstora företag.

De nu tillämpade kreditrestriktionerna kan lindras först den dag då samhällsekonomiska förutsättningar härför föreligger. Denna dag kan inte på förhand fixeras, men naturligtvis kommer den hårda kreditpolitiken inte att bibehållas längre än vad som från samhällsekonomisk synpunkt är erforderligt.

Herr **ERNULF** (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min fråga.

Nu syftade den inte till någon generell uppmjukning för närvarande av kreditrestriktionerna; det senaste årets ekonomiska utveckling har tyvärr gjort ganska drastiska åtgärder nödvändiga. Jag frågade i stället om finansministern var villig att vidtaga några åtgärder för att lindra verkningarna på ett speciellt område.

Kreditåtstramningen som väl helst borde drabba något så när likformigt på alla områden drabbar i själva verket en mängd mindre och medelstora företag särskilt hårt. De har i regel låg självfinansieringsgrad — 15—20 procent är inte ovanligt — och det gör att de naturligtvis i största utsträckning är hänvisade till bankkrediter för finansieringen av sin löpande verksamhet. När då denna kreditmöjlighet stryps mycket kraftigt uppstår problem, som är alldeles speciellt besvärliga just för denna grupp. I värsta fall kan på det sättet en renodlad likviditetskris leda till betalningsinställelse och kanske konkurs med de olyckliga verkningar för företagare, anställda och samhälle som det innebär.

Meningen med kreditrestriktioner är naturligtvis inte att rationellt skötta och i och för sig lönsamma företag skall tvingas till inställelse av sin verksamhet, därför att likviditeten helt plötsligt ger dem helt andra och sämre förutsättningar att existera.

I Sjuhäradsbygden i Västergötland, som ju är välbekant för finansministern, är företagsamheten till mycket stor del baserad på mindre företag, som här har drabbats. Det är ett utomordentligt allvarligt läge som inträtt, och jag anser att vissa selektiva åtgärder skulle vara berättigade.

Kommerskollegium har i en skrivelse till inrikesministern den 28 november 1969 föreslagit en åtgärd, nämligen medelsanvisning på tilläggsstat till statens hantverks- och industrilånefond, och jag förmodar att det ärendet behandlas i samråd med finansministern.

Finansministern har ju i andra sammanhang — framför allt när det gäller att skapa inkomstförstärkning till staten — visat en mycket stor uppslagsriktighet, och min förhoppning hade varit att statsrådet Sträng också i fråga om detta speciella problem skulle haft åtgärder i beredskap.

Det gäller alltså att undvika icke önskade olyckliga verkningar av åt-

Ang. tidpunkten för tillhandahållande av deklarationsblanketter

gårder, som generellt sett i dagens läge får anses berättigade.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. tidpunkten för tillhandahållande av deklarationsblanketter

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Schöotts (m) fråga angående tidpunkten för tillhandahållande av deklarationsblanketter, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 20 januari, och anförde:

Herr talman! Herr Schött har frågat mig om jag anser att den nuvarande behandlingen av de skattskyldiga, som innebär anmärkningsvärt sent tillhandahållande av deklarationsblanketter, är tillfredsställande.

Det är beklagligt att vissa deklarationsblanketter icke har kunnat tillställas allmänheten i god tid. Riksskatte-nämnden har emellertid till taxeringsdirektören och samtliga förste intendenten den 15 januari 1970 i cirkulär uppmärksammat förhållandet. Jag citerar ur detta cirkulär följande:

”Deklarationsskyldig, som har att avge deklARATION senast den 16 februari och som till stöd för ansökan om anstånd med självdeklarationens avlämnande åberopar att erforderliga deklarationsblanketter inte funnits tillgängliga i sådan tid att han eller av honom anlitaad byrå haft skäligt tidsutrymme för deklarationens upprättande, bör anses ha visat sådant hinder för deklarationens avlämnande inom föreskriven tid, som berättigar till skäligt anstånd med deklarationens avlämnande.”

Jag utgår ifrån att med detta meddelande skall de största olägenheterna vara eliminerade.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Jag ber först att till statsrådet Sträng få framföra mitt uppriktiga tack för svaret på min fråga.

Av svaret framgår tydligt att finansministern själv anser att det av mig påtalade nuvarande förhållandet med sent tillhandahållande av deklarationsblanketter icke är tillfredsställande. Situationen är den att så sent som den 15 januari, då min fråga ställdes, hade länsstyrelserna ännu inte fått alla blanketter — det saknades ett flertal — och de saknas tydligen ännu i dag. Det är ju så att länsstyrelserna skall vidarebefordra blanketter till lokala skattemyndigheter, taxeringsnämnder och kommunernas styrelser, hos vilka de skall tillhandahållas de skattskyldiga. Även detta distributionsarbete tar sin tid, och det blir extra betungande genom att allt inte kan ske på en gång.

Det här förhållandet har naturligtvis vållat irritation främst bland de skattskyldiga men också bland de revisions- och deklarationsbyråer som skall hjälpa de skattskyldiga och vill göra detta snarast möjligt. De vet nämligen av erfarenhet att det längre fram uppstår svår arbetsanhopning. Inte minst de lokala skattemyndigheterna och taxeringsfunktionärerna, som har nära kontakt med de skattskyldiga, får helt naturligt ta del av dessas missnöje. Det är ett missnöje som tydligen både finansministern och jag förstår, och jag anser det vara ett rimligt krav att ifrågasvara de blanketter finns tillgängliga vid årsskiftet.

Av statsrådets svar framgick att det utgått ett cirkulär från riksskattenämnden. Jag skall inte upprepa innehållet i detta, men det är ju bra att det har utgått. Innehållet, som där redovisas, är ju helt naturligt, men det är beklagligt att det skall erfordras sådana cirkulär. För övrigt finner jag det anmärkningsvärt att det inte har gått ut till de lokala skattemyndigheterna för kännedom. Därigenom hade man ju i viss mån kunnat lugna allmänheten.

Avslutningsvis vill jag nu bara vädja till statsrådet Sträng att han medverkar till att det blir en bättre ordning på det här området nästa år. Det framstår som

Om skydd för författares upphovsrätt vid de statsunderstödda teatrar
 dubbelt angeläget i dessa dagar, när man tar del av betänkandet beträffande skattebrott, i vilket föreslås att det skall bli särskilt skattetillegg för dem som inte kommer in med sin deklaration i tid.

Jag ber än en gång att få tacka statsrådet Sträng för svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om skydd för författares upphovsrätt vid de statsunderstödda teatrar

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet CARLSSON erhöll ordet för att besvara herr Björks (s) fråga om skydd för författares upphovsrätt vid de statsunderstödda teatrar, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 14 januari, och yttrade:

Herr talman! Herr Björk har frågat mig om jag anser att det föreligger behov av särskilda åtgärder för att skydda författarnas upphovsrätt vid de statsunderstödda teatrar.

I fråga om skydd för författares upphovsrätt vid teatrar finns regler i upphovsrättslagen. De gäller alla teatrar oavsett om de är statsunderstödda eller ej. Självklart är att varje teater är skyldig att följa dessa regler. Om och i vad mån detta sker förhandsgranskas inte av någon myndighet. Det kan inte heller anses lämpligt att införa en sådan förhandsgranskning. Men om i det enskilda fallet ett litterärt verk vid en teater utnyttjas så att upphovsrätten till verket kränks, har författaren enligt upphovsrättslagen möjlighet att i anledning av kränkningen ta initiativ till ansvars- och skadeståndstalan vid domstol.

Med hänsyn till vad jag nu har sagt anser jag inte att det behövs några åtgärder av det slag som åsyftas i frågan.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Carlsson för hans svar på min fråga.

Statsrådet förstår säkert bakgrunden till frågan. Under de senaste veckorna har det förekommit en utomordentligt livlig pressdebatt om påstådda kränkningar av författarnas upphovsrätt vid olika teatrar. Det har förekommit skarpa angrepp och protester bl. a. från Dramatikerförbundets sida. En av de angripna har karakteriserat den aktuella situationen på följande sätt: "Överallt skrivs det, skrivs om, konfronterats, tolkas och mottolkas, så att man snart inte vet vem som har svarat för vad i det publiken ser. Som Moberg antyder: det börjar mer och mer likna djungelns lag."

Vederbörande skribent meddelar därefter att han och andra upplever denna utveckling som berikande och befriande. Det må nu vara en sak, men regering och riksdag kan inte acceptera djungelns lag på något område. En lag är en lag — som vår statsminister nyligen framhållit i annat sammanhang.

Statsrådets eget besked kan väl också betraktas som en replik med anledning av det uttalande jag nyss har citerat. Men bakom min fråga ligger ju också en undran, om situationen verkligen är så allvarlig som författarna hävdar. Man skall inte tro på allt som man läser i tidningarna, och jag är medveten om att det tidigare har förekommit överdrivna och oberättigade pressangrepp mot Göteborgs stadsteater, fastän inte riktigt på detta område. Därvidlag ger statsrådet inte något klart svar. Och om situationen verkligen skulle vara så allvarlig som den har beskrivits, måste det ju finnas skäl att överväga vissa åtgärder.

Jag har självfallet inte drömt om att det skulle införas något slags statlig förhandsgranskning av teaternas verksamhet — hur det nu skulle gå till. Men det kunde ju bli fråga om mycket enkla ting: ett och annat stillsamt påpekande vid de kontakter som ändå måste förekomma mellan departementet och teatrar. Det skulle verkligen inte vara fråga om någon form av censur.

Om skydd för författares upphovsrätt vid de statsunderstödda teatrarna

Det är inte heller riktigt tillfredsställande att statsrådet hänvisar till författarnas möjligheter att själva vidta rättsliga åtgärder. Det kan ju ändå inte bli på det sättet att teatrarna skall kunna synda på nåden därför att berörda författare inte orkar fullfölja sin klagan genom rättsliga åtgärder. Statsrådet förbigår också det faktum att upphovsrättslagen även är avsedd att skydda döda författare. Därvidlag är möjligheterna till reaktion mot missbruk och övergrepp ännu mer komplicerade.

Man lär ha varit litet i beråd om vem som skulle besvara denna fråga. Man har på sina håll undrat, om jag syftade till ändringar i själva upphovsrättslagen. I så fall hade jag givetvis formulerat frågan på annat sätt. Det kan väl hända att den nuvarande lagen har sina brister och så småningom kan behöva ändras. Detta problem tangeras i en intressant motion av herr Bergman i Göteborg som bl. a. pekar på hur det nu på vissa teatrar förekommer ett slags kollektivt författarskap, vilket rimligen måste skapa vissa nya problem ur upphovsrättslig synpunkt. Men detta är en helt annan sak. Så länge lagen existerar som den nu är — bra eller dålig — måste den givetvis re-spekteras.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Alla som haft tillfälle att följa det livliga meningsutbytet i denna fråga i pressen har väl liksom herr Björk fått intrycket, att detta är ett komplicerat och svårgripbart problem. Men jag vill nog hävda att den som har sagt att "djungelns lag" råder gör sig skyldig till en klar överdrift, ty här finns en lag, och de normala bestämmelserna gäller för hur denna lag skall kunna tillämpas. Den som eventuellt anser sig felaktigt behandlad — i detta fall författaren — har ju att föra talan. Men jag tror ändå att den diskussion som nu pågår mellan de olika parterna är nyttig och önskvärd, ty

den har ju blottat de olika uppfattningar som här råder, och en principdebatt mellan författare och representanter för teatrarna är därför värdefull. Men det finns ju ändå en viktig gemensam utgångspunkt — och det är säkert så att både herr Björk och jag har denna uppfattning — nämligen det gemensamma intresset av att trygga den nuvarande friheten från förhandsgranskning, något som också herr Björk i dag bekräftat.

Da återstår frågan vad man vid sidan av lagen kan göra utan att åstadkomma en sådan här förhandsgranskning. Det kan ju i det enskilda fallet vara mycket svårt att avgöra, i vilken utsträckning t. ex. ändringar i en författares verk kan få göras utan att författarens upphovsrätt kränks.

För avgörande av frågor om tolkning av upphovsrättslagen kan teatrarna självfallet ibland behöva tillgång till expertis. Jag skulle väl kunna säga att de statsunderstödda teatrarna bör genom teater- och orkesterrådet kunna få möjlighet att inhämta sådana råd och därmed få en service. Den pågående diskussionen vittnar kanske om att man på det sättet skulle kunna nå ett steg i den riktning som jag förstod av herr Björks inlägg att han åsyftade.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Jag noterar givetvis med intresse och glädje att statsrådet anser att det inte råder någon djungelns lag vid våra teatrar. Nu har båda parterna i den här debatten talat om djungelns lag, och det kan ju vara roligt att konstatera att båda parterna har fel.

I övrigt kunde man naturligtvis ha önskat sig något större klarhet och entydighet i statsrådets uttalanden. Där fanns kanske något litet för mycket av ängslan att på något sätt irritera någondera parten i den här frågan. Jag är emellertid tacksam för statsrådets nya uppslag, nämligen att teatrarna i såda-

na här ömtåliga avvägningsfall borde inhämta råd från teater- och orkesterrådet. Det hade kanske varit rimligt att peka på den möjligheten redan i svaret, och jag skall då bara be statsrådet att ytterligare understryka sin mening genom att uttryckligen rekommendera teatrarna att i alla tveksamma fall inhämta sådana råd och upplysningar.

Herr statsrådet **CARLSSON**:

Herr talman! På den punkten får jag nog vidhålla min formulering att detta är en möjlighet som står teatrarna till buds. Skall vi göra den skärpning som herr Björk åsyftade, får vi nog ta en närmare funderare än det här meningsutbytet i kammaren ger underlag för.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. tid för läkare att bedriva forskning

Herr statsrådet **MOBERG** erhöll ordet för att besvara herr *Lidgards* (m) fråga angående tid för läkare att bedriva forskning, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 20 januari, och anförde:

Herr talman! Herr Lidgard har frågat mig om jag avser att vidtaga åtgärder för att trygga forskningens ställning inom ramen för den schemalagda arbetstid för läkare, vilken förutsättes bli en följd av den beslutade sjukvårdsreformen.

Frågan om forskningen vid undervisningssjukhusen berörs för närvarande i olika sammanhang. Sålunda aktualiseras frågan i samband med ställningstagandena till de förslag om ändringar av vissa författningsbestämmelser rörande de kommunala undervisningssjukhusen, som framlagts av en särskild utredningsman. Dessa förslag remissbehandlas för närvarande. Även resultatet av ett nyligen lämnat uppdrag till socialstyrelsen att utreda vissa frågor

Ang. tid för läkare att bedriva forskning
rörande tjänster för läkare under vidareutbildning kan komma att beröra frågor som hänger samman med forskningen. Vidare diskuteras berörda forskningsfrågor i anslutning till de förhandlingar som sedan en tid pågår mellan staten och sjukvårdshuvudmännen angående nya avtal om upplåtelse av kommunala sjukhus för läkarutbildning m. m. Slutligen har forskningsfrågor aktualiserats även i anslutning till pågående läkarlöneförhandlingar.

Som framgår av denna redovisning tas forskningen vid undervisningssjukhusen upp i skilda sammanhang. Jag anser det vara väsentligt att forskningens ställning tryggas. Herr Lidgards fråga är ställd utifrån ett förväntat resultat av ännu ej avslutade förhandlingar. Med hänsyn härtill och till att de aktuella frågorna är så komplicerade och berör så skilda intressen är jag inte nu beredd att uttala mig om huruvida några särskilda åtgärder behöver vidtas.

Herr **LIDGARD** (m):

Herr talman! Jag tackar för svaret på min enkla fråga och särskilt för den positiva inställning som statsrådet redovisar i den mening, där han säger att han "anser det vara väsentligt att forskningens ställning tryggas".

Den uppräknade som finns i svaret av de olika områden, där man för närvarande funderar på forskningens ställning, säger mig att det egentligen är ganska angeläget att man får till stånd en sorts samordning av detta funderrande så att man löser problemen i ungefär ett och samma sammanhang.

Nu finns det, som statsrådet mycket väl har förstått, en särskild anledning till att jag har ställt denna fråga just nu, nämligen de pågående läkarförhandlingarna, där ett löneavtal och ett arbetstidsavtal skall träffas. Det är kommunala förhandlingar mellan Läkarförbundet och representanter för de

Ang. tid för läkare att bedriva forskning

kommunala huvudmännen. Men frågan om forskning och utbildning har väl främst staten såsom huvudman, och det är därför kanske tillåtet att man vid denna diskussion mellan representanter för de kommunala intressena, som vill ha ut så stor sjukvårdsproduktion som möjligt, och representanter för läkarintressena, som naturligtvis vill få så förmånliga anställningsvillkor som möjligt, ställer sig frågan: Hur går det med forskningen om staten inte har givit direktiv eller ett organisatoriskt underlag för förhandlingarna? Jag tycker att det kanske är litet tokigt att statsrådet inte redovisar om man har funderat på ett sådant underlag.

I svaret hänvisas till de överläggningar som redan har påbörjats mellan kommunerna och statsverket i den särskilda nämnden för dessa kommunala förhandlingar; där kommer även forskningens problem in i bilden. Det gör de, men det är litet dålig tidssamordning. Det nya avtalet skall nämligen träffas från och med den 1 juli, och läkarförhandlingarna pågår just nu. Man förväntar väl nästan att dessa på något sätt arbetstidsmässigt skall träda i kraft retroaktivt från den 1 januari 1970. Det blir ett glapp på ett halvt år, innan statsverket kommer fram med det organisatoriska underlag på vilket ett arbetstidsavtal egentligen skall vila.

Därför skulle jag, herr talman, vilja avsluta detta anförande med att hemställa att statsrådet måtte fundera på om det inte kunde vara lämpligt med ett initiativ, som skulle leda till att denna bit av förhandlingarna sköts upp så att man visste vad staten och kommunerna har kommit överens om när man i förhandlingarna avtalsmässigt skall ta ställning till kvantiteten av forskning och utbildning vid de kommunala sjukhusen.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4, angående huvudmannaskapet för mellanskolan, hänvisades propositionen, såvitt den avsåg huvudmannaskapet för jordbrukets, trädgårdsnäringens och skogsbrukets yrkeskolor, till jordbruksutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades motionen nr 129 till konstitutionsutskottet, motionerna nr 130—147 till statsutskottet, motionerna nr 148—158 till bevillningsutskottet, motionerna nr 159 och 160 till bankoutskottet, motionerna nr 161—167 till lagutskott, motionerna nr 168—173 till jordbruksutskottet samt motionerna nr 174 och 175 till allmänna beredningsutskottet.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 3, i anledning av framställning från Nordiska rådets svenska delegation angående ändring i reglementet för delegationen.

Beträffande detta utlåtande hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna bankoutskottets memorial:

nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse; och

nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevaran-

de riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1970/71, samt nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1969/70.

Herr JOHANSSON, KNUT, (s):

Herr talman! Det försök som har gjorts till årets remissdebatt med en ämnesgruppering är vällovlig och självfallet värd allt stöd från talarnas sida. Jag måste emellertid, herr talman, redan från början erkänna att jag kommer att göra mig skyldig till gränsöverträdelser. De frågor som jag ämnar ta upp hänger samman med varandra och berör två, kanske tre olika ämnesområden. Av den anledningen är det svårt att inte överträda herr talmanens rekommendation. Försöket är beaktansvärt och bör självfallet så långt möjligt respekteras. (Herr *talmannen*: Den indelning i ämnesgrupper som tillämpas vid årets remissdebatt är ett försök att få en bättre överskådlighet av debatten. Det är emellertid uppenbart att denna indelning inte strikt behöver hållas, utan det står självfallet varje talare fritt att beröra även annat ämnesområde än det för vilket han står antecknad på särskild lista.)

När det gäller arbetsmarknadsfrågorna, under vilken rubrik jag står antecknad, är det naturligt att i årets remissdebatt har berörts ett för vårt land något ovanligt förhållande på arbetsmarknaden, nämligen de vilda strejker. Det är uppenbart att åtgärder av det här slaget från arbetslagens sida inte kan försvaras. Att man däremot försöker förklara strejkorsakerna är fullt begripligt, men förklaringarna kan stundtals få karaktären av ett försvar.

Statsverkspropositionen m. m.

Jag vill först helt ansluta mig till den deklaration som Arne Geijer lämnade här i kammaren i går. Det är enligt min uppfattning en deklaration som är helt invändningsfri, och jag tror att den samlade fackföreningsrörelsen helt står bakom den.

Det är väl svårt att få någon fullständig och objektiv bild av motiven för strejkerna. Att missnöjet med den förda lönepolitiken är ett genomgående motiv är uppenbart. I det här sammanhanget är det inte bara resultatet av löneuppgörelserna som från de strejkandes sida har kritiserats. Förhandlingsformen har både i det sammanhanget och i den här delen av den under gårdagen förda debatten skjutits i förgrunden. Samordningen har ansetts vara alltför centraliserad. Herr Bohman uttryckte det i går på följande sätt: Enskilda och grupper av enskilda får allt mindre att säga till om. Han fortsatte: "Beslut som rör dessa människors livsföring, miljö och ekonomi fattas över deras huvuden i fackförbund, i LO, i kanslihuset."

Jag skulle för min del tro att herr Bohman har fullkomligt rätt i att många av de nu av strejkerna berörda, och även andra, reagerar på samma sätt. Här finns troligen en del av motiveringen till den pågående strejkrörelsen. Men det räcker inte med detta konstaterande. Det är lika angeläget att få klart hur man skall tillgodose dessa och liknande synpunkter och yrkanden om en långt driven decentralisering och samtidigt kunna bevara värdet av den samordnade förhandlingsformen. Avser man en återgång till förbunds-förhandlingar eller t. o. m., som vi har hört i denna del av debatten, ytterligare ett steg, nämligen uppgörelser på varje arbetsplats där samtliga berörda arbetare får delta i avgörandet om sina löner och arbetsvillkor?

Såvitt jag förstår finns det inget annat alternativ om den enskilde arbetaren skall ha det inflytande som så många har ansett vara nödvändigt och

Statsverkspropositionen m. m.

som man har utgått ifrån vara en av strejkernas orsaker. Men hur går det, om man skulle använda den metoden, med den del av låglöneproblemet som man nu är ense om att klara med lönepolitiken och där det måste ske via den centrala förhandlingsformen? En decentraliserad förhandlingsform ger till resultat att löneläget på de arbetsplatser som gynnas av rådande goda konjunkturen utan tvekan kommer att höjas, säkerligen mycket kraftigt. Det har vi redan belägg för i de uppgörelser som i dagarna har träffats i samband med vilda strejker. Men på de arbetsplatser där arbetslagen och de anställda inte är gynnade av detta goda konjunkturförhållande och där det verkliga låglöneproblemet finns, blir resultatet det omvända.

Denna fråga kommer med all säkerhet att bli en huvudfråga i förberedelserna till den kommande avtalsrörelsen. Redan nu har den allmänna opinionens inställning verkat i den riktningen att samordningsformen har kommit i farozonen — en ordning som det har tagit årtionden för den fackliga rörelsen att bygga upp men som självfallet kan raseras på mycket kort tid, inte av de vilda strejkerna i och för sig men av den onyanserade fördelningen av skuldbördan när det gäller att klara ut orsakerna till strejkerna.

Den indirekta demokratin som ju både direkt och indirekt har kritiserats i detta sammanhang har hittills i avtalsrörelser med samordningsform och vid andra fackliga avgöranden accepterats av medlemmarna. Detta har gjorts utifrån samma principiella grunder som gäller för riks- och kommunalpolitikens beslutsprocess. Den löneutjämning — eller rättare uttryckt standardutjämning — som eftersträvas kan man inte uppnå enbart med lönepolitiken som medel. Men lönepolitiken är en mycket viktig del. Sedan tillkommer skatte-, social- och arbetsmarknadspolitik som nödvändiga och mycket värdefulla instrument.

I anslutning härtill vill jag beröra en fråga som vid sidan om skatteomläggningen omnämns i budgeten och som i betydande grad har med jämlikheten att göra, nämligen regionalpolitiken.

I höstas framlade landshövding Lemne i sin lokaliseringsutredning ett delbetänkande som för närvarande remissbehandlas. Jag har inte studerat de svar som hittills inkommit men jag skulle tro att man åtminstone från löntagarorganisationernas sida ganska genomgående anser att utredningens förslag är otillräckliga.

Vad som uppenbart behövs i dagens läge är att med mera generella åtgärder än det nuvarande kapitalstödet förändra skillnaderna i produktionsförutsättningar mellan olika landsändar till skogslänsens favör. Kommunikationsministern har redan aviserat en sådan generell åtgärd som går betydligt längre än vad landshövding Lemnes utredning föreslagit, nämligen förändrade fraktsatser. Men flera åtgärder är nödvändiga för att man på allvar skall kunna utjämna skillnaderna i ekonomiska förutsättningar och för att få en maximal effekt av de medel som samhället satsar på dessa åtgärder.

Hittills har det viktigaste lokaliseringsinstrumentet varit subventioner av industribyggnader och maskiner. Man har alltså försökt att minska skillnaderna i kapitalåtgång vid en industribyggnad i skogslänet jämfört med övriga delar av landet och på det sättet ge skogslänet en viss favör. Men frågan är ju om ett stöd på kapitalsidan är den riktiga metoden. Det innebär att man satsar på och främjar uppbyggandet av kapitalstocken i företagen, men det är ju en indirekt väg — och kanske en omväg — att nå det primära syftet, nämligen att få fram mera sysselsättning och ökade anställningstillfällen för de människor som bor i dessa områden. Från den utgångspunkten vore det sannolikt effektivare ur renodlad sysselsättningsynpunkt att sätta in stödet på lönekostnadssidan och således hårdare

knyta stödet till vad jag skulle vilja kalla en sysselsättningsökning. Detta är ingen ny fråga. Den har kanske i tidigare sammanhang behandlats mera periferiskt, men när man nu på allvar skall ta upp frågan om hur stödet för framtiden skall utformas är det en väg som nog bör prövas.

I det Lemneska förslaget finns en antydning till en politik av detta slag, nämligen förslaget om vidgat utbildningsstöd i lokaliseringföretag. Det framgår emellertid av betänkandet att utbildningsstödet skall vara ganska litet jämfört med kapitalstödet, och det är här jag menar att man tänker felaktigt. Man borde i ett lokaliseringföretag kunna lämna ett stöd på lönesidan under en ganska lång tid. Risken för att industrin norr om Dalälven får en helt annan karaktär än den i söder tror jag är ganska liten. Den skillnad och de problem som eventuellt kan uppstå i ett sådant sammanhang tror jag är väl värda att ta.

Enligt dessa tankegångar förordas att lokaliseringföretag får en sysselsättningspremie — det kan uttryckas på annat sätt — baserad på lönesumman för de nyanställda under en period som bör kunna vara åtskilligt längre än vid nuvarande lokaliseringutbildning. Kapitalstödet bör finnas kvar men kanske successivt trappas ned. Däremot tror jag inte att det är riktigt att exempelvis sänka arbetsgivaravgiften generellt i skogslänen. Det skulle innebära en utspädning av insatserna som dessutom inte skulle vara knuten till någon egentlig motprestation. Däremot tror jag att man borde överväga att höja arbetsgivaravgiften, kanske med flera procentenheter, i de allra hetaste regionerna, såsom i storstäderna. Eljest kan man införa en etableringskontroll, gärna kombinerad med en investeringsavgift och motiverad uteslutande från dessa utgångspunkter.

Det viktigaste motivet för att höja arbetsgivaravgifterna i storstäderna är som jag ser det inte att man därigenom

Statsverkspropositionen m. m.

minskar trycket på dem särskilt mycket. Enbart en sådan åtgärd räcker inte för att nå den effekten. Det viktigaste motivet är helt enkelt att en lokaliseringpolitik med kraftigt ökade subventioner måste finansieras på något sätt. Och de borgerliga partierna talar ju ganska vitt och brett om att de vill satsa väldigt mycket i skogslänen, men de tar mycket sällan upp frågan om hur en sådan satsning skall betalas. Den saken kan man emellertid inte komma ifrån.

De borgerligas uppträdande i detta avseende liknar vad vi sett tidigare i många sådana sammanhang och som omvitnats här under gårdagen och i andra debatter. De borgerliga har sagt att visst skall samhället göra en mängd goda saker, helst fler än vad som nu sker och mer omfattande än vad socialdemokratien föreslagit. Men när det blir tal om att notan skall betalas har man helst velat backa ur, och ambitionerna i fråga om samhällets åtgärder har plötsligt blivit bortglömda.

Ett exempel är folkpartiets agerande för tio år sedan. Vid konjunktursvackan i slutet av 1950-talet drevs en hård kampanj som gick ut på att regeringen inte klarade arbetslösheten. Trots den kampanjen hade folkpartiet mage att ett år senare begära en nedrustning av arbetsmarknadspolitiken. Som bekant blev det inte så, men hur skulle det i detta sammanhang ha sett ut om detta yrkande hade blivit praktisk politik?

En omfattande lokaliseringpolitik måste emellertid betalas, och min uppfattning är att samhällets satsningar på skogslänen måste bli så pass omfattande att de knappast kan inrymmas i den budget som nu föreligger.

Den inkomstförstärkning som ligger närmast till hands är en extra belastning på de största stadsregionerna. En sådan belastning kan för övrigt användas även för att förstärka finanspolitiken, och därigenom skulle man ytterligare kunna minska budgetunderskottet. Om de oppositionspolitiker som kla-

Statsverkspropositionen m. m.

gat över att budgeten inte är tillräckligt stram till äventyrs haft åtgärder av denna typ i tankarna, är jag den förste att notera detta med tillfredsställelse.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Jag har under de senaste remissdebatterna tagit till orda i ett udda ämne inom arbetsmarknadssektorn. Den grupp det gäller är inte särdeles stor; det är fråga om arbetskraft med en lång utbildning, och det gäller kanske inte minst den del inom denna grupp som för närvarande är under utbildning och om något eller några år skall gå ut i det praktiska förvärvslivet.

Jag har försökt belysa hur den utbildningsexplosion, som så många av oss är stolta över, lätt kan eller jag vågar nästan säga håller på att förbytas i en arbetsmarknadsexplosion som blir ytterst besvärande för vissa av de berörda grupperna. Många av dem som satsat tid, pengar och arbete för att skaffa sig utbildning upptäcker när de sedan kommer ut i arbetslivet att deras möjligheter på arbetsmarknaden på intet sätt står i relation till de satsningar de gjort. Jag tänker då inte så mycket på det ekonomiska vederlaget som fastmer på den tillfredsställelse det ändå utgör att få syssla med kvalificerat arbete som man skaffat sig en god utbildning för.

När man tar del av vad statsmakterna företagit på detta speciella arbetsmarknadsområde för att skapa en beredskap i en hotande situation får jag onekligen en känsla av att under årens lopp ha talat för döva öron.

Visst har arbetsmarknadsverket under senare år tillförts många nya tjänster och fått förstärkningar, men bortsett från ett relativt blygsamt undantag har jag praktiskt taget inte någonstans kunnat finna att de förstärkningar som skett haft sin motivering i dessa speciella problem som nu är verkligt akuta. Jag är övertygad om att man inom

arbetsmarknadsverket är positivt inställd till att hjälpa till att lösa dessa frågor. Det finns många bevis på den saken. Men välviljan må vara aldrig så stor, den räcker ändå inte långt om det inte finns tillräckliga resurser. På det området brister det enligt min mening.

Det är väl inte orimligt att i den här situationen fundera något över vad som kan vara orsaken till den relativa passiviteten från statsmakternas sida. Är det bara ett utslag av någon form av laissez-faire-politik? Det har påståtts så många gånger tidigare att man stått inför en katastrof när det gällt den långtidsutbildade arbetskraftens sysselsättningsmöjligheter. Det har dock rätt upp sig, och kanske hoppas man nu att så skall ske även denna gång. Man ställer dessa grupper i höginkomsttagarnas skamvrå, och där får de stå så länge.

Detta är på sitt sätt en välvillig tolkning av statsmakternas inställning. Underlåtenhetssynder ju sällan lika hårt som andra synder. Men det finns faktiskt en annan teori om vad som kan vara orsaken till statsmakternas passivitet, och den är kanske inte lika välvillig. Det tråkiga med den teorin är att den har stöd i vissa uttalanden från statsrådsbanken. Enligt den teorin eftersträvar man från statsmakternas sida medvetet en överkapacitet på akademikernas arbetsmarknad för att på det sättet med hjälp av den enklaste av våra ekonomiska lagar, nämligen att tillgång och efterfrågan bestämmer priset på varan, i detta sammanhang priset på arbetskraften, försöka att med utbildningspolitiska medel åstadkomma en inkomstutjämning. Man använder med andra ord utbildningsresurserna för att genomföra ett inkomstpolitiskt program.

Låt mig ett ögonblick stanna vid ett förslag i statsverkspropositionen för att något belysa vad jag här talar om.

Det finns ett utbyggnadsprogram för de tekniska fakulteterna som, om man följde det i år, skulle ha inneburit 320 nya intagningsplatser i första årskur-

Statsverkspropositionen m. m.

sen av högre teknisk utbildning. I statsverkspropositionen redovisas att överläggningar har ägt rum mellan universitetskanslersämbetet och U 68. Man skulle också kunna säga att överläggningar ägt rum mellan i huvudsak universitetskanslern och honom själv samt statssekreteraren i utbildningsdepartementet. Därvid har man kommit fram till att antalet utbildningsplatser skall ökas med ytterligare 112. När vi nu vet hur svårt det är att få igenom sådana här utökningsförslag hade man kanske väntat att det i propositionen skulle ha funnits någon motivering för denna ökning, t. ex. att arbetsmarknaden behöver fler tekniker av det slag som man nu satsar utbildning på. Det finns emellertid i statsverkspropositionen ingen närmare motivering för detta förslag. Det står bara att överläggningar skett mellan, som jag sade, universitetskanslersämbetet och U 68.

Vi är dock inte helt utan kunskaper om hur förhållandena litet mera framtidsmässigt ter sig på den tekniska arbetsmarknaden. Jag skall gärna erkänna att våra kunskaper är bristfälliga, ty all kunskap om framtiden är ju bristfällig. Statistiska centralbyrån ger emellertid ut viss information i dessa frågor.

Om man tittar på vad som står om teknikerna i det senaste numret av informationsskriften finner man att tillgången på ingenjörer under det gångna året inte genomgått några större förändringar utan är för många grupper mycket god.

I informationsskriften lämnas också en redogörelse för hur läget är inom olika discipliner. Man konstaterar att på vissa håll har utvecklingen gått från en mycket god tillgång till balans, och på andra håll har det skett en utveckling från brist på viss teknisk personal — det gäller lantmätare — till god tillgång. Huvudintrycket av prognosen är att det råder en viss balans inom denna del av arbetsmarknaden. Självklart vet ingen hur länge denna balans står sig,

men dessa prognoser är i stort sett det enda vi för tillfället har att hålla oss till.

I detta läge framlägger regeringen alltså nu ett förslag om att utbildningskapaciteten skall öka med ungefär 30 procent utöver vad som tidigare planerats. Självklart blir man litet fundersam beträffande bakgrunden till sådana förslag.

Är det så att det ligger ett dunkelt och klandervärt motiv bakom förslaget — en önskan att den här vägen komma fram till en inkomstutjämning — då tycker jag att man sköter det hela litet valhant, ty var är det man för närvarande får en ökning av tillgången på kvalificerad arbetskraft? Överskottet kommer förvisso inte bland dem som har det litet bättre ställt, utan där vi har det verkliga överskottet — och får det i framtiden i en accelererad takt — är inom det humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningsområdet. Det är förvisso inga höglöner som väntar dessa studerande på tjänster såsom bibliotekarier, museiamanuser, i förvaltningstjänst, socialvård, kriminalvård, eller var denna arbetskraft kan hamna. Denna ökning av utbildningskapaciteten är ett trubbigt och dåligt instrument, om syftet är det jag tidigare talat om. Vad som än må diktera denna inställning, kan jag inte underlåta att för kammaren upprepa eller förnya en del av de siffror som gäller för akademikernas utbildningsområde.

I början på 1960-talet hade vi vid universitet och högskolor sammanlagt 7 000 nybörjare på olika utbildningsvägar. Nu är antalet nära 30 000. Samtidigt har fördelningen på olika utbildningsvägar kraftigt förändrats. De fria fakulteterna, främst de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna, har fått ta emot en växande andel av de studerande. Under 1968/69 påbörjades sådana studier av ungefär 17 500, vilket var 75 procent av nybörjarna vid de fria fakulteterna och 60 procent av det totala nybörjarantalet vid uni-

Statsverkspropositionen m. m.

versitet och högskolor. Vad gäller examinationerna så var det år 1960 ungefär 4 000 akademiker som tog sin examen. Nu tio år senare är vi uppe i 9 000 akademiker, och fram till 1973/74, 1974/1975 sker ytterligare en fördubbling. Under det senaste av de nämnda läsåren kan man räkna med en examination på ungefär 20 000 akademiker. Av dem kommer över hälften att vara humanister och samhällsvetare mot bara en tredjedel vid 1960-talets början.

Samhället har under detta decennium ytterligare komplicerats och det har kommit till många nya arbetsuppgifter. En stor del av den här arbetskraften kommer naturligtvis att sugas upp för dessa nya uppgifter. Man kan utgå ifrån att efterfrågan på akademiker kommer att öka. Men — och här kommer jag tillbaka till vad jag inledningsvis sade — situationen är akut. I den goda konjunktur vi för närvarande har är dock situationen den att något eller några hundratal — det är ovissst hur många, men det kan röra sig om 200—300 samhällsvetare och humanister — är anmälda hos arbetsförmedlingarna och just nu inte kan få ett arbete som svarar mot den utbildning de har. Är det på det sättet i dagens konjunktursituation så kan man undra hur det kommer att bli i framtiden om konjunkturläget till äventyrs skulle försämrats samtidigt som man får en starkt ökad examinationsfrekvens.

Man kan naturligtvis framställa många önskemål om hur dessa frågor skall lösas. De bör naturligtvis tacklas utbildningspolitiskt, och den saken är U 68 sysselsatt med. Därför får man väl vänta med att uttala sig.

Men när det gäller de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som bör vidtas, kan man kanske få uttrycka vissa önskemål och synpunkter. I stort sett skiljer sig de insatser man kan göra för dessa grupper inte så mycket från vad man kan och bör göra för andra grupper. Med hänsyn till den speciella situation man står inför i och med den

långa yrkesutbildningen är det önskvärt att de som funderar på att ge sig in på dessa yrkesområden får goda besked om vad de har att vänta sig av framtiden. Jag har den bestämda uppfattningen, att det är alldeles nödvändigt, att arbetsmarknadsverket inriktar sig på att ge sådan information som gör klart för de studerande vilken genomgripande förändring som deras arbetsmarknad för närvarande undergår.

Ytterligare en sak är viktigt. Det är utomordentligt angeläget att arbetsmarknadsverket tillförs resurser så att man där inte bara kan förmedla tjänster utan att man aktivt kan gå ut till näringslivet och försöka övertyga den fria sektorns arbetsgivare om att här finns arbetskraft som kan vara till nytta och fylla en funktion på många områden. Vårt land har i jämförelse med t. ex. Förenta staterna en mycket låg akademikertäthet inom de enskilda företagen. Detta hänger säkert samman med att arbetsmarknadsmyndigheterna i Förenta staterna för en mycket aktiv "försäljningspolitik" inriktad på den fria företagsamheten. Man skulle önska något sådant här också.

Herr talman! Jag skall sluta här, inte med att förutspå Ragnarök om man nu fortsätter med att förbise det sprängstoff som finns i de problem jag har aktualiserat. Men det vore kanske lämpligt att anknyta något till dagens arbetsmarknadssituation och den strejkvåg som går över landet. De människor jag har talat om kommer inte att strejka, helt enkelt av den anledningen att de inte har något jobb, och många av dem kommer heller inte att få det inom överskådlig tid. Men detta bör inte invagga oss i den tron att vi av den anledningen inte kommer att få uppleva den oro som skapas av att man går där med sina studier utan att få en adekvat sysselsättning. Vi kommer inte att undgå deras missnöje. Vi kommer att uppleva deras protester i en annan form, och jag tror inte att någon av oss egentligen är intresserad av att samhället

skall utvecklas på detta sätt. Jag vågar därför sluta med en förhoppning om att de organ och myndigheter som är ansvariga på detta område tar alla de initiativ som rimligen kan tas för att man skall klara även denna arbetsmarknad.

Herr ÖSTERDAHL (fp):

Herr talman! I dagens läge med de stora och snabba omställningarna inom näringslivet är det en angelägenhet av största vikt att vi för en arbetsmarknadspolitik som är aktiv och effektiv. Men det är naturligtvis också angeläget att vi liksom söker definiera denna arbetsmarknadspolitik så att vi blir överens om dess riktlinjer.

Jag har sett att det har förekommit debatt just om arbetsmarknadspolitikens riktlinjer. Om jag skulle ta upp en debatt från den synpunkten, skulle jag nog vilja säga att arbetsmarknadspolitiken bör ha till syfte att tjäna just den enskilda människan. Det måste vara arbetsmarknadspolitikens primära strävan att tillgodose just individens behov av stöd och service i ett alltmer invecklat samhälle som den enskilde svårigen kan överblicka. Liksom hittills bör det fria utbudet på arbetsmarknaden naturligtvis i stort sett reglera den öppna marknadens villkor. Strävan bör dock vara att uppnå och vidmakthålla balans mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. De arbetsmarknadspolitiska medlen måste därför effektiviseras och förfinas i syfte att vidga den enskildes, parternas och samhällets kännedom om arbetsmarknaden och också för att förbättra möjligheterna att överblicka dagens och morgondagens arbetsmarknad och näringslivets utveckling på sikt.

I målsättningen bör väl också ingå att hjälpa människorna att få en socialt accepterad försörjning och tillfredsställelse i arbetet. Genom en sådan förbättrad utbildning i alla åldrar blir individen mer rustad att möta struktur-

Statsverkspropositionen m. m.

förändringar i näringsliv och samhälle. Ökade valmöjligheter på arbetsmarknaden erhålls ju också genom en effektiviserad arbetsförmedling med rörelsestimulerande medel som enligt min mening bör hålla individen skadeslös i samband med flyttning av arbetsmarknadsskäl. Men detta kan också åstadkommas genom en komplettering med arbetsmarknadsutbildning.

Detta kan också ske genom en aktivare lokaliseringspolitik i syfte att förhindra att stora delar av vårt land blir öde och obebott eller att kvarboende får sina servicemöjligheter försämrade under en acceptabel nivå men också genom anordnande av beredskapsarbeten vilka såväl tillfälligt som på sikt ökar sysselsättningen och medverkar till näringslivets utveckling. Varje person som vill arbeta skall också kunna få en sysselsättning som efter olika åtgärder, såsom arbetsprövning, arbetsträning, utbildning o. s. v. lämpar sig för honom. Jag tror också att det är angeläget att arbetsuppgifterna i högre grad än hittills formas efter den enskilda människans fysiska och psykiska kapacitet så att hon inte bryts ned av pressande eller eljest olämpligt arbete.

Man diskuterar ofta frågan om arbetsmarknadspolitik och lokaliseringspolitik som om det skulle råda en motsättning dem emellan. Både arbetsmarknadspolitiken och lokaliseringpolitiken kompletterar varandra genom att underlätta för arbetskraften att få tillgång till arbetstillfällena såväl på hemorten eller om detta inte är möjligt på annan ort. Valfriheten att välja yrke och boplats skulle dock bli större, om balansen mellan lokaliseringspolitikens stöd och arbetsmarknadspolitikens rörelsestimulerande medel blev något bättre. Hittills har nog lokaliseringpolitiken legat i underläge.

De arbetsmarknadspolitiska medlen borde i större utsträckning — naturligtvis när så är möjligt — användas också i lokaliseringspolitiskt syfte.

Statsverkspropositionen m. m.

Exempelvis skulle ju en del av de stora pengar som läggs ned på beredskapsarbeten och för vilka det på många orter blir allt svårare att få lämpliga objekt kunna användas också i lokaliseringspolitiskt syfte. Så sker naturligtvis redan när det gäller kommunernas investeringar i form av anordningar för vatten och avlopp, vägar, gator och andra allmänna serviceanläggningar, men ändock är det brist på lönsamma objekt.

Arbetsmarknadsstyrelsen är inne på den här frågan och anser att beredskapsarbeten i sådana områden i första hand bör reserveras för äldre och svårplacerad arbetskraft. Det skulle innebära, om man genomför detta strikt, att andra arbetslösa måste resa till nya orter för att få beredskapsarbete.

Enligt min mening bör beredskapsarbeten alltså i större utsträckning än hitintills ingå som ett medvetet led i lokaliseringspolitiken eller regionpolitiken. Det har exempelvis under inte så många år i Norrbotten lagts ned cirka 1 miljard kronor i beredskapsarbeten, medan bara cirka 50 miljoner kronor satsats av lokaliseringsmedel i samma län under de år som lokaliseringssstöd utgatt. Om man här hade haft ett långsiktigt program för insatser och kunnat samordna dessa, hade effektivt stöd och bättre förutsättningar kunnat bjudas de företag som haft intresse för omlokalisering till orter som haft brist på arbete och överskott på arbetskraft. Beredskapsarbete bör därför kunna sättas in även i byggandet av lokaler för industrier och turistanläggningar utanför stödområdet, sjukvårdsanläggningar o. s. v. för att skapa sysselsättning inte bara under själva uppförandet av dessa anläggningar utan också för att ordna sysselsättning på sikt genom den verksamhet som förläggs dit.

Vad sedan beträffar de rörelsestimulerande medlen och omskolningsvillkoren har departementschefen i flera fall avvisat arbetsmarknadsstyrelsens förslag i årets petita. Jag skall inte i detalj

ingå på dem här. Jag vill bara säga att en självklar sak är väl att till den som flyttar på grund av arbetsmarknadsskäl måste full ekonomisk kompensation härför utgå.

När jag läste statsverkspropositionen och fick se statsrådets uttalande om att insatserna bör koncentreras på åtgärder för att stärka de äldres och handikappades ställning i syfte att åstadkomma ökad jämlikhet på arbetsmarknaden, tänkte jag osökt på ett kungabrev av den 3 juni 1966 angående företagsutbildning av handikappade, där det står att ersättning med visst belopp per timme kan utgå under högst sex månader för dem som anställes i företaget. Detsamma gäller för äldre arbetskraft. Jag vill peka på denna passus. Varför har man denna begränsning gentemot just handikappade och äldre, som man ju offentligen ömmar för. Dessa får nu kortare tid för företagsutbildning än vad som gäller t. ex. vid lokaliseringutbildning för friska personer. Det finns väl inget skäl för att ge de handikappade och de äldre kortare utbildning, att låta dem avbryta utbildningen innan den är helt genomgången.

Jag trodde att inrikesministern skulle ta upp också de äldre och handikappade tjänstemännens möjligheter att vid friställning genom särskilda arbeten få en sysselsättning som ger dem en något så när hygglig standard och en ersättning som motsvarar arbetsmarknadens löner för liknande arbeten. Jag tänker nu på den grupp som kallas arkivarbetare och som åtminstone i statsförvaltningen i många fall utför löpande arbetsuppgifter till avsevärt lägre löner än de fast anställda med liknande arbetsuppgifter.

Inrikesministern redovisar här endast vad som har sagts i föregående års proposition och att nya riktlinjer för verksamheten gäller från och med i år. Det är inga nya förslag och inga uttalanden. Det kanske innebär att man står fast vid fjolårets uttalande i propositionen angående lönesättningen och

arkivarbetarnas arbetsförhållanden. I fjolårets proposition återfinns ett uttalande om att löneförbättringar har ägt rum och att huvuddelen av arkivarbetarna i de lägre lönegrupperna har fått del av löneförbättringarna. Sedan drar man fram en del skäl, som jag tycker är ganska underliga, just för att få behålla de lägre lönerna.

Man skriver: "Arkivarbete är fortfarande enligt arbetsmarknadskungörelsen liksom beredskapsarbete en form av arbetslöshetshjälp. Arkivarbetet skiljer sig dock från beredskapsarbete i väsentliga avseenden. Lönesättningen vid arkivarbete sker individuellt inom ramen för en centralt fastställd löneskala. Vid beredskapsarbeten tillämpas den öppna marknadens löner, grundade på särskilda kollektivavtal. I arkivarbete är en förhållandevis stor del av de sysselsatta utlänningar eller naturaliserade svenskar" — liksom detta skulle vara ett skäl för lägre ersättning. Beredskapsarbetena bedrivs i regel utomhus, vilket sällan förekommer vid arkivarbete. "En ännu större andel — den 1 januari 1967 nästan hälften — är kvinnor, medan få kvinnor är sysselsatta i beredskapsarbeten." Skulle detta vara ett skäl för lägre löner? "Andelen medelålders och äldre torde vara ännu mera markerad inom arkivarbete än inom beredskapsarbete." Jag tycker att det är ett ganska underligt uttalande, och jag vet att det inte är den nuvarande inrikesministern utan den föregående som har gjort det. Jag skulle därför vara intresserad av att få veta om det faktum att man inte har nämnt någonting om arkivarbetarna i årets statsverksproposition ändå innebär att den nuvarande inrikesministern är inne på samma linje som den föregående. I några fall föreslås dock i propositionen förbättringar för de äldre handikappade. Det noterar jag naturligtvis med stor tacksamhet. Men någon radikal förändring föreslås väl inte. Jag tycker att en modernt verkande marknadspolitik måste gripa in på ett så ti-

Statsverkspropositionen m. m.
digt stadium som möjligt, alltså helst innan arbetslösheten inträder.

Flertalet av våra äldre och medelålders arbetare har en utbildning, som inte kan jämföras med dagens. Låt nu dessa få en kompletterande utbildning, fortbildning eller uppskolning som gör dem mera konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden. Särskilt viktigt är detta just på grund av den snabba utvecklingen. Säkert skulle många äldre arbetare och tjänstemän få en mycket starkare ställning kanske framför allt i det företag de arbetar om det fanns ekonomiska förutsättningar för arbetsmarknadsutbildning även om arbetslöshet inte direkt står för dörren. Jag skulle därför gärna vilja föreslå att man sätter i gång med utbildning av äldre och handikappade där arbetslöshetskriteriet är borttaget.

Även lokaliseringspolitiken är aktuell i detta sammanhang. Landshövding Lemne har ju för någon tid sedan lämnat sitt betänkande. Det blev väl för många en besvikelse, då några radikala förslag knappast har kommit fram om man undantar frågan om prioriteringsorter. Han håller fast vid stödområdet, vilket man ju alltid kan diskutera om det är lämpligt att ha kvar. Han håller fast vid en lag med en fastställd geografisk gräns, på vilkens båda sidor det råder helt olika bestämmelser om lokaliseringstöd. Skiftningar i arbetsmöjligheter och företagsamhet är som regel inte så starkt markerade just vid en bestämd gräns. Å andra sidan är det naturligtvis angeläget att stödet så mycket som möjligt koncentreras till områden där insatser verkligen behövs. Frågan är nu om man verkligen har gjort en sådan noggrann avvägning i utredningen, när man har föreslagit viss ändring i gränserna. Jag tycker att resonemanget i betänkandet inte verkar särskilt övertygande. Jag skall i detta sammanhang se förslaget speciellt från gotländsk synvinkel.

I början av betänkandet redovisas hur man i den internationella debatten

Statsverkspropositionen m. m.

gör en uppdelning mellan olika regioner från lokaliseringssynpunkt i underutvecklade områden, ensidiga industriområden och stockningsområden m. fl.

Om utredningen använt den internationella definitionen i fråga om områdesindelningen hade det inte rått någon tvekan om att Gotland hade hänförs till gruppen stödområden eller föreslagits få samma förmåner som stödområdena.

På Gotland har vi en stor del av de s. k. vikande näringarna, som ju var ett av skälen till att ett område skall hänföras till gruppen underutvecklade områden. Just på grund av en effektiv rationaliseringsverksamhet inom jordbruket kan arbetskraftsbehovet begränsas. Detta är såvitt jag kan förstå nödvändigt om näringen skall kunna hävda sig. Men ändå är fortfarande cirka 30 procent av den yrkesverksamma befolkningen på Gotland kvar inom jordbruket. Här pekar alla prognoser på att avgången kommer att bli kraftig fram till år 1980, till vilken tidpunkt prognoserna sträcker sig. Vi har också en begränsad industrialisering på samma sätt som i de underutvecklade områdena. Gotland är det län i Sverige som har den minsta omfattningen av industrin. I huvudsak är det småindustri, men under 1960-talet har också ny företagsamhet kommit till. I de tidigare prognoser som länsstyrelsen har gjort räknade man med en ökning av antalet industrisysselsatta under 1960-talets sista år på ca 1 000 personer. Utvecklingen har dock blivit en helt annan. Flera företag har lagt ned sin verksamhet, och någon egentlig ökning av antalet sysselsatta i denna näringsgren har inte ägt rum.

Den här utvecklingen har givetvis märkts i flyttningssiffrorna. Sedan år 1950 har Gotland haft ett utflyttningsöverskott på 9 300 personer. Enligt de prognoser som länsstyrelsen har räknat fram och som senast i fjolårets statsverksproposition justerades nedåt beträffande det väntade befolkningstalet

år 1980 skulle vi få ett utflyttningsöverskott fram till år 1980 på ytterligare 11 000 personer. Framöver skulle det alltså bli en mycket god tillgång på arbetskraft på Gotland, och det är ju någonting för företagare landet runt att tänka på. Vi skulle enligt inrikesdepartementets planeringssekretariat komma ned till 47 000 invånare år 1980 mot för närvarande 54 000. Endast Jämtland och Norrbotten skulle få en procentuellt sämre utveckling än Gotland.

Norrlandsdebatten börjar nu äntligen höras och skall väl också snart ge resultat. Norrlands sak måste på allt sätt stödjas, men det behöver inte medföra att Gotlands län skall ställas utan lokaliseringsstöd. Jag vill nämna några siffror. Mellan 1940 och 1960 ökade folkmängden i Norrland samt i Kopparbergs och Värmlands län med mellan 9 och 10 procent. Under samma tid minskade folkmängden på Gotland med mellan 7 och 8 procent. Alltså en mycket sämre utveckling. Mellan 1960 och 1980 beräknas folkmängden i dessa län i norra Sverige att minska med 10 procent, medan Gotlands befolkning under samma tid beräknas minska med 13,3 procent. Det framgår alltså klart av dessa siffror att vårt faktiska läge är sämre än de nordliga länens. Till detta kommer att Gotland är en sluten enhet omgiven av havet och inte har möjlighet att till rimliga kostnader tillgodogöra sig angränsande områdens tillgångar till sysselsättning, service etc., som man kan göra på andra håll och för vilket det krävs ett visst befolkningsunderlag för att inte kostnaderna skall bli alltför betungande. Genom utflyttningen av yngre arbetskraft får vi också en snedvriden befolkningsstruktur, precis som i underutvecklade områden. Vi har också fått en levnadsstandard, som är den lägsta i Sverige. Inkomsterna per capita är lägst av alla län. Medelinkomsten är exempelvis dubbelt så hög i Stockholmsområdet som på Gotland. Problemen på Öland är i stort sett desamma, om man undan-

Statsverkspropositionen m. m.

tar tillkomsten av Ölandsbron och servicemöjligheterna på fastlandet. Men utredningsmannen för inte ett sådant resonemang. Han vänder helt enkelt upp och ner på problematiken och säger: "För de sydligare delarna av det nuvarande stödområdet bedömer utredningen att eventuellt uppträdande störningar i näringslivsutvecklingen där i fortsättningen kan mötas med lokaliseringspolitiska punktsatser eller andra näringspolitiska åtgärder." Så kommer detta: Problemen i dessa områden kan heller inte anses större än i många andra landsdelar, exempelvis Öland och Gotland.

Man hugger alltså till med problemen på Gotland för att motivera varför delar av Bohuslän och Älvsborgs län inte längre skall vara med i stödområdet. I stället skulle man naturligtvis dra de rätta slutsatserna och föreslå att Öland och Gotland skulle tas med i stödområdet, få samma villkor som stödområdet eller — om det inte skall finnas något stödområde — få samma villkor som de områden som verkligen behöver stöd.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på denna fråga, då det nu pågår arbete i departementet inför propositionen om lokaliseringstöd. Det är verkligen angeläget att Gotland och även Öland inte blir bortglömda utan att man prövar behovet av stöd mot bakgrund av de prognoser som finns och att man då också tar hänsyn till att en viss folk-mängd behövs för en godtagbar service. Riksdagen har tidigare av länsmyndigheterna på Gotland begärt en dylik utredning om befolkningsstorleken för en godtagbar service. Den är också klar och har överlämnats. Jag tror att alla vi gotlänningar vore mycket tacksamma om inrikesministern kunde få fram ett positivt beslut beträffande lokaliseringstöd till Gotland.

Beträffande Gotland vill jag ytterligare säga att ni på fastlandet, som avgör hur en sådan här liten — men som jag ändå hoppas även från rikssvensk synpunkt värdefull — provins skall be-

handlas, måste betänka att vi verkligen har speciella problem som man måste ta hänsyn till vid beslut som fattas här i riksdagen. Jag skall inte i dag ta upp debatten om de höga fraktkostnaderna. Det har jag gjort flera gånger tidigare, och de är aktuella, men jag vill erinra om dem. Vi anser att mervärdesskatten **på personbilar är en klar orättvisa**, som i huvudsak endast drabbat Gotland och Öland. Det förslag till nya fordonsskatter som framlagts av en utredning kommer, om det genomföres, att speciellt drabba Gotland, då det är stora släp, bilar och trailers som för över godset till Gotland på färjorna.

Skatterna är höga. Nyligen gick genom pressen en uppgift om en socken, Lojsta, som fick så hög skatt att man måste trycka ny skattetablell som det skulle stå 26 kronor på. Trots detta får vi ett relativt sett lågt skatteutjämningsbidrag. Av de län som finansministern nämner i statsverkspropositionen i samband med skatteutjämningsbidragen, nämligen Jämtland, Norrbotten, Västerbotten och Gotland, hade Gotland den högsta utdebiteringen, 21:28. Men vi får lägre skatteutjämningsbidrag per skattekrona än såväl Jämtland, Norrbotten som Västerbotten. I sämsta fall får vi 2:54 kronor lägre skatteutjämningsbidrag per skattekrona. En justering av skattekraftsområdena är synnerligen motiverad. Slopas nu kommunalskatteavdraget, blir situationen ännu sämre, åtminstone för kvalificerad arbetskraft av olika slag.

Om jag nu lämnar Gotland vill jag bara rent allmänt säga beträffande lokalisering att det är angeläget att vi får en beräkning som visar hur näringslivets koncentration till vissa orter påverkar samhällets kostnader, som uppstår med anledning av inflyttningar till orterna. Dessa samhällets kostnader bör naturligtvis vägas mot vad det kostar att flytta industrin till områden med god tillgång på arbetskraft och där det kanske redan finns tillräcklig samhällelig service. Även kostnaderna

Statsverkspropositionen m. m.

för flyttning av arbetskraften till de expanderande orterna och den kapitalförstöring som uppstår på avflyttningsorterna, genom att bostäder och andra anläggningar inte längre nyttjas, bör medräknas. Först när man får en sådan översikt, som väger såväl företagens, den enskilda arbetstagarens som samhällets kostnader på den ena orten — om företaget flyttar dit — mot kostnaderna på den andra orten om företaget ligger kvar, arbetskraften flyttar dit och orten måste expandera, kan man avgöra vilket som är samhällsekonomiskt riktigt att satsa på.

Bankoutskottet begärde i våras en dylik undersökning, som särskilt skulle avse de samhällsekonomiska kostnaderna. Det skulle vara intressant att höra om den kommit i gång och när arbetet kan väntas bli färdigt.

En viktig förutsättning för att vi skall lyckas få ett bättre utvecklat näringsliv till orter med sysselsättnings svårigheter är att man också på olika sätt ger näringslivet på dessa orter möjlighet att utvecklas även av egen kraft. Under en högkonjunktur, då det råder brist på personal i expanderande orter, bör näringslivet i områden med sysselsättnings svårigheter ha bättre möjligheter än annars att utvecklas. Då skulle man på olika sätt underlätta utbyggnad och expansion i dessa svagare områden, detta så mycket mer som man inte då bidrar till översysselsättningen och överexpansionen i landet. De problemen finns ju på orter med brist på arbetskraft. I ett sådant här läge är det naturligtvis angeläget att näringslivet för en eventuell utbyggnad har tillgång till pengar. Kreditrestriktionerna slår ju lika hårt över hela landet och hindrar därigenom expansionen i en tid då företagen på de svagare orterna har större möjligheter att expandera än någonsin. I en lågkonjunktur tillämpar man i stor utsträckning selektiva åtgärder, som inte ger några generella favörer åt de svagare områdena. Man missgynnar alltså de svaga vid en hög-

konjunktur, men man gynnar dem inte heller under en lågkonjunktur, då flyttar man arbetskraften därifrån. Nu borde medel ställas till förfogande för att ge bättre kreditmöjligheter just i de områden där arbetslöshet finns. Därigenom underlättas produktionsmöjligheterna där, arbetskraften behöver inte flytta i samma omfattning som hittills och dra extra kostnader vid själva flyttningen eller på den nya orten konkurrera om bostäder o. d.

Till sist, herr talman, vill jag bara säga att om vår arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik skall kunna genomföras effektivt, måste vi ha ett verk uppbyggt och arbetande på rationellaste möjliga sätt med syfte att bl. a. ge den bästa servicen åt både arbets sökande och arbetsgivare. Det är tillfredsställande att inrikesministern tagit avstånd från statskontorets förslag om kraftig indragning av arbetsförmedlingskontor, vilket kanske skulle spara en del för statsverket men skulle ytterligare försvåra möjligheterna för glesbygdens folk att hålla kontakt med arbetsförmedlingen. Jag är därför glad över att inrikesministern förklarat att en rikt punkt för antalet distriktskontor bör vara att det normalt skall finnas ett sådant kontor i varje kommunblocksanpassad A-region. Till varje distriktskontor bör anslutas ett lämpligt antal fasta lokala enheter som kallas lokal-kontor. Dessa bör också ha resurser att själva handlägga flertalet förmedlingsärenden och under överskådlig framtid betraktas som normala delar av organisationen. Detta uttalande verkar välvärdigt och bör ge en god ledning för dem som arbetar inom verket.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s):

Herr talman! Man kan inte förneka att första kammaren i årets remissdebatt har spelat en dominerande roll, det är egentligen bara TV som inte har lyckats upptäcka detta. Orsaken till att första kamaren under det sista året har

Statsverkspropositionen m. m.

upplevt något av en renässans har självfallet sin förklaring i att såväl folkpartiet som moderata samlingspartiet har bytt sina gruppledare och skickat hit folk av högre politisk dignitet.

Det ligger något av ödets ironi i folkpartiledaren Gunnar Heléns inträde i första kammaren. Om folkpartiet hade lyckats i sina strävanden att tidigare få bort denna kammare, så hade herr Helén fortfarande varit kvar som kungens troman i Växjö och haft sina små palavrer med dem som vill lapa solsken på residensets trappa, eller sysslat med utvandrarsfrågor. Då hade han inte haft möjlighet att agera från denna kammars talarstol. Nog tycker jag att folkpartiets ledning har all anledning att vara tacksam för att författningsrevisionen träder i kraft först den 1 januari 1971. Att ha en ledare utan placering i riksdagen hade ju varit en hopplös situation för partiet.

Men även moderata samlingspartiet har egentligen anledning att vara tacksamt för att den nya författningen träder i kraft nästa år. Härigenom har man åtminstone tillfälligt kunnat lösa sin ledarkris och behålla herr Holmberg som ledare i andra kammaren och i partiet. Om lösningen blir mer än ettårig återstår att se. Herr Bohmans inträde i denna kammare betyder emellertid att herr Virgin på nytt har fått göra en s. k. strategisk reträtt och för andra gången på ett par år fått träda tillbaka från gruppleaderskapet. I schackspel brukar man ju tala om att man får offra en bonde. Här är det tydligen fråga om att man fått offra en stor bonde, eller kanske man kan tala om att det ägt rum ett kaptensbyte. Det enda som är klart på den moderata sidan är att de mörkblå kommer att dominera här även i fortsättningen. Det är inte så mycket som är sig likt från förr på den borgerliga sidan, och man får väl vara tacksam för att herr Torsten Bengtson är kvar som gruppledare för centerpartiet, även om andra kronprinsar har tagit över tronföljden i partiet i stort.

Till de mest pålitliga beträffande ledarskapet i denna kammare hör sedan gammalt den kommunistiska gruppen. Herr Werner kommer tillbaka som ledare över sig själv. Någon ordning får det väl ändå vara inom det partiet, som herr Hermansson så kraftfullt uttryckte det på kommunistkongressen.

Om det är någon ordning kvar i centerpartens ungdomsförbund är emellertid en öppen fråga. Det brukar inte vara vanligt att andra politiska ungdomsförbund har något samröre med vänsterpartiet kommunisternas ungdomsorganisationer. Men i slutet av förra året anordnade centerpartiets ungdomsförbund, som för närvarande tycks befinna sig i något slags politiskt ingenmansland, en demonstration här i Stockholm med den politiska gråterskan Sara Lidman som talare. Jag skulle vilja rikta en fråga till centerpartiet: Är det inte med ett visst bekymmer som man ser hur ungdomsrörelsen på detta sätt håller på att urarta?

Sara Lidman har ju också sökt spela en roll i den tragiska gruvkonflikten, liksom Henning Sjöström. Båda två är lika främmande för svenskt organisationsliv och vet egentligen mycket litet om förhållandena på arbetsmarknaden. De är minsann inte lämpade för att klara upp trassliga konflikter. Jag skall inte närmare gå in på orsakerna till att de har framträtt i Kiruna. Jag vill bara notera att det är inte genom sådana ombud som arbetarnas sak kan föras till seger.

Det har varit svensk arbetarrörelses stora styrka att den alltid hållit på regler och stadgar. Hela arbetarrörelsens historia bär vittnesbörd om hur majoriteten valt att gå den vägen. Någon genväg ges inte. Den direkta aktionens väg, som kommunister av olika schatteringar predikat under årens lopp, har dess bättre aldrig följts av den fackliga rörelsen. Den har mötts av klara besked från medlemmarnas sida: Vi väljer demokratins och förhandlingarnas väg. Det är också den som har gett stora re-

Statsverkspropositionen m. m.

sultat. Det är på den vägen den fackliga rörelsen i Sverige måste fortsätta.

Men dessa självklara principer innebär å andra sidan att arbetsgivarparten inte får fastna i stelbenta former och göra hårdnackat motstånd mot varje reform som är erforderlig från de anställdas sida. Det är ett absolut krav att inflytandet från de anställda i företaget måste öka, att tryggheten i arbetslivet stärks och att trivsel, som är en mycket viktig faktor, skapas i de av hets och jäkt många gånger pressade arbetsförhållandena i fabriker och verkstäder. De stora vinsterna inom en del företag i vårt land och de därmed ökade utdelningarna till aktieägarna har självfallet gett näring åt ett missnöje hos arbetargrupper som får slita hårt och tungt i ett smutsigt arbete, ibland i hälsovådliga lokaler och med dålig lön samt sämre sociala villkor än andra samhällsgrupper. De reaktioner som framkommit på olika arbetsplatser är därför fullt förklarliga. De strejkaktioner som förekommit under den senaste tiden skulle emellertid innebära en stor olycka för både arbetarrörelsen och landet om de fortsatte. De skulle i själva verket drabba de lägst avlönade, de som arbetar i företag som inte har någon möjlighet att ge en bättre löneutdelning, bl. a. handel, textil, skor och konfektion. Därför åstadkommer dessa strejkaktioner utan tvivel i det långa loppet inte några förbättringar utöver avtalens ram.

Man har sagt från arbetsgivarhåll att de vilda strejkerna är styrda. Hittills har man emellertid inte kunnat bevisa detta. Jag tror att orsakerna till dessa strejker många gånger ligger på det psykologiska planet. Ett klart drag i de flesta av de strejker som ägt rum under senaste veckan är att det rör sig om ett förhållandevis stort antal utländska arbetare som strejkar och att dessa oftast inlett sittstrejker vid företagen. Här spelar säkerligen både språksvårigheter och personalpolitiken vid företagen en stor roll.

Jag har i dag fått besked om att det i går eftermiddag vid Husqvarna vapenfabrik förekom en arbetsnedläggelse som har just sådana aspekter. Det rörde sig här om isländska arbetare som endast mycket kort tid varit i företagets tjänst. När avlöningarna delades ut fick de inte ett enda öre i sina kuvert. De hade inte varit i företagets tjänst tillräckligt lång tid för detta. Men isländningarna kan ju inte leva allenast av luft. De måste som andra ha pengar för att klara sig, och då måste det framstå som en självklar sak att företaget betalar ut förskott så att de har möjlighet att få medel till sitt livsuppehälle. Jag vill i detta fall helt lägga skulden på en dåligt skött företagspolitik. Så får det helt enkelt inte gå till inom ett modernt företag i Sverige i dag. Vill man ha en god ordning på arbetsmarknaden, då måste också företagen ta konsekvenserna och ge den utländska arbetskraften informationer och där så erfordras, som i detta fall, förskottsbetalningar på lönerna. Nu fick fackföreningens ordförande krasfa kastanjerna ur elden åt företaget. Han borde ha andra arbetsuppgifter och inte behöva agera som hjälpgumma åt företagsledningen på grund av en dåligt skött personalpolitik.

Jag vill ta upp en annan viktig samhällsfråga i mitt inlägg. Det gäller mark- och bostadspolitiken. Utan tvekan har mycket utträttats både på den kommunala och på den statliga sidan för att råda bot på en del av de avigsidor som detta fält uppvisar. Men mer behöver ske. Jag hälsar därför med tillfredsställelse den av inrikesministern aviserade utredningen om vissa företeelser på bostadssektorn. Det gäller framför allt det samröre som i dag förekommer på både mark- och materialsidan.

Det är djupt otillfredsställande att en del kommuner kommer i klorna på kapitalstarka företag som köper marken, ibland mit' för ögonen på kommunerna, vilka har svårt att klara kapitalfrågan för att kunna göra erforderliga

Statsverkspropositionen m. m.

markförvärv. Sedan erbjuder de kommunerna att få köpa en del av marken mot det viktiga medgivandet att byggnadsföretaget får förhandslöfte om byggnadskvot under en lång tidrymd.

Ett flagrant exempel på hur det kan gå till i ett sådant sammanhang — det är i regel borgerligt styrda kommuner där något sådant inträffar — är en överenskommelse som Skånska cementgjuteriet nyligen träffat med en stad i Sydsverige sedan Cementgjuteriet medan staden låg i underhandlingar med ägaren och hade expropriationsrätt på området, bakom ryggen på staden köpt ett attraktivt markområde. Efter avslutat köp erbjöd Cementgjuteriet staden att få överta en del av markområdet mot villkor att företaget fick sig tilldelad en bostadskvot på ungefär 140 lägenheter om året. Den borgerliga majoriteten gick med på förslaget, och där står man nu med ett avtal med Skånska cementgjuteriet som måste infrias av den större kommunala enhet som träder i kraft vid kommunsammanläggningen 1971. En tillfällig borgerlig majoritet har således för tio år framåt bundit den kommunen för en garanterad bostadskvot åt ett privat byggnadsföretag.

Vem är det som får betala kalaset? Jo, det är de hyresgäster som så småningom får flytta in i bostäder byggda av detta spekulativa byggnadsföretag. Vem är det som berett marken för ett sådant tillvägagångssätt? Jo, en borgerlig majoritet där centerpartiet utgör tungan på vågen.

Den historia jag här i korthet redovisat inger onekligen bekymmer om det blir vanligt att tillämpa sådana metoder. Det är orättvist mot både hyresgäster, skattebetalare och andra byggnadsföretag som inte får möjlighet att tävla på lika villkor med monopolföretaget. Den fria konkurrensen som de borgerliga brukar omhulda har i detta fall satts ur spel.

Så till sist, herr talman, bara några ord om invandrarna och deras anpassning till vårt land.

Det står utom allt tvivel att den arbetskraft som kommer från de nordiska länderna och från en del sydeuropeiska länder utgör ett värdefullt tillskott för att klara vårt arbetskraftsbehov. Den utländska arbetskraften får i dagens högkonjunktur med brist på yrkesarbetare och svårigheter att skaffa folk till tunga och slitsamma yrken en verkligt stor betydelse.

Det är därför viktigt att de som kommer till vårt land också får ett ordentligt mottagande. Tidigare har det på sina håll varit illa ställt med företagens vilja eller förmåga att ordna exempelvis bostadsfrågan. Utlänningarna får ofta de sämsta bostäderna och hamnar i trista miljöer. Här är det verkligen plats för ett observandum: Menar vi allvar med att den utländska arbetskraften är välkommen till vårt land, då gäller det också för de företag som anställer den att ordna bostadsfrågan hyggligt och att även klara dess språkliga anpassning.

Det är en dålig personalpolitik att låta utländska familjer hamna vind för väg i slumbostäder och strunta i hur de får det i sin nya omgivning. Jag har också hört att ett hotell vägrat att ta emot isländska gäster, trots att hotellet inte varit fullbelagt. Här är det verkligen fråga om en omprövning av vår attityd mot dem som kommer utifrån för att arbeta i vårt land. Det gäller för övrigt inte bara för dem. Det är lika självklart och angeläget att arbetskraft som kommer från andra delar av vårt land till de regioner som ropar efter arbetskraft också får ett gott mottagande. Anpassningen kan vara svår för alla, men den blir lättare om man för en klok personalpolitik med god kontakt och goda informationer till dem man anställer.

Herr KARLSSON, OVE, (s):

Herr talman! Vi har nyss passerat tröskeln till ett nytt årtionde, ett årtionde under vilket det kommer att finnas behov av solidaritet för att skapa

Statsverkspropositionen m. m.

ökad jämlikhet människor och områden emellan.

Varje årtionde har varit fyllt av reformer och nyskapande, åtminstone under den tid socialdemokraterna regerat. Många reformer genomfördes under 1960-talet, av vilka somliga utan tvekan redan nu är i behov av förbättringar och översyn, detta i takt med den samhällsutveckling som sker.

När vi nu gått in i 1970-talet är det många nya reformer och åtgärder som behövs för människorna. Utan tvekan är det nödvändigt att vi fortsätter att infria löftena om en ökad jämlikhet och ger löftena och kraven praktisk utformning med siktet inställt på handling.

Vi har som socialdemokrater naturligtvis alltid arbetat för ökad jämlikhet och utjämning människor emellan. Men mycket återstår, mycket som gäller den enskilda människans trygghet och möjlighet att känna tillfredsställelse i arbetet och på fritiden. Den kroppsarbetande svenskens förhållanden måste på ett radikalt sätt förändras och förbättras. Säkert kan hets och otrivsel vara en av anledningarna till de vilda strejkerna. Det gäller för oss att skapa medinflytande, medbestämmanderätt och mera harmoniska och trevliga arbetsplatser. Detta måste gälla alla anställda oavsett arbetsgivare.

En icke oväsentlig faktor i arbetslivet, som har betydelse då det gäller att skapa mera likvärdiga förhållanden olika arbetstagargrupper emellan, är pensionsfrågan, varför löftena från socialministern att senare under våren framlägga en proposition om lägre pensionsålder för grupper med tungt och pressande arbete är glädjande, även om det bara är ett steg på vägen mot en allmän sänkning av pensionsåldern. Jag hoppas dock att inte förslaget genom tolkningar av paragrafer och utformningar av intyg förfuskas till förfång för de människor som alltför väl behöver sänkt pensionsålder, t. ex. skogs-, gruv- och byggnadsarbetare. Det finns

naturligtvis även inom industrin människor som är hårt pressade och som kan vara i behov av en sådan förmån.

Låt mig, herr talman, nu gå över till några andra saker, som för mig också är väsentliga, och då börja med att säga att årets statsverksproposition tycks mig präglad av en strävan att i praktisk handling åstadkomma ökad jämlikhet. Det finns många saker som man utan vidare kan uttrycka sin stora tillfredsställelse med, när man tar del av årets statsverksproposition. Jag vill uttala min glädje över att satsningen är så stor när det gäller vuxenutbildningen. Denna är ett led i den praktiska handlingen, i strävandena att åstadkomma ökad jämlikhet. Framför allt öppnas här möjligheter till studier för de människor som tidigare inte haft förmånen att få studera och komma i åtnjutande av de förmåner som skapats genom den nya ungdomsskolan. Nu får alltså även vuxna möjligheter till utbildning, som kan leda till andra och bättre levnadsförhållanden för den vuxna generationen. Det gäller för oss att gå vidare och skapa goda förutsättningar för att tillvarata människors kunskaper och intressen på olika områden. Uttrycket "rätt man på rätt plats" måste omsättas i praktisk handling.

Problemen är många, och framtida satsningar behövs för att skapa likvärdiga mänskliga förhållanden på en rad olika områden. Behov föreligger av ytterligare kraftiga satsningar vad gäller lokalisering och industrietablering i orter och områden, där det kan anses möjligt att åstadkomma en regional service för ett omland med ett befolkningsunderlag av den storleksordningen att allsidiga serviceinrättningar kan skapas och i viss utsträckning redan har skapats. Satsningen bör vara sådan att orten och området blir så livskraftiga att "strålningen" gynnsamt påverkar även andra orter inom området. Jag tänker då naturligtvis i första hand på de nya storkommunernas centralorter.

Statsverkspropositionen m. m.

Redan vid höstens remissdebatt uttryckte jag min tillfredsställelse över det s. k. Norrlandspaketet, men låt mig också nu uttrycka min glädje över detta. När sedan under hösten den "Lemneska utredningen", SOU 1969: 49, om den fortsatta lokalisering- och regionalpolitiken kom, underströks ytterligare behovet av samhällets satsningar på de norra delarna av vårt land. 15 orter angavs som prioriteringsorter, d. v. s. orter där särskilda satsningar skulle göras. Jag är glad över att det satsas på dessa. Men, herr talman, vad jag däremot inte är glad över är att ingen ort ansetts värd satsningen som prioriteringsort i det län från vilket utflytningen varit nästan hårdast i landet — större än i flera av Norrlandslänen — det län som ligger närmast söder om Norrland, nämligen skogslänet Kopparbergs län, eller Dalarna. Företagare, politiker och andra som deltar i samhällsbyggandet borde se på Dalarna annorlunda än hittills. Dalarna har så mycket att ge som andra landskap inte har, och många servicenäringar är utbyggda så att de svarar mot de krav människor ställer på sin boendeort. Däremot är förhållandet mindre gynnsamt när det gäller en allsidig industriell utveckling — därvidlag är mycket övrigt att önska.

Ett önskemål är att hela länet skulle tillhöra ett framtida stödområde och att åtminstone en ort i länet får status och ställning som prioriteringsort. Det bör då vara den nordligaste av länets centralorter, nämligen Mora. Förhoppningen är att antalet prioriteringsorter utökas med en ort, Mora köping i Kopparbergs län, samtidigt som hela länet — med tanke på de sysselsättningsförhållanden som råder och den ensidiga näringslivsstrukturen — borde tillhöra det allmänna stödområdet.

Mora behöver bli den 16:e prioriteringsorten, om människorna i den norra länsdelen skall kunna erhålla den service som är nödvändig för att de skall få möjlighet att stanna kvar och

för att de orter som utgör kommuncentra inom regionens övriga kommunblock också skall kunna behålla sin livskraft och ge service åt sina invånare.

Det bör ligga i allas intresse — samhällets, industrins, servicenäringarnas och de enskildas — att ytterligare utflyttning från Dalarna inte sker. Som bosatt i den nordvästra länsdelen hyser jag särskilt den förhoppningen när det gäller norra och västra delen av länet, även om jag av naturliga skäl inte vill förringa problemen i övriga delar.

Med detta har jag velat framhålla nödvändigheten av att den påbörjade satsningen på regional- och lokaliseringspolitik får fortsätta och utökas så att vissa delar av landet inte blir bortglömda. En personlig förhoppning är att regeringen satsar på fler »Norrlandspaket» men att Norrlandsbegreppet då vidgas att gälla även skogslänet Kopparbergs län.

Herr talman! Trafikpolitiken måste utgöra en del av vår regional- och lokaliseringspolitik så att det blir möjligt för människor att bo utanför de tätast befolkade områdena. Eftersom kommunikationerna har stor betydelse för näringslivets etablering, vore det önskvärt att skapa bättre och snabbare kommunikationer för hela Kopparbergs län. Hänsyn bör också tas till fraktkostnaderna. Sådana fraktkostnadstabeller bör åstadkommas att näringsliv och enskilda inte missgynnas av att befinna sig utanför tätorter.

Länet har varit ett föregångslän när det gäller turismen — en turism som allmer bredd ut sig inom länet och på senare år särskilt inom fjällområdena. Men skall turisterna känna sig välkomna också i framtiden, då måste det finnas goda kommunikationer och bra vägar. Vägarna inom länet är att betrakta som allt annat än bra, särskilt de vägar som skall befaras för att folk skall kunna komma till fjällområdena i den västra och norra länsdelen.

De allmänna kommunikationer som erbjuds besökaren av vårt lands sydli-

Statsverkspropositionen m. m.

gaste fjällvärld — och den ortsbefolkning som bor i området — är allt annat än bra. Låt mig, herr talman, citera en tidningsrubrik från Dala-Demokraten den 2 januari 1970 som lyder på följande sätt: »Mardrömsresa till Malung. Var har SJ sin service?» Tyvärr var rubriken sann, och verkligheten var om möjligt värre. Det hela blir inte bättre av att liknande rubriker skulle ha kunnat stå några dagar tidigare.

För att inte lämna denna fråga helt åsido vill jag ange vad den åsyftade resan innebar för problem. Under resan färdades personer som på grund av trängseln måste stå eller sitta på medtaget bagage under två timmar. Jag vill i detta sammanhang säga att jag inte på något sätt vill skylla det inträffade på den som närmast fick skulden — en motorvagnsförare och en konduktör — utan ansvaret måste ligga på ett högre plan, när det gäller planeringen, eftersom det här måste vara fråga om en bristande planering, från något befäls sida.

Herr talman! Jag har velat påtala detta mot bakgrunden av vad jag tidigare sagt om trafikpolitiken som en nödvändig del av övriga samhällsliga satsningar.

Låt mig här påtala också en annan sak som jag finner väsentlig från lokaliseringssynpunkt och som jag påtalade redan vid höstremissdebatten, nämligen önskvärdheten av att enhetliga telefon-taxor kommer till stånd. Sedan nu i stort sett hela landet automatiserats, borde förutsättningarna för en enhetlig telefontaxa — i likhet med vad posten tillämpar — vara möjlig att genomföra. Det är ett jämlikhetskrav att inte människor som bor mindre centralt skall drabbas av stora telefonkostnader vart man skall ringa.

Den påbörjade försöksverksamheten med stöd till en rad praktiska försök när det gäller utpräglad glesbygd — och då särskilt försöken att lösa de äldres serviceproblem — är mycket glädjande. Min förhoppning är att för-

söken kan fortsätta — det har också aviserats i statsverkspropositionen om ytterligare höjningar för ändamålet — och att satsningarna på sikt ytterligare utökas. Det bör vara en rättighet för människorna och en samhällelig skyldighet gentemot människorna i glesbygderna att dessa får del av den ökade samhällsservicen.

Förutsättningarna för att samhället skall göras mera vänligt för den enskilde medborgaren är att de som finns och verkar i centralförvaltningen lyssnar till vad vi som kommer från fältet har att säga. Jag tror säkert också att de synpunkter som framförs från fältet når fram till rätt adress så länge vi har en socialdemokratisk regering i detta land.

Kravet på ökad jämlikhet får inte enbart gälla kronor och ören i avlöningspåsen utan också miljö och trivsel på arbetsplatsen, service och kommunikationer var man än bor, sociala förmåner och känsla av trygghet när behov av hjälp är påkallat.

Det gäller för oss, herr talman, att visa solidaritet och praktisk handling för att klara förändringarna.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! En del av de talare som har yttrat sig i debatten i dag har berört lokaliseringsspolitiken och anfört vissa synpunkter som kan vara värdefulla för bedömningen av hur vi skall utforma lokaliseringsspolitiken framöver. Jag har inte för avsikt att ta upp de frågorna till något bemötande, eftersom det ju blir möjlighet så småningom till en mera grundlig diskussion på den punkten när vi har utformat en proposition om lokaliseringsspolitiken. Jag skall därför inskränka mig till att anföra några synpunkter på arbetsmarknadssituationen och läget för vissa grupper av arbetstagare, grupper som har utpekats i de tidigare inläggen.

Helt allmänt vill jag säga att utvecklingen under det gångna året från många synpunkter har varit positiv i

Statsverkspropositionen m. m.

fråga om arbetsmarknaden. Vi hade regelmässigt under de olika månaderna bättre siffror att visa upp, lägre arbetslöshets-siffror och större efterfrågan på arbetskraft än vi hade året dessförinnan. I december månad blev vi kanske litet oroade när vi fick uppgifter om sysselsättningen. Siffrorna då visade på en uppgång i arbetslösheten som blev större än vi hade föreställt oss. Det uppgavs att den kraftiga uppgången berodde på speciella omständigheter just den dag när räkningen av de arbetslösa gjordes. Det var särskilt kallt den dagen, vilket gjorde att fiskarna icke kunde komma ut och fiska, att byggnadsarbetena inte pågick i normal utsträckning och att vi på det viset hade fått ett resultat som kanske var påverkat av dessa speciella förhållanden.

När vi just nu i dagarna har fått uppgifter för januari månad, kan man ha anledning att säga att de antaganden som gjordes i december var riktiga. Bilden är faktiskt betydligt ljusare nu. Jämför vi januari-siffrorna från i år med de siffror som vi har från motsvarande tid i fjol kan vi notera en klar förbättring. Vi har visserligen 46 306 arbetslösa i denna månad i vårt land, men den siffran är dock betydligt gynnsammare än de 55 711 arbetslösa som vi hade i januari i fjol.

Landet över kan vi notera en glädjande utveckling. Vad jag med särskilt intresse har konstaterat är att reduktionen av de arbetslösa har varit mycket påtaglig i Norrlandslänet och i skogslänet över huvud taget. Gävleborgs län har således en arbetslöshets-siffra som har pressats ned med 831 under månaden. Siffran för Västerbottens län har minskat med 653.

Norrboten uppvisar en oförändrad bild. Där är situationen i januari i år inte bättre än vad den var i fjol vid motsvarande tid.

Jag skall i anslutning till vad herr Österdahl pekade på när det gällde utvecklingen på Gotland ändå säga att det dystra i denna statistik är att ar-

betslösheten på Gotland har ökat mycket påtagligt under det senaste året. I januari i år fanns det 486 arbetslösa på Gotland mot 301 i fjol, således en mycket kraftig uppgång.

Det kan noteras att arbetstillfällena fortfarande är mycket goda. Det är svårt att tillgodose den efterfrågan på arbetskraft som redovisas på olika håll, men man kan skönja en klar tendens till att det blir allt svårare för den äldre arbetskraften, i den mån den blir friställd. Det blir allt svårare för de äldre att få en ny sysselsättning.

Jag har analyserat utvecklingen under de senaste åren. Siffrorna kan här inte avse den senaste månaden, utan jag har gjort en jämförelse mellan oktober månad 1967 och oktober månad 1969. Av den framgår vilka förskjutningar som har skett mellan de olika åldersgrupperna bland de arbetslösa.

Antalet arbetslösa i åldern upp till 25 år har minskat mycket kraftigt sedan 1967. I storstadslänet är nedgången mycket påtaglig. Där fanns för tre år sedan 1 847 arbetslösa, men nu är det bara 558, d. v. s. mindre än tredjedelen av vad det var förut. I skogslänet har det också skett en nedgång i den här gruppen, från 2 887 till 1 426. För övriga län var nedgången 3 281 till 1 132. Vi märker således att vi såväl i storstadslänet som i övriga län har kunnat pressa ned arbetslösheten bland de unga.

När det gäller åldersgruppen 25—60 år är bilden kanske inte så entydig, men i fråga om den äldre arbetskraften — och det var dit jag ville komma — visar det sig att arbetslösheten ökat hela landet över. I storstadslänet är det en mycket obetydlig ökning, från 2 313 till 2 482, men dock en ökning. I skogslänet har det skett en ökning från 2 654 till 5 187, således en fördubbling av arbetslösheten för den äldre arbetskraften. Det har skett en ökning också i övriga län, ehuru inte så klart påtaglig.

Det finns vissa förklaringar, vilka har

Statsverkspropositionen m. m.

nämnts förut. En anledning till att arbetslöshetssiffrorna för de äldre har ökat är det äldrestöd som riksdagen infört och som kommit att få betydelse för en del grupper som förut hade svårt att få sysselsättning. Förutsättningen för att man skall få detta stöd är att man står till arbetsmarknadens förfogande, och då kommer man också med i arbetslöshetsstatistiken. Men även om jag gör korrigeringar för detta, så kommer vi fram till att det är mycket påtagligt att den äldre arbetskraften är i en svårare situation nu än för bara några år sedan. Det har lett till att vi i årets statsverksproposition på olika sätt har försökt rikta in åtgärderna just på att skapa bättre förutsättningar för den äldre arbetskraften. Jag vill således peka på att anslaget ökar för de särskilda beredskapsarbetena, som ju bl. a. är avsedda för den äldre, lokalt bundna och svårplacerade arbetskraften. Det möjliggörs också i ökad utsträckning utbyggnad av skyddad sysselsättning, vilket är av betydelse för dessa grupper.

Den största och kanske mest betydelsefulla satsningen sker dock över socialdepartementets huvudtitel. Där föreslås ju en reform som möjliggör tidigare pensionering för de människor som har svårigheter att få nytt arbete till följd av att de länge har arbetat i ett visst yrke. De är kanske märkta av sitt arbete, fysiskt eller på annat sätt, och har svårigheter att få ny anställning.

Vi kommer att på detta område med all kraft verka för att de äldre skall få en bättre situation. Det har också från arbetsmarknadsverkets sida gjorts och kommer att göras ansträngningar i syfte att förmå företagen att anställa äldre arbetskraft. Vi skall inte bara bekvämt falla undan och säga att vi kan ta emot arbetskraft utifrån, utan vi får verkligen vinnlägga oss om att bereda medborgarna i vårt land tillgång till de arbetstillfällen som finns. Utöver de äldre bör i första hand de handikappade

härvidlag komma i fråga. På många håll i landet finns det ett starkt intresse att bereda kvinnor sysselsättningstillfällen i ökad utsträckning.

Det är enligt min mening just i dagens läge särskilt angeläget att denna arbetskraft kan tas till vara, för att dämpa takten i den stora tillströmning av arbetskraft utifrån som vi har kunnat notera under det senaste året; vi har aldrig någonsin haft en så stor invandring som under år 1969. I viss utsträckning utgörs tillskottet på arbetsmarknaden av hustrur eller barn till utlänningar som har kommit hit tidigare. Maken har kanske redan ett arbete, men nu vill familjen i övrigt, hustru och barn, också söka sig ut på arbetsmarknaden. Till viss del har således den ökade tillströmningen av utländsk arbetskraft på arbetsplatserna sin förklaring däri att man på ett bättre sätt än tidigare har kunnat i produktivt arbete utnyttja dem som sökt sig till vårt land. Det finns anledning att betona detta, men även om vi är medvetna härom är det ytterst angeläget att vi ställer krav på att de grupper, som jag här har pekat på, bereds möjligheter till utkomst i den förbättrade konjunktursituation som vi nu kan iakttä.

När det gäller arkivarbetarna gjorde herr Österdahl ett citat. Om jag förstod honom rätt citerade han vad min företrädare som inrikesminister hade uttalat. Citatet var väl riktigt, men såvitt jag förstår har min företrädare bara gjort en beskrivning över situationen för arkivarbetarna och vad för sorts arbeten de utför. Det har mer och mer blivit arbeten som utförs inomhus, till vissa delar ett kontorsarbete. Vidare beskriver han vilka människor det rör sig om. Jag kan inte alls se att min företrädare har gjort några uttalanden — på det sätt herr Österdahl tolkade dem — vilka skulle visa att den här gruppen klassas ned. Det är bara en beskrivning av situationen. Och jag tror att vi är helt överens om att det till stor del är arbetskraft med speciella svå-

righeter, som vi bereder sysselsättning i den form av skyddat arbete, som arkivarbete utgör. När det gäller frågan om fler fasta tjänster skulle kunna beredas arkivarbetarna säger min företrädare mycket bestämt, att han ansluter sig till att det bör vara en strävan hos verk och andra att så långt som möjligt bereda fasta tjänster för de här angivna grupperna.

Jag kan således inte av det uttalandet utläsa någonting av det herr Österdahl antydde. Men jag vill gärna instämma, om syftet var att allmänt tala för att vi också bör tänka på denna grupp. Vi får inte glömma bort någon grupp när vi talar om ökad jämlikhet — jag tror att det är väldigt viktigt att vi också innesluter sådana grupper som de i skyddade verkstäder sysselsatta, arkivarbetare o. s. v. Det är mestadels människor som har en mycket besvärligare situation än befolkningen i övrigt och för vilka det är ytterst angeläget att vi gör förbättringar lönemässigt, för att ge dem möjlighet till en dräglig tillvaro. Jag vill gärna peka på den mycket kraftiga höjning som nu sker av statsbidragen till landsting och kommuner som ordnar skyddad sysselsättning. Jag ser den satsningen som ett väsentligt bidrag för att också få dessa grupper med i den allmänna strävan till standardförbättring och ekonomisk utjämning i vårt samhälle.

Herr Göran Karlsson har pekat på betydelsen av att vi vinnlägger oss om att bättre sörja för den invandrande arbetskraften. Jag tror att vi har fått en nyttig erinran om vilka problem som skapas i ett samhälle där man får in en stor mängd människor utifrån. Det räcker inte bara med att säga: Här har ni arbetstillfällen. Vi har också förpliktelser mot dem som kommer hit.

Självfallet är det lätt att säga: Var så god, samhället får svara för detta. Det är i verkligheten vad som i stor utsträckning sker. Man tillhandahåller lärare, man tillhandahåller medel för att få i gång en utbildning, men det

Statsverkspropositionen m. m.

har ibland anförts att det inte går att klara språkundervisningen på kvällstid, utan att den borde flyttas in under arbetstiden. Jag anser att det i så fall är mycket viktigt att man också gör klart för sig att respektive företag måste bära dessa kostnader. Man får inte gå så lättvindigt fram när det gäller att lösa dessa problem att man flyttar över kostnaderna på samhället. Hur viktig språkundervisningen än är anser jag att företagen måste vara med om att bära kostnaderna för det arbetskraftstillskott de får.

Herr Göran Karlsson tog också upp frågan om konkurrenssituationen när det gäller markförvärv och bostadsbyggande. Jag har ingen erinran att göra därvidlag. Han betonade vikten av den utredning som nyligen ingångsatts. Jag vill gärna framhålla att utvecklingen i fråga om byggandet har gått mycket snabbt under de senaste 20—25 åren. Det kanske därför kan finnas anledning att se över om de garantier, som finns i lånesystemet för att man skall hålla uppe en konkurrenssituation, passar in i dagens läge. Det är mycket möjligt att vi får söka nya kriterier i det sammanhanget. Avsikten är att just denna nya utredning skall ta upp den frågan.

Låt mig i anslutning till bostadsfrågan också svara på ett par frågor som herr Dahlén ställde till mig redan i går. Den ena frågan gällde det nya paritetslånesystemet. Jag förstod kanske inte herr Dahlén riktigt. Ville herr Dahlén att vi skulle slopa detta system eller att vi skulle göra en radikal förändring av det? Såsom framgår av statsverkspropositionen har Näringslivets byggnadsdelegation givit in en skrivelse till inrikesdepartementet i denna fråga. Däri har föreslagits att vi under en tioårsperiod skulle försöka åstadkomma en sådan höjning av basannuiteten att det nuvarande paritetslånesystemet i verkligheten skulle avvecklas. Byggnadsdelegationen döljer inte att avsikten med en sådan revision skulle vara att skapa helt andra grunder för finansieringen

Statsverkspropositionen m. m.

av vårt bostadsbyggande. En sådan önskan som delegationen framfört står direkt i strid mot riksdagsbeslutet såsom det fattades 1967 — och stöddes även av folkpartiet.

Det är naturligtvis en helt annan sak om herr Dahlnén endast menade att utvecklingen på detta område kan ha ingett vissa betänkligheter och att man kan ha anledning att studera vad som där har skett.

Jag vill hänvisa till att bostadsstyrelsen i sitt yttrande över delegationens skrivelse har sagt att även om utvecklingen i detta inledande skede av systemets tillämpning inte helt har överensstämmt med antagandena om en långsiktig utveckling, så föreligger det enligt bostadsstyrelsens mening inte skäl att avveckla systemet. Styrelsen framhåller att det kan uppstå anledningar att företaga ändringar i systemet, men att erfarenheterna hittills är för begränsade för att ge underlag till en sådan omprövning. Jag har vid bedömningen av denna fråga kommit till samma resultat som bostadsstyrelsen. Jag hänvisar till s. 219 och 220 i statsverkspropositionen, inrikesdepartementets huvudtitel, där jag understryker att regeringen följer utvecklingen med den största uppmärksamhet, och så snart vi fått det material från byggnadsstyrelsen som omnämnes i propositionen, kommer vi att överväga om några särskilda åtgärder är nödvändiga och vilka dessa i så fall skulle vara.

Det betyder alltså, herr Dahlnén, att vi har vår uppmärksamhet riktad på denna situation. Vi är väl medvetna om att det höga ränteläge som vi i dag har är ett helt annat än man föreställde sig när vi fattade beslutet om detta nya lånesystem. Men man bör inte ge tappt omedelbart på grund av den höga räntan. Ingen av oss vet hur länge vi skall behöva ha denna höga ränta, och det rör sig ju om en finansiering på mycket lång sikt, där man inte får göra alltför snabba förändringar.

Den andra frågan som herr Dahlnén

tog upp gällde bostadsbyggnadsprogrammet som riksdagen har beslutat om och som tillämpas från och med i år. Alla som har studerat och är intresserade av dessa bostadsfrågor känner till att vi har fastställt en grundkvot på 95 000 lägenheter som skall byggas, och dessutom har vi en projekteringsreserv på 10 000 lägenheter. Det föreslås också i propositionen att riksdagen skall uttala sig för en liknande målsättning 1971.

När det emellertid gäller tredje året — då kommer vi alltså in på ett mera långsiktigt program — har riksdagen preliminärt föreslagit en grundtilldelning av 60 000 lägenheter och en projekteringsreserv på 10 000 lägenheter.

Meningen var att besked redan nu skulle ges till sådana kommuner, som uppvisar klara tendenser till expansion, om vad man där kan bygga också under det tredje, fjärde och femte året. Här har alltså riksdagen klart uttalat att detta gäller sådana orter där vi har anledning att räkna med en klar utveckling både befolkningsmässigt och i andra avseenden. Vi har dock en hel del kommuner som inte har ett sådant klart expansivt näringsliv och en sådan klar utveckling och som alltså med det nya systemet inte får ett garanterat program för det tredje, fjärde och femte året. Man kan beteckna detta som en försämring av det nuvarande läget, ty med det gamla systemet hade man ett besked åtminstone för det tredje året. Jag tror att i dessa kommuner — det rör sig om mindre och medelstora samhällen — har man inte ett så stort byggnadsprogram. Tanken med denna långtidsplanering var alltså att de kommuner som har de stora byggprojekten i gång och som måste planera för flera år framåt skulle få en garanti för möjligheterna att bygga.

Även dessa principer godtogs emellertid, herr Dahlnén, och det gjordes inte heller några invändningar från folkpartiets sida när vi på sin tid antog dem. Jag tycker också att det är för

tidigt att underkänna detta system innan vi ens fått sätta det i praktisk tillämpning. Det är första gången som vi nu har gett besked till de expansiva orterna om vad de kan få under tredje, fjärde och femte åren.

Med detta, herr talman, har jag alltså tagit tillfället i akt att ge svar på de frågor som herr Dahlén ställde under gårdagen.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tackar inrikesministern för att han har tagit upp de frågor jag ställde i går.

Låt mig börja med den tekniskt svåra frågan — jag upprepar i dag att paritetslånen i varje fall för mig är en mycket svår teknisk fråga. Jag vill då först konstatera att jag i går inte föreslog att de skulle avskaffas. Jag har inte tänkt göra det i dag heller. Vi får väl resonera litet mer om vad vi skall göra med detta. Jag har ju anledning att något syssla med räntepolitik, och bakgrunden var just, vilket jag markerade i går, att det är uppenbart — och det har ju inrikesministern i dag erkänt — att ränteläget är högre än när man fastställde bestämmelserna för paritetslånen. Vi har därför kommit i ett besvärligt läge. De kommunala bolagen har inte de besvären, men andra har det. Man kan nog inte bara, som inrikesministern sade, vänta och se vad som händer. Det finns uppenbart den risken — jag vågar inte uttala mig om graden av sannolikhet för detta — att en rad enskilda byggföretag kommer att få svårigheter och inte vågar ge sig på byggande på dessa villkor, och då blir det en försämrad konkurrens.

Jag trodde att man hade kommit till den ståndpunkten att det är verkligt nödvändigt att ha en konkurrens även mellan byggnadsföretagen. Vi är inte nöjda med den som är, och vi har därför år efter år föreslagit vissa ändringar. Men det skall jag inte ta upp nu.

Det var litet svårt att ur inrikesmi-

nisterns kommentarer ulla hur länge han tänker vänta innan den även enligt hans mening eventuellt nödvändiga revisionen beträffade paritetslånen skall komma. Bostadsstyrelsen har sagt att vi har för litet erfarenhet, och han håller med om detta men säger att han har uppmärksamheten riktad på saken. Det är ju en gängse term då man gärna vill skjuta en fråga ifrån sig.

Inrikesministern kan självfallet ha en poäng när han säger att vi inte vet hur länge detta höga ränteläge kommer att bestå. Nej, det vet vi inte, men vi vet efter framläggandet av årets finansplan att det kommer att bestå längre än vad som annars hade varit nödvändigt. Det är uppenbart att finansplanen inte — vilket vi från vårt håll uttalade i går — i tillräcklig utsträckning möjliggör att ränteläget kommer att gå ned. Och då kommer ju svårigheterna att bestå rätt länge. Därför undrar jag om inte inrikesministern ändå skulle kunna förklara litet mera bestämt vad det innebär att ha uppmärksamheten riktad på saken. När skall uppmärksamheten övergå i handling? Jag begär inte att han skall säga, att om ränteläget består i tre eller fyra månader så skall han ändra. Jag vill fråga om det finns möjligheter att göra en förändring av bestämmelserna som t. ex. i någon mån kan variera beroende på ränteläget?

Jag vet att det även där finns tekniska och sociala svårigheter, men en rad ting som är svåra kan man ändå lösa om man verkligen bestämmer sig för detta. Jag diskuterar alltså inte paritetslånen ur annan synpunkt än den jag här anger.

En annan fråga som jag vill säga några ord om är den bostadsbyggnadsplan som riksdagen tidigare antagit — det är jag medveten om — och som nu fullföljs i huvudtiteln. Jag kan inte riktigt förstå nödvändigheten av att ställa de kommuner som inte har ett klart expansivt näringsliv i ett så mycket sämre läge än vad som nu är fallet. Vi har alla uppenbart ett intresse av att även

Statsverkspropositionen m. m.

dessa kommuner skall ha en chans att inte känna sig helt utstötta i sammanhanget. De får vara med några år men inte längre. Det kan inte heller vara frågan om en större del av bostadsbyggandet än att man skulle kunna tänka sig att även de får vederfaras nåden av ett besked på längre sikt. Att riksdagen beslutat detta — det framfördes kritiska invändningar från vårt håll, men detta är en sak för sig — kan ju ändå inte vara ett skäl för att man inte skall vara villig att fundera en gång till.

Till den gamle konservative Trygger sades det en gång i tiden att han ändrat uppfattning i en fråga, och Trygger svarade: om herrarna föredrar att ha en hjärna av betong som inte tar några intryck så tycker jag inte att det är bra. Utan alla jämförelser i övrigt mellan herrar Trygger och Holmqvist är det väl så att man har rätt att lära av erfarenheten. Herr Holmqvist, är det verkligen så att dessa icke prioriterade kommuner först 4—5 månader före det aktuella byggnadsåret får besked, medan de förut fått besked ett år i förväg? Om det är så, då tycker jag att det verkligen är på tiden att ändra på detta förhållande.

Herr ÖSTERDAHL (fp) kort gemmäle: Herr talman! Jag är tacksam för inrikesministerns förklaring att uttalandet i fjolårets statsverksproposition om vilka som är i arkivarbete, arbetets art o. s. v. är en beskrivning och att det inte är fråga om något undantag beträffande lönesättningen. Men det står faktiskt i samband med lönesättningsdiskussionen i propositionen, och när man diskuterar löner och sådant brukar man väl också tala om vad arbetet innebär och dra slutsatser av detta. Det gör man också i propositionen. Man drar slutsatsen att det inte längre är en temporär arbetslöshetshjälp utan egentligen en form av skyddad sysselsättning. Detta är väl bakgrunden till att man inte går med på att betala marknadsmässiga löner.

Många har fäst sig vid denna passus, och det är därför angeläget att det blir uppklarat vad man menar med den. Jag är tacksam för att nuvarande inrikesministern i detta fall klargjort att det inte är någonting som har samband med själva lönefrågan.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag är klart medveten om att herr Dahlén inte har några som helst konservativa hämningar när det gäller att byta ståndpunkt eller uppfattning i en fråga!

Men i båda de frågor som herr Dahlén tagit upp har folkpartiet varit med och anslutit sig till våra linjer. Efteråt kan man givetvis säga att jag skulle ändra på det som vi var överens om i riksdagen i fjol i det ena fallet och för två år sedan i det andra. Detta är dock kanske litet för mycket begärt.

Det ligger i sakens natur att om man garanterar ett program som ligger långt fram i tiden, kan det inte bli av samma volym — ty det skall finnas rörelsefrihet. Vi kan i dag inte veta hur det ser ut om 4—5 år, på samma sätt som vi kan bedöma nästa år. Därför blir det färre lägenheter att garantera och fördela. Den av oss uttalade principen leder till att en rad kommuner tror att det blir en försämring för dem. I verkligheten är det inte så, herr Dahlén, att man kan få besked fyra, fem månader i förväg. Enligt detta system får man besked för år 1970 men samtidigt också för år 1971. Man skall inte behöva komma i den situationen att ha så kort tid på sig. Däremot är det omöjligt att överblicka det som ligger längre fram i tiden. Jag kan alltså inte för närvarande se att det finns något behov att ändra systemet. Folkpartiet har dock möjligheten att motionera om en ändring så att utskottet får se över frågan.

Detsamma skulle jag egentligen vilja rekommendera när det gäller paritetssystemet. De ändringar som kan göras, herr Dahlén, medför betydande

konsekvenser. En sådan är att vi skulle nödgas konstatera att vi inte kan hålla kvar det annuitetsbelopp vi har fastställt utan måste höja det. Det innebär i sin tur att vi får lov att höja hyrorna i hela bostadsbeståndet. En annan konsekvens är att det inte bara blir en förändring i kommande byggande, utan en förändring av hela systemet som drar med sig hyreshöjningar.

En sådan operation vill vi inte göra i dag. Visserligen är det riktigt att räntan är hög, det har jag redan sagt, men det vore ändå föga välbetänt att nu föreslå så drastiska åtgärder.

Vi får i stället hoppas att vi kan förbättra situationen genom olika åtgärder. Finansministern har också inför riksdagen redovisat sina avsikter att så att säga lätta på atmosfären inom detta område och därmed naturligtvis också möjliggöra att vi inte framöver skall behöva dras med det höga ränteläge vi i dag har. Det gör att man inte utan vidare kan ta det steg som herr Dahlén talar om. Jag anser det vara riktigt att, som regeringen också har framhållit, vi följer denna fråga och är beredda att aktualisera den om det skulle vara påkallat.

Mer än så kan jag inte säga men får kanske lov att upprepa att det ju finns möjligheter att väcka en motion som behandlas av utskottet i vanlig ordning och därefter kommer på kammarens bord.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara få en terminologisk fråga till protokollet.

Om en person som tillhör ett annat parti än herr Holmqvists tycker att beslut som då och då fattas inte är bra, så kallar herr Holmqvist det för att byta ståndpunkt. När han själv föreslår en ändring, vilket han kanske måste göra i en del av de här diskuterade fallen, då kommer han att säga att utvecklingen har visat att det är ändamålsenligt att föreslå den och den revisionen. Jag

Statsverkspropositionen m. m.

struntar i vilken terminologi inrikesministern kommer att använda. Huvudsaken är att någonting sker och att man inte kan nöja sig med svaret: »Jag har uppmärksamheten riktad på frågan» — det räcker inte.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Herr Dahlén och jag kanske inte behöver tvista så länge om detta spörsmål. Det är möjligt att vi rent allmänt borde skärpa oss och inte använda uttryck som att vi skall "följa frågan med uppmärksamhet". Jag vet bara inte om alla utskott i riksdagen är med på att sådana uttryck borde slopas. Ibland är det nog ganska nödvändigt för oss att ha möjligheten att använda dem.

Herr PETERSSON, KARL, (m):

Herr talman! Det har tidigare här i kammaren pekats på det otillfredsställande i att så mycket i statsverkspropositionen är oklart och skall behandlas senare under årets riksdag.

Den fortsatta verksamheten inom lokaliseringsstödets ram skulle det ha varit värdefullt att ta upp, men tyvärr kommer vi inte att under årets riksdag kunna få diskutera ett komplett program för regional- och lokaliseringspolitiken. Av tidsnöd har den sittande utredningen framlagt förslag om ett provisorium, som i stort bygger på den tidigare bedrivna försöksverksamheten med vissa förslag till styrande insatser för några s. k. prioriteringsorter. Anledning finns att återkomma till utredningens förslag, när det senare under vårsessionen kommer upp till behandling. Det kan dock sägas redan nu att hänsyn måste tas till de stora områden inom stödområdet vilka inte kommer med i graderingen av prioriteringsorter. Dessa kommunblock har stor betydelse både från industriell synpunkt och såsom varande centra för olika servicefunktioner. Genom bl. a. centraliseringen av skogsbruket finns det många orter som måste stöttas upp för att kunna

Statsverkspropositionen m. m.

fungera som central- och serviceorter för ett effektivt skogsbruk.

Inrikesministern talade om förändringarna i antalet arbetslösa i skogslänen. Det skulle vara intressant om herr Holmqvist även ville nämna motsvarande siffror för Jämtlands län. Inrikesministern nämnde Gävleborgs och Västerbottens län, där den totala arbetslösheten minskat. I Norrbottens län skulle läget vara oförändrat. Motsvarande siffror för Jämtlands län skulle kanske också intressera kammarens ledamöter. Trots den stora utflyttningen från länet finns det många som är utan arbete.

I statsverkspropositionen berörs de arbetsmarknadspolitiska insatserna. För beredskapsarbeten föreslås en nettosänkning av ca 70 miljoner kronor. Det sägs dock att skogslänen och deras sysselsättningsläge skall uppmärksammas. Detta är bra med hänsyn till den stora andelen av svårplacerad och äldre arbetskraft i dessa områden. Man blir i alla fall betänksam inför det konkurrensläge som kan bli följderna av de sänkta anslagen för beredskapsarbeten. Även om sysselsättningsgraden i övriga delar av landet är hög, finns det vissa kategorier som inte kan komma ut i den öppna arbetsmarknaden, även i områden med goda sysselsättningsförhållanden. Fasta arbetstillfällen måste skapas inom skogslänen, men där detta inte lyckas måste möjligheter till beredskapsarbete finnas för de grupper som av olika anledningar inte kan få annan sysselsättning.

En post som däremot ökat i medeltilldelningen för arbetsmarknadspolitiken är anslaget till flyttningsbidrag. Detta räknas upp med 13 miljoner kronor. Särskilt poängteras önskvärdheten av flyttning av familjerna. Jag har tidigare påpekat att de huvudsakliga åtgärderna måste sättas in för att skapa fasta arbetstillfällen inom stödområdet. Det kravet har oupphörligt upprepat från den berörda befolkningen. Insatser har gjorts, men de är klart otill-

räckliga. En fortsatt utflyttning av den arbetsföra delen av befolkningen till andra delar av landet skapar större och större problem för glesbygderna.

En samhällsekonomisk bedömning måste göras för hela regional- och lokaliseringspolitiken. Vid en sådan bedömning måste många komponenter komma in i bilden. Viktiga frågor är kapitalförstörelsen i flyttningsområdena: tomma bostäder, investeringar i tomma eller inte helt utnyttjade skollokaler, försvårade servicemöjligheter för kvarvarande befolkning med flera olika negativa verkningar. I stället kommer nya investeringar och ökade driftkostnader i inflyttningsområdena. Bostäder måste byggas i stor omfattning, och detta för med sig att planeringen av bostadsbyggandet till allra största delen inriktas på de överhettade områdena. Därpå följer en kedjereaktion på grund av att utbyggnaden av bostäder, kommunikationer, sjukhus, skolor och dylika investeringar kräver ytterligare inflyttning av arbetskraft. Resultatet blir detsamma av de mycket stora industriinvesteringarna i redan överhettade områden. Den onda cirkeln fortsätter att verka tills den situationen uppstår att de ansvariga myndigheterna inte kan klara koncentrationen och de enskilda människorna får leva under miljöförhållanden, som de upplever såsom icke acceptabla. Det uppstår stora problem, som i många fall blir mycket svåra att lösa.

Arbete måste ges åt människorna, men konsekvenserna blir ytterst allvarliga för skogslänen vid en ökad utflyttning. Avflyttningen har fortgått i ökad takt under det gångna decenniet. Problemet uppstår, som jag tidigare nämnt, även i tätortsregionerna.

De många olika utredningar, som pågår och har pågått när det gäller tillskapandet av arbetstillfällen i skogslänen, måste mer än vad som blivit fallet ge konkreta resultat. Människorna håller på att tappa tilltron till alla löften de fått.

I fjolårets statsverksproposition talades det om utflyttning av olika statliga verksamheter från Stockholmsområdet. Några påvisbara resultat av det resonemanget har tyvärr inte nåtts. Frågan måste på allvar åter aktualiseras.

När det gäller lokaliseringpolitiska insatser måste frågan om transportkostnader och kommunikationer komma in i bilden. Med den inriktning mot storstadsregionerna som vägbyggandet får enligt de senaste vägplanerna, kommer anslagen i skogslänen att sänkas till en katastrofalt låg nivå. År 1974 kommer de ordinarie anslagen att utgöra endast 45 procent av ordinarie genomsnittsanslag för 1960-talet.

Svenska vägföreningens framställning till Kungl. Maj:t om väganslag såsom lokaliseringpolitisk och sysselsättningsskapande åtgärd är väl motiverad. Jag vill uttala den förhoppningen, att Kungl. Maj:t tar hänsyn till Svenska vägföreningens framställning på ett positivt sätt. Oavsett detta måste medel kunna ställas till förfogande inom skogslänen så att vägutbyggnaderna kan fortgå i tillfredsställande utsträckning. Tilldelningen av medel till beredskapsarbeten för vägbyggnad måste kunna ske i samma omfattning som tidigare. Skulle vägplanerna genomföras utan avvikelser från avlämnade förslag, kan vissa betydelsefulla sekundärvägar icke komma till utförande. Dessa vägar kan icke konkurrera om anslag med länsvägar eller andra vägar inom samma anslagsram.

Transportkostnaderna måste på ett påtagligt sätt komma in i diskussionerna såsom ett lokaliseringpolitiskt instrument. Framställningarna från de fyra nordligaste länsstyrelserna till Kungl. Maj:t bör noga beaktas och läggas till grund för åtgärder i syfte att jämställa Norrland med övriga delar av landet när det gäller transportkostnader.

Till de ofullbordade symfonierna, om det uttrycket kan tillåtas, i årets

Statsverkspropositionen m. m.

statsverksproposition hör det bebådade skatteförslaget.

För glesbygdskommunerna med höga kommunala kostnader och lågt skatteunderlag och/eller hög utdebitering utgör skatteutjämningsbidragen en mycket värdefull utjämning av kommunalbeskattningen de olika kommunerna emellan. Det finns trots denna skatteutjämning ett antal kommuner med betydligt högre kommunal utdebitering än riksgenomsnittet. Inom exempelvis Jämtlands län finns flera sådana kommuner — om jag inte är felunderrättad har bara tre kommuner en utdebitering under 20 kronor. För de kommuner, som ligger över riksgenomsnittet kan de bebådade förslagen fungera såsom styrmedel så att vissa inkomsttagare lämnar dessa områden. Skulle ett kommande skatteförslag få sådana konsekvenser att vissa viktiga funktioner inte kan besättas med kvalificerade tjänsteinnehavare, är det ytterst betänkligt. Skatteförslaget skulle däremot genom sloandet av kommunalskatteavdraget gynna skattebetalare i tätortsregionerna med utdebiteringar under riksgenomsnittet. På så sätt skulle förslaget kunna få den styrande effekt, som jag tidigare berörde.

Förhållandet är likartat när det gäller slopande av ortsavdraget för hemmafruarna. I stora delar av glesbygden kan många familjeförsörjare ha svårt att få arbete. Något alternativ för hemmafruarna i dessa områden finns inte. Det kan inte skapas några arbetstillfällen utanför hemmet. Är det regeringens mening att dessa hemmafruar skall anmäla sig hos närmaste arbetsförmedling och erhålla arbete i någon annan del av landet? Skall det skapas en ny utflyttningskategori, bestående av hemmafruar? Skall olika bidrag för deras flyttning till tätortsregioner utgå? Om så är fallet och deras äkta män har arbete inom hemorten, hur blir då situationen? Regeringen har sagt att hemmafruarna har ju valmöjligheten. För

Statsverkspropositionen m. m.

att detta skall kunna vara riktigt, måste väl också regeringen se till att den valmögligheten finns i praktiken. Man måste i så fall skaffa fram flera arbetstillfällen även för hemmafruarna i glesbygderna. Sker inte detta, blir det ännu en klar diskriminering av glesbygdens folk, trots regeringens och socialdemokraternas långvariga tal om att alla insatser skall göras för att människorna skall ha samma förutsättningar och villkor varhelst i landet de bor.

Skulle aviserade åtgärder genomföras, kommer den målsättningen allt längre bort i fjärran.

Herr MAGNUSSON (s):

Herr talman! Tillåt mig att i dag endast göra vissa korta påpekanden med anledning av några frågor som jag vet att vi får tillfälle att diskutera längre fram under denna riksdag!

Det finns knappast anledning att inför denna kammare redogöra för den strukturförvandling, som hela vårt näringsliv genomgått. Denna förvandling pågår fortfarande och har framtingats av önskan om effektivitet och konkurrenskraft. Det har tidigare sagts här i kammaren att vi har ett mycket förnämligt näringsliv, som med kraft kan hävda sig på världsmarknaden. Denna förvandling har emellertid inte kunnat ske utan att rätt våldsamma förändringar uppstått i vårt samhällsliv. Omflyttningen av människor har bland mycket annat medfört bostadsbrist i storstäderna och sysselsättningssvårigheter, mitt i en högkonjunktur, på en rad platser och i all synnerhet i Norrland.

1964 års riksdag beslutade genomföra en aktiv lokaliseringspolitik inom vissa områden i vårt land. Beslutet innebar att man fram till 1970 skulle vinna erfarenhet av aktiv lokaliseringspolitik. I december 1967 tillkallade chefen för inrikesdepartementet sex sakkunniga med landshövding Mats Lemne som ordförande att utreda den fort-

sätta lokaliseringsverksamheten. Den 6 november 1969 överlämnade utredningen ett delbetänkande med titeln "Lokaliserings- och regionalpolitik". Med denna utredning som grundmaterial utlovar inrikesministern en proposition till den 23 mars i år.

Av lokaliseringsutredningens betänkande framgår att de åtgärder som vidtagits och det stöd som lämnats näringslivet i form av lån och bidrag för lokalisering av företag inom stödområdet medfört många nya arbetstillfällen. Utredningen anser emellertid, att eventuella störningar i näringslivsutvecklingen i de södra delarna av stödområdet framdeles kan bemästras med lokala punktinsatser och att dessa områden därför bör utgå ur stödområdet. Det gäller delar av Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län ävensom Säffle kommunblock i Värmlands län. Även om en del av utflyttningen genom lokaliseringsspolitiska åtgärder minskat, fortgår folkminskningen, och arbetstillfällen för de ungdomar som lämnar skolan saknas. Dessa måste söka arbete i de expanderande industrierna i Göteborg och Trollhättan. Det förhållandet oroar kommunalmännen i de nya kommunerna, som ingenting högre önskar än att ungdomen skall beredas sådan sysselsättning som motsvarar deras utbildning i hemorten. Jag hoppas därför att dessa områden, även om stödåtgärderna ges en annan utformning, icke skall komma i sämre läge än under den pågående försöksperioden.

Även om lokaliserings- och miljöfrågorna är två skilda ämnesområden och som sådana bör behandlas var för sig här i kammaren, har de så många beröringspunkter att jag dristar mig till att för min del sammanföra dem.

Om en industri tvingas upphöra med sin verksamhet och inget annat flyttas dit i dess ställe, så uppstår i den bygden en miljöförändring till det sämre. När det gäller att skydda luft och vatten för nedsmutsning och skapa en ren och hälsosam miljö, måste man ställa

Statsverkspropositionen m. m.

höga krav på våra industrier. Vi har just nu en mycket inflammerad debatt i Bohuslän om eventuella lokaliseringar av oljeindustrier och uppbyggnadsanläggningar för atombränsle. I den debatten spelar miljöfrågorna en mycket stor roll.

Vi skall naturligtvis icke hindra företag, som anser sig behöva goda hamnförhållandena för sin verksamhet, att etablera sig endast därför att de förändrar miljön. Men vi skall ställa mycket stora krav på renhet vid utsläpp i luft och vatten. När det gäller nyetablering av anläggningar är detta i regel endast en kostnadsfråga. Däremot är de äldre anläggningarna, som icke har tillgång till rening, ett stort problem som många gånger inte kan lösas även om viljan finns.

Ett exempel på detta är föreningen av Idefjorden, som pågått i över 100 år. Enligt gamla beskrivningar av Idefjorden påtalades redan på 1800-talet den förorening av vattnet som sågverken i Halden åstadkom. Sågspån och annat avfall kördes ut i fjorden, och vid förruttnelsen uppstod gasbildning som redan på den tiden var till förfång för laxfisket. Åtskilliga konferenser har hållits i både Norge och Sverige om åtgärder för att komma till rätta med dessa olägenheter men utan resultat därför att kostnaderna synes vara för höga. Numera är det icke endast sågspån utan även massor av utsläpp från kemiska industrier inom området. Under den kommande sommaren skall vi få en intensifierad upplysningskampanj mot nedskräpning och nedsmutsning av miljön. Jag hoppas Idefjorden inte glöms bort i denna kampanj.

Herr HÖGSTRÖM (s):

Herr talman! I årets remissdebatt liksom så många gånger förr har oppositionen försökt framställa samhällets intressen som ett hot mot den enskilde medborgarens intressen. Man talar om statens överhöghet gentemot medborga-

ren. Det kanske därför kan vara befogat att ånyo erinra om hur olika vi upplever behovet av ökade samhällsinsatser.

Vi upplever brister i jämlikheten på olika sätt. Vi som bor och verkar i skogslänen och år efter år tvingas notera befolkningsminskningar frågar oss oroligt: Hur kommer det att se ut i våra glesbygder vid utgången av 1970-talet? Den utveckling som pågår leder till att antalet pensionärer blir allt större i dessa bygder. Redan nu finns det kommuner där andelen pensionärer överstiger 30 procent av den totala befolkningen. Kommuner med vikande befolkningsunderlag får allt större svårigheter att tillhandahålla sina invånare en skälig kommunal service.

Till detta skall läggas att de här kommunerna i regel har en ogynnsam ålderssammansättning i övrigt. Inrikesministern har i årets statsverksproposition konstaterat att en allt större andel av de arbetslösa befinner sig i de högre åldersgrupperna. De redovisade siffrorna innebär att i september 1969 var 57 procent av de anmälda arbetslösa 55 år eller äldre, mot 43 procent ett år tidigare.

Det bör dock också sägas i det här sammanhanget att tack vare en av 1960-talets stora utjämningsreformer — skatteutjämningsreformen — har dess bättre dessa kommuner inte behövt skära ner sin kommunala service till medborgarna till ett minimum. Utan skatteutjämningsbidragen skulle de kommunala skatterna i vissa Norrlandskommuner i dag ha varit dubbelt så höga som de är. Men det bör också hållas i minnet att avfolkningskommunerna inte kan minska sina utgifter i samma takt som invånarantalet sjunker, och då vikande befolkningsunderlag påverkar skatteutjämningsbidraget negativt blir dessa kommuners ekonomiska förutsättningar ytterligare försämrade. Det finns hela kommunblock i Norrlandslänen, i Värmland och i Dalarna som företer en sådan utveckling.

Statsverkspropositionen m. m.

När de borgerliga emellertid envisas med att beskriva den här utvecklingen som ett resultat av samhällets centraliseringssträvanden, glömmar de lätt bort det fria näringslivets ansvar för utvecklingen. Den starka koncentration som skett till Syd- och Mellansverige har varit grundorsaken till de bekymmer vi har i dagens glesbygdsområden. Det har t. o. m. förekommit att tillverkning och vidareförädling av skogsprodukter, som lika bra kunnat ligga i Norrlandslänen, har förlagts till Storstockholmsområdet. Sedan har man lagt ner ytterligare verksamhet i Norrland för att erbjuda den då lediga arbetskraften sysselsättning i Stockholm, där det saknades arbetskraft för denna lokalisering.

Mot den bakgrunden har vi, herr talman, ingenting till övers för dem som pläderar för ett minskat samhällsinflytande. Det är den andra vägen som erfordras, den som representeras av socialdemokratin — behovet av ett starkt samhälle. Samhället måste öka sitt inflytande över näringslivets lokalisering.

Jag kan försäkra kammarens ärade ledamöter att försöket att utifrån den nu aktuella konflikten i malmfälten framställa den statliga företagsamheten som underlägsen det enskilda näringslivet kommer inte att lyckas, allra minst i Norrland, där en utveckling av samhällsägda företag framstår såsom ett viktigt alternativ för en bättre regional balans.

Vi hoppas dessutom att propositionen om den fortsatta lokaliseringspolitiken, som regeringen om någon tid kommer att lägga fram, skall innehålla ett förslag till en etableringskontroll, som gör det möjligt att skapa ett livskraftigt näringsliv i skogslänen. En viktig förutsättning för en sådan utveckling är att taxe- och trafikpolitiken sätts in i ett lokaliseringspolitiskt sammanhang. Ytterst och till sist, herr talman, är det fråga om en politik, som ger skogslänens invånare likvärdiga

möjligheter med det övriga landets, således en fråga om solidaritet mellan olika lottade delar av vårt land.

Herr JANSSON, PAUL, (s):

Herr talman! Det har redan gjorts så många övertramp när det gäller den bestämda ämnesindelningen att jag skall avstå från att be om ursäkt, som en del andra har gjort, även om jag också kommer att göra övertramp.

Många har redan före mig från denna talarstol med tillfredsställelse konstaterat att regeringen har funnit det möjligt att i årets strama budgetläge lägga fram en statsverksproposition, som i all sin återhållsamhet med statsutgifterna ändå kan betecknas såsom en ganska betydande reformbudget. Vad som är särskilt värt att notera i sammanhanget är ju att av den samlade utgiftsökningen på 2 miljarder kronor går inte mindre än cirka 1 500 miljoner kronor till reformer som är ägnade att skapa ökad jämlikhet i samhället. Den satsning som sker på sådana områden som utbildningspolitiken, familjepolitiken, arbetarskyddet, arbetsvården för de handikappade och den kommunala skatteutjämningen måste såvitt jag kan förstå vara reformer, som måste hälsas med tillfredsställelse bland stora grupper av vårt folk.

I finansplanen skisserar också finansministern huvudlinjerna i den stora skattereform som syftar till att åstadkomma en än rättvisare fördelning av skattebördorna till de låga inkomstgruppernas förmån. Ett detaljerat förslag kommer ju senare att läggas fram på den punkten. Finansministern har uttryckt saken så att detta blir en reform vars genomförande kommer att sätta svenska folkets solidaritet på ett avgörande prov.

Tillåt mig, herr talman, uttala den förhoppningen att denna kammare, vars ledamöter i det fjärran förgångna väl hade föga begrepp och uppfattning

Statsverkspropositionen m. m.

om jämlikhet och likställighet, nu år 1970 under sitt sista arbetsår med veder skall skilja sig från detta solidaritetsprov.

Beklagligt nog ser jag i de glest besatta bänkarna inte herr Tistad närvarande. Jag vill erinra om att jag under fjolåret hade ett meningsutbyte med herr Tistad gällande lättnader av beskattningen för våra folkpensionärer. Jag inbjöd då herr Tistad att hjälpa till att genomföra den stora skattereform, som vi redan då visste skulle komma, till förmån för alla låginkomstgrupper i samhället. Jag hoppas nu att herr Tistad och hans partivänner kommer att ställa upp och hjälpa till i det här arbetet — om ett par månader kan vi börja arbetet inom bevillningsutskottet — så att inte stora grupper av denna kammares ledamöter kommer att hamna på den sida som vill bevara de privilegierades intressen i samhället.

Ett utomordentligt viktigt led i jämlikhetssträvandena är att utjämna utvecklings- och serviceåtgärderna för olika delar av vårt land. Flera talare i debatten har redan påpekat att en försöksverksamhet har bedrivits på detta område, nämligen lokaliseringpolitiken. Och ingen kan väl bestrida att den satsning som staten har gjort på detta område har haft mycket stor betydelse för att hålla vid liv bygder som kanske totalt skulle ha avfolkats om de s. k. fria krafternas spel ohämmat hade fått styra utvecklingen.

Under den nu pågående försöksperioden har från statens sida satsats cirka en miljard kronor på lokaliseringstätgar. Den Lemneska utredningen har också i det delbetänkande, som den har lagt fram och som tidigare talare har nämnt, dragit upp vissa riktlinjer för lokaliseringspolitikens framtida inriktning. Jag har naturligtvis inget i princip att invända emot att man som hittills måste satsa den största och helt övervägande delen där problemen är som störst, nämligen i skogs länen. Utredningens slutsatser om angelägenhe-

ten av att koncentrera stödet till vissa "utvecklingsbara" orter i Norrlands kust- och inland är utan tvivel riktiga.

Däremot kan man starkt ifrågasätta om konstruktionen med ett särskilt preciserat stödområde är rationell och om den bör bibehållas i framtiden. Utredningen har ju själv fäst uppmärksamheten på att lokaliseringsstödet efter hand i allt större utsträckning har kommit att utgå till företag utanför det egentliga stödområdet. En förklaring till detta är väl att finna i det förhållandet att ett stort antal företag under senare tid lagts ned i södra och mellersta Sverige, vilket på berörda orter haft nära nog lika förödande konsekvenser för arbetskraften och samhällets möjligheter till fortbestånd som utvecklingen på många orter i skogsläna.

Utredningen har även berört storstädernas expansion med ty åtföljande stockningsproblem på skilda områden. För att komma till rätta med dessa problem är det angeläget att söka skapa attraktiva alternativ till storstadsregionerna. Nu är det emellertid på det sättet att även i södra och mellersta Sverige finns det åtskilliga regioner som på grund av pågående strukturomvandling inom näringslivet riskerar att komma i nära nog samma belägenhet som Norrlandskommunerna med ett starkt vikande befolkningsunderlag och en försämrad service. I mitt eget hemlän, Skaraborgs län, är det främst Vararegionen som är utsatt för en kraftig befolkningsminskning. Varabygden har under en lång tid varit ett av länets rikaste områden, beroende på en stor och väl utvecklad jordbruksnäring. I takt med att jordbruket nu undergår en kraftig rationalisering sker en fortlöpande befolkningsuttunning, och någon industrietablering, som har kunnat suga upp den från jordbruket friställda arbetskraften, har inte skett i någon nämnvärd utsträckning.

Jag vill erinra om att jag för ett par år sedan tillsammans med några parti-

Statsverkspropositionen m. m.

vänner på länsbanken väckte en motion, i vilken vi begärde en utredning om eventuellt etablerande av en statlig förädlingsindustri för jordbruksprodukter i Vararegionen. Motionen blev beklagligtvis inte bifallen av riksdagen, men bankoutskottets majoritet hade en positiv skrivning i sammanhanget så till vida att man på ett par rader uttryckte den meningen att utskottet inte var främmande för att statliga engagemang i framtiden kunde bli aktuella även på detta område. Det är dock med beklagande jag konstaterar att riksdagens samtliga borgerliga ledamöter, inklusive de borgerliga ledamöterna från Skaraborgs län, röstade emot denna formulering i bankoutskottets utlåtande.

Skaraborgs län är för närvarande uppdelat i fem s. k. planeringsregioner. Befolkningsmässigt är Skövde-regionen den största med närmare 70 000 invånare. Därefter följer Lidköping-Skararegionen med 62 000 invånare och Falköpingsregionen med 55 000. Mariestads- och Vararegionerna är de minsta med 40 000 respektive 30 000 invånare.

Herr talman! Jag har från denna talarstol och i motioner i olika sammanhang vid flera tillfällen tillåtit mig att uttrycka den meningen att den geografiska begränsningen beträffande lokaliseringstödets utgivande borde slopas och att man borde göra hela landet till stödområde, så att man får större möjligheter att göra insatser på andra områden än skogslänen, där problemen i vissa sammanhang kan vara likartade.

Nu kommer denna proposition så småningom att läggas fram. Vi får återkomma när vi tagit del av vad som där skrivs och sedan ta de initiativ i dessa sammanhang som vid det tillfället kan bli aktuella.

Fröken PEHRSSON (cp):

Herr talman! Den snabba tekniska utvecklingen och struktururomvandlingen ställer näringsliv och arbetskraft inför

svåra problem. Centerpartiet ser med stor oro på den lokaliserings- och regionalpolitiska utvecklingen. Vissa områden håller på att bli så utglesade att näringsliv och bebyggelse inte längre kan upprätthållas — detta samtidigt som koncentrationen till storstadsområdena skapar stora problem i fråga om miljöer, trafik, bostäder och sociala förhållanden.

Miljöpolitiska såväl som samhälls- och företagsekonomiska skäl gör det nödvändigt med en aktivare lokaliserings- och regionalpolitik, som möjliggör näringsliv och bebyggelse över hela landet. Man har flyttat arbetslösa till storstadsregionerna i stället för att skapa arbetstillfällen där arbetskraften finns. Härvidlag måste en ändring komma till stånd.

En aktivare och effektivare lokaliserings- och regionalpolitik är en fråga som kräver skyndsamma åtgärder. Problemet har stor aktualitet för den del av landet som jag kommer ifrån, Borås och Sjuhäradsbygden. Denna bygd sysselsätter nära nog 50 procent av sin befolkning inom textil- och konfektionsindustrier. Många ser med bekymmer och oro på framtiden, dels på grund av ensidigheten i näringslivet, dels på grund av de svårigheter som Teko-industrierna i många år haft att kämpa med.

Sysselsättningen inom Teko-industrierna (textil- och konfektionsindustrierna) har i hela landet minskat med 20 procent åren 1960—1967. Inom Boråsområdet har minskningen endast varit 8 procent under nämnda period. Om sysselsättningsvolymen inom Teko-branschen inom Boråsregionen kommer att sjunka i samma utsträckning som i landet i övrigt uppstår en synnerligen allvarlig situation som motiverar omfattande samhälleliga åtgärder.

Just i dessa dagar har två företag i Boråsregionen meddelat att man befinner sig i en ekonomisk kris. 400 anställda berörs, före jul var det 100 stycken. Detta skapar stor oro och otrygghet för både anställda och företagare, ja, för he-

Statsverkspropositionen m. m.

la regionen. Och även om mycket göres både från företagen och arbetsmarknadsstyrelsen för att reda upp förhållandena så finns ändå helt naturligt oron inför framtiden.

Ett av de företag jag här avser säljer 50 procent av produktionen på export, den större delen till Amerika. Och vad man i detta sammanhang kan beklaga är att de av Teko-utredningen föreslagna ekonomiska exportstödjande åtgärderna beskurits så kraftigt. Det är alldeles särskilt anmärkningsvärt när man vet att Teko-industrin, bl. a. företagen i Boråsområdet, satsat stora pengar på att få fram varor av mycket hög kvalitet, lämpliga för export.

Dessutom har företagen under skickliga ledare byggt upp en icke obetydlig export och effektivt fört fram sina produkter i utlandet, produkter som uppmärksammats och även prisbelönats internationellt — det gäller både textilier av olika slag och konfektion. Och man förväntar verkligen att regeringen i den proposition som läggs fram i vår om exportfrämjande åtgärder för textil- och konfektionsindustrierna m. m. kommer att satsa mer på dessa åtgärder än de 5,2 miljoner kronor som handelsministern föreslagit för budgetåret 1970/71. Det måste vara viktigare att satsa och satsa effektivt på industrier som redan finns etablerade än att enbart sikta på nylokalisering.

Lokaliseringsutredningen har uttalat att ökad prioritering för stödområden inte får fördröja lokaliseringpolitiska åtgärder i västra Sverige.

Problemen i Sjuhäradsbygden synes ha en så akut karaktär att ett preliminärt regionalpolitiskt handlingsprogram för området bör utformas redan innan lokaliseringens huvudbetänkande föreligger.

Det är därvid angeläget att ta ställning till områden vilka är starkt präglade av ensidighet i näringslivet, som exempelvis Boråsregionen. Vad vi här önskar och behöver för länet är lämpliga former för lokaliseringstöd, lokalise-

ring av stalliga företag och förvaltningar inom området och ökade investeringar med statligt stöd i kommunikationer, skolor och bostäder. Vi behöver stimulans till tyngre industrier att etablera sig i området och naturligtvis stöd till Teko-industrierna inom regionen, exempelvis genom statliga beställningar till företagen. Dessutom önskar vi, som jag förut påpekat, kraftigt statligt stöd till exportfrämjande åtgärder för Teko-industriernas produktion.

Statsrådet Holmqvist har i dag sagt att vi i stort sett har en positiv arbetsmarknad i landet. Det enda bekymret är Gotland. Jag hoppas att statsrådet även tänker på de regioner som jag här har nämnt i Älvsborgs län. Det gäller nu närmast sysselsättning för 500 människor vid de företag som jag tidigare nämnde.

I går nämnde statsminister Palme i denna kammare på tal om sysselsättningen och de problem som där kan uppstå att människorna vet att vi har ett tillräckligt handlingskraftigt samhälle som kan klara av problemen. Jag vill därför sluta med att uttala den förhoppningen: Låt oss då verkligen få se resultatet av vad denna handlingskraft kan åstadkomma, och må det resultatet bli sådant att det gagnar människorna ute i bygderna.

Herr NYQUIST (s):

Herr talman! Här har bl. a. av representanter för våra nordligaste län talats om sysselsättnings- och lokaliseringsfrågor — med all rätt givetvis. Men Norrland är inte ensamt om dessa problem. Vi har hört problemställningarna från Gotland och från länen i Västergötland. Det är bekymmer i Kopparbergs län, och det är likadant i Värmland. Jag har anledning tala något om problemställningarna i Kopparbergs län.

Vid en länsuppvaktning från vårt län för några statsråd våren 1969 hade vi anledning att påtala hela problematiken. Jag tror att det förde med sig att man

Statsverkspropositionen m. m.

både hos centrala myndigheter och inom den allmänna opinionen började få klart för sig att vårt läns problem i princip är lika stora som de egentliga Norrlandslänens. Givetvis hoppas vi att denna vår uppvaktning, liksom andra meningsyttringar, så snart som möjligt skall komma att avsätta resultat. Kanske kan man tala om att vi tidigare har lidit av något som liknar "undervärdering" när Dalarnas problem har jämförts med den utveckling som pågått i det egentliga Norrland.

Ser vi till det sistförflutna året har givetvis sysselsättningen förbättrats även i Kopparbergs län i likhet med i landet i övrigt — inrikesministern har ju här talat om situationen totalt i landet. Arbetsförmedlingarna även i Kopparbergs län kan notera en ökning av antalet anmälda lediga platser. En del månader har antalet lediga platser till och med överstigit antalet arbetsökande. Jämför vi med andra län har vi emellertid en påtaglig ensidighet i platsutbudet, och det har inte varit lyckligt när det gällt att tillgodose arbetskraftsbehovet vid vissa företag. På grund av ensidigheten har en betydande utflyttning skett, så att säga förbi våra egna företag. Den tyngre skiftgående industrin har haft sina arbetskraftsproblem. Där har en viss rekrytering skett från övre Norrland och från våra nordiska grannländer.

Jämför vi byggnadsverksamheten i vårt län med motsvarande verksamhet i andra län får den nog anses vara låg hos oss. Under år 1969 har 1 900 personer beviljats starthjälp för påbörjande av arbeten utom hemorten, därav 1 500 i andra län. Det är ett något mindre antal än år 1968. Arbetslöshetsstatistiken för år 1969 redovisar ungefär samma siffror som tidigare år, i december 1969 ca 2 200 personer. Av de 2 200 var två tredjedelar över 50 år och närmare hälften 60 år och däröver. Vid årets slut var 1 600 personer engagerade i olika former av arbetsmarknadsutbildning, därav 1 350 personer inom länet. Efter för-

frågning hos några företagare har sysselsättningsprognoser sammanställts, och de pekar på samma efterfrågan på arbetskraft under första halvåret 1970 som under senare delen av 1969.

Hittills har i försöksverksamheten med lokaliseringsverksamhet 91 miljoner kronor beviljats vårt län, därav 77 miljoner kronor som lån och 14 miljoner som bidrag. Tillsammans har 73 företag erhållit stöd.

Ser man på sysselsättningsmöjligheterna för kvinnor är yrkesverksamhetsgraden för länet inte bra. Ett stort antal kvinnor finns anmälda vid våra arbetsförmedlingar för hel- och deltidsarbete. Det gäller bl. a. orter som Avesta och Ludvika. I Borlänge lär siffran vara 1 100.

Hur har då befolkningsutvecklingen varit under 1969? Den inger oss många bekymmer. Trots att året varit ett typiskt högkonjunkturår har Kopparbergs län enligt de preliminära siffrorna förlorat 700 personer. Det blir säkert vissa justeringar av denna siffra, men jag tror inte att de blir till det bättre.

Det bör också noteras att Dalarna tidigare haft ett betydande födelseöverskott. Under gångna årtionden var detta så stort att det medförde problem. De mycket barnrika familjerna hade många svårigheter. Svälten stod på lur. Under en senare period har födelseöverskottet minskat. Ännu vid förra årsskiftet redovisades ett födelseöverskott av ca 450. Denna siffra var visserligen endast hälften av 1967 års. Ändock framstod talet 450 som ganska tillfredsställande. Vid senaste årsskiftet, 1969—1970, hade födelseöverskottet helt försvunnit. Antalet födslar har visserligen sjunkit över hela landet, men siffrorna för Kopparbergs län är säkerligen ogynnsammare än för landet i dess helhet. Vi har betydande förskjutningar uppåt av befolkningens medelår. Man bör se detta som en varning. Om utflyttningen av folk i de progressiva åldrarna fortsätter kommer följdverkningarna mycket snabbt.

Några visserligen svaga men dock po-

Statsverkspropositionen m. m.

sitiva drag skall också redovisas. Vi har områdesvis vissa ökningar av befolkningen. Ökningen i Falublocket är något större och ökningen Borlängeblocket något mindre än under år 1968. Smedjebacksblocket kan också redovisa en ökning.

Tyvärr måste man konstatera att kommunblock som Avesta och Ludvika och intilliggande block redovisar större minskning än under 1968. Det är mot den bakgrunden man inom hela länet enligt ser med stor skepsis på den Lemneska utredningen, som lämnar de sistnämnda länsdelarna utanför stödområdet. Det vill vi inom länet inte acceptera, det har tidigare talare från Dalabanken också påpekat.

Vad är det då som vi vill i Kopparbergs län? I samband med Länsplanering 67 närde såväl länsstyrelse som planeringsråd en förhoppning att befolkningsciffrorna under det nu inledda decenniet skulle återställas till samma nivå som vid 1960-talets början. Det är fortfarande vår förhoppning. Vi är emellertid förvissade om att ett sådant återställande enbart kan ske med ökad satsning från samhällets och näringslivets sida. Vi behöver verkligen allt stöd därvidlag.

När vi ser mot framtiden har vi flera önskemål. Det borde enligt vår uppfattning vara självklart att Dalarna finge möjligheter till högre utbildning, inte minst på de tekniska och naturvetenskapliga områdena. Likväl har inga avgörande tecken kommit till synes i detta avseende. När vi ser fram emot detta nya årtionde är det ett mycket allvarligt önskemål från alla som företräder länet. Dalarnas bygder får inte glömmas bort när det gäller upprättandet av ny sådan högre utbildning. I länet finns inte bara ett elevmässigt underlag, där finns också i hög grad tillgång till lämpliga akademiska lärarkrafter och en allmän samhällsmiljö, som borde kunna bilda en lämplig ram kring undervisningen.

Som jag försökt antyda är Koppar-

bergs län fortfarande i en mycket svår situation. Våra problem pochar på en lösning. Vi behöver en större sysselsättningsvolym inom länet och tillika en mera differentierad sysselsättning, som ger ett bättre och friare sysselsättningsval åt ungdom och även kvinnor. Vi behöver en fortsatt allsidig utbyggnad av våra skilda regioner. En utökning av vårt undervisningsväsende är ett önskemål. Det skulle ge möjlighet för de ungdomar som växer upp i våra bygder att gå till sin framtida gärning väl utrustade och utbildade. Detta gäller naturligtvis både om de stannar inom länet eller flyttar till andra bygder. Närmast är det fråga om möjligheten att tillföra Dalarna högre utbildning, och därvid går, som tidigare nämnts, tankarna främst till naturvetenskaplig och teknisk utbildningsverksamhet på akademisk nivå.

När man staplar önskemål så kanske ett par andra områden också skall beröras. Vi anser nog att både beträffande bostadsbyggande och vägbyggande så lider vi av tidigare missförhållanden — på det senare området även av det ökade medelskravet från de växande storstadsområdena. Om nu den samlade kakan av vägbyggnadsmedel för hela riket icke kan göras större, så uppstår en all känsligare avvägning hur stor andel som skall gå till olika landsdelar. Måhända kan vi icke för närvarande göra gällande att vi direkt är sämre lottade i Dalarna än i omgivande län, i vart fall icke generellt sett, men vi känner oss ändå missgynnade i jämförelse med storstäderna, vilkas tidigare eftersläpningar man nu söker att ta igen genom starka beskrningar av medelsramarna på andra håll. Det finns skäl att göra Dalarnas röst hörd i den fördelningsdiskussionen.

Vi vill, herr talman, se vårt län som ett gott alternativ till storstäderna, både som boende- och sysselsättningsmiljö. Det önskar vi att både regering och riksdag skall vara medvetna om.

Statsverkspropositionen m. m.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Jag vill gärna uttala min tillfredsställelse över försöket till uppspaltning av debatten här i första kammaren. För min del skall jag försöka hålla mig till det område som jag står upptagen under — lokaliseringspolitiken.

Som en synpunkt inför nästa års enkammardags vill jag anföra att man kanske genom talmanskonferensen och kontakt med partierna borde göra upp denna indelning i förväg och därefter låta partierna fördela sina representanter på de olika områdena. På det viset skulle man få en ganska jämn fördelning. Jag tror också det vore värdefullt för statsråden att veta när deras ämnesområde skall behandlas i kammaren. De skulle därigenom orka hänga med debatten på hela det avsnitt som de närmast har att bevaka.

Jag vill med ett par ord beröra de vilda strejkerna och det från den utgångspunkten att också dessa har ett regionalpolitiskt intresse i flera avseenden.

En av anledningarna till den stora gruvstrejken i Kiruna är alldeles säkert de speciella förhållanden under vilka gruvarbetarna i Norrbotten arbetar. De har att våga den ersättning de får mot de levnadsbetingelser som råder med hänsyn till klimat, mörker, kyla, avstånd till landets centrala delar o. s. v. Det är inte så underligt att arbetarna i början av denna aktion erhöll mycket starka uttryck för sympati från många delar av landet. Jag tror att denna sympati var baserad på medkänsla och förståelse för de speciella svårigheter under vilka man arbetar i denna avlägsna landsända.

Jag finner det anmärkningsvärt att det nu gått en och en halv månad utan att regelrätta förhandlingar kommit till stånd. Utan att vilja försvara arbetarparten, som gått vid sidan om fackföreningen, tycker jag att det vore angeläget — när nu detta läge uppstått — att

de personer som har så stor psykologisk betydelse för gruvarbetarna, d. v. s. företagschefen och styrelseordföranden, för upp till Kiruna och verkligen resonerade med arbetarna och försökte lägga till rätta den rad av missförstånd som råder. Det är min tro att om så hade skett med en gång och man verkligen hade fört förutsättningslösa samtal, då skulle man ganska snart ha kommit fram till att man inte kan förhandla vid sidan av fackföreningsrörelsen. Det skulle också ha stått klart att man måste hålla på de bestämmelser som man en gång skrivit under. I stället har här visats en ståndaktighet, som jag tror har skadat båda parter och också i viss mån medverkat till att nya vilda strejker uppstått på andra håll i landet.

Förmodligen röner inte de strejkande arbetarna vid Volvo och andra stora industrier samma sympati från allmänheten som gruvarbetarna uppe i norr. Arbetsförhållandena vid de nämnda industrierna är dock relativt gynnsamma. Det är verkligen oroande om dessa strejker skall sprida sig till företag efter företag och då framför allt till sådana som flaggat med stora vinster och alltså har en god ekonomi. Konsekvensen blir att strejker så småningom också drabbar företag som inte har så goda resurser och därför inte lika snabbt som Volvo, Saab m. fl. kan ta upp förhandlingar som leder till resultat. De nu nämnda företagen kunde ju med berömvärd snabbhet ta upp förhandlingar och gå arbetarna långt till mötes. Men man kommer snabbt att möta en rad företag, där sådana resurser inte finns. Då har man kommit i ett läge, där jämlikhetsfrågorna blir oerhört accentuerade. Om de vilda strejkerna fortsätter, kommer de att försvåra en lösning av jämlikhetsfrågorna. De kommer också att förstora och försvåra den regionala obalansen. I de landsändar där konjunkturen är svag och företagen har en svagare ekonomi

kan man inte på samma sätt höja lönerna. Alternativet kan då bli nedläggning och friställning.

Jag vill gärna här föra in frågan om inte t. ex. Volvo borde ha tänkt litet mer solidariskt på näringspolitiken i landet i dess helhet. Det har talats om en solidarisk lönepolitik, där de bättre betalda grupperna har fått stå tillbaka något och vänta tills de lägre avlönade grupperna kommit litet högre upp på lönestegen. Även inom det näringspolitiska området borde man väl kräva en viss solidaritet. Det skulle kanske ha varit välgörande om ett sådant företag som Volvo hade fått lägga ned en del av sina vinster, som det talats så mycket om, i konjunktursvaga områden, där nya sysselsättningsstillfällen behövs. Jag tror att det skulle ha medverkat gynnsamt till att sprida inkomstutvecklingen till de regioner som verkligen behöver den, och det skulle kanske verkat mindre lockande för de grupper som arbetar i Göteborg att starta vilda strejker. Många företag har i olika hänseenden gynnats av samhället. Ett exempel är investeringsfonderna. De skulle ju vara ett medel att utjämna konjunkturerna, och ändå har dessa fonder använts till att bygga ut företag i områden som redan är starkt överexpansiva. Det är felaktigt att samhället skall medverka till en sådan obalans av näringslivet.

En annan sak som medverkar till denna obalans är den mycket kraftiga satsningen på omflyttningen av arbetskraft. Företag i Syd- och Mellansverige, som har ont om arbetskraft, behöver inte längre själva anstränga sig att fylla behovet. Samhället sörjer för detta och hjälper arbetskraften på olika sätt så att den skall kunna flytta från de norra landsändarna. Men man observerar inte samtidigt de konsekvenser som denna flyttning för med sig för glesbygderna. Vi kan inte låta vissa orter med hjälp av stora samhällsinsatser växa till orimlig storlek medan andra tynar bort. Jag vill instämma i de syn-

Statsverkspropositionen m. m.

punkter som framförts av herr Ove Karlsson och herr Nyquist samt av Skaraborgs läns och Västernorrlands läns representanter. Jag instämmer helt när det gäller den problembeskrivning de har gjort från sina respektive hembygder, den gäller också för Gävleborgs län.

I dessa landsändar finns så många stora svårigheter som man egentligen måste uppleva för att riktigt förstå. En minskande befolkning, försämrade service, indragna skolor, svårigheter med läkare, försämrade kommunikationer, ökande kostnader, minskad trivsel och så denna gnagande oro inför framtiden. I vissa kommuner är mer än 30 procent av befolkningen pensionärer. Det kan inte vara så värst upplyftande att leva och verka i en sådan bygd. Framför allt finns det inte tillräcklig framtidstro som ger anledning att satsa på näringslivets utbyggnad.

Vi har sedan år 1964 bedrivit lokaliseringspolitik i detta land. Den har i sig själv varit bra, och den visar vägen för en fortsättning. Men den har varit otillräcklig. Den sattes in alldeles för sent. Om den kommit 10—15 år tidigare hade vi inte haft de problem vi har i dag. Det har varit en halvhjärtad satsning. Man frågar sig om lokaliseringpolitiken av statsmakterna har betraktats som en lindring i en process som ändå är oundviklig och som man med lokaliseringpolitiken velat dölja och tona ner. I själva verket har ändå de som har makten i samhället under denna tid medverkat till strömningar i en annan riktning, som lokaliseringpolitiken inte förmått påverka. Jag nämnde hur en rad stora företag har fått använda större delen av sina vinster till expansion i de södra och mellersta delarna av landet medan bara några få procent använts i lokaliseringsområden, trots att denna typ av lokaliseringspolitik har visat sig vara ganska värdefull och resultatrik. Jag nämner ånyo omflyttningen av arbetskraft genom arbetsförmedlingen. Detta har va-

Statsverkspropositionen m. m.

rit ett hårt slag för initiativkraften och framtidstron i glesbygderna.

Jag läste just den skrift om trafikpolitik som de fyra Norrlandslänen i går lade på vårt bord och där man radar upp alla de utredningar som har talat om att sänka transportkostnaderna för Norrland. Men det har bara blivit utredningar, och under tiden har kostnaderna stigit. Jag vill anföra ett enda exempel ur den skriften. Merkostnaderna för en 5 tons godsvagn hos SJ för att köra den 1 000 km i stället för 150 km har ökat från 225 kronor år 1962 till 527 kronor år 1970, alltså mer än en fördubbling under dessa åtta år. Under tiden har alltså utredningen pågått och frågan ställts om man inte skulle kunna göra Sverige rundare och försöka jämna ut trafikkostnaderna.

Det har talats om att kostnaderna för isbrytare och sjöfarten skulle läggas på de produkter som befraktas, och detta skulle ju drabba Norrland i hög grad.

Enligt den vägplan som nyss lagts fram för tiden 1970—1974 kommer anslaget till länsvägar för Norrlandslänen att minska från 48 miljoner till 16 miljoner kronor. Det är alltså en stark och kraftig nedskärning som måste vara mycket påfrestande för det framtida näringslivet i dessa landsändar. När det gäller riksvägarna är tendensen mer växlande, men jag kan nämna att det i Västernorrland görs en nedskärning av anslagsmedlen från 29 miljoner till 11 miljoner kronor. Det finns tendenser till att höja bilskattna när det gäller de tunga fordonen. De transporter som utförs på dessa fordon kommer att kosta mer, vilket också drabbar glesbygderna i hög grad i de avlägsna landsändarna.

Jag kan till slut nämna en annan faktor som är oerhört styrande och pådrivande, och det är regionplanen för Storstockholmsområdet. Man räknar med att ungefär två och en halv miljoner människor skall bo i detta område år 2000. Hur tror ni att det skall vara möjligt att driva en regional politik

samtidigt som man räknar med denna enorma tillströmning av människor till bara Stockholmsområdet? Vi får räkna med stor ökning också i Göteborg och Malmö. Vad blir det sedan kvar för landsorten i övrigt och för Norrland i synnerhet?

Jag vill gärna understryka vad föregående socialdemokratiska talare sagt, nämligen att vi behöver ett starkt samhälle. Samhället bör vara det instrument varmed vi skall styra näringsliv och andra ting till en någorlunda rättvis fördelning. Men jag vill tillfoga att det inte räcker med bara ett starkt samhälle, utan att det erfordras också en vilja att styra i rätt riktning i detta samhälle, och på den punkten har jag en annan uppfattning än de föregående talarna. Men jag hoppas att ni som från Norrlands- och landsortsbänkarna ändå har talat i denna sak skall vara verkliga pådrivare inom ert parti för att verkligen få det starka samhälle som vi har att använda dess resurser i rätt riktning — i den riktning som både ni och jag önskar.

Vi har att förvänta en proposition om regionalpolitik, alltså lokaliseringspolitik. Jag anser att det just nu är tid och tillfälle att påverka utformningen. Sedan regeringen lagt sin proposition är det mycket svårt att föreslå förändringar. Det är just nu under tiden när propositionsskrivandet i regeringens kansli pågår som alla resurser bör sättas in för att påverka utformningen. Jag hoppas verkligen att vi som här talat om de lokaliseringspolitiska avsnitten skall förmå inrikesministern att ta hänsyn till vad som här sagts. Det är ju märkligt att landshövding Mats Lemnes utredning, lokaliseringsutredningen, har talat om att vi har en ganska dåligt utvecklad regionalpolitik här i Sverige. Han visar på att andra länder ligger långt före i detta avseende. Det finns också en dålig regionalpolitisk planering här i landet, och vi har många goda exempel från andra länder. Dessa exempel från andra länder

är enligt min mening någonting som bör tas till vara. Italien har under hösten förra året beslutat en rad åtgärder som också i någon mån skulle kunna vara till nytta i vårt land.

Vi bör först och främst försöka få till stånd en regionalpolitisk planering. Man bör härvid försöka bilda sig en uppfattning om hur varje länsregion skall se ut i framtiden, och man bör då skapa en befolkningsnivå som passar för den regionens olika förutsättningar i fråga om naturtillgångar och sådant. Men sedan måste det också ställas resurser till förfogande så att man kan uppnå den målsättning man har stakat ut. Man måste verkligen ta upp baksidan av problemet och se till att resurser skapas för att hålla befolkningsnivån uppe.

Inrikesministern nämnde i sitt anförande nyss att hela Norrland har ett betydligt bättre läge i arbetslöshetsstatistiken än tidigare, och det kan vara riktigt, men det finns många områden som är betydligt sämre lottade än landet i övrigt. Jag kan t. ex. nämna Ljusdalsregionen, där jag själv är bosatt. Där är arbetslösheten fortfarande ganska stor. Dessutom behövs det ett stort antal nya arbetstillfällen för att bygden på sikt skall kunna behålla sitt befolkningsstal. Man har räknat med att det i Ljusdalsregionen behövs ungefär 2 000 nya arbetstillfällen för att den nuvarande folkmängden skall kunna bibehållas. Det är givetvis flera än antalet registrerade arbetslösa i dag, men för att befolkningstalet skall kunna hållas på sikt måste vi få hem många av dem som nu motvilligt har flyttat ifrån regionen och tillfälligt har arbete på annat håll.

Vi är kanske litet tveksamma, huruvida det bör ske en prioritering av vissa orter. Det är nog en fråga som får vidare övervägande. Men om det skall ske en prioritering, så anser jag givetvis att en sådan bygd som Ljusdalsområdet i Hälsingland bör tillhöra de prioriterade. Den regionen har precis

Statsverkspropositionen m. m. samma förutsättningar som många andra av de orter som nämns av lokaliseringsutredningen.

Vi måste satsa på ett kraftigare och effektivare lokaliseringstöd, om företagen skall finna det möjligt och attraktivt att lokalisera sig i de områden som det är fråga om. Vi måste få till stånd en trafikpolitik som gör Sverige rundare och som tar bort de höga avståndskostnaderna. Även andra närliggande frågor, teletaxor och sådant, måste angripas. Vi måste också i beskattningen ta hänsyn till de långa avstånden och till de betydligt sämre förmåner i fråga om service och annat som människorna ute i landsorten har. Vi måste använda investeringsfonderna i lokaliseringspolitiken på ett kraftfullare sätt än tidigare.

En annan sak, som jag i dagarna fört fram i en motion, är att det också bör satsas litet grand på utflyttning från storstäderna. Jag nämnde regionplanen, och jag tror att det måste vara en balans här, om lokaliseringpolitiken över huvud taget skall kunna få någon framgång. Man har talat om etableringskontroll; det gjorde nyss herr Högström. Jag tror att den vägen också måste prövas, men i första hand borde vi nog använda mjukare metoder. Jag tror att det skulle vara skäl i att tillskapa någon form av utflyttningsbidrag för företag belägna i storstadsområdena, vilka har det trångt och gärna vill flytta ut men inte orkar göra det på grund av kostnaderna. En ren stimulans till utflyttning skulle säkerligen möta positivt gehör från många företag och få god verkan.

Vi måste upprusta serviceanordningarna ute i landsorten. Vi måste främja turismen, och vi måste se till att vi får ett bostadsbyggande i de orter vi vill satsa på, ett bostadsbyggande som dels håller samma standard som i landet i övrigt, dels gör det möjligt att ta emot de speciella yrkesmän från andra håll som måste till för att det skall kunna ske en ökad satsning på näringslivet.

Statsverkspropositionen m. m.

Det har ibland talats om ett särskilt departement för regionpolitiken, och jag har stort intresse för den tanken. Kan saker och ting ordnas på annat sätt, så må det vara hänt, men jag hoppas att detta uppslag tas upp till diskussion i samband med frågan om regionalpolitiken längre fram under riksdagen.

Man kan kanske få intrycket att för att klara dessa saker måste det bli bara utgifter, satsningar från samhällets sida som inte lönar sig. Jag tror att en riktig värdering skulle ge besked om att en på rätt sätt genomförd regionalpolitik inte bara innebär utgifter och kostnader. Det finns också vinster att hämta. Genom en regional balans i fråga om bebyggelse och näringsliv skulle det bli möjligt att bättre tillvarata arbetskraften. Man skulle bättre kunna tillvarata framför allt den dolda arbetskraften. Man skulle bättre kunna ta till vara tillgångar i form av bostäder och andra samhällsanordningar, som nu redan finns. Man skulle billigare och tryggare lösa försvarsuppgifterna, som vi ändå inte kommer ifrån. Man skulle bättre kunna klara försörjningen i ofredstid. Man skulle bättre kunna lösa trivsel- och miljöproblem och få en riktigare fördelning mellan generationerna. Att det nu existerar en skiktning av människor, där unga krafter flyttar från glesbygden och pensionärer blir kvar, är ju en ohygglig utveckling som är ett av dagens svåra problem socialpolitiskt sett och som jag tycker bara det vore en anledning till att angripa denna fråga. Genom en jämnare och mera aktiv regionalpolitik skulle vidare inflationen motverkas och en billigare produktion skapas, som jag tror i det långa loppet skulle medverka till en bättre handelsbalans och konkurrenskraft gentemot utlandet.

Innan jag slutar mitt anförande vill jag säga ett par ord med anledning av en fråga, som herr Göran Karlsson ställde till centerpartiet. Han ansåg att centerpartiets ungdomsförbund hade

gått ganska långt ut på vänsterkanten när förbundet hade allierat sig med Sara Lidman. Han kom med en ganska nedlåtande kritik. Jag skulle vilja erinra herr Göran Karlsson och andra om att det var centerns ungdomsförbunds avdelning här i Stockholm som hade anordnat denna demonstration, eller vad vi skall kalla den för. Den var en sympatiaktion för att följa upp de demonstrationer som den dagen försiggick på ett 20- å 30-tal ställen i Norrland för Norrlandsproblemen och glesbygdsp Problemen lösande. Det var alltså en sympatiaktion från CUF-ungdomen här i Stockholm för denna regionalpolitiska målsättning. Att sedan vpk understödde denna aktion är en sak som CUF:arna inte rådde för egentligen. Till centerungdomens framgång kan man notera att fler och fler krafter under de senaste månaderna har börjat stödja frågan om regionalpolitiken. Krafter som tidigare kanske har ägnat sig bara åt u-landsfrågor och annat har på senare tid börjat debattera denna fråga. Vi hälsar med tillfredsställelse att flera finner att de regionalpolitiska frågorna bör tas upp på ett aktivare sätt.

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag skall be att få lämna ett meddelande:

Vid sammanträde med talmannen i första kammaren och övriga representanter för riksdagspartierna framförde nyhetsredaktionen vid Sveriges Radio sitt uppriktigt kända beklagande över de i referatet av gårdagens remissdebatt i televisionen intagna bilderna av en tom kammare, vilka gav en uppenbar vanställning av förhållandena. Försäkringar avgavs om att det inträffade icke skett i avsikt att vilseleda och att något dylikt icke kommer att upprepas. Det konstaterades å andra sidan att själva referatet av debatten gjorts med omdöme och opartiskhet.

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Den successivt ökande materiella standarden i vårt land har medverkat till att öka den enskilda människans kontakt med alla samhällsaktiviteter och förstärka den enskildes engagemang i debatten om samhällsutvecklingen. Det är en naturlig följd härav att vi nu upplever en intensiv diskussion om formerna för en djupare integration mellan människa och arbetsliv.

De frågor diskussionen omfattar är ytterst väsentliga, bland annat med hänsyn till att varje heltidsanställd tillbringar i stort sett hälften av sin medvetna tid i sin arbetsmiljö. Självfallet har därför denna miljö materiella och immateriella innehåll stor och ofta kanske avgörande betydelse för den enskilda människans möjligheter att leva ett rikt liv.

Många människor har uppfattat intresset för dessa frågor som någonting nytt, men i själva verket har en under mycket lång tid förd ehuru mera lågmäld debatt lett till många och stora förbättringar av arbetsmiljöerna. Förbättringarna har successivt genomförts under de senaste decennierna. Åtminstone i ett historiskt perspektiv har denna utveckling varit utomordentligt snabb, särskilt under tiden efter andra världskriget. När det nu ändå mera allmänt önskas att utvecklingen skall få ett ännu snabbare förlopp motiverar det ett bredare och djupare engagemang från politikernas sida, även om deras uppgift i första hand bör vara dels att delta i opinionsbildningen, dels att skapa gynnsammast möjliga förutsättningar för arbetsmarknadens parter att lösa problemen.

Arbetslokaler och arbetsplatser i svenskt näringsliv håller vid internationell jämförelse högsta standard, och även vid en mera absolut bedömning kan högt betyg ges åt lokaler och arbetsplatser som berör stora grupper av arbetstagare. För andra grupper återigen kan arbetsplatserna, från både psy-

Statsverkspropositionen m. m.

kisk och fysisk synpunkt, variera från mindre tillfredsställande till direkt hälsovådliga. Det kan rimligen inte råda några delade meningar beträffande önskvärdheten av att undanröja orsakerna till miljöstörningar på dessa senare arbetsplatser. I den mån i dag känd teknik inte räcker till för att undanröja arbetsplatsstörningar som t. ex. luftföroreningar, hörselskadande buller etc., vilka uppkommer i en för samhället erforderlig arbetsprocess, måste en ökad statlig satsning på forskning göras på det här området. Men det vanliga torde kanske ändå vara att åtgärder som ur teknisk synpunkt är möjliga att vidta för att förbättra arbetsplatsmiljön hindras av ekonomiska realiteter. Att tillfredsställa högt ställda krav i dessa avseenden — i betydligt större utsträckning i Sverige än i andra länder — kan i vissa branscher få sådana ekonomiska konsekvenser att berörda företags konkurrenssituation gentemot andra länder rubbas och att därigenom anställningstryggheten äventyras. Ökade svenska insatser måste därför göras för att internationalisera arbetsskyddsfrågorna så att i helt annan utsträckning än för närvarande likartade normer tillämpas i olika länder beträffande miljökrav på arbetsplatser. I avvaktan på att man något så när uppnår konkurrenslikställighet i detta hänseende mellan vårt land och övriga industriländer bör staten ställa ökade medel till förfogande för investering i sådana kostnadskrävande miljöförbättringar, vilkas förverkligande annars skulle allvarligt rubba företagets konkurrenskraft.

Lika väl som det under senare tid ägnats stor uppmärksamhet åt att söka ge allt bättre boendemiljö i nya bostadsområden måste nu också utrymme ges åt frågan om arbetsplatsens yttre miljö. Det är hög tid att även vid planering av arbetsplatser och vid stadsplanering av mark för industriändamål fästa större avseende än hittills vid miljöfrågorna. Varje människa

Statsverkspropositionen m. m.

skall ha rätt till ett meningsfullt arbete. Det innebär att det inte räcker med att arbetsuppgiften som sådan är nödvändig och har en mening i ett större sammanhang, utan också att varje individs kunskaper och färdigheter så bra som möjligt skall överensstämma med de krav arbetsuppgiften ställer på utövaren. Eftersom de mänskliga egenkaperna är olika fördelade — t. ex. beträffande begåvningskapacitet, fysisk styrka, konstnärlighet o. s. v. — måste höga krav ställas på en så grannliga anpassning som möjligt mellan individ och arbetsuppgift, så att individens sysselsättning blir meningsfull både objektivt sett och subjektivt upplevt.

Med hänsyn till den starka förändrighet som kännetecknar arbetslivet är det såväl från individens som ur det enskilda företagens och samhällets synpunkt nödvändigt att tillfredsställa de allt starkare framväxande kraven på individens möjligheter till personlig utveckling i arbetet. Det kommer att behövas en stark koppling mellan samhällets vuxenutbildning och företagens internutbildning, både för att ge möjlighet till den personliga tillfredsställelse som individens vidareutveckling kan ge och för att smidigt anpassa individen till en ny arbetsuppgift när utvecklingen gjort den gamla överflödiga. Ett nära och aktivt samarbete mellan företag och skola i detta avseende är ett viktigt led i en långsiktig trygghetspolitik.

I en fri marknadsekonomi eller blandekonomi kan man inte — lika litet som i något annat ekonomiskt system — garantera anställningstrygghet i meningen säkerhet att alltid få bli kvar på det egna jobbet eller i det egna företaget. Det är därför i första hand försörjningstryggheten som måste säkerställas, och inget önskemål eller krav torde för närvarande vara starkare än just detta. Därför bör tanken på allmän försörjningsförsäkring fullföljas till ett politiskt beslut.

Samhällets åtgärder och betydande

ansträngningar för att placera friställd arbetskraft besväras i stor utsträckning av att friställandet ofta drabbar äldre arbetskraft, som kanske har fått en minskad kapacitet. Det kan inte vara rimligt att en i och för sig arbetsför människa, som på grund av uppnådd högre ålder fått minskad kapacitet, skall friställas före sådan yngre arbetskraft, som till långt mindre kostnader för samhället kan erbjudas annan anställning. En långtifrån alltid, men ändå ofta, tillämpad regel om att den sist anställda får först gå när ett företag av en eller annan anledning måste reducera sin arbetskraft bör ersättas eller i varje fall kombineras med ett hänsynstagande till vilka andra anställningsmöjligheter som föreligger för olika anställda. Samråd mellan företag, fackförening och arbetsmarknadsmyndighet bör därför ske innan beslut fattas om vilka som skall friställas.

Företagen ställer en hel del förväntningar på samhället, t. ex. att goda kommunikationsleder upprätthålles, att bostadsförsörjningen tryggas för den arbetskraft som är erforderlig etc. Men företaget är också i behov av en fortlöpande information beträffande all sådan planering från samhällets sida som kan ha inflytande på förutsättningarna för företagets verksamhet. Samhället i sin tur riktar dock förväntningar mot företagen, t. ex. att samhällets myndigheter måste hållas underrättade om företagens planering beträffande volymförändringar i verksamheten, och informationen härom måste ges i så god tid att myndigheterna får möjligheter att vidtaga de åtgärder som kan bli erforderliga.

Det är både från samhällets, företagens och indirekt också från den enskilde anställdes synpunkt viktigt att smidiga och rationella former för informationsutbyte och samråd skapas. Tanken att på ett meningsfullt sätt täcka informations- och samrådsbehovet genom att staten utser en representant i bolagsstyrelserna är tämligen befängd

Statsverkspropositionen m. m.

och torde bygga på en bristfällig information om hur livet egentligen fungerar ute i företagen. Visserligen behandlar bolagsstyrelserna företagens långtidsplaner beträffande investeringsverksamhet etc., och ofta kanske styrelserna även fattar enstaka beslut i viktiga frågor, men rollfördelningen mellan styrelse och företagsledning har i stor utsträckning utvecklats så, att företagsledningen handlar synnerligen självständigt och oftast fattar de definitiva besluten. Styrelsens viktigaste uppgift har blivit att fungera som ett kontrollorgan. Den snabbhet med vilken en företagsledning ofta måste handla är en av orsakerna till att en dylik rollfördelning är nödvändig. Samhällets och företags inbördes kontaktbehov måste därför kanaliseras mellan företagsledning och lämplig samhällsmyndighet. Följaktligen bör enligt min mening i första hand informations- och samrådsbehoven för myndigheter på det primärkommunala planet samt på läns- respektive riksplanet närmare preciseras och därefter rationella kanaler etableras mellan myndigheter och företag.

Även om man principiellt inte har något emot ett tillmötesgående av det nu aktuella kravet på arbetstagarrepresentation i bolagsstyrelserna finns det berättigad anledning till tveksamhet med hänsyn till de förväntningar som uppenbarligen är knutna till den insyn och medbestämmandemöjlighet ett sådant system väntas ge. Den allt vanligare rollfördelningen mellan styrelse och företagsledning, som jag nyss nämnde, ger vid handen att de flesta beslut som berör företags verksamhet fattas av företagsledningen, och att de stora besluten som fattas av styrelserna oftast är beredda av företagsledningen. Det är därför hos företagsledningen som det rikaste informationsmaterialet finns, och det är också genom företagsledningen man har de största möjligheterna att påverka besluten. Om man alltså vill åstadkomma en demokratisering inom arbetslivet så är det långt

angelägnare att fördjupa och vitalisera kontakten mellan företagsledning och arbetstagarrepresentanter än att med överdrivna förväntningar gå in för ett system med arbetstagarrepresentation i bolagsstyrelserna. Samrådsinstitutionen mellan företagsledning och valda arbetstagarrepresentanter — företagsnämnderna — har vi sedan drygt 20 år. Den institutionen befinner sig fortfarande i utveckling mot en verklig meningsfullhet. Den utvecklingen är utomordentligt väsentlig i arbetslivets demokratiseringsprocess, och under alla omständigheter måste det beaktas att införande av ett system med styrelserepresentation för arbetstagarerna kan dämpa intresset för en vidareutveckling av företagsnämndsverksamheten.

Företagsnämnderna är visserligen samrådsorgan, men i allt flera företag har man till företagsnämnden eller inom nämnden tillsatta kommittéer i realiteten delegerat beslutanderätten i vissa frågor. Denna utveckling mot en representativ demokrati inom arbetslivet får inte störas av huskottsbetonade beslut om andra former för representativ demokrati.

Hur väl den representativa demokratin inom företagen än utvecklas kan den aldrig utgöra ersättning för eller alternativ till den direkta demokratin inom arbetslivet, d. v. s. möjligheten för den enskilde anställda att få inflytande på beslut som påverkar den egna arbetsplatsen och den egna arbetsuppgiften. Att få vara med och påverka just sådana avgöranden är för de allra flesta enskilda individer vad som bäst svarar mot behovet av medbestämmanderätt. En på riktigt sätt given medbestämmanderätt föder ett medansvar och ger ökad arbetstillfredsställelse samt påverkar gynnsamt effektivitetssträvandena. Det förutsätter bl. a. att allt ledarskap får inte bara en demokratisk attityd utan också ett demokratiskt innehåll.

Herr talman! Jag vill sluta med att rikta ett ord till statsrådet Wickman,

Statsverkspropositionen m. m.

som enligt ett tidningsreferat för några dagar sedan gjorde ett uttalande beträffande skillnaden mellan enskilda företag och statliga företag i just de frågor jag här har berört. Enligt tidningsreferatet sade statsrådet Wickman att skillnaden är den att viljan att på detta område åstadkomma någonting meningsfullt är så mycket starkare i de statliga företagen än i de enskilda.

Herr talman! Det krävs en mycket stor brist på insikt om förhållandena i svenskt näringsliv för att göra ett sådant uttalande.

Under detta anförande hade herr talman uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr andre vice talman.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Den ekonomiska debatten har under senare år delvis fått en ny inriktning. Den har inte enbart stannat vid ökningen av våra resurser, inflation, skatter, kredit- och valuta-problem m. m., även om dessa frågor i samhället och i politiken alltid kommer att få en hög aktualitet. Man har börjat fråga sig vad som händer med människan i den industriella miljön och för övrigt ute i samhället. Partier-na har börjat intressera sig mer för de enskilda medlemmarna — väljarna, gräsrotterna, som vi ibland säger. Samrådgrupper har uppstått, partiprogram förnyats.

Herr Gunnar Helén har i går värtaligt utvecklat folkpartiets syn på ett mänskligare samhälle, vari även ingår intresse för människan i arbetsmiljön, och jag har också tänkt att närmare uppehålla mig vid denna fråga. Jag har därför med stort intresse tagit del av herr Brundins synpunkter, och jag känner mig hemma med många av dessa tankegångar, eftersom både herr Brundin och jag har våra erfarenheter från arbetslivet. När det gäller frågan huru-

vida den fria företagsamheten eller den statliga skulle ha det största intresset för miljöfrågor och anställda kan jag också intyga att det finns ett stort allvar bakom intresset att få så goda miljöförhållanden som möjligt inom det privata näringslivet, även om det också där finns mycket att göra.

Använder vi sådana metoder för det ekonomiska framåtskridandet, att de inte kolliderar med andra väsentliga önskemål? Är framåtskridandet endast välfärd? Ja, det är frågor om delvis nya värderingar som berör arbetslivet, som berör människorna där, vår yttre och inre miljö. Det berör arbetsdemokrati och spridning av ansvar och inflytande. Vi har fått en hel lång rad av nya ord i den politiska debatten, vilka alla pekar på människans renässans i det teknokratiska samhället. Jag tänker på ord som trygghet på arbetsplatsen, människan i centrum, närdemokrati, samhällstillvändhet från företagens sida o. s. v.

De metoder vi väljer för ekonomiska framsteg får inte komma i strid med andra väsentliga målsättningar, t. ex. människans trygghet eller hälsan. Även i våra politiska beslut måste vi ägna större uppmärksamhet åt de mänskliga värdena. Här infinner sig problemet vilka intressen och värderingar vi först vill tillfredsställa, först vill realisera.

På arbetsplatsen har hitintills lönefrågorna dominerat — frågan om levnadsstandarden, mätt i lönepåsen innehåll. Inför perspektivet med allt flera vilda strejker frågar man sig vad som behöver rättas till på arbetsplatsen. Det går inte att svara enbart generellt på en sådan fråga, förhållandena är så olika, men man kan delvis vara generell eftersom vissa problem är gemensamma. Statsministern talade i går i dessa frågor. Han sade bl. a. att det gäller att ändra de sociala förhållandena; det är fråga om ett reformarbete.

Jag vill peka på några frågor som enligt min uppfattning är av stor betydelse.

Statsverkspropositionen m. m.

se för arbetsplatsförhållandena. Den första är en utjämning av anställningsvillkoren för s. k. tjänstemän och arbetare. Jag tror att detta är en ytterst viktig fråga som man måste ta itu med och snart lösa.

När det gäller skillnaderna är det som hör ihop med pensionsfrågan det väsentligaste — att s. k. tjänstemän skall ha pension vid 65 år och arbetare vid 67 år. Det gäller också en del andra förmåner för tjänstemännen. Ett företag har försökt räkna ut hur stor skillnaden i lönebidrag mellan tjänstemän och arbetare är och kommit fram till att det rör sig om ungefär 10 procent av lönesumman. Vore det inte möjligt att komma fram till en snar lösning av denna och andra skiljaktigheter, så att alla fick sin pension ordnad vid samma ålder? Det lönebidrag som Volvoarbetarna fick förhöjning med uppgick ju till 10 procent. Jag tycker att vi snart borde få bort denna olikhet.

En annan fråga är sedan möjligheten till flexibel pensionsålder, som folkpartiet anser mycket väsentlig.

Vidare har vi frågan om löneformen, speciellt månadslönefrågan. Många anser i dag att de traditionella ackorden bör ersättas antingen med ren månadslön eller månadslön och någon form av prestationspremier. Det finns mycket, herr talman, som talar för en sådan reform. Man kan säga att företagen mer och mer börjar intressera sig för en sådan lösning. Allt flera organisationer och även fackföreningar har visat intresse för detta.

Personligen anser jag att tiden är mogen för en organisatorisk reform som kan medföra att vi kan ta bort de egendomligaste skillnaderna som nu finns mellan anställda, så att vi får endast en kategori arbetstagare på arbetsplatsen. Vi kan kalla dem anställda vare sig de är på verkstäder eller på kontor.

En tredje fråga som flera talare har varit inne på under debatten är hur vi

upplever arbetsmiljön. De flesta människor har behov av att göra en självständig, skapande insats. För flertalet av de kollektivanställda och även många tjänstemän är denna möjlighet i dag ännu begränsad. Dels beror det på att de yttre förutsättningarna ofta inte finns i ett hårt rationaliserat arbete, dels på att motiveringen för en sådan skapande insats med nuvarande lönesystem och bristande inflytande från de anställdas sida på deras arbetsförhållanden och arbetsmiljö ofta saknas.

Erfarenheten säger att ju mer man undandrar individen möjligheter till egna initiativ, till viss frihet, desto mer kan man få negativa konsekvenser av psykisk art med risk för den mentala hälsan. Å andra sidan kan outnyttjade kraftkällor frigöras om människan stimuleras i sitt arbete genom ökad frihet och medbestämmanderätt. I dag experimenterar man med nya typer av arbetsorganisation och gruppsystem som tycks visa mycket goda resultat. En förhoppning är att vi skall få fler sådana arbetsformer inom svenskt näringsliv i framtiden.

Den som inte möter några krav motsvarande vederbörandes förmåga och inte ser någon möjlighet att göra en egen insats får naturligtvis en passiv inställning till sitt arbete. Vi vet att normala människor inte flyr från ansvar utan tvärtom vill ha det. De trivs inte med tangent- och kugghjulrollen, som någon har sagt, utan kräver att själva aktivt få påverka sitt arbete.

Även anställda på kontor har stort intresse av sin arbetsmiljö. Kontorsmiljön är också föremål för stora förändringar i dag, även om rationaliseringssträvandena där gått betydligt långsammare och kommit i gång senare.

Många upplever i dag kontorsarbetet som stressat och påfrestande, i synnerhet psykiskt. Det ekonomiska trycket på kontorsarbete i samband med kontorsrationalisering samt experiment

Statsverkspropositionen m. m.

med kontorslandskap talar för behov av forskning på detta område för att utvärdera hur människan på kontoret reagerar och hur arbetsplatsen bäst bör vara utformad. De som såg på TV i förrgår kväll, där man just drog upp frågan om kontorslandskap, kan med mig intyga att det var många anställda som menade att det här ser väldigt bra ut, men man borde ändå ta reda på hur människor reagerar för att verkligen bli effektiva och tillfredställda med det egna arbetet.

Min nästa fråga gäller medinflytande, och den har både herr Brundin och många andra talare varit inne på. De anställda har ett starkt intresse av att få ökat inflytande på sin egen arbetsmiljö. Det har undersökningar, bl. a. av Folksam, visat. Det borde ligga i företagets eget intresse att låta de anställda få ökat medinflytande på sin egen arbetsmiljö utformning genom att på ett tidigt stadium få vara med och planera och utforma en ny arbetsmiljö. Detta sker naturligtvis också inom många företag men inte överallt. I den fortsatta uppföljningen av arbetsplatsförhållandena bör också de anställda få tillfälle att ge sina erfarenheter till känna. Det gäller inte minst i fråga om arbetsstudier och arbetsmätningssystem. Dessa frågor har arbetsmarknadens parter att besluta om, och de är också föremål för stor uppmärksamhet i dag. Jag tycker emellertid inte det kan skada att understryka denna fråga också i riksdagen.

De effektivitetssträvanden som präglat vårt näringsliv har inte alltid tagit hänsyn till människan och de fysiska och psykiska förutsättningar som i arbetsmiljön är avgörande för hennes hälsa och anpassning, även om det görs väldigt mycket i många företag. Detta har bl. a. undersökningar som LO gjort visat på, där 80 procent av de kollektivanställda uttalat oro för sin hälsa. Samtidigt finns det en strävan i samhället att skapa ökade resurser genom höjd effektivitet i arbetslivet. Frågan

är alltså: Hur finna metoder och medel, som på en gång gagnar effektivitet och tillräcklig hänsyn till arbetsmiljön från hälso- och social synpunkt, så att människan med stigande behov, alltefter som standarden höjs både ekonomiskt och kulturellt, kan känna tillfredsställelse?

Dessa aktualiserade värderingar ställer naturligtvis ökade krav på företagen och har förorsakat kritik mot näringslivet på vissa punkter. Man har sagt att det på många håll finns bristande ansvar för arbetsmiljön, tryggheten i arbetet, demokratin och jämlikheten etc. Jag tycker att kritiken varit berättigad men också många gånger överdriven och kanske visat prov på bristande insikter i företagandets villkor. Men kritiken kan också ha berott på oklarhet om ansvarsfördelningen mellan företag och samhälle, t. ex. då det gäller vissa sociala frågor, bristfällig information om de verkliga förhållandena och om villkoren för företagssamheten i vår blandekonomi. Ökade krav som nu kan ställas på företagets samhällstillvändhet kan påverka resultatutvecklingen och något rubba den ekonomiska balansen.

Detta har påpekats av professor Erik Rhenman i en nyligen publicerad bok "Företaget och dess omvärld". Professor Rhenman menar att vi kan komma att kräva av företagen ökat socialt beteende, som på kort sikt för vissa företag kan minska lönsamheten, även om på längre sikt det kan tänkas vara till fördel.

Denna fråga var också statsminister Palme inne på i går, när han sade att det finns vissa företag som inte kommer att kunna bära ökade förbättringar av arbetsmiljön. Detta är något av 1970-talets utmaning, och det är just det problemet som professor Rhenman pekat på.

I verkligheten går företagets ansvar i samhället långt utöver att enbart nå högsta möjliga vinst. Det gäller t. ex. hänsyn till anställda, till orten, till

Statsverkspropositionen m. m.

kunder m. m. Hur skulle det se ut om t. ex. Metallverken i Skultuna skulle läggas ned utan vidare, därför att produkterna inte bär sig? Så gör man inte, ty man känner sitt ansvar. Man söker se till att produktiviteten blir bättre. Problemet är emellertid att företagen samtidigt måste konkurrera inte bara på en hemmamarknad utan också internationellt samt ta hänsyn till alla intressenter — inte bara de anställda och samhället utan även ägarna, kunderna, leverantörerna m. fl. Jag tror att det är mycket viktigt att vi har klart för oss att det finns en sådan intressebalans, när vi bedömer ett företags handlande.

Tidigare hade samhällspolitiken några få mål såsom stabilt penningvärde, full sysselsättning och ekonomisk tillväxt. I dag har samhällspolitiken ytterligare mål såsom jämnare inkomstfördelning, bättre miljö, ökad social trygghet, utbildning åt alla o. s. v. Vem skall skapa de ekonomiska förutsättningarna härför? Det är här som vi alla, inte minst vi politiker, väntar oss att näringslivet skall ge oss större delen av resurserna. Politikernas svåra uppgift är att försöka avväga å ena sidan företagets möjligheter att i första hand inrikta sig på lönsamhet och å andra sidan samhällets uppgift att fördela företagets avkastning på ett så socialt godtagbart sätt som möjligt, helst utan att företagets lönsamhet avtar.

Vilka möjligheter och intressen kommer att finnas i framtiden för att åstadkomma en lämplig ansvarsfördelning mellan samhälle och näringsliv, där syftet är att både bibehålla företags effektivitet och samtidigt uppnå vissa önskemål i fråga om de anställdas välbefinnande och inflytande på egen arbetsmiljö m. m.? Hur skall de företag som är mer "samhällstillvända" än andra kunna kompenseras eller stimuleras för att icke komma i ett sämre konkurrensläge än de som gör mindre? Jag har med anledning av professor Rhenmans undersökning velat peka på detta problem inför 1970-talet. Jag har

inte velat säga att det inte hör till företagens ansvar att gå in för dessa nya uppgifter, men det kan få vissa konsekvenser på kort sikt. Jag har heller inte velat säga att det inte på lång sikt kan vara mycket fördelaktigt och ekonomiskt att ordna arbetsmiljön på bästa sätt och se till att de anställda trivs och därigenom arbetar effektivt. Men det kan uppstå problem på 1970-talet, vilket professor Rhenmans undersökning visar.

För att kunna lösa dessa frågor behövs framtidsstudier, som några folktoparter rekommenderar i en motion till årets riksdag. Hur bör dessa olika intressen avvägas? Hur skall ansvar, makt och vinst fördelas? Hur mycket ansvar bör företagen visa och i vad mån bör företagets vinst bestämma hur mycket sociala kostnader de vill åta sig? Man kan inte svara på sådana frågor utan att ha studerat de vidare effekterna på hela samhällsutvecklingen av olika alternativ, och detta hoppas vi att framtidsstudier skall kunna hjälpa oss med.

Det är politikernas ansvar att från tid till annan i olika situationer försöka precisera kraven på företagen och utforma riktlinjer, som klart anger vilket socialt ansvar företagen har och vilka värderingar som därvidlag bör vara gällande i samhället. Herr talman! Dagens situation på arbetsmarknaden talar sitt klarspråk om nödvändigheten att gå vidare med dessa frågor.

Vilka åtgärder bör vidtas för att forma en så bra arbetsmiljö som möjligt? Här har vi att studera statsverkspropositionen. Jag är glad att socialministern är inne i kammaren just nu. Arbetsarkyddet och arbetsmedicinen har i år fått sina anslag uppräknade förhållandevis bra. Arbetsarkyddsstyrelsen har fått inte mindre än 17 nya tjänster, och anslaget har uppräknats med 2,3 miljoner kronor till 8,4. Däremot, herr socialminister, anser jag att arbetsmedicinska institutet inte har fått vad man skulle önska. Man har endast

Statsverkspropositionen m. m.

fått 6 nya tjänster av ett stort antal begärda. Jag vet att man motiverat detta med att utredningar igångsatts om organisationen för utbildning av personal för företagshälsovård. Jag vill starkt framhålla betydelsen av att vi får en ökad medicinsk utbildning av skyddsingenjörer och industriläkare och att företagshälsovården över huvud taget utbygges. Jag vet att det finns stort intresse för detta. Arbetsmedicinska institutet har önskemål om utbildning av 40 skyddsingenjörer per år, och Arbetsgivareföreningen har krävt en fördubbling, men för närvarande utbildas endast 20. Utbildningen av läkare är också angelägen. Jag är medveten om läkarbristen men jag vill understryka att det är viktigt att snabbt utveckla detta område.

En annan fråga som har förvänat något är att socialdepartementet lär ha föreslagit att dessa kurser för skyddsingenjörer och företagsläkare skall avgiftsbeläggas, vilket alltså betyder att man inte tillerkänner dem samma betydelse som t. ex. grundutbildning av läkare och ingenjörer, som helt bekostas av staten. Jag och många andra menar att det är viktigt att få i gång denna upprustning. Denna utbildning får inte betraktas som något slags frivilligt åtagande utan den måste erkännas som en grundutbildning.

En annan fråga som också har berörts är ju yrkesstatistiken som har släpat efter på grund av brist på tillräckliga anslag. Den bör utbyggas till att omfatta även misstänkta yrkesskador för att man bättre skall kunna komma åt problemen med orsakerna till olika olycksfall. Min förhoppning är att denna utredning om företagshälsovårdens finansiering skall föra frågan vidare och skapa en ökad hälsovård på arbetsplatserna, där nu endast ungefär 25 procent av de anställda inom industrin har förmånen i fråga.

Jag tycker också att den tekniska avdelningen inom arbetsmedicinska institutet har blivit snålt behandlad i

årets statsverksproposition. Man begärde fem högskoleingenjörer men har inte erhållit något anslag till dem.

Herr talman! Om inte åtgärder vidtas i tid för att bättre anpassa nutidsmänniskan, som genom samhällets insatser får ökad utbildning och bildning och därigenom också ökade krav på arbetsmiljön, kan vi komma att ställas inför stora problem. Vi ställs i dag inför stora problem som har aktualiserats genom oro på arbetsplatsen. Vi har alla ansvar för att komma till rätta med dessa problem, ty det betyder så mycket för hela samhället. Det är därför mycket angeläget att målsättningen — höjd effektivitet och ökad levnadsstandard — vägs mot god psykisk och fysisk arbetsmiljö och att vi kommer fram till de rätta metoderna och de rätta insatserna som kan medverka till ökad effektivitet och trivsel i arbetslivet.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Detta är ju den första remissdebatten sedan vi tagit steget över till 1970-talet, och det är också den sista remissdebatten i tvåkammarriksdagens historia.

Inför ett nytt decennium finns det väl anledning att göra några reflexioner med anledning av det årtionde som har gått och de erfarenheter som 1960-talet har gett oss i fråga om händelser och mot bakgrunden av den utveckling som har ägt rum och kanske också de beslut vi har fattat här i riksdagen. Det är klart att 1960-talet ligger för nära i tiden för att man ur historisk synpunkt skall kunna säga vad det kommer att innebära. Men kastar vi blickarna ut över vårt lands gränser kan vi konstatera att vi lever i en kontrasternas och paradoxernas värld, en värld som både fascinerar oss med alla de tekniska och vetenskapliga framsteg som har gjorts och skrämmer oss med hänsyn till den utveckling som pågår i världen i dag.

Självfallet är det på det sättet att de

Statsverkspropositionen m. m.

framsteg som gjorts inom teknik och forskning ger nya, oanade möjligheter. Vi ser det exempelvis på medicinens område, där hjärt- och njurtransplantationer utförs för att man skall ge människorna möjlighet att leva vidare i ett, som man hoppas, fortsatt meningsfullt liv. Sjukvårdspanoramata har ju förändrats markant i sen tid. Det har sin grund i medicinska framsteg. Jag kan exempelvis peka på vaccineringen mot polio som gjort att denna fruktansvärda sjukdom i dag praktiskt taget är bemästrad.

Vi finner också förändringar och förbättringar i en ändrad miljö och en ökad hygien.

Man har kommit långt i utforskandet av rymden. Sedan den första sputniken skickades till väders den 4 oktober 1957 — vilket kom en hel värld att stanna upp för ett ögonblick — och sedan man på alla håll sökt öka insatserna för utbildning och forskning, har människorna också satt sin fot på månen, vår drabant och trogna följeslagare genom rymden.

Man kan väl säga att den 4 oktober 1957 blev en vändpunkt i många avseenden, en sporre i kapplöpningen mellan de båda supermakterna USA och Sovjet. Vad som väntar oss i fortsättningen i fråga om hur man skall utnyttja de forskningsresultat och de framsteg som har nåtts ligger väl fördolt i slöjor. Vi vet också att modern datateknik ger oanade möjligheter att samla, bevara, fördjupa och ge kunskap.

Om vi vänder blickarna ut över vår värld, vad finner vi då? Jo hur teknik och tanke också används till förstörelse som ger fruktan. Krigshärdar, diktaturer, rasförtryck, krigshot är en del av vår värld i dag. Det verkar vara långt till den frihet från fruktan och nöd som författarna till Atlantdeklarationen och Förenta nationernas Magna charta hoppades på. Humaniteten, det kristna budskapet om kärleken till nästan, verkar det finnas föga utrymme för i dag.

Ändock är inte det största hotet mot

mänsklighetens framtid krigshotet som sådant. Det utgörs, påstår många experter, framför allt av den befolkningsökning som sker och den världssvälta som i dag är en realitet. Man räknar med att av världens cirka 3 400 miljoner människor upplever en tredjedel svälten som en realitet. En tredjedel får otillräcklig näringstillförsel, medan en tredjedel får äta sig mätt. Vi i vårt land tillhör den sista delen.

Folkökningen går allt snabbare. Om 30 år, räknar experterna med, uppgår folkmängden på detta klot till upp emot 7 miljarder. Redan nu vänds varje dag 180 000 nya munnar mot matbordet för att få sin del av de födoämnen som finns. Det är en bild av folkökningen och den problematik som råder i världen på det här området. Kan inte livsmedelsproduktionen ökas, så löper vi risken att få uppleva en hungerkris av ännu större mått än i dag.

Nog är det ändå märkligt! En god vän som varit i Afrika har berättat för mig att han där såg en flicka som bar på en pojke. Han sade till flickan: Den där pojken är väl en för tung börda för dig. Flickan svarade: Det är ingen börda, det är min bror.

Det är ändå på det sättet att alla dessa människor är våra bröder och våra systor, oavsett språk, oavsett ras, oavsett hudfärg.

Vi kan åka jorden runt på 88 minuter, varv efter varv. Man kan åka till månen och åter. Men man kan inte klara att flytta överskotten av livsmedel och kunskaper från de delar av världen där de finns till de delar där svält och nöd råder. Nu i början av 1970-talet är detta säkerligen den största internationella fråga som vår värld står inför, och där har också vi vår del av ansvaret för framtiden.

Hur detta problem löses är också avgörande för hur vår framtid kan komma att te sig. Med de ökade kontakterna över gränserna lär vi inte kunna komma förbi den frågeställningen. Jag har nog ibland tänkt för mig själv att den svens-

Statsverkspropositionen m. m.

ka regeringen borde ägna världssvälten ökad uppmärksamhet. Jag har ingenting emot den hjälp som Sverige ger åt olika håll, men jag har reagerat litet grand mot de motiveringar som emellanåt har använts för denna hjälp, motiveringar som har kränkt såväl Förenata staterna som många människor i vårt land. En och en fjärdedels miljoner svenskar har i Amerika funnit sitt nya hemland, och det är inte förenligt med vår samhörighet med dem på grund av deras ursprung eller med vår värdighet att använda motiveringar som kränker och sårar på bägge sidorna av Atlanten.

Låt mig sedan säga, herr talman, att jag nog har en känsla av att vi egentligen inte har någon rätt att vara något världssamvete. Vi skall hjälpa till där vi kan. Men har vi kontakt med vardagsmiljön här hemma och med människors situation och möjligheter kan vi nog konstatera att också vi har en lång rad av egna problem, problem som vi också har svårt att lösa. Vi har många påminnelser om att allt inte är välbeställt i vårt samhälle i dag och att 1960-talet trots materiella framsteg inte har givit den trygghet och den tilltro till framtiden som man hade förväntat på många håll.

Strukturförändringarna i vårt samhälle och friställningarna med därav följande oro för framtiden är en bild av detta. Andra människor fruktar för ålderdomen och oroar sig för hur arbetsförmåga och krafter skall räcka till fram till den för de kroppsarbetande grupperna fastställda pensionsåldern. Vi ser att det i dag också råder stor oro på arbetsmarknaden. Det finns säkerligen en rad skäl härför. Utöver både arbetsförhållanden och inkomster finns det nog här också psykiska och psykologiska orsaker. Att allt inte är välbeställt märker vi också på flera områden. Ungdomsrevolten med många olika uttryck, sprit- och narkotikaproblem som kommer att få verkning under lång tid framöver, är andra exempel på att det finns

brister i vårt samhälle. Jag vill peka på ytterligare ett område.

Den 28 december i fjol — för bara tre veckor sedan ungefär — hölls på en rad orter i vårt land opinionsmöten under rubriken För livet. Det var främst de frikyrkliga församlingarna som med sin aktion ville rikta strålkastarljuset mot den kraftiga ökning som skett under senare år av antalet aborter. Jag var inbjuden att delta i en sådan sammankomst, som anordnades för södra Dalarna i Säter. Där gjordes ett uttalande, som jag fick i uppdrag att framföra här i kammaren. Jag vill göra det genom att citera några rader ur ett tidningsreferat av det inledningsanförande som där hölls av dr Edman. "Han påpekade att i år har 15 000 legala aborter gjorts, d. v. s. man har dödat lika många blivande medborgare som det finns människor i en stad av Kumlas storlek. Han ansåg det märkligt att det är så många gifta som beviljas abort. Av alla som får abort är ca 5 procent under 20 år, framhöll han. Personligen hade dr Edman den uppfattningen att samhället bör kunna ta hand om barnen. Man bör skydda de menlösa barnen och mödrarna, menade han, och kräva att samhället tar sig an problemen. Abort borde förbjudas och samhället upphöra att tillgripa de sämsta metoderna." Här slutar citatet ur den tidning som har gjort referatet.

Det finns anledning att skärpa sin vaksamhet inför vad som här sker. Är det på det sättet — och det är det tydligen enligt tillgänglig statistik — att antalet aborter, som år 1960 var under 3 000, under det senaste året har ökat till 15 000, har man verkligen anledning att fråga sig vad som håller på att ske. Man har anledning att göra den frågan med oro och bekymmer.

Jag är medveten om att det gäller känsliga avgöranden. Djupt mänskliga frågor förelägges socialstyrelsen, som har att bedöma framställningarna om abort. Jag måste fråga mig: Har verk-

ligen de som har att bedöma om en abortansökan skall beviljas eller inte följt lagen med den tolkning som ges med hänsyn tagen till lagens anda och mening? Antalet fall, där motiveringen ges av sociala skäl, har ökat kraftigt. Är lagtolkningen riktig måste det innebära ett allvarligt underkännande av samhällets insatser och stöd för det ofödda barnet, för dess trygghet och rätt.

Det talas i detta land med all rätt om vår sociala trygghet med moderskaps-hjälp o. s. v. Men mot bakgrunden av den kraftiga ökningen av antalet aborter som här har skett måste man ändå fråga sig var felet finns. Är barnet en börda, som någon har frågat sig? Är framtiden så ovisst att man inte vågar eller vill ha barn? Det pågår en utredning omkring dessa frågor, och jag skall inte föregripa denna på något sätt.

Jag skall till slut återge det uttalande som gjordes i Säter, i vilket uttalande betonades att den nu rådande abortlagstiftningen måste anses tillräcklig och därför inte borde utvidgas.

”Mötesdeltagarna framhöll vidare i uttalandet att man helst såge att abort förbjöds.”

Abort är en allvarlig fråga — det gäller dock ett påbörjat liv. Låt oss få den tillämpningen av lagen, att det ofödda barnets rätt, trygghet och möjligheter på allt sätt beaktas och bevakas och att på den grund som kristendom och humanism representerar dessa möjligheter också tillvaratas.

1960-talets Sverige är också på många andra sätt en bild av föränderlighetens samhälle med en mängd problem som griper in i människornas liv. Politikerna måste självfallet känna sitt ansvar inför dessa problem och försöka ge den yttre och inre ram som skapar trivsel och trygghet för människorna och som ger varje individ och varje familj möjlighet att forma sin egen framtid. Här bör också klart framhållas att vår standard och våra möjligheter att leva är beroende av de arbetsinsatser, den vardagsmöda,

Statsverkspropositionen m. m.

som de många utför i det tysta på våra produktionsställen, i våra fabriker, inom jord och skog, inom forskningsinstitutet och i våra undervisningsanstalter. Det är ytterligare en grupp jag här skulle vilja peka på, nämligen husmödrarna i våra hem som där söker skapa den bästa möjliga miljö och ge den trygghet som det uppväxande släktet, barn och barnbarn, behöver få.

Vi möter dessa arbetsinsatser inom alla de arbetsområden som finns och behövs för att vårt samhälle skall fungera. Det är arbetet för det dagliga brödet som här träder i förgrunden. Ansvar för morgondagen, ansvar för vad vardagsmödan ger är avgörande för vår standard och våra möjligheter att leva.

Politikernas uppgift är att inom ramen för våra resurser skapa grunden för den trygghet som väl varje människa strävar efter. Politik, har någon sagt, är en högst allvarlig sak. Det gäller vår frihet och vår trygghet, våra möjligheter att verka och leva. Och detta att leva innebär inte bara att man har någonting att leva av utan också någonting att leva för — det innebär att finna en meningsfylld tillvaro.

Vi har från centerhåll ofta betonat detta. Levnadsstandard är inte enbart våra materiella möjligheter — hur många bilar vi har, hur många miljoner vi förbrukar på utlandsresor, vad vi kan köpa och konsumera o. s. v. Det är också en fråga om vår levnadsstandards innehåll, om hur vi ser på människans situation i tillvaron.

Tekniska framsteg är en viktig del, men ännu viktigare är den mänskliga aspekten — människans värde och betydelse. Människan är inte bara en produktionsfaktor, hon har också ett egenvärde. Här skulle jag vilja citera Lewis Mumfords uttalande i hans stora triologi Människans villkor: ”Allra först måste vi fråga: vad är syftet med varje ny politisk eller ekonomisk åtgärd? Söker den expansionens gamla mål eller jämviktens nya? Arbetar den för erövring eller

Statsverkspropositionen m. m.

för samarbete? Och av vilken natur är detta industriella eller sociala företag — producerar det bara materiella tillgångar eller producerar det också mänskliga tillgångar och bra människor? Duger våra individuella livsplaner i ett universellt samhälle, i vilket konst och vetenskap, sanning och skönhet, religion och helighet berikar mänskligheten? Duger våra offentliga livsplaner till att fullkomna och förnya den enskilda människan på så sätt, att den kommer att bära frukt i ett rikt liv: ständigt mer betydelsefullt, mer värdefullt, djupare upplevt, generösare delat?”

Det finns anledning att begrunda dessa Mumfords ord inför 1970-talet, detta att människan skall få ökat utrymme för sin personlighet. Här måste också hemmens situation beaktas. Det går aldrig att bygga ett bättre samhälle utan goda hem, hem som verkligen är hem. Ett bättre samhälle måste bygga på den grund som hemmen är och vi har också i centerns nya program gett vår syn på dessa frågor i följande ord: ”Samhällets etik måste bygga på den människouppfattning som kristendom och humanism representerar. Hem och familj är av central betydelse för individ och samhälle.”

Jag sade nyss att det gångna 1960-talet mer än tidigare årtionden har blivit ett föränderlighetens decennium. Ändå är det på många områden som sextiotalets riksdagsbeslut först under sjuttiotalet blir verklighet. Jag tänker främst på 1967 års beslut om den framtida jordbrukspolitiken i detta land — ett beslut varom meningarna var delade här i riksdagen. Den som påstår något annat har bara att finna verkligheten i riksdagsprotokollet, nämligen att det i denna kammare gjordes 14 voteringar. På grundval av detta beslut har kungl. lantbruksstyrelsen län för län gjort en prognos över åkerjordens framtida användning. För Kopparbergs läns vidkommande innebär denna prognos att man räknar med att 54 procent av den öppna åkern skall försvinna, om experterna får

råda. För hela landet skall en tredjedel av den svenska jorden läggas igen och användas för andra ändamål.

När man är från Dalarna och har växt upp i Erik Axel Karlfeldts bygd ligger det nära till hands att man tänker på några ord av denne författare, som skrivit:

Men den som hejdar växtens fart
och lägger jord igen
begår en synd av grövre art
än den som dräper män.

Det är klart att Erik Axel Karlfeldt skrev detta i en tid som var annorlunda än vår. Men jag tror att det ändå finns anledning att också i dag begrunda nägonting av dessa ord. Kan det nämligen vara riktigt — och var det andemeningen i riksdagsbeslutet — att vi skulle få en sådan utveckling och dylika framtidsmål? Nej, förvisso inte. Vilka konsekvenser får detta beslut? Inte bara att vi minskar vår självförsörjningsgrad och gör oss känsliga på det sättet, utan det får också konsekvenser för de enskilda människorna och för de olika bygderna.

Herr Nyquist har i dag redovisat Kopparbergs läns bekymmer. Det är självklart att om drygt 50 procent av en näring, som representerar en stor del av utkomstmöjligheterna i många kommuner, skall försvinna kommer det att få återverkningar såväl för enskilda människor som för bygd och län. Nog måste man också fråga sig om det är riktigt att göra dylika våldsamma förändringar. Vilka ekonomiska och sociala problem för det inte med sig!

Jag pekade förut på den världssvält som råder. Har vi ändå inte ett ansvar att göra vår insats för att bidra till en tillräcklig livsmedelsproduktion i världen? Vi har dock ett jordbruk som ur både teknisk synpunkt och produktions-synpunkt står på en mycket hög nivå. Har inte också vi ett ansvar när det gäller att hjälpa dessa svältande människor? Jag känner till att det finns överskottsproblem på vissa områden i dag,

inte minst i Europa. Men jag har också en känsla av att det är stundens bekymmer som fått skyla över det långsiktiga perspektivet. Vi har nog anledning att fundera på dessa problem beträffande gränserna i världen även med hänsyn till det långsiktiga perspektivet.

Vi satsar mycket pengar på det militära försvaret i vårt land — mellan 700 och 800 kronor per person och år. Finns det inte också anledning att se till att vi har en tillräcklig jordbruksproduktion, areellt riktigt fördelad? Det är intressant att se hur militärerna mycket starkt betonar värdet härav.

Jordbruksnedläggningen innebär också att ett kulturlandskap försvinner. Vi talar mycket om miljö i dag och när vi talar om kulturlandskap skall vi också räkna med att det är en yttre miljö som påverkas när jordbruk försvinner.

Man diskuterar också jämlikhetsproblem för närvarande. Jag skall inte fördjupa mig i den problematiken, men låt mig säga att det väl finns anledning att vi också beaktar och bevakar situationen och möjligheterna för de människor som gör en arbetsinsats, som fyller deras dag med vardagsmöda.

Herr talman! Låt mig till sist säga att detta problem inte endast är jordbrukets problem. Jag har den bestämda uppfattningen att detta är hela svenska folkets problem och att det kommer att bli så på ett ännu mer handgripligt sätt om utvecklingen i framtiden blir annorlunda än vi i dag kan förutse.

Det finns områden där man under sextioalet inte fattat några beslut trots att det funnits motioner och andra framställningar därom. Jag tänker på frågan om den sänkta pensionsåldern som centern tagit upp varje riksdag under 1960-talet alltsedan 1961. Man måste tyvärr konstatera att motståndet varit hårt mot vår framställning om en sänkning av pensionsåldern från 67 till 65 år. Men jag har också en känsla av att detta motstånd så småningom mjukats upp. Vid fjolårets riksdag fick vi uppleva att en stor grupp från det soci-

Statsverkspropositionen m. m.

aldemokratiska partiet som känner till arbetslivet och dess förhållanden också ställde sig bakom vår motion.

I det sammanhanget, herr talman, måste jag ge uttryck för min förvåning över herr Heléns uttalande vid ett tillfälle, då han gick emot både vår rätt att motionera och det faktum att vi har motionerat om sänkt pensionsålder. Herr Helén har rekommenderat en del att gå hem och läsa på litet bättre. Jag finner det ganska nödvändigt att herr Helén försöker sätta sig in i vad som skett under hela sextioalet här i riksdagen. Sänkningen av pensionsåldern är ingen ny fråga för oss och vi kommer att driva denna fråga tills vi får till stånd en lösning som ligger i linje med vad de många människorna i dag önskar och kräver i vårt samhälle. Det kan inte vara riktigt att de människor det här är fråga om som gör sin insats i arbetslivet, kroppsarbetare som har en dålig skolutbildning — det måste vi tyvärr konstatera; jag tillhör också den gruppen — skall ha den längsta arbetsdagen och en social trygghet som inte överensstämmer med andra grupper, den högsta arbetsersättningen och den högsta pensionsåldern. Vi har haft 67 år som pensionsålder sedan 1914. Jag hoppas att vi mycket snart skall få en sänkning av pensionsåldern till 65 år, det är både angeläget och nödvändigt. Denna fråga återkommer i riksdagen och jag får då anledning att ta upp den på nytt.

Till slut vill jag, herr talman, endast nämna att det från finansministern har signalerats ett skattepaket som innebär en omfördelning av skatterna till förmån för de lägre inkomsttagarna. Jag har ingenting emot detta men jag har många frågor att ställa om hur detta skattepaket till sist kommer att utformas. Jag lyssnade på finansministern då han var radiosvarare. Han sade då bl. a. att en av konsekvenserna av detta skatteförslag skulle bli att kvinnorna i större omfattning skulle gå ut på arbetsmarknaden. I anknytning till vad jag redan förut sagt vill jag betona: att vårda

Statsverkspropositionen m. m.

ett hem, att fostra barn och att skapa en mänsklig grund att stå på för dessa ungdomar, detta är uppgifter som vi måste slå vakt om i det nya skatteförslaget. Jag har den förhoppningen att vi skall få ett skatteförslag som värnar om hem och barn och att man inte skall beröva barnen deras mödrar under de ömtåliga åren. Detta är en utomordentligt viktig förebyggande åtgärd för att slippa ungdomsproblem senare.

Herr talman! Jag sade inledningsvis att vi lever i paradoxernas och kontrasterernas värld där uppbyggnad och forskning och trägen vardagsmöda går jämsides med de nedbrytande krafterna. Det kanske ligger i tiden. Jag vill betona att vi vill medverka till att försöka ge status åt ett positivt samhällsbyggande. Vi vill medverka till att skapa ett samhälle där människorna kan få den frihet, den trygghet och de möjligheter att utveckla sin personlighet som jag hoppas att sjuttioalet med sin ökade materiella standard skall ge utrymme för. Vi vill arbeta för och medverka till att skapa ett samhälle med goda hem, vi vill hävda och bevara den grundstenen i vårt samhälle. Det är för oss framtidspolitiken att man på den grunden skall bygga ett bättre samhälle.

Med dessa ord, herr talman, ber också jag få yrka bifall till remiss av statsverkspropositionen.

Herr andre vice talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Herr Eric Carlsson uppkallar mig till ett inlägg när han i sitt anförande speciellt tar upp pensionsfrågan. Några talare har tidigare varit inne på denna fråga under både dagens och gårdagens debatt, och jag finner anledning att framför allt stryka under några viktiga ting, när pensionsåldern nu särskilt i herr Carlssons inlägg ställts i centrum.

Den som läser socialdepartementets huvudtitel i statsverkspropositionen finner att det till vårriksdagen kommer att föreslås en genomgripande reformering av förtidspensioneringen fr. o. m. den 1 juli i år. Den reformen kommer att ge personer med tungt eller pressande arbete möjligheter till pension inte bara från 65 års ålder utan redan kring 63-årsåldern. De får rätt till folkpension och ATP vid den åldern om de inte längre orkar med ett slitsamt eller pressande arbete och om de inte direkt har möjlighet att få annat lämpligt arbete.

Reformen kommer att kosta pengar, och kostnaderna kommer att stiga. Vi har direkt angivit 50 miljoner kronor, men på ATP-sidan blir det ungefär lika mycket.

Denna reform kommer alltså att genomföras om fem månader. Det är ett uttryck för att regeringen i samråd med LO redan nu vill göra någonting påtagligt för den grupp av äldre arbetskraft som är i särskilt behov av en lägre pensionsålder, d. v. s. de som har ett tungt eller pressande arbete som de har svårt att fortsätta med.

Skall vi hålla oss till dagens realiteter i fråga om pensionsåldern kan man välja mellan två alternativ: att sänka pensionsåldern med ett år för alla eller att, som regeringen föreslår, sänka pensionsåldern med upp till fyra år för de arbetare som har ett slitsamt eller pressande arbete och har svårt att fortsätta med det. Jag tror inte att någon — inte heller herr Eric Carlsson eller någon annan inom hans parti — vill avstå från det förslag som regeringen kommer att lägga fram.

Centerpartiets agerande i denna fråga skulle egentligen, herr talman, verka åtskilliga kommentarer. Jag skall endast göra en, och den gäller de påtagliga förändringar som har skett på kostnadssidan. Det är inte så länge sedan vi hörde från centern att det hela skulle kosta 500 miljoner kronor. Nu hörde vi av herr Bengtson i debatten i kammaren under gårdagen att det skulle kosta 600,

kanske 700 miljoner kronor. Då alltså frågan om kostnaderna varit uppe skall jag något beröra även den sidan av saken.

Det har nämnts att en sänkning av pensionsåldern med ett år från och med 1968/69 skulle öka statens och kommunernas folkpensionskostnader med i runt tal 270 miljoner kronor. Enligt de beräkningar vi har gjort i departementet bör detta belopp höjas med cirka 55 miljoner till cirka 325 miljoner kronor. Orsaken härtill är att man vid den andra uppgiften synes ha räknat med för lågt antal 66-åringar, för lågt genomsnittligt pensionsbelopp, för lågt räknat KBT-belopp och för höga avdrag med hänsyn till 66-åringar som redan har pension, d. v. s. förtidspension, änkepension och förtida uttag. Vid en framräkning av motsvarande kostnader för nästa budgetår, alltså 1970/71, tillkommer en sammanlagd kostnadsökning med omkring 50 miljoner, till totalt cirka 375 miljoner kronor.

En sänkning av pensionsåldern med ett år ökar alltså statens och kommunernas folkpensionskostnader med cirka 375 miljoner kronor, och en sänkning med två år ökar folkpensionskostnaderna med 750 miljoner kronor. En del av dessa kostnader tar vi på oss redan nu genom reformeringen av förtidspensionen från den 1 juli i år. Man skall sedan komma ihåg, att kostnaderna för en sänkt pensionsålder ökar år från år. En detaljberäkning vi gjort för åren fram till budgetåret 1979/80, alltså för 1970-talet, visar att en sänkning av pensionsåldern till 65 år kommer att i dagens penningvärde öka kostnaderna med cirka 900 miljoner kronor om året. Man skall emellertid då observera att vi icke räknat med kostnaderna för värdesäkring. Skulle värdesäkring medräknas, stiger kostnaderna till 1 100 miljoner kronor om året.

En sänkning av pensionsåldern till 65 år ökar dessutom kostnaderna för ATP med cirka 200 miljoner kronor i nulä-

get, ett belopp som fördubblas under 1970-talet.

När herr Bengtson i går gjorde en erinran om vad den mycket stora och viktiga reformen att slopa karensdagarna och höja sjukpenningnivån kostade — han nämnde siffran 750 miljoner — skall man komma ihåg att det var en reform som kom att betalas via höjda arbetsgivaravgifter.

Vi har, herr talman, sagt att det är viktigt att genomföra en reform som framför allt tar sikte på dem som behöver en möjlighet till förtidspension, och den reformen kommer. Regeringen har i årets statsverksproposition uttalat att utredningsfrågan rörande en sänkning av den allmänna pensionsåldern kommer att tas upp till behandling i anslutning till regeringens förslag till vårriksdagen om en reformerad förtidspensionering. Då finns det verkligen anledning att fundera igenom problemet om de realistiska möjligheterna till en framtida sänkning av den allmänna pensionsåldern — det skulle jag vilja säga till herr Carlsson.

En rad viktiga sociala reformer står i tur, och vi kan inte bortse från att det gäller i många avseenden kostnadskrävande reformer. Jag har redan pekat på att vi förbereder reformen om förtidspensioneringen. Jag kan peka på att riksdagen i höstas begärt en utredning om standardsäkring av ATP-pensionerna. Den frågan får alltså sin aktualitet. Redan det reformprogram som redovisas i årets socialhuvudtitel innehåller också tunga socialpolitiska reformer.

Riksdagen fick förra veckan på sitt bord regeringens proposition beträffande lagstiftning om genomförande av 40 timmars arbetsvecka. Det görs också en kraftig satsning på arbetsmiljöfrågorna genom en förstärkning av yrkesinspektionens och arbetarskyddsstyrelsens resurser och genom att en fullständig översyn av arbetarskyddslagen sättes i gång. Eftersom herr Nyman något var inne på denna fråga vill jag peka på

Statsverkspropositionen m. m.

att den förstärkningen omfattar mycket.

För det första kommer en utredning att tillsättas inom kort med uppgift att verkställa en genomgripande översyn av arbetarskyddslagen så att vi får ett effektivare instrument för ett aktivt arbetarskydd. För det andra förstärks arbetarskyddsstyrelsens personella och ekonomiska resurser kraftigt, vilket möjliggör väsentligt ökade insatser. Vidare tillföres yrkesinspektionen betydande förstärkningar och får en ökad kapacitet för insatser på arbetsplatserna. En stark satsning sker också på en vidgad information. Jag kan som exempel nämna att för att intensiviera tillsynen av arbetsplatser med förekomst av damm, gaser etc. föreslås att ytterligare 11 förste distriktsingenjörer tillika yrkeshygieniker tillföres yrkesinspektionen.

Herr Nyman nämnde arbetsmedicinska institutet, och jag skall bara rätta till några siffror. Det utbildas årligen 30 å 40 företagsläkare, 20 skyddsingenjörer och 60 företagssköterskor. Nu får institutets arbetspsykologiska verksamhet en icke oväsentlig förstärkning. Vidare förstärks institutets administration, och det betraktar vi som en mycket viktig sak med hänsyn till institutets framtida arbetsuppgifter. Totalt föreslås för arbetarskyddsstyrelsen, yrkesinspektionen och arbetsmedicinska institutet ett femtiotal nya tjänster för nästa år. Vi betraktar dem som angelägna.

Det har skett mycket på arbetarskyddsområdet under årens lopp, men mycket mera behöver göras inte minst med hänsyn till de förändringar vi i dag upplever i arbetslivet, dikterade av den nya tekniken, nya material, den kemisk-tekniska utvecklingen o. s. v. Allt detta har skapat nya problem som måste angripas med aktiva och adekvata metoder.

Det finns andra ting i femte huvudtiteln som jag bara skall notera. En utredning kommer att sättas i gång beträffande formerna för en tandvårdsförsäkring, liksom om ett inordnande av sjukpenningen i beskattningssystemet för att göra sjukpenningen mer jämförbar med

sjuklön och därigenom ATP-grundande. I socialhuvudtitelns aktuella reformprogram finns också statsrådet Odhoffs viktiga satsning på höjda barnbidrag och höjda statsbidrag till daghem och fritidshem.

Alla dessa frågor, herr talman, och många fler, som jag inte skall ta upp tiden med nu, tillhör dagens praktiska socialpolitik. Gemensamt för dem alla är att de skall bidra till att skapa en större jämlikhet och en större trygghet i arbetslivet och samhället.

En annan gemensam egenskap hos dessa olika reformer är att de kräver betydande resurser. Det är något som man snart kommer underfund med när man har ansvaret för att genomföra reformerna. Debatten blir även i fortsättningen, herr Eric Carlsson, riktigare om man inte bortser från detta obevekliga faktum.

Vi tvekar inte att i fortsättningen driva utvecklingen kraftfullt vidare vad gäller jämlikhetsfrågorna för att på olika sätt medverka till utjämning och trygghet.

Låt mig slutligen, herr talman, göra ett påpekande som också gäller en viktig jämlikhetsfråga. Sjukronorsreformen, som genomfördes den 1 januari i år, kan i det fallet tas som ett gott exempel. Jag skall inte dra upp alla de farhågor om reformkaos m. m. som framfördes, när denna reform beslutades i riksdagen. Vad som i dag är intressantare och viktigare är att man kan konstatera att denna reform, som i hög grad handlar om jämlikhet och trygghet, snabbt har fått sitt positiva gensvar, när den nu väl är genomförd.

Herr talman! Jag ser att herr Kaijser inte är inne i kammaren, och jag skall inte polemisera mot honom. Han gjorde emellertid ett debattinlägg i går kväll, som föranleder mig att till protokollet göra ett par noteringar.

Herr Kaijser sade att sjukronorsreformen var ett exempel på att riksdagens beslut egentligen bara hade formell karaktär. Jag vill med hänvisning till

Statsverkspropositionen m. m.

mitt inlägg i december, då vi fattade beslut om reformen, slå fast att denna reform var föregången av viktiga offentliga förberedelser i början av året. Det kom en promemoria i februari, som remissbehandlades, och sedan en proposition i vanlig ordning som riksdagen hade att på sedvanligt sätt ta ställning till.

Herr Kaijser uttalade också bekymmer för att det inte skulle vara möjligt att före den 1 juli i år få till stånd några avtal med privatpraktikerna. Jag skall inte ta upp den frågan — utredningen ligger på remiss. Jag vill på den punkten få noterat till protokollet att moderata samlingspartiet ju hade föreslagit att sjukronorsreformen skulle uppskjutas ett halvt år för att så säga harmonieras med denna fråga. Skulle det bli så som herr Kaijser förmodade beträffande privatpraktikerna, så visar det ytterligare hur viktigt det var att inte godta något uppskov med sjukronorsreformen. Utvecklingen visar också ihållligheten i den argumentation som moderata samlingspartiet förde mot sjukronorsreformen.

Herr talman! Jag har velat göra dessa kommentarer med anledning av en del av de inlägg som förekommit.

Herr förste vice talmannen infann sig nu och övertog ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Detta genmäle skall bli kort!

Vi har ju den situationen i dag att svenska folket är delat i två hälfter. De grupper som framför allt ägnar sig åt de tunga jobben, och i regel saknar skolutbildning, har 67 år som pensionsålder. För de övriga grupperna — hälften av svenska folket — är pensionsåldern 65 år eller lägre. Jag kan inte komma ifrån att detta är en av våra största jämlikhetsfrågor. Menar vi allvar med talet om jämlikhet, bör vi sänka pensionsåldern

till 65 år för dessa människor, som ofta blivit offer för effektivitetstänkandet och har svårt att hänga med fram till pensionsåldern 67 år. Det är en av de mest angelägna och viktiga reformer vi har att genomföra.

Herr NYMAN (fp) kort genmäle:

Herr talman! I mitt tidigare anförande kunde jag också konstatera att arbetarskyddet och yrkesinspektionen har fått ökade bidrag. Men vad jag tog upp var att arbetsmedicinska institutet inte fått det bidrag man begärt. Av en önskad uppräknings med 6,6 miljoner kronor har man fått ungefär 1,2. Detta är en avsevärd nedskärning. Det mest angelägna är att få fram en ökad utbildning av såväl läkare, sjuksköterskor som säkerhetsingenjörer. Man utbildar, som socialministern sade, ett 30-tal läkare, men man hade tänkt sig 45. Man utbildar 20 skyddsingenjörer mot föreslagna 40, vilket socialstyrelsen gått med på. Det är alltså i avvaktan på en utredning som man nu inte kan göra de utbildningsinsatser man önskar.

Mot bakgrund av dagens oro på arbetsplatserna och med hänsyn till den vikt och betydelse arbetsmiljön har i dag hade det varit önskvärt att få ytterligare medel till arbetsmedicinska institutet. Det var vad jag ville påpeka.

Herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag skall be herr Nyman att läsa femte huvudtiteln så, att det blir ett samband mellan de olika insatserna. Herr Nyman ser då en mycket kraftig satsning tvärs över hela fältet, d. v. s. arbetarskyddet, yrkesinspektionen och arbetsmedicinska institutet.

Låt mig bara som exempel nämna att arbetarskyddsstyrelsen får möjlighet att genom arbetsmedicinska institutet få olika tekniska eller medicinska undersökningar utförda inom arbetarskyddsområdet. Arbetarskyddsstyrelsen får för detta ändamål ett anslag av 350 000 kro-

Statsverkspropositionen m. m.

nor, som utan tvekan kommer att kunna brukas på det sätt jag här nämnt. Jag är angelägen om att herr Nyman observerar sambandet när vi diskuterar förstärkningarna på detta område.

Den utredning som pågår beträffande företagshälsovården är viktig därför att den gäller planläggningen i stort. Den gäller också utbildningsverksamheten vid arbetsmedicinska institutet. Socialstyrelsens utredning behandlar den viktiga frågan om de resurser som kan avdelas för läkarutbildning inom företagshälsovården. Det arbetas alltså på en rad områden, och allt detta kommer att mogna ut till fortsatta insatser.

Till herr Carlsson vill jag bara säga att det just är för att vi så direkt tar sikte på dagens situation som vi nu för fram en viktig reform, nämligen en reformering av förtidspensioneringen, som möjliggör för de människor som har särskilt behov av en lägre pensionsålder att komma i åtnjutande av en sådan förmån. Jag har redan sagt, att om herr Carlsson spekulativt föreslår att pensionsåldern skall sänkas med två år 1972, vill vi redan den 1 juli i år möjliggöra en sänkning av pensionsåldern med kanske upp till fyra år för de människor som har ett starkt behov att få sin pension långt före den nu fastställda pensionsåldern. Det är den fråga vi nu sätter i centrum.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att beröra de stora världsproblemen. Inte heller har jag för avsikt att beröra de allmänna och ekonomiska frågorna, som redan i går och i dag har behandlats i denna debatt. Vad jag med några ord vill beröra är frågan om hur regeringen handskas med biltrafiken och vårt vägväsen.

De senaste månaderna har det pågått en intensiv debatt om trafiksäkerhet. Under 1960-talet har ungefär 10 000 människor i vårt land direkt blivit trafikolyckornas offer och avlidit. Hur

många tiotusental är det inte som blivit skadade och invalidiserade för hela livet? Flera hundratusental har sammanlagt blivit skadade. För närvarande omkommer varje år 1 200—1 300 personer, och flera tusental blir mer eller mindre invalidiserade.

Bilarnas antal ökar ständigt, och trafikolyckorna innebär ett obeskrivligt mänskligt lidande och ett ekonomiskt sett dyrbart faktum. Jag är väl medveten om att trafikolyckorna aldrig helt kan försvinna, och Sverige ligger inte illa till i den internationella statistiken. Här görs inte obetydliga insatser för att de många trafikolyckorna skall kunna minska och i varje fall inte öka. Här bör finnas en möjlighet att i betydande omfattning stoppa det eviga blodbadet ute på vägarna.

Säkert kan man säga att trafiksäkerhetsarbetet är alltför splittrat. Vad jag inte kan förstå är att trafiksäkerhetsorganisationerna och andra institutioner gör propaganda för att det skall anläggas isbanor och att det skall övas sladdkörning på isbana. Varför skall bilisterna behöva träna sådant som sedan ute på vägarna blir en ödesdiger lek med människoliv? Enligt min mening bör propagandan inte minst i TV för vinterkörning med bil byggas upp omkring temat: "Kör så försiktigt både vinter och sommar att du aldrig får sladd på bilen!" Denna möjlighet finns, och vi kan ändå använda bilen till det ändamål för vilket den är avsedd. Dessa isbanor för att öva sladdkörning bör överlätas till våra tävlingsbilister.

En annan sak: Varför skall NTF hålla skolkonsulenter och ordna trafikklubbar för barnen? Det är sådana saker som skolan bör svara för.

I den trafiksäkerhetsdebatt som förekommit under de senaste månaderna har tre faktorer nämnts som stora och avgörande, nämligen fordonet, vägen och människan. När statsverkspropositionen talar om trafiksäkerheten, används uttrycket fordonet, människan och trafikmiljön. Med tanke på vägar-

Statsverkspropositionen m. m.

nas beskaffenhet i allmänhet och att det inte blir några nämnvärda höjningar av anslagen är det litet svårt att tala om vägarna ur trafiksäkerhetssynpunkt. Man har valt ordet trafikmiljö i stället.

Den kritik som framförts mot konstruktionen av våra bilar anser jag vara högt överdriven. Jag tror inte att det är många som vill ha bilen klädd med luftkuddar invändigt. Visst är det klart att bilarna kan byggas på olika sätt, men det går enligt min mening inte att bygga bilar som inte kan användas på ett sådant sätt att det inträffar olyckor.

Man skulle också kunna hävda den uppfattningen att visst går det att köra trafiksäkert på gamla och dåliga vägar, och visst skulle det vara lätt att hävda att största ansvaret för de fasansfulla trafikolyckorna vilar på bilisterna. Det går inte att komma ifrån den mänskliga faktorn, brukar det ju heta, en faktor som sägs ha avgörande betydelse. Många har den uppfattningen att om trafikanterna följer trafikbestämmelserna så går det att köra trafiksäkert på gamla och dåligt utbyggda vägar. Det tycks dock vara på det sättet att det inte går. Det är inte möjligt att lära bilisterna konsten att köra trafiksäkert på dåliga vägar. Det faktiska förhållandet är att på vägar med stor trafikbelastning, vilka inte är på ett tillfredsställande sätt utbyggda i överensstämmelse med trafiken, blir det helt enkelt ett stort antal olyckor.

För den som inser betydelsen av och det berättigade i bättre utbyggda vägar ligger det nära till hands att framhålla att de som hållit emot under årens lopp och inte tillåtit att vägarna fått följa med trafikutvecklingen har tagit på sig ett stort ansvar för många förspilda människoliv och för omänskliga lidanden. Det är i högsta grad beklagligt att inte väganlagen har ökat så att vägarna kunnat byggas ut mera i överensstämmelse med trafiken.

Det har ofrånkomligt sin stora betydelse och det är bedrövligt att vi i detta land inte skall ha råd att ens under-

hålla alla de vägar vi en gång haft råd att bygga. Det sätt varpå tusentals mil länsvägar underhålls kan inte kallas för underhåll. Trots att utgifterna i budgeten ökar så mycket som de gör och trots att betydande belopp utgår till vårt vägväsen till driftkostnader och förbättringar så är den lilla ökning som nu föreslås så obetydlig att det i verkligheten blir minskade anslag. Eftersläpningen i fråga om utbyggnad och underhåll kommer att fortsätta och öka. Någon ökad trafiksäkerhet blir det inte.

Ändå hänger den gamla propagandafrasen med: "Medelsanvisningen till byggandet av statliga vägar föreslås bli bibehållen på en oförändrat hög nivå." Det vore mera riktigt att använda uttrycket oförändrat låg nivå i stället.

Här har skett en väsentlig nedskärning av vägverkets förslag, och besvikelsen är stor över regeringens behandling av väganlagen.

I slutet av förra året lämnades den nya vägplanen, Vägplan 1970. Där föreslås att väganlagen skall ökas så att de fram till 1985 skall röra sig om 50 miljarder kronor. Vilken ökningstakt det behöver bli kan vem som helst räkna ut. När nu denna vägplan så klart visar att det behövs en väsentlig höjning av väganlagen, var det lätt att ha en förhoppning om att det i år skulle föreslås väganslag som något pekat i samma riktning som den nya vägplanen.

Jag har ett minne från 1957, när den vägplan avlämnades som allttjämt skall gälla, men om vilken man gott kan framhålla att den, även om den i princip har blivit antagen av riksdagen, aldrig har tillämpats. Man gör ibland den iakttagelsen, att en del vaktmästare här i riksdagshuset lär sig rätt mycket om vad som händer och sker i riksdagen och om hur utvecklingen framöver kommer att bli. När jag besökte tryckeriexpeditionen hösten 1957 för att få ett exemplar av vägplanen, gjorde den vaktmästare som lämnade ut hela det utredningsmaterial som hörde till vägplanen ett uttalande, som jag väl minns och

Statsverkspropositionen m. m.

som jag har svårt att glömma: Ja, sade vaktmästaren, visserligen har detta material blivit utarbetat, men det får väl ändå betraktas som opium för folket, ty det kommer aldrig att bli så som i denna vägplan har föreslagits.

Ären har visat att vaktmästaren hade fullständigt rätt. Visserligen antog riksdagen något år senare planen, men den har aldrig blivit tillämpad i praktiken. Vägarna är inte utbyggda och underhållna så som föreslogs 1957. Det finns anledning att om Vägplan 1970 uttala: Låt den inte bara fylla en uppgift såsom opium för folket.

Här kan framställas frågan varför motorvägarna kommit bort i hanteringen. **Fram till 1975 skulle byggas drygt 1 800 kilometer motorvägar. 330 kilometer har byggts, och några tiotal kilometer är under byggnad. Man räknar med att det blir 550 kilometer motorvägar fram till 1975, mindre än en tredjedel av förslaget i 1957 års vägplan. Även om bilarnas antal har ökat över alla gränser för vad man räknade med 1957—1958, har inte samhället orkat med ens den utbyggnad av vägarna som man räknade med i slutet av 1950-talet.**

Även om den nya vägplanen 1970 innehåller förslag och beräkningar på 50 miljarder kronor under 15 år, har inte utredarna haft fria händer att komma med förslag. De har arbetat efter två alternativ, ett med en årlig ökning av anslagen på 4 procent och ett med en ökning på 7,5 procent. Det senare alternativet har givit beloppet 50 miljarder kronor under 15 år.

Vi har för närvarande litet mer än 2 miljoner personbilar här i landet, och det väntas en ökning med 200 000 bilar om året, således till 3 miljoner 1975 och 4 miljoner 1980. Här kan framhållas att regeringens vägpolitik inte är en planering för dagens trafik, och än mindre en planering för morgondagens väg och morgondagens biltrafik.

Staten har, vill jag även framhålla, stora skulder till bilismen. Det gäller inte bara de stora belopp av bilskatterna

som smusslas bort så att de inte kommer vägväsendet till godo. I årets budgetförslag avser man att av bilskattmedlen föra över 783 miljoner kronor till budgetutjämningsfonden att där redovisas under särskild titel. Till automobilskattefonden skall bara föras ett formellt belopp på 1 000 kronor. Hur stora skulder har inte staten till bilisterna genom den vägsaltning som förekommer och leder till sönderrostade bilar? Genom dåliga vägar blir det många sönderskakade bilar, vilket också leder till stora kostnader.

Vägslagen för i år är liksom många gånger tidigare en dyster bakgrund till trafiken, och även sett mot bakgrunden av förslagen i Vägplan 1970. Det är bara att beklaga att regeringen inte har insett att investeringar i våra vägar ger på det kapital som investeras en mycket god förräntning, i vissa fall omkring 20 procent. Det är bara att beklaga att regeringen i det land som är det främsta billandet i Europa inte skall ha ett större intresse för vårt vägväsende, så att vägarna anpassas till antalet bilar. Om så skedde, skulle många människoliv räddas.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Under år 1969 inträdde en anmärkningsvärd förändring beträffande brottsligheten i Sverige. Under 1960-talet, fram till år 1968, hade antalet brottsbalksbrott som kommit till polisens kännedom visat en stadig och oavbruten stegring. Från år 1960 till 1968 steg sålunda antalet från ungefär 276 000 till omkring 456 000. Det innebär en ökning med över 60 procent på åtta år. Men om man jämför siffrorna för de tre första kvartalen under år 1969 — senare siffror är inte tillgängliga — med motsvarande tid under år 1968 visar de en sänkning av antalet från 387 500 till 380 000, allt i runda tal. Det har således varit en nedgång av antalet brottsbalksbrott med 7 500.

Orsaken till denna nedgång är sannolikt den omfattande kampanj mot nar-

Statsverkspropositionen m. m.

kotikamissbruket som igångsattes i början av förra året. Narkotikamissbrukarna begick ofta stölder eller andra förmögenhetsbrott för att komma över pengar till inköp av narkotika. När narkotikamissbruket i viss omfattning trängdes tillbaka och en mängd narkotikalangare och även en del narkotikamissbrukare togs om hand för straff eller för vård minskade också antalet förmögenhetsbrott. Den allra största delen av minskningen av den samlade brottsligheten avser gruppen inbrottsstölder. Tyvärr minskade inte de riktigt grova brotten. I statsverkspropositionen säger departementschefen — fjärde huvudtiteln s. 13 — att förskjutningen mot grövre brottslighet har markerats ytterligare under år 1969.

Särskilt oroande är den fortsatta ökningen av antalet våldsbrott. Stegringen av dessa brott fortsatte under år 1969 till och med i ökad takt. Våldsbrotten har nu blivit ett ännu allvarigare problem än förmögenhetsbrottsligheten. Till oroväckande stor del är det fråga om rena gatüverfall, ofta på fredliga gatuvandrare och helt oprovocerade. Beklämmande är också den brutalitet som i stor utsträckning präglat dessa överfall och den tendens som uppkommit att rikta överfallen och misshandeln mot äldre eller handikappade personer. Ett stort antal av de överfallna har fått men för livet, och i en rad fall har misshandeln fått dödlig utgång. Sådana fall har i regel uppmärksammats i tidningspressen. Jag torde därför inte här behöva nämna några exempel.

Det måste vara samhällets skyldighet att så effektivt som möjligt skydda de enskilda människorna mot denna ökade våldsmentalitet. Det är ett självklart trygghetskrav i ett civiliserat samhälle att den enskilda människan skall kunna röra sig ute i samhället utan påtaglig risk för att bli överfallen och misshandlad, även om man inte själv har förmåga att försvara sig. Från polishåll har konstaterats att en sådan påtaglig risk för överfall nu föreligger, särskilt för

äldre människor. Den enskildes personliga fysiska integritet måste skyddas av samhället.

Enligt min mening har utvecklingen av gatüverfall och annan våldsbrottslighet nu blivit så oroande att det är nödvändigt med särskilda åtgärder från samhällets sida. Men hur skall man utforma dessa åtgärder så att de blir effektiva men samtidigt inte alltför drastiska? Det kan ligga nära till hands att fråga sig om man inte skulle kunna dra nytta av de erfarenheter som har vunnits av kampanjen mot narkotikamissbruk och narkotikabrottslighet. Den kampanjen har redan lett till goda resultat, även om mycket ännu återstår att göra.

Naturligtvis är problemet att bekämpa våldsbrottsligheten i väsentliga delar annorlunda än narkotikafrågan. Över huvud taget måste man utgå ifrån att åtgärder mot våldsbrottsligheten kan behöva utformas på annat sätt än som är lämpligt för t. ex. förmögenhetsbrottsligheten. Jag tycker att man i vår kriminalpolitik alltför litet differentierar åtgärderna efter de skilda brottstyperna och de olika brottslingarna. Men jag tror ändå att man av narkotikakampanjen kan dra en del slutsatser, som kan bli av betydelse för en aktion mot våldsbrottsligheten.

En sådan slutsats är, tror jag, att det behövs mycket omfattande samhällsåtgärder för att komma till rätta med en utbredd brottslighet, mer omfattande än många kanske räknat med. Och det måste vara åtgärder av en mängd olika slag, som tillsammans kan ge resultat. På lång sikt måste huvudvikten läggas på förebyggande åtgärder, upplysning, uppfostran m. m. Men på kort sikt är det nödvändigt att börja med en omfattande insats från polisens sida — en insats som naturligtvis förutsätter att polisväsendet får de erforderliga resurserna, både personellt och i andra hänseenden.

Av uttalanden i årets statsverksproposition framgår att rikspolisstyrelsen har

Statsverkspropositionen m. m.

för avsikt att organisera spaningsavdelningar som skall bedriva spaning och övervakning, ofta med användande av civilklädda poliser för att nå effektiva resultat. Det är nämligen lättare att bedriva spaning och inhämta upplysningar när vederbörande uppträder civil. Jag tycker att rikspolisstyrelsens initiativ är mycket gott. Men om man betänker att 600—700 polismän har avdelats för narkotikabekämpningen och att denna fortfarande pågår och alltså tar denna mängd polismän i anspråk, är det klart att de ökade resurser som regeringen i år föreslår till polisen — när det gäller antalet polismän är det ungefär 300 — inte på långt när är tillräckliga för en effektiv kampanj även mot våldsbrottsligheten. Här har statsmakterna ett stort ansvar.

En annan faktor som måste beaktas vid en aktion mot våldsbrottsligheten är angelägenheten av att polisutredning och domstolsförfarande följer utan tidsutdräkt efter våldsbrotten. I många fall händer det tyvärr att utredningen drar ut på tiden och att domstolsförandet dröjer. I väntan på detta begår våldverkaren nya våldsbrott. Särskilt gäller detta i de inte ovanliga fall när våldverkaren är en person med grava psykiska störningar, som fordrar psykiatrisk behandling. För att åstadkomma en sådan behandling och samtidigt förhindra nya brott kan det ofta vara lämpligt att våldverkaren häktas och i samband därmed får genomgå s. k. kort läkarundersökning för bedömning av om fullständig psykiatrisk undersökning är påkallad. Tyvärr kan detta i allmänhet inte åstadkommas inom rimlig tid utan häktning. Annars vore det ju psykologiskt sett mer tilltalande om man kunde omhändertaga vederbörande och bereda honom undersökning och vård utan att behöva kalla det för häktning. Dess värre är polisens utredningsresurser också så otillräckliga att önskemålet om snabba utredningar för närvarande inte kan tillgodoses, men det är nödvändigt att sådana möjligheter skapas.

Om våldsverkarens sinnesbeskaffenhet nu inte är sådan att han behöver vård på ett psykiatriskt sjukhus, utan han ådöms fängelsestraff, anser jag det vara ett önskemål att han placeras på en fångvårdsanstalt som har möjlighet att ge honom effektiv behandling, en anstalt som alltså har resurser för behandling av just detta slag av brottslingar. Jag menar att man bör utrusta vissa speciella anstalter med resurser härför, eftersom det inte är möjligt att inom överskådlig tid utrusta alla fångvårdsanstalter på detta sätt. Våldsverkaren är ofta höggradigt aggressiv och affektlabil till sin läggning. Ibland har han en sadistisk läggning, som kan leda till synnerligen brutal misshandel. Många gånger föreligger också missbruk av alkohol eller narkotika. Våra nuvarande behandlingsmetoder måste dess värre betecknas som ganska ineffektiva. Nya metoder måste utprovas under ledning av psykiatrisk och psykologisk expertis. Tyvärr är tillgången på sådan expertis i vårt land mycket knapp, men just därför bör man åtminstone till en början koncentrera placeringen av våldsbrottslingarna till ett fåtal anstalter, där expertis kan vara tillgänglig.

Kriminalvård i frihet i form av skyddstillsyn förefaller endast i mera godartade fall kunna vara framgångsrik när det gäller våldsvverkare. Det föreligger alltså en skillnad där mot behandlingen av förmögenhetsförbrytare. Härtill kommer att just vid våldsbrotten de allmänpreventiva synpunkterna måste ges utrymme och i många fall leda till fängelsestraff. En femårig erfarenhet av frivårdsarbete gör att jag har något större förhoppningar att frivården efter en villkorlig frigivning från fångvårdsanstalt skall kunna ge resultat. Förutsättning är dock att frivården får tillräckliga resurser för resocialiseringsarbetet. Det är också angeläget att man då inom frivården har tillgång till psykiatrisk och psykologisk expertis, även om denna på grund av bristen på utbildade experter inte kan bli av samma kvalifi-

Statsverkspropositionen m. m.

cerade art som på de specialanstalter inom fångvården som jag nyss talade om. Även i dessa fall, alltså slutna vård, efterföljd av öppen vård, tror jag man kan ha en viss nytta av de erfarenheter som narkotikakampanjen givit oss.

Om man effektivt skall kunna komma till rätta med våldsbrottsligheten, måste emellertid också förebyggande åtgärder av olika slag komma till stånd. På sikt måste både av effektivitetsskäl och av humanitära skäl huvudvikten läggas vid just förebyggande åtgärder. Det är därför angeläget att man redan från början kombinerar en polisiär kampanj med en omfattande upplysningsverksamhet. I denna verksamhet bör, liksom när det gäller narkotikakampanjen, en rad myndigheter och sammanslutningar engageras. Den bortgångne författaren Lars Görling yttrade en gång på fråga hur brottslighet enligt hans mening skulle kunna motverkas att den enda utvägen var att få en slags väckelse till stånd. Något sådant måste gälla kampanjen mot våldsmentaliteten i vårt samhälle. Den bör rikta sig till skolorna och då vända sig inte bara till eleverna utan också till föräldrarna. Det är också nödvändigt att massmedia lämnar sin medverkan. På detta sätt bör man kunna nå även dem som slutat skolan. Att hemmen i detta sammanhang kommer att få ett stort ansvar är uppenbart liksom kommunernas barnavårds- och ungdomsnämnder. Också enskilda organisationer kan göra en mycket betydande insats. Att utan medverkan från alla dessa göra kampanjen framgångsrik torde nog tyvärr vara utsiktslöst.

Staten bör också enligt min mening samråda med Sveriges Radio och TV om en nedtoning av våldet i de olika programmen. Även om det inte är vetenskapligt bevisat om och i vilken grad våld i TV verkar förråande på tittarna är det så pass mycket som talar för att det i längden kan verka avtrubbande på deras allmänna uppfattning om våld, att man allvarligt bör överväga en nedtoning av våldsinslagen i programmen.

Jag vill också påpeka en viktig detalj i samband med våldsbrotten. Ofta skildrar tidningarna hur en angripen lämnas utan hjälp mot fridstörare trots att många människor finns i närheten. Det verkar nästan som om dessa ofta har den uppfattningen att det inte är tillåtet att ingripa för att hjälpa en person som överfallits. En information om att den som kommer en angripen till hjälp har samma rätt att använda våld i form av nödvärn som den angripne själv skulle måhända öka allmänhetens benägenhet att inskrida och skydda den angripne.

Även om polisen skulle få väsentligt ökade resurser är det ju självfallet att det inte kan finnas polis till hands överallt. Innan polis hinner tillkallas och komma till platsen bör det därför enligt min mening anses som en moralisk plikt för personer som bevittnar angreppet att i mån av förmåga komma den angripne till hjälp. Att detta i vissa fall kan leda till överdrifter och ibland kan komplicera utredningen är enligt min mening inte tillräckliga argument mot en sådan uppmaning.

Herr talman! Jag vill tillägga några ord i en helt annan fråga.

När man läser statsverkspropositionen och tar del av vägverkets femårsplan blir man oroad för vägbyggandet när det gäller andra vägar än de största. Förhållandevis stora belopp satsas på riksvägarna. Länsvägarna blir mer styvmoderligt behandlade. Men särskilt kall-sinnig är man beträffande övriga vägar, de så kallade sekundärvägarna. Det förefaller mig som om man på centralt håll i Stockholm inte inser vilken väsentlig betydelse många så kallade sekundärvägar har för bygden i fråga. För mig som är bosatt i Sjuhäradsbygden i Västergötland blir det ofta tillfälle att konstatera hur både byggandet och kanske framför allt underhållet av sekundärvägarna i de trakterna eftersatts och vilka olägenheter detta förorsakar både de människor som är bosatta där och den företagsamhet de bedriver. Om man

Statsverkspropositionen m. m.

menar något allvar med önskemålen att motverka befolkningskoncentrationen till ett fåtal större städer och om man vill bevara förutsättningarna även för de mindre tätorterna, är det nödvändigt att också uppmärksamma behovet av godtagbara sekundärvägar.

Ett annat viktigt problem i Sjuhäradsbygden, nämligen kreditrestriktionernas utomordentligt hårda verkningar för en mängd mindre och medelstora företag, har jag tagit upp i en enkel fråga till finansministern. Den frågan har besvarats tidigare i dag, och jag skall därför inte ta upp den i detta sammanhang.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Strejken vid malmfälten har kommit att spela en central roll i årets remissdebatt. Det beror inte bara på konfliktens allvarliga principiella betydelse för den svenska arbetsmarknadens framtid. Det beror också på att den i långt högre grad än jämförliga händelser i det förflutna engagerat en bred allmänhet. Detta engagemang beror i sin tur på att det i dag finns mycket större möjligheter än tidigare att direkt förmedla till människorna vad som sker på svenska arbetsplatser.

Någon har kallat LKAB-konflikten en massmediakonflikt. Det är en riktig beskrivning. Massmedia har verkligen gjort ett massuppstånd för att ge allmänheten sin bild av skeendet. Denna bild har så småningom retuscherats genom att nya fakta kommit i dagen. Men de första intrycken har i hög grad kommit att prägla allmänhetens uppfattning om vad som egentligen hänt. Det är ännu alltför tidigt att ge ett definitivt omdöme om hur våra massmedia fyllt sin uppgift i detta speciella fall. Man kan dock våga påståendet att de inte lyckats ge en i alla delar rättvisande bild av vad som hänt och varför det hänt.

Men om det är så svårt för våra massmedia att mobilisera av väldiga resurser ge en allsidig bild av ett skeende i vårt eget land, hur föreställer man

sig då att de skall kunna ge en säker, nyanserad och i allo sannfärdig bild av händelseförloppet i avlägsna länder?

Vi har just bakom oss en mänsklig konflikt av många gånger större proportioner än den vi upplever inom våra egna gränser. Jag tänker på kriget i Nigeria som nu har avslutats. När historien en gång skall skrivas om hur bilden av Biafra skapades i de flesta europeers medvetande, kan det hända att man måste tilldela en viss PR-firma i Genève en central roll. Det var den som skötte Biafrasideans propaganda, medan regeringen i Lagos inte visade samma förutseende.

Opinionen i Biafrafrågan har utgått från två föreställningar som i stor utsträckning kan ledas tillbaka till den ena sidans PR-verksamhet. För det första att det pågått ett regelrätt folkmord från de nigerianska truppernas sida. För det andra att kriget i Nigeria under ett år kostade flera människoliv än flera års krig i Vietnam. Dessa föreställningar har varit utgångspunkt för krav på utomstående staters ingripande i konflikten.

Den första föreställningen har självfallet varit djupt kränkande för Lagosregeringens anhängare. Den har aldrig kunnat bekräftas. Tvärtom har allt fler fakta kommit i dagen, vilka tyder på att den varit en myt, om man då bortser från den grymma massaker på ibos som var förspelet till själva inbördeskriget. Man har helt enkelt tagit för givet att afrikaner skulle visa samma grymhet som en del europeer, t. ex. de tyska nazisterna gentemot judarna under andra världskriget. Tänk om det i stället skulle vara så att afrikaner, åtminstone i segerns stund, kan visa större tolerans än europeer i liknande lägen! Att man helt bortsett från den möjligheten kan vara uttryck för ett omedvetet rastänkande.

Den andra föreställningen, att Nigeriakriget kostat flera människoliv än Vietnamkriget är lika obevisad. Det kan enkelt belysas med två påpekanden. För det första saknar vi säker kunskap om

Statsverkspropositionen m. m.

vad Vietnamkriget kostat i människoliv. Det finns uppskattningar att fransmännens krig i Indokina på sin tid kostade mellan en halv och en miljon människoliv. Närmare sanningen har man inte lyckats komma. Vad det andra kriget i Indokina kostat efter långt större insatser framför allt från amerikansk sida än det tidigare franska, det vet vi inte alls.

För det andra vet vi inte vad Nigeria-kriget kostat i mänskligt lidande. Säkert har det varit av stora dimensioner, men hur det ter sig vid en jämförelse med det mänskliga lidandet i andra krig vet vi som sagt mycket litet om. Vad som nu kommer fram i vittnesmål från hederliga och kompetenta observatörer motsäger på åtskilliga punkter vad som tidigare påstås under propagandakriget. Vi lär också här få vänta på den definitiva sanningen.

Men om många förment kritiska personer så lätt faller för ensidiga framställningar innebär det självfallet en fara för opinionsbildningen i utrikespolitiska frågor. Sist och slutligen blir denna opinionsbildning beroende av vilka grupper som har mest framgång med att förmedla sin verklighetsbild via massmedia.

Jag påminner mig ett annat, något mindre exempel. Härom året riktades från borgerligt håll häftig kritik mot den svenska hjälpen till Sudan med hänvisning till de inbördesstrider som pågick i landet. Jag tillät mig den gången påpeka att det förekom konflikter också i andra stater som tog emot svenskt bistånd, exempelvis Etiopien, som hade bekymmer med Eritrea. Jag fick intrycket att det var en nyhet för flertalet av denna kammars ledamöter. Men när det nu har inletts en massmediakampanj mot det svenska biståndet till Etiopien kan det hända att striderna i Eritrea helt tränger undan konflikten i Sudan ur allmänhetens medvetande. Med någon förenkling kan man kanske påstå att den första kampanjen sköttes av antiarabiska grupper, den andra av proarabiska. Sanningen om

konflikterna i de båda länderna lär inte vara lätt att vaska fram.

Detta har naturligtvis varit ett problem också i opinionsbildningen kring Vietnamkriget. Ingen kan bestrida detta krigs ohygglighet. Men det har hela tiden rått osäkerhet om hur mycket av sanningen vi fått veta och hur mycket som kunnat döljas. Var Song My en enstaka tragedi eller en del av ett mönster? Det vet vi ännu inte. Men varför har vi fått veta så relativt mycket om amerikanernas krig i Vietnam och så relativt litet om fransmännens krig i Vietnam? Kanske därför att massmedia var mindre utvecklade under den tid fransmännen försvarade resterna av sitt kolonialvälde. Men kanske också därför att franska myndigheter visade större förmåga att undertrycka sanningen än deras amerikanska motsvarigheter. Kanske därför att den amerikanska fredsoppositionen, en fredsopposition som i så hög grad inspirerat vår egen kritik, haft så många skickliga och kunniga företrädare, som lyckats förmedla sin bild av Vietnam genom amerikanska massmedia. Det fanns ingen nämnvärd opinion här i landet för att Sverige skulle kritisera fransmännen under Indokinakriget eller Algerietkriget. Det finns en desto starkare opinion för att vi skall säga vår mening om Vietnam. Det är bra att så sker. Men det är inte bra att vår opinionsbildning i så hög grad betingas av hur massmedia från det ena året till det andra riktar in sina strålkastare. Om de amerikanska massmedia skulle upphöra att syssla med Vietnam kan det hända att också den svenska allmänheten glömmer det vietnamesiska folkets fortsatta lidanden.

Herr talman! Jag betraktar de förhållanden jag här berört som en fara för demokratin. Vi får inte bli massmedias fångar. Vi får inte låta vårt handlande styras av opinioner, som systematiskt arbetas fram av små, anonyma grupper. Dessa grupper kan vara av växlande slag. Det gäller att spåra dem. Det gäller att skapa och upprätthålla en ständig,

Statsverkspropositionen m. m.

kritisk beredskap gentemot massmedias budskap. Det är en uppgift som kommer att kosta oändliga mödor. Men det är en nödvändig uppgift, om vi skall kunna bygga den svenska demokratins handlande på en vaken och i verklig mening upplyst opinion.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen angående ifrågavarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och bordlades följande motioner:

nr 176, av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, om ökad insyn i kommunala bolag och stiftelser;

nr 177, av herr *Hansson* och herr *Karlsson, Ove*, om sänkning av röst-rättsåldern;

nr 178, av herr *Tistad*, om rätt för kommun att utan vederlag överlåta viss sjukvårdsutrustning till u-land;

nr 179, av herr *Pettersson, Axel Georg*, och herr *Svanström*, om anpassning av viss militär utbildning till det civila utbildningssystemet;

nr 180, av herr *Pettersson, Axel Georg*, och herr *Svanström*, om bättre samordning av planeringen inom försvaret och den kommunala planeringen;

nr 181, av herrarna *Björk* och *Hjorth*, om statsbidrag för utgivande av vägledning angående borgerlig begravning;

nr 182, av herrarna *Björk* och *Möller*, om ökad forskning angående Östeuropa;

nr 183, av herr *Blomquist*, om inrättande av en professur i religionssociologi vid Lunds universitet;

nr 184, av herr *Larsson, Thorsten*, och herr *Olsson, Ernst*, om införande av kooperationen som undervisningsämne i den högre undervisningen, m. m.;

nr 185, av herr *Nyman m. fl.*, om utredning angående ett nordiskt kontaktorgan beträffande framtidsforskning;

nr 186, av herr *Nyman m. fl.*, angående utbildningen av ingenjörer inom elektronikområdet;

nr 187, av herr *Nyman m. fl.*, angående den samhällsvetenskapliga forskningen;

nr 188, av fru *Olsson, Elvy*, och fru *Hamrin-Thorell*, om försöksverksamhet med föräldrautbildning;

nr 189, av herr *Peterson, Eric*, och herr *Skagerlund*, om inrättande av en professur i religionssociologi vid Lunds universitet;

nr 190, av herr *Richardson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till vissa föräldraorganisationer;

nr 191, av herr *Richardson m. fl.*, angående intagningen av lärarkandidater vid folkskoleseminariet i Skara;

nr 192, av herr *Svenungsson* och herr *Pettersson, Karl*, om en alternativ skola;

nr 193, av herr *Svenungsson* och herr *Pettersson, Karl*, om möjlighet till konfessionell kristendomsundervisning på grundskolans högstadium;

nr 194, av herr *Wirtén m. fl.*, om utbildning av skolledare;

nr 195, av herrarna *Axelsson* och *Skagerlund*, om statsbidrag till tekniska hjälpmedel för handikappade;

nr 196, av herr *Blomquist m. fl.*, om samarbete mellan kommun och enskild organisation inom socialvård och människovård;

nr 197, av fru *Hamrin-Thorell m. fl.*, angående narkotikapolitiken;

nr 198, av herr *Helén m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till Länkrörelsen m. m.;

nr 199, av fru *Landberg m. fl.*, om översyn av bestämmelserna angående omskolningsbidrag;

nr 200, av fröken *Stenberg m. fl.*, om åtgärder för lösning av barn tillsynsproblemet;

nr 201, av herr *Svedberg, Erik*, och herr *Olsson, Erik*, angående bostadsbyggnadsplanen;

nr 202, av herr *Svenungsson m. fl.*, om inrättande av fyra tjänster som fångvårdspastor;

nr 203, av herr *Werner*, om utbyggnad av barnstugeverksamheten;

nr 204, av herr *Wikström*, angående invandringen av zigenare;

nr 205, av herr *Wirmark m. fl.*, om ändrade bestämmelser för statsbidrag till omsorger om psykiskt utvecklingsstörda;

nr 206, av herrar *Axelson* och *Skagerlund*, om sänkning av telefontaxan för samtal på längre avstånd;

nr 207, av herrar *Axelson* och *Skagerlund*, om nedsättning för döva av TV-och radiolicens;

nr 208, av herr *Bengtson m. fl.*, om åtgärder till stöd för trafiken på längre avstånd;

nr 209, av herr *Bengtson m. fl.*, om avbrytande av järnvägsnedläggningarna i avvaktan på viss utredning;

nr 210, av herr *Berglund*, angående kollektivtrafiken;

nr 211, av herr *Jansson, Paul, m. fl.*, om befrielse för handikappad från TV-och radiolicens;

nr 212, av herr *Olsson, Johan, m. fl.*, om statlig finansiering av underhåll av enskilda vägar;

nr 213, av herr *Sveningsson*, om inrättande av toaletter på bussar och busstationer;

nr 214, av fru *Hamrin-Thorell* och herr *Lindblad*, om ökade resurser för konsumentforskning och konsumentupplysning;

nr 215, av herr *Helén m. fl.*, om åtgärder för att stärka konsumenternas ställning;

nr 216, av herr *Tistad*, om höjning av statsbidraget till exportrådet för den mindre industrin;

nr 217, av herr *Hansson* och herr *Karlsson, Ove*, om sänkning av myndighetsåldern m. m.;

nr 218, av herr *Larsson, Lars*, och herr *Johansson, Tage*, om översyn av bestämmelserna om stämpelavgift vid förvärv av svenskt medborgarskap;

nr 219, av fru *Lundblad, Grethe*, och herr *Larsson, Åke*, om översyn av beskattningsreglerna för pensions- och kapitalförsäkringar;

nr 220, av fru *Ohlsson, Lilly*, och herr *Mårtensson*, om viss översyn av instruktionen för centrala folkbokförings-och uppborädsnämnden;

nr 221, av herr *Schött*, om anpassning av skatteavdragen till penningvärdeförsämringen;

nr 222, av herrar *Skagerlund* och *Axelson*, om inrättande av jordbrukskonto för inkomstutjämning vid beskattningen;

nr 223, av herrar *Skagerlund* och *Axelson*, angående restitution av arvs-skatt för dödsbo med skogskontotillgång;

nr 224, av herr *Tistad*, om undantag från mervärdeskatt för frimärken;

nr 225, av herr *Tistad*, angående beskattningen av realisationsvinst vid avyttring av en- och tvåfamiljsfastighet;

nr 226, av herrar *Tistad* och *Stefansson*, angående avdraget vid beskattningen för ökade levnadskostnader vid bosättning på annan ort;

nr 227, av herr *Wikström m. fl.*, om rätt till avdrag vid inkomstbeskattningen för gåvor till u-hjälps m. m.;

nr 228, av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, om införande av etableringskontroll i storstadsregionerna;

nr 229, av herr *Gustafsson, Nils-Eric, m. fl.*, om ökad statlig upphandling från Norrlandsföretag;

nr 230, av herr *Svanström m. fl.*, om ökad kvot för garantilån till jordförvärv och jordbruksrationalisering;

nr 231, av herr *Andersson, Ingvar*, angående bestraffningen av lärare vid övergrepp mot elev;

nr 232, av herr *Björk*, om översyn av bestämmelserna om telefonavlyssning;

nr 233, av herr *Ernulf m. fl.*, om förverkande av ekonomisk vinning vid pornografibrott;

nr 234, av herr *Hansson* och herr *Karlsson, Ove*, om sänkning av myndighetsåldern m. m.;

nr 235, av herr *Helén m. fl.*, om åtgärder för att stärka konsumenternas ställning;

nr 236, av herr *Dahlberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition

nr 5, med förslag till allmän arbetstidslag, m. m.;

nr 237, av herr *Larsson, Herbert*, om ökad förläggning av semester till sommaren;

nr 238, av herr *Lidgard*, angående bestämmelserna om återbetalning av studiemedel;

nr 239, av fru *Lundblad, Margit, m. fl.* om förbättrad pension åt handikappad;

nr 240, av herrar *Palm* och *Hjorth*, om tillämpning av hälsovårdsstadgan på anläggningar m. m. inom försvaret;

nr 241, av herr *Pettersson, Georg*, och herr *Karlsson, Göran*, om höjning av barntillägget vid ålders- och förtidspension;

nr 242, av herr *Pettersson, Georg*, och herr *Karlsson, Göran*, angående rätten till sjukpenning i vissa fall;

nr 243, av herr *Stadling m. fl.*, angående semesterätten för skogsarbetare;

nr 244, av herr *Berglund*, om företrädesrätt för buss i linjetrafik vid utkörning från hållplats;

nr 245, av herr *Berglund*, om föreskrift att endast s. k. lätt bränsle må användas för dieseldrivna fordon;

nr 246, av herr *Berglund*, om införande i yrkesskolorna av bussförarutbildning;

nr 247, av herr *Kristiansson, Svante*, och herr *Mårtensson*, om ordningsregler vid transport av skolbarn m. fl.;

nr 248, av herr *Schött*, om vissa åtgärder för ökad säkerhet i trafiken;

nr 249, av herr *Sveningsson m. fl.*, om tillståndstvång för anordnande av skrotbilsupplag;

nr 250, av herr *Sveningsson m. fl.*, om provisoriskt körkort;

nr 251, av herr *Svenungsson m. fl.*, angående kontrollen av importerade fiskkonserver;

nr 252, av herr *Tistad*, om förbud mot vissa spelautomater;

nr 253, av herr *Andersson, Ingvar*, angående Falsterbokanalen;

nr 254, av herr *Andersson, Ingvar, m. fl.*, om höjning av anslaget till den praktiskt vetenskapliga verksamheten vid Weibullsholm;

nr 255, av herr *Carlsson, Eric*, och herr *Pettersson, Axel Georg*, om kreditgarantier till deltidjordbrukare;

nr 256, av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, och herr *Sundin*, om höjning av det extra mjölkpristillägget i norra Sverige;

nr 257, av herr *Nyman m. fl.*, om en undersökning av de ekologiska verkningarna av stora hyggen;

nr 258, av herr *Pettersson, Arne, m. fl.*, om statlig garanti för att trygga Norrvikens trädgårdars fortbestånd;

nr 259, av herr *Pettersson, Axel Georg, m. fl.*, om översyn av skördeskadestyddet;

nr 260, av herrar *Skagerlund* och *Axelsson*, om statsbidrag till jordbruksföretag för vatten- och luftvårdande åtgärder;

nr 261, av herr *Skagerlund m. fl.*, om kreditgarantier till deltidjordbrukare;

nr 262, av herr *Skagerlund m. fl.*, om kreditgaranti för uppförande av lagerhus för jordbruksändamål m. m.;

nr 263, av herr *Skagerlund m. fl.*, angående taxorna för lantbruksnämndernas beställningsarbeten;

nr 264, av herr *Svanström* och herr *Gustafsson, Nils-Eric*, om statligt kreditstöd till förvärv av familjeskogsbruk;

nr 265, av herrar *Wirtén* och *Skårman*, om inrättande av ett nordiskt miljövärdscentrum;

nr 266, av herr *Berglund* och fru *Lindström*, om statlig medverkan till bevarandet av Staden mellan broarna;

nr 267, av herr *Richardson*, om tillvaratagande av arkivmaterial i samband med företagsnedläggningar; samt

nr 268, av fru *Wallentheim m. fl.*, angående prövningen av handikappadsansökan att erhålla fosterbarn.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 16.57.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Torsdagen den 22 januari eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1970/71, samt nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1969/70.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! Alldeles före middagspausen sade herr Björk några mycket tänkvärda ord angående massmedias information till människorna inte bara i detta land utan i världen över huvud taget. Bland annat berörde han också den osäkerhet om sanningen som kan råda om händelser i länder långt avlägsna från vårt, och han nämnde förutom naturligtvis Nigeria också Vietnam.

Jag vet inte hur långt herr Björks uttalande bär, om det skall utgöra signalen till ändrade ställningstaganden i något hänseende, men jag finner att vad herr Björk sagt är av stort intresse för frågor som vi diskuterar.

Jag har emellertid kommit till den slutsatsen att jag vill framföra mina synpunkter på de frågor jag valt att ta upp oberoende av vad herr Björk sagt, men jag är också medveten om att om det han sagt bär någonstans, kan det naturligtvis även påverka min inställning.

Herr talman! Detta är nu den sista remissdebatten i riksdagens första kammare. Förhållandet skulle i och för sig kunna ge anledning till tillbakablickar

på den roll kammaren spelat i vårt lands historia. Herr Kaijser har redan gjort en del tillbakablickar i går. Jag skall emellertid rikta blickarna mot framtiden.

Kammarens talman herr Boheman har i sitt värdiga svar på trontalet uttalat önskemålet att enkammarreformen måtte medföra den avsedda fördjupningen av den svenska representativa demokratin. Jag vill för min del gärna ansluta mig till detta önskemål, samtidigt som jag finner det befogat att också ge uttryck åt några av de farhågor jag känner inför konsekvenserna av det nya systemet.

Det kan knappast förnekas att övergången till den nya ordningen med valet i höst givit upphov till oro i skilda grupper av det svenska folket. Inför det uppenbara hotet att helt förlora representationen i enkammararen har kommunistpartiet drivits till en nästan desperat aktivitet för att försvara sina parlamentariska positioner. Det gäller för dem att komma över de magiska fyra procenten, som avgör mellan att rent matematiskt erhålla 14 mandat eller inget alls, och möta det socialdemokratiska argumentet att en röst på kommunisterna blir en bortkastad röst.

Säkert är, att alldeles oavsett hur de vilda strejkerna kommer till, så nog har kommunisterna intresse av dem och vinster att göra på dem. Den internationellt organiserade kommuniströrelsen, som utomlands visat sin förmåga att organisera vilda strejker och skapa oro, förefaller att ha ryckt ut för att ge det svenska kommunistpartiet en hjälpande hand. Ingen borde behöva ta fel på vilken effektivitet infiltrationen i våra dagar kan visa i ett så aningslöst folk som det svenska.

Det är onekligen på samma gång myc-

Statsverkspropositionen m. m.

ket att vinna och mycket att förlora för kommunisterna. Detsamma gäller naturligtvis socialdemokraterna, som är de som skall taga eller tillhandahålla dessa tänkta 14 mandat. Från den borgerliga kanten har kommunisterna inte många väljare att få, eller snarare inga alls.

Riskerna för socialdemokraterna att bli beroende av antingen de borgerliga eller kommunisterna i enkammarriksdagen är så uppenbara att ett desperat drag kommit över socialdemokratisk politik. Inte heller dessa kan räkna med att få många borgerliga väljare. Striden om vänsterväljarnas bevägenhet har följaktligen försatt socialdemokraterna i tvångsläget att, måhända inte ovilligt för många av dem, vrida sin politik åt vänster. Påtagligt synes mig detta vara i den skarpa antiamerikanism i handling, parad med lugnande ord, som präglat och alltjämt präglar den officiella politiken.

Lika markant är vänsterinriktningen i den antikapitalism som kommer till uttryck i det längst gående arvs- och förmögenhetsskatteförslag som socialdemokratin någonsin hållit fram för svenska folket. Antiamerikanism parad med antikapitalism har av naturliga skäl inte kunnat undgå att på den borgerliga kanten framkalla en motsvarande oro för landets framtidsutsikter i fråga om både trygghet till individuell livsföring och egendom och frihet till självutveckling.

Utomlands har dessa strävanden hos regeringspartiet väckt undran och frammanat en avvaktande och försiktig attityd mot vårt land. Särskilt har detta märkts inte bara på det utrikespolitiska området i fråga om vår neutralitet, utan även på det ekonomiska fältet. Vi har inte den självfallna kredit i vår utrikeshandel som vi tidigare kunnat räkna med. Under åren 1966—1968 kunde vi leva på denna kredit, detta förtroende. Men det verkliga betalningsläget blev därmed dolt för folket. De upprepade frågorna t. ex. om vår EEC-

anslutning, formulerade som: "Vad vill Sverige egentligen?", talar också sitt varnande språk. Man är i utlandet alls inte okunnig om svenska förhållanden och långtifrån oerfaren i politiska bedömningar.

Efter ett års interregnum har Förenta staterna utnämnt en ny ambassadör till vårt land. Det skedde dagen innan trontalet skulle hållas med dess uttalande att "rikets förhållande till främmande makter är gott". Därmed uttraderade amerikanerna det frågetecken i kanten på trontalet som svårligen kunnat utebli vid fortsatt frånvaro av ambassadör. Vi i vårt parti hälsar naturligtvis med tillfredsställelse president Nixons beslut, och jag vill framföra den önskan att den nye ambassadören skall känna sig välkommen till vårt land. Majoriteten av det svenska folket bär förvisso inte på antiamerikanska känslor.

Ambassadörsutnämningen är, synes det mig, ännu så länge mest en symbolisk gest, en utsträckt hand till vårt land. Som hans excellens utrikesministern sade i interpellationsdebatten med herr Hernelius strax före jul är det dock på handlingarna det ankommer om goda relationer skall kunna uppnås igen. Det krävs nu från vår sida motprestationer i handling — friktionsämnen mellan Sverige och det officiella USA kvarstår alltjämt, och främst bland dem står, så långt jag kunnat finna, den svenska Vietnampolitiken.

Det är egentligen, herr talman, en ganska säregen fras, denna i trontalet att "rikets förhållande till främmande makter är gott". Nästan alla nyanser synes kunna rymmas därunder, med undantag möjligen för öppet krig! Det finns ju länder, men jag vill inte utpeka några, beträffande vilka jag verkligen undrar om regeringen och utrikesministern själv vill skriva under på trontalets ord, att döma av egna utsagor och åtgöranden. Om man talar med representanter för sådana länder, får man tyvärr inte den uppfattningen att

Statsverkspropositionen m. m.

de anser att allt står väl till, ty de frågar ofta vad de å sin sida kan göra för att förbättra sina relationer med vårt land.

Jag ställde ett par dagar före höstsessionens slut en interpellation till statsministern, vari jag påtalade det smädliga sätt varpå herr Palme uttalat sig om Förenta staternas, Australiens, Nya Zeelands och andra vänligt sinnade staters bundsförvant i Vietnamkriget, den sydvietnamesiska regeringen. Jag vet inte om jag någonsin får svar på min interpellation. Men då det sedan interpellationen väcktes har meddelats, att inte endast herr Erlander, som jag där åberopar, utan även statsminister Palme själv har för avsikt att resa till Förenta staterna för att söka förbättra våra relationer med detta land, anser jag det ofrånkomligt att vårt lands officiella mellanhavanden med den sydvietnamesiska regeringen blir upplysade och relationerna lagda på en realistisk bas.

Utrikesministern sade även i den nyss nämnda interpellationsdebatten före jul ett par ord om läget i Sydvietnam, som jag vill återkomma till. Utrikesminister Nilsson gjorde gällande att den lagliga regeringen i Saigon "endast behärskar vissa delar av landet". Jag utgår från att utrikesministern med "landet" avser Sydvietnam och inte hela Vietnam. Som jag upprepade gånger har framhållit saknar den svenska utrikesförvaltningen korrekta informationer om läget och utvecklingen i Sydvietnam. Inte minst gäller detta också de amerikanska och australienska truppersnas roll i landet. Anledningen härtill är väl främst att tillskriva att vi har dragit tillbaka vår representation i Saigon, vars uppgift ändå skulle vara att ge en korrekt värdering av insatser i kriget och en objektiv bedömning av läget. Utrikesministern är helt enkelt illa undermåttad. Vilket utrymme har inte detta berett FNL-propogandan i vårt land att ohämmat driva sitt spel! Det är onekligen ett genialt schackdrag, varifrån det än kommit, att hålla en redan förut

okunnig allmänhet i fördjupad okunnighet i årtal genom att avskärma även landets utrikesförvaltning från att inhämta de objektiva informationer för vilka utrikesförvaltningen eljest är avsedd.

Jag skall inte argumentera utifrån egna bedömningar utan skall be att till protokollet få inläsa citat ur några meningar ur ett brev, som herr Hübinette och jag har erhållit från ordföranden i den sydvietnamesiska senatens utrikeskommitté. Han är tillika förutvarande borgmästare i Hanoi. Jag anser inte att jag gör mig skyldig till någon indiskretion på grund av uttalandets karaktär. Brevet är daterat den 10 december i fjol. Det lyder i transumerade delar så här:

"Kommunistanfallet mot Sydvietnam kan icke nå utanför djungeln och bergstrakterna på gränsen till Cambodja. Detta är anledningen till att kommunisterna har planerat att intensifiera sina minutläggares aktivitet. Denna mötes framgångsrikt med 'Phoenixkampanjen', polisoperationer och av hemvärnen. I Nordvietnam är folket så modfällt att det försummar att bärga risskörden från november—december 1969, varigenom det låter en del av det oskalade riset gro i risfälten. Folket är inte berett att arbeta för april—maj månads risskörd 1970.

Däng-Xuân-Khu, alias Truong-Chinh, en ivrig anhängare till Mao Tse-tung, är nu ledaren nr 1 i Nordvietnam."

De krigsrapporter som efter brevets datum har nått vårt land bestyrker i mycket riktigheten av denna information. Av denna framgår, i synnerhet i belysning av händelseutvecklingen sedan vi drog tillbaka vår Saigonrepresentation, att den lagliga regeringen har läget under kontroll i Sydvietnam och stöd av en majoritet av dess folk i försvaret mot kommunismen. Folket bor inte i nämnvärt antal i djungler och bergstrakter. Det är i det hänseendet utrikesledningen avslöjar sin elementära och häpnadsväckande okunnighet om

Statsverkspropositionen m. m.

och felbedömning av förhållandena i Sydvietnam. Jag har tagit fram detta citat därför att regeringen i handling — och det är ju det viktigaste — oförtrutet har fortsatt sin Vietnampolitik.

I statsverkspropositionen meddelas ånyo att 225 miljoner kronor skall utgå till hjälp åt Nordvietnam, medan ingenting motsvarande föreslås åt Sydvietnam. Jag har redan tidigare sagt att jag inte vill medverka i en sådan orättvis politik. Nordvietnam invaderar Sydvietnam och får hjälp av Sverige. Sydvietnam försvarar sig mot invasionen och får ingen hjälp av Sverige, därför att inte Nordvietnam vill upphöra med invasionen. Grosso grottesco! herr talman.

Det för vårt land viktigaste i denna fråga är emellertid att våra relationer med Förenta staterna knappast kommer att bli bättre så länge vi driver denna stödpolitik till förmån för ett land som är Förenta staternas fiende. Jag påyrkar en klart synlig förändring i denna politik.

Jag skall också tillåta mig att säga ett par ord i en fråga där enligt min mening utrikespolitik och internationell ekonomi går hand i hand, innan jag går över till några synpunkter på finansplanen. I denna säger finansministern nämligen en sak som jag tror är uttryck för vitt spridd missuppfattning om vad som går på djupet i fråga om de internationella finansiella förbindelserna och den roll guldmotellen spelar för dessa.

Herr Sträng säger — efter redogörelse för inträffade valutajusteringar i Europa — så här: "Ett tecken på att förtroendet för det internationella betalningssystemet förstärkts är även nedgången av guldpriset på den fria marknaden." Detta är att rikta uppmärksamheten åt fel håll i fråga om vad som är viktigt. Det är de amerikanska soldaterna i Vietnam som återställt ordningen och förtroendet för Förenta staternas makt, dollarns ställning och det på dollarn och guldets uppbyggda internationella betalningssystemet.

Jag har vid flera tillfällen här i kam-

maren sökt tala om anledningen till guldprisrörelserna. Jag tillåter mig hänvisa till vad jag sade flera gånger på våren 1968 om Vietnamkrigets roll för guldprisstegringen vid samma tidpunkt. Tet-offensiven i februari, upphörandet av bombningen av Nordvietnam och president Johnsons avböjande av förnyad presidentkandidatur uppfattades av människor i stora områden av världen som inledningen till en amerikansk reträtt, inte bara i Sydvietnam utan på många håll — med orätt, som det visade sig.

När nu läget dess bättre stabiliserats genom en kraftfullare amerikansk utrikespolitik under president Nixon har det också lugnat sig åtminstone för den närmaste framtiden på det internationella guld- och betalningsområdet. Därvid är det en viktig händelse som inträffat vid årsskiftet och som jag vill peka på. En överenskommelse har nämligen träffats mellan Förenta staterna och Sydafrikanska republiken med konfirmation av guldets roll i betalningssystemet samt regler och villkor för försäljning av nyproducerat guld. Jag avstår från att nu gå in på detaljerna i denna överenskommelse, men den bör finnas med i vår bild, vilket finansplanen försummat, av den ekonomiska situationen. Guldfrågan har nämligen icke ringa betydelse för räntenivån och ränteutveckling i världen och angår därmed indirekt alla dem i vårt land som är intresserade av räntans höjd och kreditpolitiken.

I det sammanhanget är de speciella dragningsrätterna ointressanta. Till skillnad från guldets roll är de aldrig utanför centralbankernas elfenbenstorn. Finansplanen har ett halvdunkelt resonemang om utsikterna för räntenivån, där det antyds att den amerikanska betalningsbalansen behöver förbättras och att detta endast kan ske genom inflationsbekämpning i USA, varför kräves kreditknapphet och hög räntenivå.

Vidare antydes å andra sidan att nya underskott i den amerikanska betal-

Statsverkspropositionen m. m.

ningsbalansen är nödvändiga för att öka dollarutflödet till andra centralbanker och därmed den internationella likviditet som är förutsättningen för att få ned räntenivån. Startar man i andra änden av detta resonemang, kommer man till att för att få lägre räntenivå internationellt och i vårt land krävs inflation i USA. Men hur tror man då att man skall kunna hålla guldpriset någorlunda stabilt och bevara förtroendet för det internationella betalningssystemet? Skärp er mina herrar finansplaneskribenter! Jag kan för min del endast beklaga att den guldköpspolitik jag i många år förordat avvisats av riksdagen. Varifrån Sverige nu skall få den internationella likviditet som säges utgöra förutsättning för sänkt räntenivå förblir åtminstone för mig förborgat. Ja, det vill säga, en valtaktiskt motiverad räntesänkning på en halv procent eller så under tiden den 15 juli till den 15 oktober i år försöker man kanske alltid att bereda utrymme för.

Herr talman, egentligen är det finansplanen som skall vara föremål för remissdebatten, och jag bör kanske säga några ord speciellt om den. Vi har brukat säga att detta tillfälle är finansministerns stora dag på året. I går kväll förklarade herr Sträng emellertid själv att han ville avstå från ett programtal i vår kammare. Den kritik som redan levererats av tidigare talare i debatten gör det onödigt för mig att upprepa redan kända argument. Några ord på vägen vill jag dock foga till det redan sagda.

Även enligt min mening är handelsbalansens prognos friserad med omkring en halv miljard kronor på de kombinerade import- och exportsiffrorna. Det skulle väl sett för illa ut med ett bytesbalansunderskott av oförändrad storleksordning i år som i fjol, antar jag. Viktigare än en missvisande prognos, som i alla fall bara är en prognos, är dock inverkan på bytesbalansen av de vilda strejkerna. LKAB:s försäljningsbortfall torde redan nu kunna an-

tas ligga i hundramiljonersklassen i valutor, och fortsätter strejken stiger naturligtvis bortfallet av exportvalutor med ett hundratal miljoner kronor i månaden. Detta kan kanske bäras trots allt, men om hela löne- och inkomstläget i landet lyfts upp till följd av strejkerna i verkstadsindustrin så slår det på mycket kraftigare sätt. Dels blir kostnaderna för exportproduktionen högre, och det blir svårare att sälja, eventuellt med förlust av exportvalutor till följd. Dels höjs inkomster och köpkraft inom landet med ökade möjligheter för importen på den svenska marknaden. Importräkningen stiger med ökade anspråk på valutor.

I riksbankens förvaltningsberättelse för fjolåret sägs om valutautflödet följande: "Ett valutautflöde av motsvarande omfattning har tidigare bara ägt rum en gång, nämligen under 12-månadersperioden från halvårsskiftet 1946—halvårsskiftet 1947 då riksbankens och affärsbankernas nettobehållning av guld och valutor minskade från knappt 2,7 miljarder kronor till drygt 600 milj. kr." Det var under "det glada vanvettets dagar" som detta inträffade, men dessa dagar ligger snart 25 år tillbaka i tiden och är glömda nu. De unga generationerna har ingen aning om den händelsen och den debatten. Man kan bara hoppas att finansministern inte har glömt och drar de rätta konsekvenserna därav för landets del. Det är naturligtvis inte helt uteslutet att 1947 års skattelagar kan ha spelat viss roll för utvecklingen då. Herr Alemyr i kapitalskatteberedningen gjorde en antydan däråt så sent som i går kväll. Av någon anledning gillar inte folk konfiskationer. Herr Wigforss avgick och lämnade landets affärer i salig oreda. Det var den gången det.

Det är en annan sak som också bekymrar mig. Det talas rätt mycket om solidaritet just nu. Statsminister Palme ägnade enormt många ord i går åt den saken. En av de företeelser som på lönefronten tär mest på solidariteten är lö-

Statsverkspropositionen m. m.

neglidningen. Särskilt gäller detta förhållandet mellan arbetargrupperna å ena sidan och tjänstemännen å den andra. De senare har onekligen betydligt hårdare fixerade avtal och kan sällan nå någon med arbetargrupperna jämförbar löneglidning, oftast ingen alls. Man kan nu säga att de vilda strejkerna i den mån de leder till ökade löner är en form av kollektiv löneglidning inom ramen för de kollektivavtal som slöts i fjol och skall gälla även i år. Avtalen har ju inte sagts upp. Följden blir, att tjänstemännen förblir låsta i sina mödosamt hopsnickrade avtal, medan de vilda strejkerna hittills gett ett mycket gott utbyte för arbetarna. Solidaritet mot tjänstemännen är detta minst av allt. Det slog mig för övrigt i går att statsminister Palme i sin deklaration i LKAB-frågan konstaterade eller slog fast att de strejkande skulle få höjda löner. Genom att säga så, innan ens förhandlingar upptagits, har statsministern engagerat staten-aktieägaren på ett sätt som bra mycket liknar ett löfte.

För riksdagens löne delegation, som visserligen inte har med statsföretagens löner att göra men väl med affärsverkens och förvaltningens tjänstemannalöner, måste det bli påfrestningar om även affärsverkens kollektivanställda dras in i de vilda strejkerna. Även de kan åberopa statsministerns ord med hänvisning till solidariteten. För tjänstemännen i statlig tjänst ter sig läget inte trevligt om solidaritetskravet förblir ensidigt.

Jag tycker inte att regeringsledamöterna har varit särskilt lyckosamma i sina offentliga uttalanden i år, och jag måste vända mig mot vad finansministern sagt om hemmafruarna. Om tidningarna återgivit saken rätt lär herr Sträng ha sagt att hemmafruarna får behålla sin frihet att stanna hemma, men får finna sig i att då ta en sänkt standard. Jag förstår den hemmafru som reflekterade när hon hörde detta och sade: Är det samhällets tack för barnen som landet fått?

Till sist, herr talman, vid årsskiftet kunde statistiska centralbyrån rapportera, att 1970-talet också kunnat inledas med den glädjande nyheten att befolkningen just passerat åttamiljonersstreck. Befolkningsökningen under 1960-talet består emellertid till mycket stor del — om jag minns rätt till en halv miljon — av utlänningar som invandrat till vårt land. Vad centralbyrån dessutom meddelade var att antalet barn födda under år 1969 var det lägsta sedan 1930-talet. Jag vill därför sluta mitt anförande med frågan: Skall vi ha svenska barn i fortsättningen?

Mitt praeterea censeo, herr talman, att nationalbudgeten bör utskottsbehandlas, kommer tydligen att villfaras i enkammarriksdagen.

Jag ber att få yrka på remiss.

Fru OLSSON, ELVY, (cp):

Herr talman! I årets remissdebatt har vi här i första kammaren den ordningen att vi på talarlistan är indelade efter ämnesområden. Jag skall, herr talman, redan nu erkänna att jag inte helt kommer att hålla mig till det område jag står under, nämligen sociala frågor.

I årets finansplan utlovas förslag till reformering av skattesystemet för enskilda personer. Finansministern gläntar bara på dörren och visar en del ingredienser, bl. a. en omfördelning till förmån för låginkomsttagarna och en övergång till individuell beskattning. Båda dessa grundprinciper är bra och i linje med strävande till större jämlikhet. Men reformen är stor och har många konsekvenser, som för oppositionen ännu är fördolda. Finansministern frångår gängse sed med parlamentarisk utredning och ställer oppositionen åt sidan utan möjligheter att framföra åsikter i utredningsskedet. Vi får så småningom ta ställning till ett färdigt förslag, har två veckor på oss att ta ställning både till konsekvenserna och tekniken.

Vi hälsar redan nu med tillfredsställelse att låginkomsttagare får lägre

skatt men undrar när vi är mogna att ta ännu ett steg mot jämlikheten, nämligen att garantera alla människor en viss minimiinkomst.

Finansministern skriver angående individuell beskattning, att beskattningen bör göras oberoende av kön och civilstånd. Ja, det är riktigt, och man tycker nog att man känner igen ordvalet från våra motioner och från tidigare remissdebatter. Men finansministern talar inte om huruvida all sambeskattning av arbetsinkomster skall slopas. Vi har nu under några år haft frivillig särbeskattning, men inte alla har fått vara med. Jag tänker på egna företagare i de fall då båda makarna gör sina arbetsinsatser inom företaget. Men jag tar för givet att sådana skönhetsfläckar som har funnits i provisoriet — som jag kallar det frivilliga systemet för — nu skall vara uttraderade. I Danmark, där man infört särskatt från årsskiftet, har man funnit en metod att dela inkomsten. Jag tar, som jag sade, för givet att finansministern anser det självklart att alla skall inordnas i systemet, eftersom finansministern skriver att det skall bli en övergång till en allmän individuell beskattning. Det skulle också innebära att kvinnorna som arbetar i det gemensamma företaget skulle bli delaktiga av det sociala systemet, t. ex. sjukförsäkring och pension. Det är ett skydd som jag anser att ingen bör ställas utanför. Men en övergång till särskatt kräver särbestämmelser för äldre kvinnor och för kvinnor som saknar utbildning eller som bor på platser där arbetsmöjligheterna är få eller kanske helt saknas.

När det gäller de kvinnor som önskar arbeta men som av olika anledningar inte kan få något arbete är det också en tänkbar väg att inordna dem under arbetslöshetssystemet. De som ställer sig till arbetsmarknadens förfogande men som inte får arbete skulle kunna få arbetslöshetsunderstöd. Men det är en andrahandslösning. Rätten att få utföra ett arbete måste omfatta alla och måste på alla sätt främjas.

Statsverkspropositionen m. m.

Förvärvsavdragen, som kvinnor med barn nu har om de förvärvsarbetar, talar finansministern inte om. Särskatt och förvärvsavdrag hör inte samman, så jag utgår ifrån att dessa avdrag är borta, men varför denna tystnad?

Om förvärvsavdragen är borta så är det avsevärda belopp som barnfamiljerna går miste om, och då är det alldeles obegripligt att finansministern kan skriva i finansplanen att budgetförslaget innebär avsevärda förbättringar för barnfamiljerna. Även om förvärvsavdragen skulle bli kvar, betecknar jag det som en ren bluff att säga att barnfamiljerna får avsevärda förbättringar. Det föreslås att höjningen med 300 kronor skall träda i kraft den 1 januari 1971, samtidigt med en moms höjning på 4 procent. Men redan i dag, före moms höjningen, skulle barnbidraget behöva höjas med 315 kronor för att följa med konsumentindex och standardutvecklingen. Standardklyftan mellan barnfamiljer och andra vidgas; jämlikheten slår inte igenom när det gäller personer som har barn.

I statsverkspropositionen står att läsa att folktandvårdsutredningen snart skall lämna sitt betänkande angående utbyggnad av folktandvården, innebärande en utökning av den fria tandvården för barn och ungdom. Det är mycket angeläget, och vi har väntat länge på detta. Vi vet att många ungdomar inte sköter sina tänder. De går nu i skolan längre tid, och många gånger har föräldrarna inte råd att bekosta tandvården under den tiden. Vi har en gräns, 16 år, som finns kvar i många sammanhang när det gäller samhällets stöd. Denna 16-årsgräns är inte relevant i dag när tiden för utbildningen är så mycket längre.

Socialministern tar också upp en annan sak som är intressant, nämligen tandvårdsförsäkringen. Det är en reform som brådskar. Det är egentligen ganska förunderligt att man har dröjt så länge med den satsningen. Vi har förbättrat sjukförsäkringen, bl. a. med sjuk-kronorsreformen vid årsskiftet för att

Statsverkspropositionen m. m.

därmed nå en enhetlig läkarvårdsavgift. Men när det gäller att bota skador i tänderna finns det ingen försäkringsform, trots att dåliga tänder för med sig konsekvenser för kroppen i övrigt. Jag hoppas att erforderliga utredningar skall göras snabbt och att förslag skall läggas fram. Jag upprepar än en gång att tandvårdsförsäkringen är mycket angelägen och brådskar.

Så, herr talman, bara några ord om konsumentupplysning och konsumentfrågor. Alla säger sig vara överens om att det behövs ökad konsumentupplysning och att konsumenterna bör vara kunniga för att kunna göra sig gällande och kunna påverka sin situation och kunna påverka varuutbudet. Men de belopp som samhället satsar för att underlätta för konsumenten är ringa. Det finns alltid skäl för att vara återhållsam, det pågår alltid utredningar. Just nu arbetar som alla vet konsumentutredningen.

Men handelsministern föreslår en liten förändring som inte kostar pengar men som är en förändring, nämligen överflyttning av hemkonsulenterna till länsstyrelserna. Hemkonsulenterna har tidigare varit anställda av hushållnings-sällskapen. Vid omorganisationen, då sällskapens arbetsuppgifter till större delen övertogs av lantbruksnämnderna, blev även hemkonsulenterna placerade där under en övergångstid.

Jag finner det mycket tveksamt med överflyttningen till länsstyrelsen. Det enda skäl jag kan finna är närheten till priskontoren. Men det finns ett annat organ på det regionala planet som har intresse av kost- och konsumentupplysning, och det är landstingen. Man bör på alla områden stärka det medborgerliga inflytandet och därmed också ansvaret, det brukar vi vara rätt överens om. Vi behöver konsumenter som är upplysta om olika varor, upplysta om riktig och hälsosam kost. Att kunna väga för- och nackdelar mot varandra vid köp av olika varor är något helt annat än att endast jämföra priser och köpa det som är billigt.

Prismedvetenheten behövs, jag förnekar inte det, tvärtom. Men man behöver också andra kunskaper så att man kan bedöma vad man får för pengarna. Kost- och konsumentupplysningen är mycket viktig. De som har ansvar för denna viktiga verksamhet bör vara politiskt valda personer med politiskt ansvar och politiskt förtroende, personer som har en naturlig förankring i regionens folkrörelser och offentliga liv.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Opinionsbildningen har kommenterats en hel del under denna remissdebatt. Före middagspausen gav herr Kaj Björk sin analys av massmedias möjligheter att påverka vår bild av det internationella skeendet. När debatten inleddes i går ägnade sig herr Helén rätt mycket åt att tala om politisk opinionsbildning, och jag måste tillstå att jag i många stycken inte förstår hans och folkpartiets resonemang. Den fjärr- och närdemokrati han talar om existerar väl delvis redan inom de stora folkrörelserna och de politiska organisationer som de flesta av oss tillhör här i kammaren, där medlemmarna har möjligheter att ta ställning till politiska frågor och genom sina förtroendemän kan föra sina tankar vidare. Vi får säkerligen tillfälle att föra den debatten ganska ingående under det arbetsår som nu ligger framför oss.

Vad jag däremot mycket starkt redan i dag skulle vilja opponera mig mot är det förslag som herr Helén omnämnde och som vi redan tidigare genom motioner fått ta ställning till, nämligen offentliga utskottsförhör. Jag är fullt på det klara med att man mycket väl kan ge offentlighet även åt arbetet i ett utskott. Jag har både på TV-skärmen och i Washington kunnat studera det amerikanska systemet, där det varit stora lysande skådespel för filmkameror och på TV-skärmen, men där man också har fått ett intryck av att frågornas sakliga behandling och ett ökat insam-

Statsverkspropositionen m. m.

lande av information skulle ha skett oerhört mycket bättre om det hade varit stängda dörrar och medlemmarna utan inblandning och utan hänsyn till massmedia kunde få ta ställning.

Jag tror vi skall göra klart för oss att förhållandet är exakt detsamma i den svenska riksdagen. Vi skulle mycket väl kunna hålla offentliga utskottssammanträden, men vi skall vara på det klara med, att i så fall blir besluten anorlunda. Det är inte säkert att de alltid blir av bästa art. Det skall vara insyn i hur en demokrati arbetar, men när man till sist skall ta ställning, kan det vara bra att en människas ställningstagande vid ett sammanträde icke läses fast så att det ej finns möjlighet till kompromisser och samförstånd en annan gång. Någon gång bör det vara arbetsro kring beslutsfattandet, och det är också det, herr talman, som har föranlett mig att begära ordet under rubriken "Abortfrågor".

Slår man upp riksdagsberättelsen ser man att 1965 års abortkommitté kommer att bli färdig med sitt arbete i år och lämna sitt betänkande att behandlas av remissinstanser och i sinom tid också av den svenska riksdagen.

Det är precis samma förfarande som vi har haft när alla frågor av större eller mindre art avgjorts. Det som väl gjort mig och många med mig, inte minst inom den stora organisation som jag har glädjen att företräda, betänksamma är att vi tycker att denna arbetsro håller på att allvarligt störas, och störas på ett sätt som sannerligen inte kommer att gagna saken. Abortfrågan är en stor och viktig fråga. Det gäller människor och människors förhållanden, och frågan är allvarlig, inte minst för dem som den berör. De lagar och regler som vi kringgärdat abortlagstiftningen med är skapade av människor för människor utifrån våra egna erfarenheter och värderingar. Men lagar och regler blir lätt föråldrade och speglar en annan tid än den vi lever i. De behöver ständigt ses över och anpassas till utvecklingen.

Anledningen till tillsättandet av 1965 års abortkommitté var just insikten om detta förhållande hos en lång rad stora politiska organisationer, som uppvaktade dåvarande justitieministern med en begäran om en översyn av lagen, en utredning för att se om utvecklingen gått så långt att vår abortlagstiftning måste anpassas till den. Utredningen fick mycket klara direktiv och har arbetat kanske längre än vi från början hade väntat oss. Vi har under tiden inom våra organisationer försökt upplysa den stora allmänheten och de intresserade om vad abortfrågan egentligen gäller och hur lagen fungerar i dag.

Det kvinnoförbund som jag representerar gav t.ex. tillsammans med vårt partis ungdomsförbund och studentförbundet samt Riksförbundet för sexuell upplysning ut en fullständigt otendentiös skrift som bara lade fram den lag som gäller i dag. Jag vill erinra om att den sista indikationen, den som vi brukar kalla fosterskadeindikationen, togs utan alltför intensiva debatter både i det utskott där vi till sist enades om förslaget — i varje fall en stor majoritet — och sedermera av riksdagen. Ett enigt utskott och därefter en fullständigt enig riksdag har ändrat vår abortlagstiftning en gång senare för att det skulle finnas vissa möjligheter att inom det medicinska området experimentera med en del nya medel som har kommit fram. Också vid det tillfället då vi ändrade vår abortlagstiftning på punkter som ansågs så väsentliga utomlands att de fick mycket stor publicitet även i andra världsdelar, så fattades beslutet i en lugn, saklig stämning och med stor enighet.

Jag är, herr talman, mycket rädd för att vi är på väg in i en situation där inte samma enighet kommer att råda. Jag har tidigare kritiserat en del politiska organisationer som i sista stund har tagit ställning i abortfrågan och uppvaktat kommittén med sina synpunkter. Men det är en fullt legal form av opinionsbildning. En organisation har rätt

Statsverkspropositionen m. m.

att göra sin mening gällande. Det farliga och det som har gjort — i varje fall enligt mitt bedömande — att hela denna fråga icke kommer att behandlas under absolut enskildhet, utan påtryckningar och under den arbetsro som en utredning av detta slag verkligen behöver, det är den senaste månadens handlingar med mässor för de ofödda, med tal om jämlikhet för dem och med uppropslistor. Det har varit ett känslomässigt engagemang som icke passar i denna fråga. Det har också varit ett försök att sprida en uppfattning om hur vår svenska abortlagstiftning fungerar, som såvitt jag kan bedöma inte stämmer överens med verkligheten.

Vi vet inte i dag vilka förslag abortutredningen kommer att lägga fram. En del har det väl ryktats om, och enligt min uppfattning har man i ett försök att i sista stund påverka utredningsledamöterna sökt skildra dagens verklighet så att utredningen i sina förslag skall anpassa sig därefter. Det är ingen sann bild av verkligheten som har lämnats vid dessa möten och i dessa upprop. Tyvärr måste det också konstateras att många människor, inte minst privatpersoner som har skrivit artiklar i tidningarna och lagt ut listor för undertecknande emot tankegångarna om en minskad liberalisering på området, inte heller har behandlat denna fråga med den saklighet och det allvar som den verkligen kräver.

Många av de artiklar och upprop jag har läst är emot agerandet i kyrkor och de stora, tysta och allvarliga demonstrationstågen. Artiklarna och uppropen innehåller lika många grova felaktigheter som de opinionsyttringar som förekom strax före jul gjorde.

Det som är verkligen beklagligt är att man så fritt svänger sig med uttrycket fri abort. Jag representerar själv en politisk organisation som många gånger sagt och även i dag säger att man gärna ser en ännu större liberalisering av den svenska abortlagstiftningen. Samtidigt

emotser vi stora insatser för att på olika sätt hjälpa kvinnor så att abort förhindras. I vår studieverksamhet och i den skrift som givits ut och publicerats i 18 000 exemplar har dessa frågor verkligen ingående diskuterats.

Vi skulle vilja ställa frågan vad man menar med fri abort. Det tycks inte finnas någon som har analyserat begreppet. Jag ställer bara frågan — jag har inte följt abortutredningens arbete. Men vad menar man? Vill man verkligen ge den stora svenska allmänheten intrycket av att det existerar fri abort i vårt land, att vi har förhållanden som i Sovjet, där kvinnor enligt uppgifter från 1968 kan få abort före tolfte veckan av havandeskapet? Har vi en fri abort på samma sätt som i Polen, där man visserligen kräver ett intyg men där ändå läkaren kan göra ingreppet på sin egen privata klinik? Ingen har i den ytliga, känslomässigt laddade diskussionen satt sig ned att analysera begreppet. Ingen har tagit den minsta hänsyn till den verkligen allvarliga debatt som fördes här och i medkammaren, då vi med tanke på neurosedynskadorna och de erfarenheter vi fick därifrån införde en femte indikation.

Debatten förs uppenbarligen icke på det sätt som den bör föras. Det är också en form av opinionspådrivning, och jag tycker det finns anledning till att mycket klart och mycket bestämt säga ifrån att den motverkar sitt syfte. De som önskar en ytterligare liberalisering, de som bara sakligt vill diskutera lagen utifrån dess nuvarande innehåll, de som vill ta ställning på egen hand utan påverkan utifrån betackar sig för sådana påtryckningar.

Jag tror, herr talman, att abortutredningen verkligen skulle behöva arbetsro. Även vi som har fått förtroendet att ta ställning som remissinstanser, och de som i framtiden i en enkammarriksdag slutgiltigt skall behandla abortfrågorna behöver arbetsro och tystnad kring denna stora och viktiga politiska fråga. Den

kräver allvar, och den kräver tystnad, innan vi om några månader får se det förslag som läggs fram.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Fröken Mattsons intresanta anförande började med att hon sade sig inte förstå folkpartiets förslag om offentliga utskottsutfrågningar. Det kan möjligen bero på att fröken Mattson inte har läst innantill vad folkpartiet sagt i den frågan. Jag skulle gärna vilja mycket kort sammanfatta det, eftersom den beskrivning fröken Mattson gav på nästan alla punkter var felaktig.

Det sägs i det uttalande som folkpartiets landsmöte antog, att riksdagens utskott skall ha *möjlighet* att vid behandlingen av olika ärenden för utfrågning inkalla personer utanför utskottet, t. ex. statsråd, riksdagsmän, representanter för olika organisationer och myndigheter eller fristående experter. Den som blir kallad till utfrågning skall ha rätt att vägra infinna sig, och den som infinner sig skall ha rätt att vägra svara. Vidare talas det om att en tredjedel av utskottets ledamöter skall ha möjlighet att begära en sådan utfrågning. Vi menar självfallet inte att utskottets arbete i sin helhet skall bedrivas i offentlighet. Däremot anser vi att detta är en arbetsform som utskotten bör ha möjlighet att begagna sig av.

Jag är övertygad om att det finns många i det här landet som har lättare än fröken Mattson att förstå behovet av att en sådan ökad öppenhet tillämpas i väsentliga delar av riksdagsarbetet.

I sitt anförande i övrigt tog fröken Mattson upp abortfrågan närmast från den utgångspunkten att förutsättningen för en saklig behandling av detta problem skulle vara att den nu sittande abortutredningen får inte bara arbetsro utan även tystnad. Jag har en något avvikande uppfattning.

Under de senaste dagarna har det i tidningarna skymtat uppgifter om att

Statsverkspropositionen m. m.

abortutredningen inte kan beräknas bli färdig med sitt betänkande under första halvåret i år. Enligt samma uppgifter föreligger ännu inte det statistiska underlag som utredningen har begärt. Samtidigt synes man i utredningen ha nått ganska långt när det gäller slutgiltigt ställningstagande i principfrågorna, om dessa tidningsuppgifter är korrekta.

När utredningen tillsattes, skedde det som ett svar på den livliga debatt som utlöstes av de s. k. Polenaborterna och riksåklagarens avsikt att väcka åtal mot de kvinnor som underkastat sig abortoperationer i detta land och även mot dem som förmedlat kontakt med polska gynekologer.

Vi har under de senaste åren haft en debatt för och emot det som alltför förenklat kallas "fri abort". Vanligen har man definierat det som att den abortsökande kvinnan på egen hand slutgiltigt skall få avgöra om fostret skall aborteras, under förutsättning att hon ansöker om abort så tidigt att operationen kan företas under graviditetens första tolv veckor.

Nuvarande abortlag, som ju stammar från år 1938 men har ändrats vid åtskilliga tillfällen, lägger det slutgiltiga avgörandet om huruvida abort får företas hos samhället. Motiven bakom denna lag har varit att skydda både kvinnan och fostret. Abortlagen skall vara ett stöd för kvinnan. Lagen skall kunna fungera som ett skydd för kvinnan mot omgivningens påtryckningar i den ena eller andra riktningen, men lagen skall också skydda fostret i de fall då motiven för abort synes otillräckliga.

Denna individuella prövning är den nuvarande lagens styrka och svaghet. Den medger en humanitär omsorg om varje sökande som är grundläggande i ett samhälle som vill sätta människan i centrum. Samtidigt kan beslutsprocessen bli så grundlig att den abortsökande får utstå onödigt väntan och utsättes för orimlig psykologisk press.

På sistone har socialstyrelsen tenderat att bevilja en allt större procent

Statsverkspropositionen m. m.

abortansökningar. Antalet ansökningar till socialstyrelsen var 7 550 år 1968, av vilka 93 procent beviljades. År 1969 var ansökningarna ungefär 7 600, av vilka mer än 93 procent beviljades — den exakta siffran föreligger ännu inte. Samtidigt har antalet aborter på tvåläkarintyg ökat från 4 450 år 1968 till 7 079 år 1969. De lokala utredningarna och kontakterna med kvinnan har kanske stundom skett summariskt. Det kan bero på att kuratorer och psykiatrer ibland kan känna sig utlämnade åt socialstyrelsens som många menar alltför summariska handläggning. En känsla av meningslöshet i det egna arbetet sägs på sina håll ha brett ut sig inför en alltför generös bifallspraxis. Om ett ingående arbete skall nedläggas på det lokala planet, måste man där få känslan av att kunna påverka besluten.

En möjlighet att återge dem som sysslar med abortfrågan i praktiskt människovårdande arbete känslan av meningsfullhet skulle kunna vara att låta besluten oftare fattas på det lokala planet. Då skulle de också komma närmare den abortsökande själv. Som det nu är går alla abortbeslut upp till socialstyrelsens socialpsykiatriska nämnd, utom de s. k. tvåläkarintygen, som ju endast i efterhand godkännes av socialstyrelsen. Min förhoppning är att abortutredningen prövar alternativa former till beslutsfattande.

En omdiskuterad fråga är om kvinnan ångrar en abort eller inte. Där förekommer givetvis variationer från fall till fall. Det kan erinras om bl. a. den debatt som utlöstes av ett abortprogram i TV hösten 1969, efter vilken det framhölls att en realistisk bild av en abort kunde vara olämplig att sända, därför att det kunde ge kvinnor förnyad anledning att känna sig pressade av en tidigare abort. Å andra sidan framhölls att i ett öppet samhälle med fri debatt måste det anses rimligt att allmänheten bereds tillfälle att genom massmedia informera sig om vad en abort egentligen innebär. Innan abortutredningen av-

slutat sitt arbete och innan de många remissorganen får tillfälle att yttra sig, finns det enligt min mening anledning att välkomna all opinionsbildning, som kan klargöra både de grundläggande ideologiska värderingar som kan tillämpas i denna svåra fråga och kanske framför allt de möjligheter till förebyggande åtgärder, som från samhällets sida kan sättas in. Det är också angeläget att opinionsmässigt underlag skapas för förebyggande åtgärder, bl. a. därför att dessa kan visa sig vara mycket kostsamma.

Jag har alltså en rakt motsatt uppfattning mot fröken Mattsons. Jag tror att det är önskvärt att en saklig opinionsbildning sker i denna fråga precis som i alla andra frågor. Det förhållandet att det förekommer övertramp från båda de läger som uttalat sig i denna fråga skall väl ändå inte förhindra möjligheten för alla dem som seriöst vill diskutera denna fråga att uttala sig och bilda opinion. Detta har fröken Mattson gjort tidigare och också i dag, vilket jag tycker är riktigt. Jag är angelägen att understryka att det väl ändå skulle te sig orimligt, om riksdagen skulle uttala sig på ett sådant sätt att man är negativ inte bara till opinionsbildning av extrem art utan till seriös opinionsbildning i en av de svåraste samhällsfrågor som vi har att ta ställning till.

Fröken Mattson sade att ingen har satt sig ner och studerat problemet. Ja, det är verkligen en lindrig överdrift! Den som t. ex. följt det arbete som Ekumeniska nämnden och dess sociala utskott har bedrivit i denna fråga *vet* att det är en överdrift. Nämndens socialsekreterare Anne-Marie Thunberg har i en uppmärksammas skrift påpekat att ordet "välfärd" i debatten oftast användes som ett argument för en friare abortlagstiftning både vad gäller fostret och modern. Men därmed fördöljer man vad som tidigare varit en självklar utgångspunkt: att abort alltid är en nödlösning; ett uttalande som för övrigt återfinns i riksdagens utskottsuttalanden

och i riksdagsdebatter ända fram till åren 1964 och 1965. Dagens kris i abortfrågan består just i denna oklarhet. I stället bör ett välfärdskrav sättas in, menar fru Thunberg, också för det ofödda livets räkning, ett krav på att samhället träder in med stödformer och strukturförändringar som ger de människor för vilka en graviditet betyder en svår konfliktsituation möjligheter att lösa denna konflikt utan abort.

Fru Thunberg säger följande i sin skrift: "Här möter i själva verket en själv motsägelse i vårt samhälle. Mitt i all vår sociala välfärdssyn, som skulle bygga på inbördes solidaritet efter regeln att de starkare kompletterar de svagare, har vi i detta sammanhang i praktiken hyllat principen att den enskilde har sin egen börda att bära. Det barn som väntas i en svår situation har varit den enskildes angelägenhet. Om denna tes håller — och materialet talar för att den gör det — är det denna inkonsekvens i vårt sociala tänkande vi söker dölja genom att hävda att vi måste värna om den enskilda människans frihet. Vi fullföljer i detta sammanhang konsekvent det individualistiska betraktelsesättet. Men den frihet vi då tror oss värna om är en illusion. På detta område har nämligen solidaritetsregeln aldrig fått gälla något så när fullt ut, och därför har heller aldrig ramen för den enskildes frihet vidgats, så att vi har skäl att tala om ett fritt val. Förmodligen kommer därför också under frihetens täckmantel antalet nödtvungna aborter att öka. Ty om vi inte fyllt ut med adekvat stöd under nuvarande abortlag eller vidtagit tillräckliga åtgärder för hjälp till födelsekontroll, kan vi då räkna med att få en starkare drivkraft till detta än tidigare." Så långt fru Thunberg.

Varje etisk princip eller värdering förlorar i styrka om den inte får stöd av praktiska åtgärder. Också ett samhälle kan göra sig skyldigt till kätterier genom att i handling förneka den värdering det i princip hyllar. När förnekelsen i

handling har gått tillräckligt långt, faller också principen i glömska.

Fram till 1963 dominerade synen på aborten som en nödfallsutväg. Detta finns klart belagt genom dokument från framför allt riksdagsbehandlingen. Mellan åren 1963 och 1965 skedde emellertid opinionsmässigt en förskjutning från en social syn till en mera individualistisk. Diskussionen kring den då nyttillkomna abortindikationen fungerade därvid som en katalysator och som en blottläggare av samhällets bristande vilja att ställa resurser till förfogande.

Jag är medveten om de oerhörda svårigheter som föreligger när det gäller att föreslå ett program i abortförebyggande syfte. Ändå talar vittnesbörden från nu verksamma abortkuratorer för att det fortfarande i viss utsträckning är sociala faktorer som betingar önskan om abort. Bristen på bostäder, ekonomisk knapphet, en pressad familjesituation är sådant som ofta tvingar kvinnor till en önskan om abort. Alla förslag om speciella ekonomiska eller sociala stödinsatser från samhällets sida för abortsökande kvinnor brukar bemötas med argumentet att man då skulle premiera dessa och diskriminera de kvinnor som aldrig ett ögonblick reflekterar över abort men har precis motsvarande sociala eller ekonomiska bristsituation. Det resonemanget är i och för sig helt riktigt men gäller inte bara abortförebyggande åtgärder utan anlitan av social service över huvud i samhället. Inte minst därför kan man inte komma ifrån att samhället borde förse de sociala myndigheterna och abortkuratorerna med helt andra resurser när det gäller anvisning av bostad och när det gäller ekonomiskt stöd under graviditeten och den första tiden efter födseln. En generell höjning och möjlighet till ett tidigare uttag av moderskapspenningen skulle självfallet kunna verka i samma riktning, men jag tror att en mera effektiv och ekonomiskt rimligare insats kan ske, om de kvinnor som önskar abort i samtal med abortkuratorn

Statsverkspropositionen m. m.

får klart för sig att samhället är berett att följa principen att inte sociala, ekonomiska eller bostadsmässiga svårigheter skall tvinga dem till abort.

Därvid bör också klarare än nu redovisning ges om att samhället är berett att garantera adoption för de kvinnor som är beredda att föda sitt barn men inte själva orkar fostra det. Skulle i enstaka fall, t. ex. på grund av att barnet är fysiskt eller psykiskt skadat, adoption inte kunna arrangeras, skall samhället självfallet svara för vårdnaden. Abortkuratorer har berättat att många kvinnor för närvarande hellre söker abort än tänker sig adoption. Här borde en opinionsmässig omvärdering äga rum. Det måste vara en orimlig situation att vissa kvinnor inte vill föda sina barn, medan andra står i kö för att få adoptera. De senaste årens debatt har gett exempel på att synsätten i dessa frågor kan förskjutas. Här borde samhället söka underlätta framväxten av en mera positiv syn på adoptionsmöjligheterna från de abortsökande kvinnornas sida. För min del har jag därför tänkt motionera om ett stöd till den nya organisation som har vuxit fram särskilt bland föräldrar till adoptivbarn.

I detta sammanhang vill jag nämna att det för närvarande inte finns någon statistisk uppgift över antalet adoptionsvilliga äkta par. Omkring 10 procent av alla äktenskap är dock ofrivilligt barnlösa. Bara i Stockholms stad anmäler sig varje år mellan 200 och 250 nya familjekontakter i syfte att få adoptera barn. Med tanke på att adoptionsbyrån där är ett helt frivilligt organ och med tanke på landet i dess helhet torde man kunna räkna med att åtskilliga tusen äkta par i vårt land varje år på ett eller annat sätt anhåller om att få adoptera barn.

Abortförebyggande åtgärder behöver sättas in även för att främja strävandena att skapa större ansvarighet i äktenskap och samliv. Det kan ske genom en förbättrad och förstärkt sexualundervisning i skolan, där inte minst de etiska

frågorna i mycket större omfattning än nu behöver aktualiseras. Jag hoppas att den speciella utredning som sysslar med detta avsnitt snart är färdig med sitt betänkande. Äktenskapsskolor i radio och TV och genom folkbildningsorganisationerna kan tjäna i samma riktning liksom åtgärder för att lära ut en bättre familjeplanering. I en motion har jag sammanfattat dessa förslag till abortförebyggande åtgärder.

Abortfrågan är ett exempel på en ideologisk likaväl som social fråga, där de olika värderingarna bryter tvärs igenom de politiska partierna. Vi som företräder kristna värderingar anklagas ofta för en hårdnackad hållning i denna fråga, en brist på kompromissvilja som i andra sammanhang kan te sig orimlig. Det krävs emellertid inte stor beläsenhet i den kristna kyrkans historia för att bli på det klara med att principen om människovärdet och om livets okränkbarhet är så djupt förankrad i evangeliet självt, att man inte utan utomordentligt starka argument är beredd att flytta över ansvaret för beslutsfattandet på denna punkt från samhället till den enskilda människan. Nya medicinska upptäckter förändrar naturligtvis inte dessa etiska principer.

Från kristna utgångspunkter är det angeläget att debatten i abortfrågan går vidare, att argumentens hållbarhet prövas och att lödigheten i en traditionellt kristen hållning och i andra synsätt prövas mot varandra. Det kan inte ske i tystnad. Det måste ske under en fortsatt opinionsbildning. Men samtidigt som denna debatt och fortsatta opinionsbildning pågår, är det nödvändigt att samhället gör allt som står i dess makt för att genom kraftfulla abortförebyggande åtgärder bryta den stegrade abortfrekvens som har registrerats under de senaste åren. Ju mer av praktiska abortförebyggande åtgärder som på allvar sätts in, dess starkare stöd ger man åt principen om livets okränkbarhet.

Fru HAMRIN-THORELL (fp):

Herr talman! Jag hade i den här remissdebatten egentligen tänkt tala om något helt annat, nämligen särbeskattningen och barntillsynen, men när jag blev uppmärksamgjord på att fröken Mattson och herr Wikström skulle ta upp abortproblemet, fann jag anledning att ändra mig och ämnar uteslutande uppehålla mig vid detta. Det vare mig dock fjärran att vilja riva upp någon debatt i den här mycket känsloladdade frågan.

I den del som rörde abortproblemet instämmer jag helt med fröken Mattson, och jag vill uttrycka min tacksamhet för den uppmaning att ge arbetsro för kommittén som hon uttalade. I åtskilligt kan jag även dela de synpunkter som framfördes av min partivän herr Wikström. Tyvärr måste jag dock bemöta honom på ett par punkter. Främst gäller det vad han sade om adoptionen som ett medel att hindra aborter, något som kommittén har diskuterat mycket ingående.

Min personliga uppfattning — och jag tror att jag vågar säga att den är hela kommitténs — är att adoption bör föras ut ur debatten kring aborterna. Jag skall försöka väga mina ord i det här känsliga ämnet, men jag vågar påstå att föreslå adoption som en utväg för en gravid kvinna, som inte själv kan ta hand om sitt barn, finner jag vara obarmhärtigt och omänskligt. Vad man begär är inget mindre än att kvinnan skall genomlida sin graviditet med alla dess besvär — ingen som genomgått den processen kan bestrida att den är påfrestande — med vetskap om att det barn som hon föder inte blir hennes utan är liksom beställt av en annan kvinna och dennas man. Vi skall inte ens snudda vid att kvinnorna skall behöva föda barn åt samhället. På grundval av direkta frågor som kuratorerna har ställt till de abortsökande kvinnorna har kommittén fått uppgift om att man numera inte ger en kvinna detta alternativ. Erfarenheten har nämligen lärt ku-

Statsverkspropositionen m. m.

ratorerna, att det inte uppfattas som en lösning utan snarare befäster kvinnan i hennes önskan att inte fortsätta sin graviditet. Många kvinnor upplever med rätta detta som en kränkning.

Debatten kring abortfrågan i press, föredrag och massmedia har, precis som fröken Mattson sade, varit utomordentligt förvirrande för den tillsatta kommittén. De flesta som deltagit i denna har rört sig med spekulationer och antaganden utan att ha tillgång till fakta. Man har inte ens kunnat definiera vad som menas med fri abort. Herr Wikström anser det tydligen vara en rätt för den abortsökande kvinnan att på egen hand slutgiltigt få avgöra, om fostret skall bortopereras, detta inom tolv veckor, och han efterfrågar därefter samhällets inverkan på detta avgörande. Ja, detta har självfallet varit en av skärningspunkterna i kommitténs diskussion. Vi har kommit fram till att alternativet med en beställningsoperation från kvinnans sida inte kan godtagas.

I linje med denna uppfattning hävdar vi inom kommittén, att en operation måste anses som en nödlösning och under inga omständigheter kan godtas som ett nytt preventivmedel, vilket det väl i så fall skulle bli.

Att analysera hur långt och i vilken utsträckning kvinnans vilja skall tillmätas större betydelse i den nya lag som vi förbereder än i den gamla och när samt med vilka medel samhället skall ingripa i valet mellan att kvinnan fortsätter sin graviditet eller avbryter den är självfallet en av kommitténs väsentligaste uppgifter. Jag vill understryka — jag skall sedan belägga det med exempel från några undersökningar — att samhällets ansvar när det gäller att hjälpa kvinnorna naturligtvis i hög grad måste sättas i blickpunkten och ägnas ett mycket stort intresse.

Jag har, herr talman, funnit det lämpligt att inför kammaren redovisa åtminstone några av de undersökningar som vi har vidtagit för att inom kommittén kunna besvara de frågor som re-

Statsverkspropositionen m. m.

geringen, i detta fall justitieministern, gav i sina direktiv till kommittén. Jag tycker nämligen att det är lämpligare att kammaren får denna vetskap direkt än att det spekuleras över den saken i tidningarna.

För kommitténs räkning har t. ex. gjorts en undersökning som gäller de statligt understödda rådgivningsbyråerna och den samlade abortrådgivningens verksamhet i dess helhet. De årsberättelser som abortbyråerna har att avge till socialstyrelsen ges från år 1966 på formulär som har utarbetats just för att berättelserna skall spegla inte bara verksamhetens organisation utan också klientelet och handläggningen av varje abortärende på de olika rådgivningsbyråerna. Dessa uppgifter svarar mot dem som togs in av föregående abortkommitté. Våra uppgifter avser åren 1966 till 1968.

Denna undersökning är verkligen av betydelse som underlag för bedömningen av hur den nuvarande statsunderstödda rådgivningsverksamheten egentligen fungerar. Den belyser också hur lagen tillämpats på det lokala planet under dessa senare år, både när det gäller indikationerna vid uppföljandet av en abort och när det gäller den ordning i vilken beslutet om bifall respektive avslag har fattats. Egentligen är denna undersökning unik så till vida att man får en uppfattning även om de kvinnor som efter rådgivning har avstått och som aldrig kommit in i någon statistikföring.

Men vi har inte bara nöjt oss med de statsunderstödda byråerna, utan har också försökt få en uppfattning om hur alla de andra abortrådgivningsbyråerna arbetar — de som alltså inte är direkt statsunderstödda men som handlägger en hel del ärenden på det lokala planet.

För att få dessa uppgifter har vi rest omkring till alla län utom Gotland. På de resorna har vi sammanträffat inte bara med läkare och kuratorer utan även med huvudmän och ibland i både en och två dagar diskuterat verksamheten. Sammanträdena har naturligtvis

protokollförts, och uppgifterna har sedan sammanställts, vilket självfallet tagit mycket lång tid. Denna undersökning är nu färdig.

Ett annat material som nu bearbetas är en undersökning om ekonomiskt stöd för att avhjälpa ett överhängande behov hos kvinnan. Vi har alltså tagit reda på hur det statliga anslaget har använts under åren 1962—1965 och hur mycket kuratorerna över huvud taget har haft till sitt förfogande. Jag måste verkligen erkänna att det inte har varit mycket. Den undersökningen är avslutad.

Uppgifter har också inhämtats i primärkommunerna om hur mycket pengar som ställts till förfogande och i vad mån det finns möjligheter att prioritera denna grupp vad beträffar barntillsyn, bostäder, lånemöjligheter och information om sociala hjälpmöjligheter. Svar har inkommit från 830 av landets 900 primärkommuner. Även den undersökningen är sammanställd och slutförd.

Även en statistisk undersökning har bearbetats. Den gäller den centrala myndighetens handläggning av ansökning om abortoperation samt vilka operationer som utförts. Materialet skall redovisas fördelat på indikationer för ingreppen, och denna fördelning i olika delar av landet skall redovisas. Det är alltså en mycket ingående undersökning.

Vidare har man tagit reda på klienteletets sammansättning i det totala antalet ansökningar och till vilket antal dessa har beviljats. Det material som kommittén har använt utgörs dels av abortansökningar, dels av tvåläkarintyg, dels ock av redogörelser över utförda operationer, som kommit in till socialstyrelsen under tre år, nämligen 1964—1966. Anledningen till att dessa år valts är att då skedde — det har man åtminstone skäl att tro — tämligen markanta förändringar på grund av den livliga abortdebatt som fördes 1965. Det har just herr Wikström påpekat. Det är uppgifter i ett 30-tal olika hänseenden som

har inhämtats från samtliga ärenden under dessa år, överförts till hålkort och databehandlats. Det är bl. a. i den undersökningen som det har trasslat till sig så att vi blivit fördröjda. Man kommer att redovisa ett mycket stort antal tabeller från denna undersökning, som är en uppföljning av föregående undersökningar.

Vi har vidare en utomordentligt intressant undersökning som gäller kvinnornas motiv att begära abort. För att få klarhet i dessa motiv har kommittén låtit verkställa en stickprovsundersökning under månaderna oktober och november, avseende 2 112 kvinnor vilka tog kontakt med kurator i syfte att få sin graviditet avbruten. Undersökningen har utförts genom de kuratorer som arbetar med detta klientel. I varje enskilt fall har kuratorn antecknat vad kvinnan spontant uppgav som skäl för sin önskan att bli opererad. Kuratorerna har i varje ärende redovisat uppgifter som har betydelse bl. a. för bedömningen av hur lång tid utredningen av ett abortärende tar enligt den nu gällande ordningen. Här kommer man att kunna konstatera om det, som många tror, är huvudsakligen sociala och ekonomiska motiv som föranleder en kvinna att begära abort. I så fall får man naturligtvis i hög grad beakta vad samhället kan göra för henne. Men man kanske finner att det vid sidan därav är helt andra motiv som förestavar en kvinnas begäran om abort.

I denna undersökning har också ingått frågan om preventivmedlens användning, eftersom kuratorerna har fått uppgifter från varje kvinna om hon använt preventivmedel — och i så fall av vilket slag — vid det samlag som hon tror gav upphov till graviditeten. Även dessa uppgifter har överförts till hålkort och bearbetats av datamaskin. Också här gäller att datamaskinerna inte alltid är så tillförlitliga som vi hade hoppats. Detta har även givit anledning till förseningar. Tabellerna är också i detta fall många och långa.

Statsverkspropositionen m. m.

Just vid denna undersökning fäster kommittén stor vikt, eftersom den kartlägger kvinnans egna motiv för begäran om operation. Undersökningen innebär alltså en helt ny och oprövad metod. Det är nämligen kvinnans egna, spontant lämnade uppgifter som man får redovisade och inte hur andra har bedömt hennes motiv.

Här får man även fram något om de fall då kvinnorna har vänt sig till kurator med förfrågan om abort men sedan av en eller annan orsak har avstått. När man nämner att socialstyrelsen har beviljat aborter i över 90 procent av ansökningsfallen — alltså en hög siffra — räknar man aldrig med de kvinnor som kommer till en kurator eller gynekolog kanske närmast för att få diskutera frågan med henne eller honom och få reda på hur utredningsförfarandet är. Efter detta samtal går kvinnan i många fall hem, övertänker själv sin situation och avstår sedan från att begära abort. När det gäller att bedöma hur den nuvarande abortlagstiftningen fungerar har den gruppen kvinnor naturligtvis lika stort intresse som de kvinnor vilka representeras i socialstyrelsens handlingar.

Vidare har vi en undersökning av kanske mindre intresse, eftersom det gäller få fall, d. v. s. de fall, då kvinnorna fått tillstånd av socialstyrelsen att få en abort utförd men läkaren i sjukvårdsområdet vägrat att utföra operationen.

Ytterligare en undersökning gäller olika operationsmetoder. Kommittén har undersökt de operationer som utfördes vid tio olika sjukhus under 1964. En genomgång har skett av journalerna för dessa kvinnor, d. v. s. 1 427 fall. Ur journalerna har hämtats uppgifter om somatiska korttidskomplikationer, ingreppens beskaffenhet och antal i varje enskilt fall, graviditetslängden och antalet vård dagar. En läkargrupp har sammanställt undersökningens resultat och utarbetat 45 tabeller. För de andra undersökningarna uppställs det i ett par fall långt över 100 tabeller. Man anser

Statsverkspropositionen m. m.

att denna undersökning har ett stort intresse även från rent läkarvetenskaplig synpunkt med hänsyn till att de sent utförda operationerna är rikligt representerade i utredningsmaterialet.

Ingrepp medges här i Sverige vid senare tidpunkt än i något annat land, i tjugonde veckan och i undantagsfall ända till tjugofjärde veckan. Därför blir detta material unikt.

Uppgifter värda att fästa avseende vid är hur många dagars sjukhusvård som krävs efter en operation vid vilken en viss operationsmetod har använts. Det är självfallet att dessa slutsatser också belyser frågor av stort samhällsekonomiskt intresse. Det är alltså ett unikt och mycket värdefullt material som kommit fram även genom denna undersökning.

Kommittén har också försökt få fram kvinnans inställning till operation under olika skeden av graviditeten och försökt klarlägga om risken för bl. a. psykiska komplikationer varierar just med tidpunkten för ingreppet, alltså om det är en sent eller tidigt utförd abortoperation. Denna undersökning har inte gällt så många kvinnor — ungefär 100 kvinnor som bodde i Stockholm 1967 och ett mindre antal från Örebro, där kvinnorna hade fått operationen utförd i ett sent graviditetsstadium. De som bodde i Stockholm hade fått operationen utförd före tolfte veckan. Denna undersökning har varit fullt frivillig. Den har varit svår att genomföra, men den har skett genom två psykologer som gjort utförliga intervjuer med dessa kvinnor. Intervjuerna har ägt rum rätt långt efter operationen av den anledningen att man har velat undvika att kvinnorna skulle lämna sina uppgifter under inflytande av en negativ sinnesstämning, som ofta inträder efter en spontan eller framkallad abort. Till grund för undersökningen ligger ett omfattande frågeformulär, där kvinnan får försöka skildra sina upplevelser kring och efter operationen, sina ångerreaktioner m. m., om operationen har in-

verkat på förhållandet till hennes man, om hon har kunnat tala med utomstående om sin situation och en hel del andra uppgifter. Analys av denna undersökning pågår.

Herr talman! Detta var några uppgifter om de undersökningar som kommittén gjort, som nu är i sitt slutskede och som kommer att redovisas för oss inom de närmaste månaderna.

Jag kan mycket väl förstå liksom andra kommittéledamöter att besvikelsen på sina håll är stor över att kommittén inte kunnat bli färdig tidigare än som blivit fallet. Kanske denna uppräknings i någon mån kan bidra till förståelse för det utredningsmaterial som måste insamlas för att vi inom kommittén verkligen skall kunna grunda våra förslag till en ny abortlagstiftning på fakta och på kunskaper i stället för på tro och tyckande, som så gärna häftar vid en fråga som är så känsloladdad som denna. Jag vågar inte säga när betänkandet kommer att föreligga, men vilken riksdagsledamot som helst kan förstå att förslaget inte kan komma upp till behandling i riksdagen förrän tidigast 1971. Vi kan inte inverka på det sista skedet av behandlingen. Det är justitieministerns sak.

Fru **OLSSON, ELVY**, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i denna debatt, men herr Wikström sade några saker som gör att jag känner mig nödsakad till det. Jag vill då först säga att jag inte gör det därför att jag tillhör den abortutredning som nu arbetar. Jag vill bara som ledamot i denna utredning säga att vi själva beklagar att vi inte är färdiga. Jag tror att en del av den osakliga debatt som förekommit i pressen hade kunnat undvikas. Man kan ha förståelse för att många tycker att vi arbetar för långsamt, men vi måste beklaga att denna osakliga debatt drivits.

Herr Wikström efterlyste saklighet i

Statsverkspropositionen m. m.

debatten men kom sedan själv med påståenden som lämnar mycket övrigt att önska i fråga om saklighet och som för övrigt till stor del grundades på tidsningsartiklar. För det första gjordes världsösa uttalanden angående socialstyrelsen och socialstyrelsens socialpsykologiska nämnd. Jag kan omtala att jag tillhör denna nämnd. Jag har läst några tusen utredningar, och jag har inte funnit att utredningarna är summariska eller att utredningspersonalen anser att det inte är någon idé att sitta och göra utredningar åt socialstyrelsen. Den beviljar ju ändå på löpande band. Nej, herr Wikström, utredningarna är omsorgsfulla och långa. Det nedläggs i mitt tycke mycket arbete som kanske inte skulle behöva göras i dessa utredningar. Jag kan också försäkra att vi i nämnden läser dessa utredningar och väger det ena mot det andra samt handlar därefter. De allra flesta abortansökningar som kommer in till socialstyrelsen har redan tillstyrkts på det lokala planet, och socialstyrelsen går inte så ofta på någon annan linje. Därför kan jag inte förstå varifrån det skulle komma att de som först utreder fallen anser det ganska meningslöst att göra det.

Den som har läst utredningar efter ansökningar om abort upptäcker att det finns oändligt många orsaker till en sådan ansökan — varför kvinnan vill ha abort eller varför både hon och mannen vill att hon skall få det.

I debatten i dag förekommer stor osaklighet, och många talare som yttar sig vet väldigt litet om denna fråga. Jag skall vara ofin mot herr Wikström och påstå att jag uppfattade hans anförande som om han visste väldigt litet om motiven till abortansökningar. Jag kanske också "tyckte" mera innan jag hade haft tillfälle att läsa så mycket på detta område.

Jag vet inte riktigt vad herr Wikström menade med att man borde få bestämma mer på det lokala planet och låta besluten fattas av dem som hade träffat den abortsökande kvinnan under utred-

ningsskedet. Det är numera möjligt att besluta om abort på det lokala planet genom så kallat tvåläkarintyg. Menade herr Wikström att den centrala nämnden inte skulle få fatta några beslut utan att det skulle ske på det lokala planet samt att kvinnors ansökningar om abort skulle behandlas olika beroende på var de bodde? För min del finner jag det alldeles otänkbart att det skulle kunna få fungera så.

Jag vill poängtera att vi behöver en ny lag, som inte ger så stort utrymme för olika tolkningar och godtycke.

Herr Wikström tog också upp frågan om adoption. Fru Hamrin-Thorell har så ingående redogjort för den frågan att jag inte skall ta upp den, men jag vill ändå poängtera att adoption i stället för abort är någonting mycket cyniskt mot modern och kanske också mot hennes barn.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr WIKSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Elvy Olsson påstod att jag brast i saklighet och att jag byggde mitt anförande på tidsningsuttalanden. Jag är glad över att ha fått så många fakta redovisade av fru Hamrin-Thorell, det var mycket värdefulla upplysningar. Det bekräftar vad jag försökte framföra, att det ändå är värdefullt att kunna bereda möjligheter för debatt och opinionsbildning genom att i större utsträckning bygga på fakta än vad som hittills varit möjligt när det gällt utredningens material.

Fru Olsson försökte också påvisa på vilka punkter jag brast i saklighet. Men jag hade ett intryck av att hennes indignation över det jag sagt var något större än hennes förmåga att peka på de punkter där jag brast i saklighet. Jag kritiserade icke socialstyrelsen och dess handläggning av abortansökningar, utan jag gjorde en lägesbeskrivning.

Statsverkspropositionen m. m.

Det torde vara ganska lätt att belägga vad jag sade, ty jag återgav uttalanden som gjorts av människor som sysslar med denna rådgivning. Det är bara att beklaga att de upplever situationen på det sätt jag relaterade. Det understryker behovet av ytterligare debatt och opinionsbildning innan en ny lag kommer till stånd.

Fru Elvy Olsson påstod att jag visste väldigt litet om motiven bakom abortansökningarna. Man kan naturligtvis påstå att det faktum att man har olika åsikter och värderingar alltid beror på att den andra parten vet så mycket mindre och har så bristande kunskaper. Om det vore så enkelt, fru Olsson! Men det kan kanske också vara så att vi har olika uppfattningar och olika värderingar. Jag har i någon ringa mån, utan pretentioner, försökt att ge uttryck för mycket preliminära ståndpunktstaganden. Det faktum att fru Olsson och jag har olika värderingar i abortfrågan behöver inte enbart bero på att fru Olsson vet så oändligt mycket mer än jag!

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Mitt inlägg är inte någon del i abortdebatten, utan vi går nu över till att diskutera utbildningspolitiska frågor.

Några dagar före jul hade Handelstidningen i Göteborg en ledare med rubriken De moderata och skolan. Ledaren var skriven med anledning av att vårt partis partiråd några dagar tidigare hade diskuterat utbildningspolitiken som ett led i vårt programarbete.

I denna ledare göres två konstateranden, nämligen dels att det hör till 1960-talets politiska mysterier att högerpartiet ägnat så liten tid åt skol- och utbildningspolitiken, dels att när vi på partirådet tog upp den ytterligt allvarliga frågan om de socialdemokratiska ansträngningarna att låta utbildningspolitiken bli en integrerad del i det på bred front upplagda arbetet att sakta men säkert omvandla samhället i

socialistisk riktning, då såg vi spöken på ljusan dag. Detta sade man i ledaren, och min första kommentar blir spontan, att det förhållandet att en av landets mest välredigerade och välinformerade tidningar kunnat undgå att lägga märke till den mycket aktiva utbildningspolitik vårt parti bedrivit främst under senare delen av 1960-talet är ett mysterium. Men det är naturligtvis också tankeväckande: Hur står det då till hos den övriga pressen?

Visserligen har radio och TV praktiskt taget bojkottat oss i sina utbildningspolitiska debatter, vilket jag påpekat många gånger tidigare här i kammaren, men ändå! När beslutet om den sammanhållna grundskolan fattades var vi det enda parti som föreslog valfrihet för eleverna med hänsyn till deras individuella intressen.

När beslutet om den organisatoriskt sammanhållna gymnasieskolan fattades häromåret var vi det enda parti som hade ett eget konstruktivt förslag, vilket stöddes och alltjämt stöds av våra främsta utbildningsmän, eller i varje fall mycket framstående sådana.

När beslutet förra året fattades om de fasta studiegångarna vid den filosofiska fakulteten — den s. k. PUKAS-reformen — var vi det enda parti som hade ett eget konstruktivt förslag, som tog hänsyn till akademikernas behov av breda kunskaper för att kunna finna lämpliga sysselsättningar på arbetsmarknaden.

Vi är också det enda parti som gjort en brett upplagd enkät hos näringslivet för att undersöka möjligheterna att ge sysselsättning åt de stora grupper akademiker som i snabbt växande skaror inom de närmaste åren skall söka sig ut på arbetsmarknaden.

Redan dessa exempel, herr talman, torde väl visa att vi sannerligen inte ägnat utbildningspolitiken någon förströdd uppmärksamhet. Vi tillämpar emellertid en arbets- och ansvarsfördelning inom moderata samlingspartiet, och om referenter från tidningar eller Sveriges Radio endast lyssnar på vad

parti- eller gruppleddare säger, kan jag förstå att man lätt kan komma vilse.

Så, herr talman, vill jag gärna säga några ord om den andra delen av ledaren, som berörde den socialistiska utbildningspolitiken. Är det så att vi ser spöken eller är det realiteter?

Tidigare har vi ju i huvudsak kunnat diskutera utbildningspolitik med betoningen på utbildning. Men är det nu så att vi i fortsättningen får diskutera utbildningspolitik med betoningen på politik?

Herr talman! Som jag ser saken är det dess värre på det senare viset. Utbildningspolitiken får en annan och vida större betydelse än den hittills haft. Alltmer målmedvetet kommer socialdemokraterna att inordna den i sin allmänna politik, göra den till en integrerad del i det på bred front upplagda arbetet för att sakta men säkert omvandla samhället i socialistisk riktning. Detta är också helt naturligt — sett ur deras synpunkt. Att få ta hand om ungdomarna från 5—6-årsåldern upp till 15—16-årsåldern, kanske ännu längre, ger fantastiska möjligheter att skapa förutsättningar för i stort sett vilket samhälle som helst, bara man arbetar målmedvetet och hänsynslöst. Därmed har jag inte sagt att man arbetar hänsynslöst, men möjligheten finns om man arbetar på det sättet.

Statsministern har utan tvivel rätt, när han slår fast att "utbildning utgör ett av de viktigaste medlen för att förändra samhället". Detta är förvisso sant, men man blir inte glad när man tvingas konstatera att denna sats för honom och hans medarbetare uppenbarligen fått följande innebörd: "Att förändra samhället utgör det viktigaste målet för utbildningen." Dels kan i alla fall jag tänka mig mera närliggande mål för utbildningen, dels är jag inte ense med statsministern om i vilken riktning samhället bör förändras.

Man kan fråga sig hurudan den enskilda individens situation blir i det tilltänkta utbildningssamhället. Ja, för att

Statsverkspropositionen m. m.

få svar kan man ju t. ex. gå till den s. k. jämlikhetsrapporten. I denna kanoniska skrift står att "det är ett jämlikhetskrav, att barn ges lika möjligheter till utveckling" — och det vill man ju hålla med om. Men man blir tveksam, när man söker svar på frågan vad som menas med lika möjlighet till utveckling.

En antydning om svaret på den frågan kan man få av dåvarande utbildningsminister Olof Palme som i ett tal i Uppsala för drygt ett år sedan kostade på sig följande formulering: "Utbildningspolitikens mål är att skapa ökad jämlikhet i samhället. Det jag avser är naturligtvis något betydligt vidare än den rätt snäva och slappa tanken att alla formellt skall ges samma chans efter ett startskott som man tror sig göra gemensamt."

Vad som i stället avses, klagörs av jämlikhetsgruppen: "I en skola för jämlikhet måste sålunda undervisningen förmedlas med hjälp av starkt individualiserade metoder. Med detta avses givetvis inte en individualisering av den typ som innebär, att elever med olika bakgrund och skiftande förutsättningar får gå igenom kursen så snabbt de hinner och orkar; det skulle ytterligare öka klyftorna."

Herr talman! Såvitt jag förstår, innebär detta konkret att det blir en uppgift för läraren att vid sidan av att hjälpa fram de mer svagpresterande eleverna hålla igen och bromsa utvecklingen för de bättre rustade. De nyssnämnda lika möjligheterna till utveckling betyder alltså möjligheter att se till att barnen utvecklas lika. Jag skulle vilja kalla detta för ett slags falsk jämlikhet.

Man kan förstå att Alva Myrdal, jämlikhetsgruppens ordförande och chefsideolog, befarar att hon i sina jämlikhetssträvanden kan stöta på motstånd från många lärare. »Men», säger hon i en obetalbar replik i ett publicerat samtal med författaren Kent Andersson, »den äldre lärargenerationen måste nog dö ut innan vi får en riktigt ny skola.»

Statsverkspropositionen m. m.

Av detta bör vi inte dra den slutsatsen, att regeringen och regeringspartiet kommer att anse det tillräckligt att sitta och bokstavligen önska döden åt en hel generation av en yrkeskår. Vi kan naturligtvis räkna med rätt resoluta tag — så handlingskraftiga är de. När Alva Myrdal förordar en total-socialisering av hela läromedelsproduktionen, blir resultatet en producent med en sorts böcker och en sorts innehåll. Det blir naturligtvis billigt att producera den sortens läromedel, men det är en besparing som i varje fall jag inte kan vara med om.

Herr talman! Jag skulle kunna ta fram fler citat från regeringskretsen och denna närstående personer för att bevisa, att vi sannerligen inte ser några spöken. De anförda citaten kanske räcker för att få aningslösa borgerliga att inse att socialdemokraterna kommer att göra vad de kan för att utbildningspolitiken i framtiden inte kommer att ha särskilt mycket att göra med så triviala ting som att ge eleverna nya kunskaper om teknikens och vetenskapens nya rön eller att låta eleverna individuellt utvecklas efter sina anlag, sina intressen och sin förmåga. Det blir i stället de borgerligas stora uppgift inom utbildningspolitiken att slåss för dessa ideal, för dessa målsättningar.

När jag nu ser utbildningsministern här närvarande, skulle jag vilja sluta mitt anförande med att ställa en fråga till honom. Jag har faktiskt anförut några citat här, kanske främst från ett annat statsråd som i huvudsak uttalat sig i officiella skrifter eller gjort det på uppdrag av partiet i de utbildningspolitiska frågorna. Min konkreta fråga till herr statsrådet Ingvar Carlsson är då: Delar statsrådet dessa uppfattningar? Jag tänker framför allt på två uttalanden som jag citerat — det ena gällde sättet att sköta den individualiserade undervisningen för eleverna och det andra var statsrådet Myrdals uttalande beträffande läromedelsproduktionen.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag skall försöka att här bara uppehålla mig vid ett par saker när det gäller skolans förhållanden. Jag tänker då närmast på skolans miljö och arbetsförhållanden, vilka frågor varit föremål för mycket skrivande och talande även från denna plats. Att jag ändå nu tar upp detta i årets remissdebatt, beror på att jag vill ställa frågan: Vad har gjorts för att få verksamheten i det dagliga skolarbetet bättre? Nu är den enligt mitt förmenande varken acceptabel eller i vissa skolor ens tolerabel.

Vad har då gjorts? Skolöverstyrelsen svarar i sina petita, att en bättre skoldemokrati måste bli den gällande arbetsmetoden. Det sägs vidare att man arbetar för just den sakens skull på olika fronter — bl. a. i en utredningsgrupp för samverkan i skolan (SISK). Den arbetar enligt uppgift efter helt vetenskapliga metoder och den skall när det hela blir färdigt lägga fram förslag om exempelvis bättre konstruktion och funktion för samarbetsnämnden, läromedlens och stoffurvalets inverkan på arbetstrivseln; elevinflytande och medansvar är också medel för att nå bättre förhållanden i skolans arbetsmiljö. Det är rätt och riktigt alltsammans. Felet är bara att det går för långsamt.

Herr talman! Arbetssituationen i en del skolor är i nuläget alarmerande. Det krävs snabba åtgärder för att åstadkomma en förbättring. Jag hälsar med tillfredsställelse att elevinflytandet anses naturligt i dagens skolor, men detta innebär också ett stort ansvar. Tyvärr dominerar inte ansvarsfaktorn i alla skolor. Pennalism mot kamrater och trakasserier mot lärare utövas av vissa s. k. tuffa element. Olidliga förhållanden i skolorna rapporteras då och då. Det har till och med förekommit att offren för dessa trakasserier i förtvivlan över sin situation begått självmord. Detta är det mest dramatiska. Hur många elevers undervisning

har inte blivit förfelad? Hur många lärotimmar har inte gått förlorade på grund av bristande ordning i klassen?

En tillrättavisning utlöser hån och begäbbelse och ibland handgripligheter. Ett sådant förhållande som nu existerar i vissa skolklasser kan helt enkelt inte tolereras av samhället. Någon form av ett bättre stöd behövs åt såväl lärare som elever. Skolans personal måste få någon form av rätt att ingripa i speciella fall under sin tjänsteutövning. Givetvis skall detta vara under kontroll av skolans demokratiska beslutsorgan i olika instanser. Full insyn för målsmansförening och skolans samarbetsnämnd bör givetvis också höra till bilden i arbetet på att få en bättre skolmiljö till stånd. Det bör etableras en ständig kontakt mellan hem och skola under hela skoltiden. Större aktivitet behövs säkerligen här.

Givetvis skall allt i forsknings- och vidareutvecklingsväg göras för att undervisningen skall bli meningsfull för den enskilde eleven. Skolmiljön kan säkert förbättras och mycket kan göras för elevernas trivsel. Den nya läroplanen för exempelvis grundskolan blir intressant i sammanhanget.

1960-talet kan kännetecknas som en enda försöksperiod över hela skolans arbetsfält. Låt oss nu rikta in oss på att ge skolan arbetsro så att den kan finna sig till rätta bland nyheterna. Arbetsron behövs mer än mycket annat i dagens skolor. Många anser att arbetsron nu inte bör störas med nya komplement då och då. Jag måste säga att jag ger dessa rätt. SÖ är visserligen ett jätteverk — jag tror att det är det största ämbetsverk vi har — och där kan stor aktivitet presteras, vilket också synes ske. Nu borde SÖ inrikta denna aktivitet på att stärka trivseln och förbättra arbetsmiljön i skolan och vänta med att låta skolväsendet i sin helhet ständigt vara ett enda stort försöksfält.

Det finns två stora utbildningsområden som centerpartiet och folkpartiet

Statsverkspropositionen m. m.

i motioner sedan flera år tillbaka krävt en parlamentarisk utredning om. Det ena är vuxenutbildningen och det andra är en obligatorisk förskola. När det gäller vuxenutbildningen tog regeringen uppenbarligen något lätt på frågan, då den lade fram och i riksdagen genomdrev nuvarande former för denna utbildning. Förslaget borde uppenbarligen ha varit bättre förberett. Som jag sade, hade centern och folkpartiet i gemensamma motioner krävt att detta skulle föregås av en parlamentarisk utredning. Det visar sig ju nu att vuxenutbildningen inte alls blivit vad som avsetts. Den engagerar inte många av de omkring 80 procent av svenska folket som inte fått annan utbildning än folkskola. Kritik har också levererats mot nuvarande system. Jag kan nämna att LO och ABF kritiserat systemet i en skrivelse till regeringen i höstas. Ja, de ville till och med starta egen försöksverksamhet för att utvärdera vilka utbildningsmetoder som bör tillämpas i framtiden. Jag tycker att detta absolut stöder våra partier i uppfattningen att denna reform borde ha utretts av en parlamentarisk utredning.

Nu har ju det vuxenutbildningsprogram som vi arbetar efter bara ett par år på nacken. Ingvar Carlsson aviserar nu i statsverkspropositionen en ny vuxenutbildningsproposition. Får jag då uttala en stillsam förhoppning om att den propositionen är bättre förberedd än den som vi fick för något år sedan.

Det andra område som centern och folkpartiet har krävt utredning om är förskolan. Redan 1964 antog riksdagen en centermotion, vilken begärde utredning om en obligatorisk förskola. Trots denna riksdagens klart uttalade önskan nonchalerades den av regeringen i flera år. Ingenting hände på förskolans område, men senare har frågan anförtrots åt den nu verksamma 1968 års barnstugeutredning.

Det är ett starkt önskemål att den obligatoriska förskolan kommer i gång.

Statsverkspropositionen m. m.

Det finns många pedagogiska motive-
ringar för detta. Det blir givetvis en
mera jämlik start för barnen när de
sedan börjar i grundskolan. Det finns
även sociala motiveringar. Jag vill dock
mena att det pedagogiska måhända är
det dominerande för 5- och 6-åringar.
Därför måste det vara fel att inte skol-
myndigheter av olika kategorier har
hand om förskolans utformning. I årets
huvudtitel signalerar utbildningsminis-
tern en större utbildningsfrekvens av
förskollärare. Det är bra och riktigt;
men deras läraruppgift och de barn
som de lär skall sortera under social-
myndigheten! Det vore en riktig åtgärd
att lägga förskolorna under utbildnings-
ministeriet och skolstyrelserna.

Herr talman! Vi talar ju nu under
rubriken Utbildning, men det må för-
lätas mig om jag tar upp en mera lokal
fråga som inte direkt hör till utbild-
ningsfrågorna. Det är ju så vid en re-
missdebatt att man ibland har litet på
hjärtat som rör även frågor av annan
karaktär.

Jag tittade häromdagen på ett TV-
program. Det var Hans Palmstierna
som påvisade vilken miljöförstöring
storstäderna åstadkom. Där visades
storstadens problem med att förbränna
och förstöra sopavfall och dylikt. En
viss restprocent blir oundvikligen kvar.
Den måste stadens omgivning kunna
absorbera. Miljonstaden får en alltför
stor rest för att denna skall kunna ab-
sorberas av omgivningen utan spår.
Men om samma folkmängd fördelades
på fem städer får man enligt detta TV-
program mindre avfall att fördela och
det absorberas lättare i fem olika om-
givningar. Avfallet kommer aldrig där
att bli samma miljöförstörande pro-
blem. Avskräckande exempel gavs på
miljöförstöringen kring exempelvis
Chicago och Los Angeles.

Det är visserligen fjärran men var-
nande exempel som vi bör ta lärdom
av. Även andra negativa faktorer av
social karaktär när det gäller storsta-

den finns, vilka jag dock inte behöver
närmare gå in på.

Detta visar med ganska stor tydlig-
het att våra lokaliseringspolitiska strä-
vanden är av stor vikt. Vi kunde med
tillfredsställelse läsa i fjolårets inrikes-
titel att departementschefen varnat för
att låta befolkningskoncentrationen till
våra tre storstadsområden fortsätta i
den ständigt accelererande takt varom
det senaste decenniet vittnat. Herr tal-
man, det vore tacknämligt om vi kunde
ha gjort samma konstaterande i årets
inrikestitel.

Till fjolårets riksdag var vi några
centerriksdagsmän som med länsplan
67:s och 68:s siffermaterial som un-
derlag i en motion påvisade den be-
folkningskoncentration som sker i Öre-
stadsområdet och som innebär att sto-
ra ytor av landets bästa åkerjord för-
svinner under asfalt och sten samtidigt
som andra bygder och deras tätorter
avfolkas. Vi har exempelvis ett Norr-
landsproblem på Österlen. Det är all-
deles uppenbart att hela Skåne borde
ses som en enhet ur planeringssyn-
punkt för arbetsobjekt och därmed föl-
jande bebyggelse. Tidningen Arbetet
uttalade sig också i en ledare, som var
rubricerad Jämvikt i Skåne, i den rikt-
ning som jag här har försökt att göra
mig till talesman för. Jag hälsar det in-
lägg i debatten som Arbetet här har
gjort med största tillfredsställelse.

I fjolårets motion krävde vi att läns-
styrelserna borde få order om att etab-
lera kontakt över länsgränserna i akt
och mening att åstadkomma en jämna-
re fördelning och lokalisering. Innan
så blir fallet får vi inte den effektivitet
i planeringen som vi behöver.

Jag skulle på denna punkt gärna vil-
ja fråga: Borde inte den nu pågående
s.k. riksplaneringen kunna ge sam-
manhängande planeringsriktlinjer för
större regioner än endast ett län? Skall
det vara nödvändigt att göra en ny
länsindelning innan en sådan plane-
ring kan ske? Jag är rädd att det då

dröjer alltför länge. Eller är det kanske en aktivare lösning att få till stånd ett demokratiskt organ i form av länsparlament? Det är hög tid att en planering i vidare regioner än län sker i dessa sammanhang. Detta är nödvändigt för att förebygga de svårigheter som en snedvriden befolkningskoncentration för med sig. Det blir annars mycket svårt att i en framtid klara exempelvis vattenförsörjningen.

Det sägs att vi kan ta vatten från Bolmen, men vi vet att det kommer att bli ett mycket dyrare vatten än det vi har nu. Tar vi det ur grundvattnet i Örestadsområdet får vi enligt expertisen cirka 2 000 vattenuttag över den skånska slättbygden med ett avskärmat område på en hektar kring vart och ett av dessa uttag. Det innebär troligen — skall jag kanske säga — att vi riskerar att våra åar inom området blir torrlagda på sommaren. Någoting liknande upplever man nu på Själland, där man i vissa områden tar ut vatten efter den principen. Den sänkning av grundvattennivån som detta leder till minskar skördarna och får alltså negativa konsekvenser för växtligheten när det gäller både trädgårdar, jordbruk och vår natur i övrigt. Detta kan, herr talman, innebära en miljöförstöring av stora och oanade mått.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Jag skall ta upp ett par andra frågor inom utbildningsområdet och börjar med ett känt citat: »Envar har rätt till undervisning. Undervisningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna.» Så lyder ingressen till artikel 26 i den nu mer än tjuguariga allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna.

Vi vet hur bjärt ljuset i denna artikel, i likhet med många andra i rättighetsförklaringen, kontrasterar mot verklighetens mörker för stora delar av vår mänsklighet. Sedan artikeln antogs av

Statsverkspropositionen m. m.

FN:s generalförsamling år 1948 har tre till fyra primärskolegenerationer i u-länderna passerat vad som kan betecknas som deras normala grundutbildningsperiod. En del har varit med bland de lyckliga som tagits in i vad vi kallar grundskolan, och förvisso ett ökat antal. En tredubbling av antalet intagna skolbarn har ägt rum i u-länderna under perioden 1950—1955. Men befolkningsexplosionen innebär trots denna kraftiga expansion av utbildningen att antalet som ställts utanför skolan har vuxit snabbare. Därtill kommer det dystra faktum att inte ens ett barn av tre som börjar grundskolan går skoltiden ut. På högre stadier är bortfallsprocenten ännu större.

I den i höstas publicerade och mycket uppmärksammade rapporten från Pearson-kommissionen påvisas åtskilliga ljusa drag i u-ländernas utveckling. Rapporten tillbakavisar det hopplöshetens kramptillstånd som drabbar våra sinnen när vi funderar över u-ländernas situation. Men visst finns det allvarliga och pessimistiska inslag i rapporten. Dit hör naturligtvis den snabba folkökningen, som neutraliserar många förbättringar. Man konstaterar exempelvis att det blir svårt att ta bort de stora brister som föreligger inom utbildningen. Krafttag måste till för att inte ännu större brister skall uppstå.

Det skulle vara lätt att göra en lång katalog över u-ländernas kolossala svårigheter med utbildningsfrågorna, och det skulle inte heller vara så svårt att med siffror redovisa de svårartade problem vi har i de så kallade i-länderna på utbildningens område. Det gäller exempelvis den snabbt stigande utbildningskostnaden per elev i förhållande till de knappa samhällsekonomiska resurserna. Det gäller också efterfrågetrycket som nära nog håller på att spränga våra utbildningsanstalter inifrån.

I Sverige har vi inom kort — läsåret 1972/73 — genomfört den obligatoriska nioåriga grundskolan. För läsåret 1970/

Statsverkspropositionen m. m.

71 anger årets statsverksproposition en gymnasiefrekvens på 32 procent, en fackskolefrekvens på 21 procent och en reducerad yrkesskolefrekvens på 39 procent. Det betyder att 92 procent av årskullen tas in i mellanskolan, vilket är 7 procent mer än vad som tidigare beräknats. Prognoserna för antalet närvarande universitetsstuderande har hittills ständigt överträffats. Läsåret 1968/69 hade vi mer än 100 000, vilket betyder en fördubbling av studerandantalet på fyra år. Liknande efterfrågetryck kan redovisas för land efter land.

Givetvis blir inte den ekonomiska påfrestningen lika stor för ett land som Sverige med dryga 20 procent av befolkningen i utbildningssystemet som för exempelvis Ghana, Indien eller Marocko med omkring 50 procent av befolkningen i skolåldern. Förklaringen är naturligtvis den stora skillnaden i medianålder. U-ländernas »yngre» befolkning lägger en större försörjningsbörd på de vuxna i yrkesverksam ålder.

Till de problem jag nu har berört och som närmast kan mätas i studerandantal och pengar kommer de sociala och pedagogiska, som under senare år lett fram till våldsamma händelser vid flera av de ledande universiteterna i Tjeckoslovakien, Frankrike, Västtyskland, Italien, Polen, Spanien, USA och i nedtonad form också observerats hos oss i Sverige.

Mot den bakgrunden är det inte obefogat att tala om »utbildningens världskris». Problemen har analyserats på ett utmärkt sätt i Philip H. Coombs bok med samma namn. Coombs har under 1960-talet varit chef för International Institute for Educational Planning i Paris. Syftet med det material han presenterat var att det skulle utgöra diskussionsunderlag för en stor internationell utbildningskonferens i USA 1967 — en konferens som enades om följande förslag som grundval för ett konstruktivt handlingsprogram:

1. All utbildning är nu en väsentlig

angelägenhet för varje land på jorden, och utbildningsplaner kan genomföras med garanterad framgång endast om de görs med hänsyn till utbildningsväsen och utbildningsplaner i andra länder.

2. Ett lands utbildning kan inte längre ses som en serie självständiga företag på olika nivåer, med helt skilda mål. Utbildningen måste inom varje samhälle betraktas som en helhet med väl avstämda delar — en jämvikt som i sin tur återspeglar samhällets krav och de resurser som finns tillgängliga för att möta dessa krav.

3. Det är utan tvivel en kris att utbildningen inte kan utföra det som förväntas av den. Krisen yttrar sig på två sätt. För det första klyftan i världen mellan de enskildas hopp och samhällets behov å ena sidan och utbildningssystemets möjligheter å den andra. För det andra en ännu större klyfta mellan u-länderna, vilkas helt otillräckliga resurser grinar dem i ansiktet, och i-länderna som alltmer blir upptagna av sina egna behov.

4. Utbildningsprogram, utformning och administration samt själva undervisningen kräver i alla länder, både rika och fattiga, att den allra största uppmärksamhet riktas mot olika sätt att ersätta stelhet med nytänkande, traditionella eller förlegade idéer med nya grepp och initiativ.

Utifrån de nu citerade teserna redovisar den vid konferensen samlade världsexpertisen på utbildningsfrågor en rad handlingslinjer, som är värda ett ingående studium men som tiden inte medger att diskutera vid det här tillfället.

Herr talman! Vad föranleder mig då att uppehålla mig så länge vid de internationella utbildningsfrågorna i denna remissdebatt? Svaret är enkelt. I en av de citerade konferensteserna sägs att i-länderna blir alltmer upptagna av sina egna behov medan u-ländernas otillräckliga resurser grinar dem i ansiktet. Skoldebatten i de industrialiserade länderna måste i fortsättningen

på ett helt annat sätt inriktas på de internationella utbildningsproblemen. Det är också motivet till att UNESCO utlyst 1970 som ett internationellt utbildningsår.

Jag hade hoppats finna några konkreta förslag i årets statsverksproposition som motsvarade de krav man kan ställa på Sverige utöver anslutning med ord till det internationella utbildningsåret. Det enda positiva jag funnit är det vidgade utrymme som de nya läroplanerna får för internationella frågor och den relativt ringa ökningen av den del av u-landsbiståndet som går till undervisning.

Jag skulle vilja fråga vår nye utbildningsminister om han inte tycker att tiden är mogen för ökad aktivitet från svensk sida på detta område.

Efter genomläsning av utbildningsminister Ingvar Carlssons första bilaga 10 till statsverkspropositionen vågar jag mig på att göra den bedömningen att han helt i enlighet med målsättningen i månfärdernas tidevarv strävat efter en mjuklandning. Han har, tycker jag, lyckats hyggligt i denna strävan. Åttonde huvudtiteln ökar med en dryg halvmiljard på driftsidan. Men hur de nya miljonerna skall användas i den mån de inte utgör automatiska kostnadshöjningar är svårt att bedöma för dagen. Det karaktäristiska med statsrådet Carlssons »debutåtta» är att den i så hög grad saknar udd.

Var gång man närmar sig de svåra punkterna möts man av beskedet att förslag skall läggas i en senare proposition eller att utredning pågår. Exemplifieringen på detta kan göras lång. Den besvärliga betygsfrågan hänskjuts till utredning av skolöverstyrelsen.

Några besked i skoldemokratiåtgörna ges inte i väntan på SISK:s förslag.

Organisationen av studie- och yrkesorienteringen utreds.

Beslutet om de omdiskuterade IMU-försöken flyttas fram ytterligare ett år.

De komplicerade statsbidragsreglerna, som med fog ansetts utgöra ett hin-

der för en rationalisering av utbildningen, fortsätter departementet att utreda.

I väntan på den utredningen tar departementschefen inte heller ställning till förslaget om skolintendenter.

Arbetsnamnet mellanskolan hänger med som en kardborre även i årets statsverksproposition. Riksdagen uttalade sig som bekant klart i den namnfrågan redan 1968. Man skulle vilja fråga: Vad väntar utbildningsministern på?

Ännu längre har riksdagen väntat på förslag om riksinternatskolorna. Nu aviseras en särproposition under våren.

Samma löfte ges om den mycket viktiga vuxenutbildningen, vilket herr Thorsten Larsson tidigare varit inne på.

Med anledning av den bebådade skattepropositionen kommer vi också senare att få förslag om vissa justeringar av det studiesociala stödet. Det större greppet får vänta i avvaktan på pågående utredningsarbete.

Förskolan utreds av 1968 års barnstugeutredning.

Ja, herr talman, den här redovisningen klargör hur fylld av undanglidningar årets utbildningshuvudtitel är. Vi får därför vänta med debatterna i de mer kontroversiella frågorna. Men en av de uppräknade punkterna vill jag ändå beröra litet ytterligare redan nu. Det gäller privatskolorna.

En proposition, avsedd att föreläggas riksdagen i mars, förbereds beträffande det förslag som framlades redan 1966 av internatskoleutredningen om fyra s. k. riksinternatskolor. De av utredningen föreslagna skolorna var de två Sigtunaskolorna, Viggbyholmsskolan och Grännaskolan. Riksdagen har, kan man påstå, väntat otåligt på ett förslag i frågan och två år i rad efterlyst snabbhandling av ärendet. Anledningen till riksdagens påstötningar är vetenskapen om de ekonomiska påfrestningar berörda skolor utsätts för genom

Statsverkspropositionen m. m.

uteblivna besked om de ekonomiska förutsättningarna för den fortsatta verksamheten. Därtill kommer att det enhälliga förslag utredningen framlagt om riksinternatskolor fått ett mycket positivt mottagande. Det finns inte anledning att nu diskutera motiveringarna till förslaget. Låt mig ändå personligen säga att det visserligen är mycket värdefullt med ett enhetligt skolsystem, men att jag tycker att vi även i framtiden kan ge plats för några privata skolors verksamhet. Erfarenheten visar att pedagogiska innovationer mycket ofta lanseras just via dessa skolor, som intar en något friare ställning i vårt mycket omfattande skolsystem.

Jag har därför, herr talman, medan propositionen förbereds i departementet velat uppmana till generositet vid behandlingen av de här skolorna, så att i varje fall de skolor för vilka skolöverstyrelsen tillstyrker anslag i sina senaste petita skall få väsentligt förbättrade statsbidrag. Det kan förtjäna att bli påpekat att ganska avsevärda investeringar gjorts vid de här skolorna. Grännaskolan som jag känner bäst till har sedan den startade 1963 investerat 6,3 miljoner kronor, varav 2,1 miljoner kronor utgör statsbidrag. Den mycket intressanta försöksverksamhet som bedrivs vid Grännaskolan har således tillkommit efter stora ekonomiska uppoffringar, men den har varit framgångsrik. Man måste utgå från att utbildningsministern när han lägger sitt förslag på riksdagens bord i mars beaktar detta och då säkerställer Grännaskolans framtid. Annat vore pedagogiskt och ekonomiskt oförnuft.

Grännaskolan tilldrar sig intresset kanske framför allt från de synpunkter jag inledde mitt anförande med — de internationella. Mig veterligt finns det ingen annan skola i Sverige som nått så långt med fördjupningen av de internationella momenten i lärostoffet som Grännaskolan. Undervisningen bedrivs i stor utsträckning på engelska för samtliga elever. Nya försök pågår

med placering av elevgrupper utomlands. En avdelning i första årskursen av gymnasiet förlades 1968 till en skola som byggts upp i England. Denna avdelning genomgår innevarande läsår sitt andra studieår vid skolenheter som inrättats i Tyskland och Frankrike, varvid eleverna fördelas på dessa efter det B-språk de valt. Sista gymnasieåret tillbringas vid moderskolan i Gränna.

Åtskilligt annat vore att tillägga om den försöksverksamhet som sker vid Grännaskolan, exempelvis med koncentrationsläsning av ett begränsat antal ämnen samtidigt, försöksverksamhet med en flexibel grupparbetsmetodik som ger utrymme för ökad individualisering o. s. v., men jag tycker, herr talman, att detta kan räcka för dagen för att motivera skolans fortsatta existens i det svenska utbildningssystemet.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag vill ta upp två frågor av principiell natur beträffande utbildningspolitiken i vårt land. Den ena gäller själva metodiken vid genomförandet av reformer, den andra berör skolans möjligheter att förändra attityder och värderingar hos eleverna. Jag vill dessutom något kommentera regeringens sätt att presentera budgetförslaget för åttonde huvudtiteln.

De senaste decenniernas utveckling på utbildningens område karakteriseras inte bara av en väldig expansion i kvantitativt avseende utan också av en genomgripande omorganisation av hela vårt skolväsen. Åtskilliga skolformer har upphört att existera eller integrerats i en enhetligare organisation. Nya har tillkommit.

Hur har då dessa strukturella förändringar av vårt skolväsen genomförts? Man torde kortfattat kunna svara: Genom ett mycket omfattande utredningsarbete och en omsorgsfull behandling i de politiska instanserna. Utredningsarbetet har också innefattat

viss målinriktad forskning och dessutom beträffande grundskolan en omfattande försöksverksamhet. Ingen torde kunna förneka att reformerna förberetts väl. Det finns dock undantag — UKAS-reformen och forskarreformen från förra året.

Det märkliga är emellertid att man gjort så litet för att undersöka i vilken utsträckning de uppställda målen faktiskt uppnåtts. Systematiska försök att värdera resultaten av skolreformerna har således i stort sett saknats. I vissa fall har dock verksamheten så totalt korrigerat planritningarna att en omkonstruktion framtingats. Detta gäller exempelvis linjevalet i grundskolan.

Det bör likväl noteras att skolöverstyrelsen följer upp den senaste gymnasiereformen genom det s. k. lagprojektet. Detta är utmärkt. Det lovar gott för framtiden.

Nationalekonomen Assar Lindbäck berörde den här problematiken i en uppsats för ett par år sedan. Han skrev bl. a. följande: »Det är egentligen ganska anmärkningsvärt att man lägger ner så stor omsorg på statligt utredningsarbete innan reformer kommer till, medan däremot systematiska undersökningar om reformernas effekt praktiskt taget aldrig kommer till stånd. En systematisk forskningsinsats för att undersöka om uppställda mål inom reformpolitiken verkligen realiserats borde vara en central uppgift för både reformverksamhet och samhällsvetenskap. Man skulle behöva ett slags 'signalsystem', som ger löpande information om vad som händer sedan en reform genomförts, så att man snabbt kan anpassa åtgärderna när någonting ser ut att 'gå på sned'. För närvarande kan det dröja ett eller flera decennier innan man fått klart för sig, om resultaten av vissa reformer motsvarat förväntningarna eller ej.»

Hur har då vårt svenska skolväsen blivit? Ett uppriktigt svar måste bli att vi vet ganska litet om i vilken utsträckning målsättningen förverkligats, hur

Statsverkspropositionen m. m.

skolan faktiskt fungerar i praktiken. Vi känner självfallet däremot den yttre strukturen. Man skulle en smula schematiserat kunna säga att vi fått ett i hög grad enhetligt skolsystem med stora skolenheter. Eftersom grundskolan kommer att bli än mer enhetlig och integrationen på det gymnasiala stadiet kommer att drivas ännu längre, kommer 1970-talets skolväsen att i stort sett bestå av en för alla elever i åldern 7—16 år lika utformad obligatorisk skola samt en organisatoriskt sammanhållen men innehållsmässigt differentierad gymnasieskola. Man torde med fog kunna tala om en långt driven uniformering av skolväsendet i Sverige.

Utvecklingen mot ett alltmera enhetligt skolsystem medför onekligen risker för att elevernas individuella läggning kommer att beaktas alltför litet. Den i och för sig naturliga ambitionen att ge alla elever vad man brukar kalla en enhetlig referensram får inte innebära att man skall söka skapa något slag av »enhetslev» och än mindre en »enhetsmedborgare». Särpräglade och självständiga individer utgör en tillgång i ett samhälle med starka konformitetstendenser.

Vad gäller skolans faktiska funktion måste vi alltså konstatera att vår kunskap är starkt begränsad. Personligen anser jag inte att det finns skäl att tro annat än att vi har en skola av i stort sett god kvalitet. Det är emellertid uppenbart att brister finns, brister som skulle kunna rättas till, om ambitionen att undersöka hur skolan faktiskt fungerar vore lika stor som att med visionär accent formulera läroplanernas »mål och riktlinjer».

Det har i själva verket blivit så att läroplanens målsättning ofta får fungera som ett slags alibi för skolans resultat. I samband med förslag om förstärkning av undervisningen i vissa stycken — framförda exempelvis i riksdagsmotioner — hänvisas ofta till läroplanen. Men detta är inte tillräckligt. Det förhållandet att något ingår i målsättningen

Statsverkspropositionen m. m.

— att skolan exempelvis skall främja elevernas utveckling till "harmoniska människor" — utgör verkligen ingen garanti för att målet nås. Skolans värld är nämligen fylld av motstridande tendenser och konkurrerande syftemål. Gentemot en strävan att stimulera eleverna till samarbete och samverkan står exempelvis inte bara pedagogiska krav på individualisering och på en skyldighet att mäta och betygsätta individuella prestationer utan också elevernas egna betygsambitioner. Gentemot en önskan att ge eleverna möjlighet till fria och självständiga studier står en tendens till hårt styrd inlärningsmetodik i form av programmerad undervisning.

Det förefaller mig vara ytterligt angeläget — för att inte säga helt nödvändigt — att söka åstadkomma en effektiv och förutsättningslös utvärdering av de resultat som nås i vårt lands överlägset största samhällsinstitution, en institution i vilken omkring var femte person i Sverige — alla åldrar där inräknade — har sin arbetsplats.

Utbildningsministern förklarar i årets statsverksproposition att det är ett centralt mål för utbildningspolitiken att öka jämlikheten i samhället. Tanken att skolan skall kunna utnyttjas som ett instrument i politiskt syfte — för att ändra samhällets struktur — har på senare tid blivit något av en odiskutabel trossats. Frågan har berörts av herr Wallmark tidigare i debatten och jag skall därför inte gå in på den.

Däremot skall jag något beröra en annan aspekt av detta problem, nämligen den modeuppfattningen att man i skolan hur lätt som helst hos barnen kan skapa värderingar som skall bli bestående, trots att ungdomarna går ut i en omgivning där många av dessa värderingar inte alls omsätts i praktisk handling.

Det existerar enligt min mening bland många en övertro på skolan som instrument i detta avseende. Oavsett om det skall betraktas som ett utslag av självbedrägeri eller om det utgör en kallt be-

räknande taktik för att lugna de missnöjda med att den nya skolan skall skapa de nya människorna och det nya samhället, är denna inställning farlig och bedräglig. Att tro sig svinga en slägg i kampen mot fördomar och orättvisor men i själva verket ha en hammare i sin hand kan inte gärna vara någon bra utgångspunkt i det praktiska reformarbetet.

Låt mig ta ett par exempel. Hur skall man få bukt med den otrevliga konkurrensmentaliteten i vårt samhälle? Genom grupparbete i skolan och genom att slopa betygen, svaras det ofta. Hur skall man förändra det traditionella könsrollstänkandet på vår arbetsmarknad och i vårt vardagsliv? Genom att motverka all särbehandling av pojkar och flickor i skolan och genom att rensa ut varje bild i läroböckerna som antyder skilda roller i samhället, heter det ibland. Båda dessa svar rymmer förvisso ett stycke sanning — det vill jag understryka. Men det är skolans svar på frågan om vad skolan kan bidra med, när det gäller att finna en samlande lösning. Om man däremot vill låta svaren bli samhällets svar, så är de svar som rymmer mycket av verklighetsflykt — de utgör i realiteten ett uttryck för politisk eskapism. De är lättköpta och enkla lösningar på oerhört svåra och komplicerade samhällsproblem. De är bekväma och oförargliga, rubbar inga cirklar bland de vuxna. Läroplanskonstruktörer, politiker och professionella tyckare kan leva vidare utan att behöva ändra det ringaste på sitt sätt att leva och vara. Men denna politiska eskapism är betänkelig; den hindrar oss från att ta itu med problemen på ett realistiskt sätt, och den försvarar skolans möjlighet att fylla sin egentliga funktion.

Vad finns det då för skäl att hysa denna till synes pessimistiska tro på skolans möjligheter att skapa vad vi uppfattar som värdefulla och beständiga värderingar? Jag tror att det kan räcka med en smula eftertanke, en enkel kalkyl beträffande den mängd in-

Statsverkspropositionen m. m.

tryck eleverna får i skolan jämfört med i omgivningen utanför. Vad händer Olle från fredag eftermiddag till måndag morgon? Vad har Stina för sig från början av juni till slutet av augusti? En elev i grundskolan eller i gymnasiet tillbringar faktiskt inte mer än 10—20 procent av sin vakna tid i skolan. Och vad händer på den stora skolgården under rasterna? Och i det pedagogiska ingenmansland som ligger mellan hemmets och skolasalens dörrar?

Vi vet alltför väl att de värden som hålls i helgd inom skolans väggar — t. ex. hänsyn och tolerans gentemot dem som på något sätt är avvikande — inte alltid står så högt i kurs på skolgården eller på gatan. Det är angeläget att slå fast att skolan verkligen inte utgör det enda eller ens det viktigaste instrumentet för påverkan av barn och ungdom. Betydligt mer intresse borde ägnas samspelet mellan skola, hem och kamratkrets. En kraftfull satsning på föräldrautbildning borde genomföras med det snaraste för att därigenom kunna påverka den pedagogiska miljön som hemmet utgör.

Jag vill slutligen, herr talman, något beröra det sätt på vilket regeringen presenterat sin utbildnings- och kulturpolitik i statsverkspropositionen, eller snarare underlåtit att presentera den. Det är nämligen karaktäristiskt för bilaga 10 att motiveringarna för regeringens hemställan i många fall helt saknas eller är ytterst summariska. Att redovisningen av såväl de anslagsäskande myndigheternas förslag som regeringens ställningstaganden är knapphändig framgår redan av det förhållandet, att bilaga 10 är mycket begränsad till sitt omfång. Detta är självfallet i och för sig inget att anmärka på; det är tvärtom många gånger lovvärt, men det måste med nödvändighet leda till att underlaget för riksdagens ställningstagande blir ofullständigare, än om myndigheternas önskemål och regeringens motiveringar presenterades fylligare.

För att objektivt och i kvantitativa

termer kunna påvisa utvecklingstendensen har jag botaniserat en smula i riksdagstrycket från efterkrigstiden och funnit ganska intressanta ting. För 25 år sedan — år 1945 — äskades ett anslag på 320 miljoner kronor för driftkostnader under åttonde huvudtiteln. Det förslaget presenterades utförligt; bilaga 10 omfattade närmare 600 sidor. Årets budgetförslag uppgår till 7 266 miljoner kronor. Det förslaget presenteras i en framställning, som är ungefär 150 sidor kortare än 320-miljoner kronorsbudgeten år 1945.

Redovisningen av regeringens anslagsäskanden har varit relativt fyllig ända till i slutet av 1960-talet. År 1955 omfattade bilaga 10 740 sidor, 1960 770 sidor, 1965 670 sidor och 1966 660 sidor. Så följde en dramatisk minskning till 420 sidor, och de följande åren har omfånget uppgått till mellan 430 och 500 sidor.

Man kan också belysa graden av information till riksdagen genom att ange i hur många fall departementschefen underlåtit att ge motivering för sitt ställningstagande, t. ex. genom att blott och bart hänvisa till den gjorda sammanställningen av siffror eller helt enkelt proklamera att "anslaget bör föras upp med oförändrat belopp". Jag har undersökt utvecklingstendensen även i detta avseende men har av tidsskäl måst begränsa mig till *en* avdelning i driftbudgeten. Jag har valt avdelning B, Kulturändamål. Vidare har jag måst begränsa undersökningen till ett antal år under 1960-talet, närmare bestämt åren fr. o. m. 1964.

Resultatet är helt entydigt och överensstämmer till fullo med det jag fann enligt den andra metoden. Under åren 1964—1966 presenterade departementschefen förslag som var lägre än vad vederbörande myndighet äskat och utan att ange någon motivering i ungefär 15 procent av samtliga fall. För åren 1967—1970 är motsvarande siffra omkring 30 procent. Detta innebär således att departementschefen nöjer sig med att

Statsverkspropositionen m. m.

föreslå riksdagen ett visst anslag utan att ange någon som helst motivering i nära nog vart tredje anslagsärende under avdelning B. "Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag", är den magistrala formulering som på många punkter upplyser riksdagsledamöterna om regeringens kulturpolitik.

Detta måste betraktas som anmärkningsvärt. I en tid då kraven på insyn och reellt medinflytande i beslutsprocessen växt sig allt starkare sker det således en klar försämring i riksdagens möjligheter att självständigt ta ställning till de anslagsäskanden regeringen presenterar. Riksdagen tvingas i själva verket att i många fall följa regeringens förslag utan att veta vilka bedömningar och överväganden som kan ligga bakom dessa. Detta är, herr talman, enligt min mening en otillfredsställande ordning.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Jag skall fatta mig kort med hänsyn till att tiden är långt framskriden. Jag måste säga att herr Richardson förvånade mig mot slutet när han började klaga över att riksdagstrycket inte är tillräckligt omfattande. Här har vi i kanslihuset levt i den tron att det är önskvärt att uttrycka sig koncentrerat och undvika upprepningar. Men skulle herr Richardsons mening vara allmänt rådande, får vi naturligtvis samfällt överväga en ändring. Jag vill dock understryka att vår huvudtitel omfattar 456 sidor, och det tar faktiskt en stund att plöja igenom dem.

Jag behöver egentligen inte heller vara särskilt omfattande i mitt svar av det skälet att herr Richardson utomordentligt väl balanserade herr Wallmark. Herr Wallmark påstod att skolan har en fruktansvärd förmåga att påverka och indoktrinera ungdomen, medan hans kollega i kammaren ansåg att det fanns mycket små möjligheter att inom skolans ram utöva sådan påverkan. Herr Richardson ville mycket kraftigt reducera den effekten.

Herr Wirtén gjorde en utomordentligt bra analys av de internationella problemen och den allmänna situation som skolan i världen står inför. Jag delar hans uppfattning att vi har anledning att i ökad utsträckning internationalisera vår utbildning. Det har också tagit sig vissa konkreta uttryck.

I den andra delen av herr Wirténs anförande kan jag naturligtvis inte lika helhjärtat instämma, men jag uppskattade den på ett sätt. Vad man nämligen under de senaste veckorna har kritiserat utbildningsdepartementet för i folkpartiets tidningar är att vi skulle driva en alldeles för hög reformtakt. En tidning i västra Sverige, inte så långt från herr Wirténs hemtrakter, ansåg att den bästa reformen vi nu kunde genomföra vore en reformpaus. Herr Wirtén intar en betydligt förnuftigare ståndpunkt. Han säger att det är nödvändigt med fler reformer. Jag delar den uppfattningen, och jag kan försäkra, att vi kommer att lägga en rad reformer på riksdagens bord, en del som bekant redan i vår. Och vi kommer att fortsätta att föra en politik som innebär fortsatta reformer på skolans område. Det gäller vuxenutbildningen, det gäller förskolan, som ju, tväremot vad herr Wirtén gjorde gällande, i år får en mycket kraftig satsning genom uppräkningsdragen.

Jag noterar emellertid att herr Wirtén tillhör den grupp som menar att reformverksamheten måste fortsätta — sedan får han väl klara upp de interna problemen med den borgerliga pressen.

Herr Thorsten Larsson lyckades i sitt anförande framföra kritik mot regeringen på två punkter. Beträffande vuxenutbildningen klagade herr Larsson över att regeringen inte hade följt mittens förslag om en parlamentarisk utredning. Det var för övrigt första gången i den här remissdebatten som begreppet "mitten" upplivades igen — vi får väl se om det blir långvarigt eller om det är av kortvarig karaktär. Men vad hade då blivit av den expansion av vuxenut-

bildningen som vi nu är inne i, om vi skulle ha avvaktat denna utredning? Det var väl mycket klokt att sätta i gång verksamheten så att vi får praktiska erfarenheter.

Herr Larsson kom sedan över till förskolan och klagade då plötsligt över att det pågår en utredning och att vi inte omedelbart kör i gång en verksamhet utan fördröjer det hela. Nu är den beskrivning av verkligheten som herr Larsson gjorde dessutom inte sann, ty vi skapar — som här har sagts — förutsättningar för en intagning av ytterligare 300 elever när det gäller förskollärarytbildningen, och vi ökar mycket kraftigt driftbidragen till daghem och fritidshem. Men herr Larsson får väl bestämma sig för vilken position han vill att vi skall inta på skolans område: skall vi avvakta utredningar eller skall vi satsa på en utbyggnad relativt omgående? Regeringen och socialdemokratin har valt att på dessa två viktiga områden ha utredningar i gång men samtidigt satsa på en sådan reformverksamhet som vi anser alldeles nödvändig och som oberoende av utredandet kan fortsätta, samtidigt som utredning pågår.

Till sist vill jag säga ett par ord till herr Wallmark. Herr Wallmark påstod, som jag nyss antydde, att skolan är ett medel som kan användas för en hänsynslös indoktrinering av ungdomen. Han sade att det var någonting som socialdemokratin syftade till för att målmedvetet, om jag förstod honom rätt, göra alla barn till socialister. Han använde som exempel att man kunde få statliga läromedelsförlag att på den vägen åstadkomma denna styrning. Men det har ju under årtionden funnits enbart privatkapitalistiska förlag som har stått för denna utgivning. I konsekvensens namn borde detta innebära, att det har skett en oavlaten borgerlig indoktrinering av ungdomen, ty herr Wallmark bör väl vara konsekvent och förstå att den ena typen av företagande är lika väl ideologisk som den andra. Jag skulle

Statsverkspropositionen m. m.

vilja ge herr Wallmark det rådet att inte göra det riktigt så lätt för Katarina Engberg och hennes meningsfränder. Jag tycker att debattnivån har kantrat över åt motsatt håll, och hon skulle naturligtvis vara mycket glad, om hon fick föra diskussionen på denna nivå; det skulle underlätta för henne att köra sina enkla teser. Jag tycker att de teser som herr Wallmark förde fram var lika enkla.

Jag skulle vilja rikta en motfråga till herr Wallmark. Vi har antagit en ny läroplan. Jag tror inte att herr Wallmark vill påstå att där finns en socialistisk indoktrinering. Men misstror då herr Wallmark skolöverstyrelsens och lärarnas förmåga att följa denna läroplan? Om man slungar ut en sådan här mycket allvarlig anklagelse, måste man väl vara beredd att precisera på vad sätt denna indoktrinering skulle gå till. Det mest groteska i herr Wallmarks inlägg kom enligt min mening fram när han som bevis ville citera herr Palmes uttalande att det inte är tillräckligt med ett utbildningssystem som ger alla formellt samma chans till utbildning utan att vi måste sträva till någonting mera. Om vi skulle nöja oss med ett utbildningssystem som formellt ger alla samma chans skulle det innebära att vi skulle acceptera att ekonomiska förhållanden eller geografiska hinder skulle kunna stå i vägen för barn från vissa familjer att få den utbildning som de kanske önskar. Formellt har ju alla nu möjlighet att erhålla utbildning. Men reellt existerar i samhället vissa svårigheter. Ett av de viktiga argumenten för en obligatorisk förskola är att vi bör undanröja reella hinder för att alla barn skall få möjligheter att tillgodogöra sig utbildning.

Herr Wallmarks partiledare herr Holmberg gjorde precis samma misstag i debatten för några månader sedan, då han startade oerhört uppskruvat och sade att idén om varvad utbildning var ett utslag av kineskommunism. Några veckor senare hälsade Sveriges industri-

Statsverkspropositionen m. m.

förbund med tillfredsställelse den varvade utbildningen som en idé att försöka genomföra inför 1970-talet. Herr Wallmark och herr Holmberg borde lyssna till synpunkterna från det näringsliv som ni ju har goda kontakter med när det gäller sådana här frågor, så kanske ni skulle undvika sådana groteska överslag som talet om socialistisk indoktrinering, kineskommunism och annat.

Herr Wirtén anslog nog en riktigare ton, när han sade att skolan inför framtiden måste vara beredd att klara nya uppgifter och att ompröva sin egen verksamhet. Det är den grundinställningen som behövs, om vi skall klara 1970-talets skolproblematik.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig ta upp frågan om de här två utredningarna.

Vuxenutbildningen begärde vi utredning om för flera år sedan, innan Kungl. Maj:t kom med förslaget om den nuvarande vuxenutbildningen. Vi är inte nöjda med det sätt varpå vuxenutbildningen "sattes i sjön", för att använda de ord statsrådet själv begagnade för någon tid sedan. Att den kom något snett framgår av den kritik som har framförts, och därom vittnar också våra erfarenheter på området.

Jag hälsar med tillfredsställelse att vi nu får ytterligare förslag rörande vuxenutbildningen. Men det hade nog ändå varit klokare, herr statsråd, om en parlamentarisk utredning hade fått komma med förslag, innan man sätter i gång på försök över hela fältet.

Vad beträffar förskolan är gången egentligen den motsatta, hade jag så när sagt. Redan 1964 beslöt riksdagen på förslag i en centermotion att begära utredning om obligatorisk förskola. Det hände ingenting på flera år, inget aktivt i varje fall, förrän 1968, då barnstugeutredningen tillsattes. Utredningen väntas komma med sitt förslag inom en ganska snar framtid, men flera år har

förspills. Man hade hunnit längre i arbetet, om det inte hade dröjt ända till 1968 innan utredningen satte i gång.

Det är mest på de här punkterna som jag har tillåtit mig att här i dag kritisera regeringen. Kan vi hoppas att förskolan nu skall komma på allvar, och kan vi hoppas att kommunerna skall få tillräckliga statsbidrag för att få en effektiv förskola i gång? Jag tror att det är mycket viktigt att så sker, liksom att förskolan kommer in under SÖ:s huvudmannaskap.

Herr **WALLMARK** (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag kanske först skall säga att vi som deltar i denna debatt är glada över att båda statsråden är närvarande. Det har inte varit vanligt i dag, trots att vi har haft en ämnesuppdelning. Därför känner vi oss mycket tillfredsställda med att ni har stannat kvar så länge.

Jag ställde två frågor till utbildningsministern. Den ena gällde läromedelsproduktionen och den andra gällde det uttalande som står i jämlikhetsrapporten beträffande sättet att forma ungdomarna, alltså att de unga inte skulle få gå igenom utbildning efter de skiftande förutsättningar var och en har. Det är klart och entydligt uttalat, tycker jag. Jag har dessvärre inte fått svar på någon av dessa frågor.

Statsrådet Carlsson säger nu att jag har en övertro på skolans förmåga att påverka ungdomarna och att herr Richardson kanske hade en något mera nyanserad bild. Jag vill framhålla att ingen av herrarna har deltagit i det studiebesök som andra avdelningen gjorde i Östtyskland, där vi kunde konstatera hur man hanterar utbildningspolitiken och vilken möjlighet man har att påverka ungdomar med denna. I princip tror jag nog att ni, om ni tänker efter, kan konstatera, att man kommer utomordentligt långt om man får ta hand om ungdomarna från början. Jag sade dock inte att det pågick något sådant här i Sverige för närvarande.

Statsverkspropositionen m. m.

Så övergår jag till förlagsfrågan. Herr Carlsson säger att jag gör det kolossalt lätt för Katarina Engberg om jag framställer sådana här enkla teser. Men skillnaden är utomordentligt stor mellan den situation som jag ställde frågan om och som var den modell som statsrådet Myrdal har talat om, nämligen en helt statsägd produktion som betyder *ett* förlag, *en* sorts böcker och därmed också *en* sorts åsikter, och dagens situation, som innebär ett stort antal med varandra konkurrerande förlag och där böckerna passerar en objektiv läroboksnämnd som granskar dem. Här är det inte fråga om att ett enda privat förlag helt fritt för sig producerar något slags borgerliga tankar i böcker. Det är i fråga om det statsägda och statsmonopoliserade läroboksförlaget som jag ställde den konkreta frågan. Delar statsrådet Carlsson Alva Myrdals uppfattning att det skall bli så? Jag är intresserad av att få ett svar på den frågan.

Sedan tar statsrådet upp frågan om vi skall undanröja hinder för att alla ungdomar skall få samma chans till utbildning. Vi har varit helt eniga om att undanröja ekonomiska hinder, geografiska hinder eller andra hinder för att ge alla ungdomar samma möjligheter. Det är att slå in öppna dörrar, om man argumenterar såsom statsrådet gör.

Statsrådet talade om den varvade utbildningen och rekommenderade mig att läsa Industriförbundets uttalande. Jag kan nämna för statsrådet att jag har varit med om att utarbета det. Jag vet alltså ganska väl vad som står där. En varvad utbildning enligt någon av de modeller som U 68 har framlagt rekommenderas icke där, och det rekommenderar heller inte jag. Att diskutera sådana möjligheter är en sak, men att rekommendera en sådan utbildningsform är någonting helt annat. Tiden räcker dock icke till att här ta upp en sådan debatt.

Jag kan till slut förstå att statsrådet Carlsson blir upprörd när jag beskyller en socialistisk regering för att bedriva

en socialistisk politik. Flertalet av hans meningstränder vill nog följa det recept som Gunnar Sträng har rekommenderat, d. v. s. att socialisera utan att prata om det. Vi har aldrig tidigare varit utsatta för denna aktion inom utbildningsväsendet. Observera att jag inte talar om den situation vi befinner oss i just i dag, utan jag talar om den marschriktning som vi kan tolka in i det socialdemokratiska partiets arbete på olika kanter. Det är inför den faren som jag har tagit upp dessa problem.

Herr RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! När jag beklagar att motiveringarna till regeringens förslag är så bristfälliga förklarar utbildningsministern detta med att man i kanslihuset vill uttrycka sig koncentrerat. Det är utmärkt. Man vill vidare, sade statsrådet, undvika upprepningar. Det är en annan sak, och jag skall strax visa att man inte har kunnat undvika sådana.

Utbildningsministern tog inte alls upp min kritik som innebar att departementschefens yttrande är alltför lakoniska och innehållslösa. Vad den anslagsbeviljande riksdagen vill veta är ju vilka motiv som regeringen har haft för sina förslag. Det är väl en rimlig begäran. Motiveringar kan också uttryckas på ett koncentrerat sätt.

Jag skall ge några exempel på departementschefsanförenden i utbildningsdepartementets huvudtitel just under avdelning B, punkterna 19—29.

Under punkten 19 lyder departementschefsyttrandet: "Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag..." Punkten 20: "Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag..." Punkten 21: "Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag..." Punkten 22: "Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag..." Punkten 23: "Anslaget bör höjas med 90 000 kronor." I punkten 24 har utbildningsministern lämnat koncentratio-

Statsverkspropositionen m. m.

nens väg och motiverat sitt anslagsänkande på tre och en halv rader. Punkten 25: "Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag..." Punkten 27: "Anslaget bör höjas med 45 000 kronor." O. s. v.

Där har vi upprepningarna. Men jag saknar motiveringar som kan vägleda riksdagen vid dess behandling av regeringens förslag.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Och dock blev det, herr Richardson, en huvudtitel på över 400 sidor.

Jag är fortfarande förvånad över att vi får kritik på den här punkten, men vi skall tänka på saken till nästa år — det blir väl samma regering då — och se om vi kan bättra oss.

Herr Thorsten Larsson talade fortfarande om förskola respektive vuxenutbildning. Min företrädare herr Edelman sade år 1967 när det gäller vuxenutbildningen, att vi hade att välja mellan om vi ville uppskjuta reformen ett antal år genom utredningar eller om vi ville satsa med detsamma och komma i gång med verksamheten. Vi har bedömt det vara så angeläget att komma i gång att vi har valt den linjen, och den står vi för. Men här har vi alltså från mittpartiernas sida i dag fått höra att man vill uppskjuta vuxenutbildningen ännu någon tid, och det är en mycket intressant upplysning.

Herr Thorsten Larsson säger att inget har hänt beträffande förskolan. Ja, statsrådet Camilla Odhnoff skulle kunna berättat om de kraftiga ökningarna som har ägt rum när det gäller driftbidraget, inte minst i årets budget. På förskollärsarsidan har under de senaste åren intagningen fördubblats. Samtidigt sker en utredning om förskolans inre målsättning och om hur vi skall klara en eventuell allmän förskola och ändringar när det gäller utbildningen. Vi står också för att detta är en riktig väg att gå fram.

Beträffande herr Thorsten Larssons allmänna uttalande om att centern då och då begärde utredningen — och så hugger han till med ett årtal — vill jag säga att jag aldrig har bestridit att centern är svensk mästare i fråga om att begära utredningar och att kasta fram lösa idéer och förslag. Men det är ju inte så man formar politik. Här är det fråga om att skaffa resurser och att göra prioriteringar. I det avseendet blir tyvärr centern allt sämre och sämre.

Herr Wallmark konkretiserade sitt andra inlägg till läromedelsproduktionen. Han gjorde gällande att ett statligt läromedelsförlag skulle leda till likriktning; vi skulle bara få *en* sorts böcker. Varför det, herr Wallmark? Läroboksnämnden kan väl finnas kvar tillsammans med ett statligt läromedelsföretag — vi har ju redan ett sådant i dag. Varför skulle inte författare kunna skriva fritt med ett statligt läromedelsföretag som hade en total del av marknaden? Det är ju inte detta som avgör om det råder åsiktsfrihet eller inte. Åsiktsfriheten kan förtryckas av statliga företag — det har vi exempel på. Men den kan förtryckas precis lika bestämt av privatkapitalistiska företag. Om vi har yttrandefrihet, om vi har rätt att skriva läroböcker, om vi har läroböcker som korrekt återspeglar t. ex. samhällsutvecklingen, det beror på helt andra och mer grundläggande faktorer än vilka företag som producerar läromedlen.

Den andra frågan gällde de enskilda förutsättningarna. Den frågan rör hela skillnaden mellan moderata samlingspartiets och vår ideologi för skolpolitiken. Ni satt fast i den gamla elitskolan och försvarade den, medan vi vill satsa på en skola som ger alla ungdomar samma chanser. Nu följer vi upp med det sammanhållna högstadiet. Vi går in för att också de svagpresterande eleverna skall få reella chanser att hänga med i utvecklingen. Men jag tror inte att vi reder ut detta i kväll, därför att meningarna går isär på grund av att våra allmänna ideologier är olika.

Statsverkspropositionen m. m.

Jag förstår bättre herr Wallmarks allmänna uppskrämdhet när han talade om att det var herr Richardsons och mina bristande erfarenheter från Östtyskland som gjorde att vi inte förstod vilka risker som finns. Också i detta avseende har herr Wallmark gjort det grundläggande felet att han bortser från de principer som är självklara för alla i de stora partierna i detta land. Efter dessa principer skall vi bedriva vår skolpolitik och vårt politiska arbete över huvud taget.

Sedan avslöjade herr Wallmark att det i själva verket är han som varit medansvarig för Industriförbundets skrivning. Då har jag bara ett tillägg att göra: Skulle inte herr Wallmark kunna tala med herr Holmberg, så slipper vi i fortsättningen diskussionen om att det skulle vara ett utslag av kineskommunism. Jag tror att det finns behov av ett sådant samtal.

Sedan skulle väl herr Wallmark kunna tala med exempelvis herr Richardson om indoktrineringen i skolan, så slipper vi, herr talman, att ta upp mer tid i kammaren.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort.

Jag tror inte att det fanns något hinder för att sätta i gång en utredning om vuxenutbildningen före år 1967. Statsrådet Carlsson säger att vi inom centern är mästare på att begära utredningar. Vi begär inte utredningar annat än på de punkter där sådana behövs. Jag tror ändå att det är riktigare att utreda först och forma sedan än tvärtom. Nu har man satt i gång på lösa boliner. Då uppstår en sådan situation som vi nu fått på vuxenutbildningens område, vilket jag nämnde i mitt huvudförande. Till och med stora organisationer kritiserar den vuxenutbildning vi nu har, därför att den inte blivit vad man väntade.

Låt mig sedan säga några ord om vad

statsrådet anförde beträffande statsrådet Camilla Odhnoffs engagemang i barnstugeverksamheten. Menar alltså statsrådet att barnstugeverksamheten är en förskoleverksamhet av den klass vi siktar på? Jag minns mycket väl att man avsåg att få fram barnstugeverksamheten före förskolan. Jag minns också att, när vi i ett enigt utskott hade antagit centermotionen om förslag till Konungen om en utredning, det uppstod ett organiserat motstånd, främst bland de socialdemokratiska kvinnliga ledamöterna i riksdagen, som försökte stjälpa detta enhälliga utskottsutlåtande. Det lyckades emellertid inte, utan det blev en klar majoritet för en utredning. Jag anser dock att vi inte har fått någon förskoleverksamhet av den rätta arten. Det har mer varit en barnpassning än en pedagogisk förskola.

Herr **WALLMARK** (m) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Carlsson rekommenderade mig ett stort antal samtal med andra personer, tydligen för att slippa ifrån diskussioner om indoktrinering. Så enkelt är det nog inte; jag misstänker att vi kommer att få diskutera dessa frågor flera gånger.

Vad först gäller läromedelsproduktionen var det i och för sig ett intressant svar som jag fick. Jag tolkar det så — och jag förmodar att jag har rätt — att statsrådet delar statsrådet Myrdals uppfattning att det är rätt väg att gå att ha en statlig läromedelsproducent. Annars hade ju statsrådet tagit avstånd från den uppfattningen. Statsrådet säger ändå att visst går det att ha en fri skolboksproduktion med en enda statlig producent. Nu har vi definitivt olika uppfattningar i denna fråga. Jag har aldrig trott på monopol, vare sig de är statliga eller privata; de innebär betydande risker för missbruk. Det är väl alldeles självklart att de som sitter vid makten mycket lätt kan komma att missbruka denna makt om man bara har ett enda, statligt läromedelsföretag.

Statsverkspropositionen m. m.

Sedan säger statsrådet att vi är fast i elitskoletänkandet och att det alltså därvidlag finns en grundläggande skillnad mellan den socialistiska utbildningspolitiska uppfattningen och vår. Alla elever, säger man på socialdemokratiskt håll, skall ha samma chanser, och man skall stödja de svagpresterande. Det skulle alltså inte vi säga. Nej, det är inte där skiljelinjen går, statsrådet Carlsson! Det är den andra delen i det av mig citerade uttalandet som statsrådet med andra ord ansluter sig till, nämligen att man skall hålla igen de bättre presterande eleverna, d. v. s. förhindra den individuella utvecklingen, lägga tak över den. Det är ju det som är den verkliga nyheten i jämlikhetsdebattbokens inlägg. Att vi skall hjälpa och stödja de svagpresterande har alltid varit en enhällig uppfattning i riksdagen. De anslag som hittills lämnats för dessa ändamål har alltid fått gemensamt stöd. Så länge i varje fall jag har deltagit i de utbildningspolitiska debatterna — i första hand skall jag be att få svara för mig själv i detta sammanhang — har det gått till på det viset. Det nya är att vi skall hålla igen de bättre presterande, ty annars ökar klyftorna. Det verkligt intressanta i de inlägg som utbildningsministern har gjort nu är att detta alltså är den nya socialdemokratiska utbildningspolitiska linjen. Det var intressant att höra men ytterst beklämmande att behöva konstatera.

Herr PALM (s):

Herr talman! I likhet med andra talare är jag rädd att rubriken för min placering på talarlistan inte helt kommer att korrespondera med vad jag avser att säga. Det är för övrigt ett mycket lovvärt initiativ av talmännen och kammarkansliet att åstadkomma en ämnesgruppering i årets remissdebatt.

Mitt inlägg gäller begäran om en utredning av de pressetiska frågorna. Det gäller motion I: 307, som lämnades

vid 1969 års riksdag och för vilken fru Wallentheim och jag står som motionärer. Det är en av de motioner som på goda grunder har övervintrat för att behandlas på nytt vid 1970 års riksdag.

Det är nu jämnt ett år sedan denna motion lämnades, och vi har fått ytterligare perspektiv på dessa frågor. Det framförda kravet mottogs naturligtvis mycket negativt på vissa ledarsidor. Man ville ge sken av att vad motionärerna begärde redan var gjort. Men debatten har envist fortsatt. Många artiklar och debattböcker har skrivits — ofta av journalister — med hård kritik av vissa missförhållanden inom pressen och massmedia som helhet. Det har främst gällt de ofta återkommande journalistiska övertrampen och svårigheten att få rättelser av en förvrängd verklighet och av rent felaktiga uppgifter. Det var dessa frågor som vi tog upp i vår motion.

Trots den negativism som kom till uttryck i många tidningar tog konstitutionsutskottet allvarligt på denna fråga. Representanter för såväl pressen som dess självvalda och mycket omdiskuterade domstol — Pressens opinionsnämnd — fick tillfälle att konfronteras med utskottets ledamöter.

Trots en självklar ovilja att medge den egna branschens fel och brister tillsattes därefter under fjolåret på tidningarnas eget initiativ en s. k. allmänhetens pressombudsman som skall ta sig an olika anmärkningar och klagomål från allmänheten.

Denne pressens egen förtroendeman har nyligen tillträtt sin befattning, och i en intervju i Svenska Dagbladet den 12 januari i år har vissa summeringar gjorts. I intervjun sägs: "I mitt arbete ingår i första hand att försöka hjälpa allmänheten till genmälen i tidningarna." Vidare: "De senaste åren har Pressens opinionsnämnd haft 25—50 anmälningar. På ett par månader har jag fått 65..." Avslutningsvis säger ombudsmannen att "strävan är givetvis att öka presskritiken. Det beror på tidningarnas goda vilja om detta skall lyckas."

Ärade kammarledamöter! Jag har upprepade gånger här i kammaren pekat på de missförhållanden som alljämt finns beträffande relationerna mellan pressen — låt mig gärna säga massmedia — och allmänheten. Otaliga är de exempel då enskilda personer råkat illa ut i massmedia och haft mycket stora svårigheter att få upprättelse eller tillrättaläggande av helt felaktiga uppgifter. Följderna av sådant kallas ju på yrkesspråk publicitetsskador, och de kan verkligen komma att bli allvarliga. Genomslagskraften är enorm i ett alltmer massmediadominerat samhälle. De ömsesidiga korrigeringsmöjligheterna har dessutom blivit färre genom tidningsdöden. Det ställs därför större krav med ökat ansvar för dem som även på nyhetssidorna i ökad utsträckning med utgångspunkt från egna subjektiva värderingar sitter och tycker.

Rättsförhållandena på pressens område har också av naturliga skäl ställts under diskussion. I följd vid denna tid var diskussionen livlig om dessa frågor. På andra områden kan medborgare få upprättelse genom riksdagens ombudsman, JO, men råkar man illa ut i pressen, så står dess egen självvalda domstol, numera vald på något andra grunder, till förfogande. Kritiken har varit starkt befogad, och på pressens område borde en kontrollfunktion ha samma ställning som JO och tidigare MO. Fru Justitia med sin vågskål avbildas vanligen med förbundna ögon — en symbol för den omutliga rättvisan. Däremot har inte Pressens opinionsnämnd upplevts på samma sätt. Tidningsägarintressena — med stor plats för tidningsfamiljernas makt — har funnits med i bilden, och snarare har man haft en känsla av att denna nämnd vid vissa tillfällen en smula enögt betraktat problemen.

Det har talats om självsanering på pressens område. Den s. k. sanktionskommittén tillkom på pressens initiativ och skulle verka i denna riktning. Den lämnade ifrån sig ett mycket märkligt aktstycke med stora brister, om

man avsåg att säkerställa allmänhetens rättsskydd på detta område.

Sanktionskommitténs förslag utsattes för en berättigad hård kritik som — sannolikt jämte vår motion — har förmått pressen att röra på sig i detta avseende, och man tillsatte då denna allmänhetens pressombudsman som jag nyss nämnde. Det skall inte förnekas att detta är ett steg framåt, men motionärerna kan omöjligen vara nöjda enbart med ett sådant arrangemang.

För oss finns endast en typ av ombudsmannainstitutioner som kan skapa den helt oomdiskuterade ställningen när det gäller handhavandet av relationerna mellan den enskilde medborgaren och myndigheter. Det gäller den konstruktion efter vilken JO-ämbetet är uppbyggt. Genom denna har rättssäkerheten garanterats mot olika makthavare. Pressen — den s. k. tredje statsmakten — tillhör de verkligt inflytelserika makthavarna. Därmed växer lagstiftarnas anspråk på den. Tryckfrihetsförordningen är grundlagsfäst i detta hus. Som motionärer befarar vi att pressens övertramp — och jag undantar inte heller veckopressen och TV-radio — inte blir mindre åren framöver. Nyhetsjakten blir allt intensivare genom att kanalerna för nyhetsutbudet blir allt fler. Jag tillhör dem som är mycket kritiska mot de kommersiella intressena också på detta område — genom att man köper och säljer nyheter — allt i kampen om upplagornas storlek och strävan till en totalitär dominans. I anonymitetsskyddets hägn kan mycket ske.

Den s. k. "kändisjournalistiken" är många gånger hänsynslös, men värre är när dessa journalistiska övertramp drabbar ekonomiskt och verbalt betydligt mer försvarslösa personer. Då kan man tala om allvarliga maktövergrepp från samma press och andra media som så ofta från olika utgångspunkter diskuterar maktförhållandena i samhället. Man kan ju alltid — med skiftande framgång — som pressens ombudsman säger "försöka hjälpa allmänheten till

Statsverkspropositionen m. m.

genmälen i tidningarna". Ge oss en årsbok som JO-MO-berättelsen om anmälningarna i pressfrågor och deras påföljder!

Vår kritik riktar sig naturligtvis inte mot majoriteten av ambitiösa journalister i massmedia, utan den riktar sig mot en mindre grupp, driven av viljan att måla i egna färger och stimulerad av de privata tidningsägarnas upplagekamp. Det är den gruppen som upprepade gånger gör sig skyldig till en vårdslös journalistik som drabbar enskild person. Det gäller möjlighet till genmälen, till kravet på en någorlunda korrekt beskrivning av verkligheten i en alltmer monopoliserad tidningsvärld. Det gäller relationerna mellan den som har makt i form av stora upplagor och den som helt saknar en sådan makt. Det gäller att åstadkomma ökad rättvisa. Även den tredje statsmakten borde vara angelägen om att ge intryck av absolut omutlighet i dessa strävanden.

Under senare år har diskussionen om de kommersiella intressena i nyhetsförmedlingen ställts under debatt. Dessa intressen spelar onekligen en stor roll. Det privata ägandet som lägger handhavandet av det fria ordet i händerna på några få mäktiga tidningsfamiljer är inte heller utan betydelse.

Vi har fått många exempel på att annonsörerna och reklamintressena kan slå ihjäl det fria ordet, och det är värdefullt även från andra utgångspunkter att reklamens roll alltmer uppmärksammas av regeringen. Vilken roll denna spelar för det fria ordets livsvillkor är en långtifrån slutdiskuterad fråga.

Vi som ställt oss kritiska mot denna kommersiella utveckling har i vår radio- och TV-politik trots oss ha funnit en balanserande faktor. Med nyvunna erfarenheter anser jag att det vore värdefullt om en utredning av det slag som jag föreslår även skulle omfatta andra massmedia utöver pressen.

Ibland riktas kritiken beträffande de missförhållanden, som påtalats i motionen, mot journalistkårens påstådda

bristfälliga fortbildning. Detta är säkerligen inte hela sanningen. Men om det är en av de stora förklaringsgrunderna bör dessa brister avhjälpas. Men det får inte ta sig uttryck i en mer eller mindre dold privatfinansiering.

Det bör vara samhällets sak att helt bekosta även denna vidareutbildning. Det tycks vara ett område som i högre grad än hittills bör uppmärksammas av statsmakterna. Att kunna informera om samhället kräver mycket arbete och grundliga verklighetsförankrade kunskaper som man inte kan inhämta med ett antal år i skolbänkarna för att sedan en gång för alla anses vara färdig att gå ut för att informera andra.

Jag säger detta mot bakgrunden av den glädjande nog starkt expanderande åttonde huvudtiteln, som nu omfattar 8,3 miljarder kronor i statsverkspropositionen, och rymmer så många insatser på undervisningens och kulturlivets områden. Det är här som journalistutbildningen i alla stadier rimligen hör hemma.

De båda frågor jag talat om har ett samband. Skall massmedia fungera som den omutliga tredje statsmakten, bör deras självständighet och omdöme gentemot vissa ägar-, familje-, finans- och propagandaintressen framstå som total. Många exempel skulle kunna anföras på förhållanden som gör att de pressetiska frågorna alltjämt behåller sin aktualitet.

Herr talman! Ett år har gått sedan vi lämnade vår motion med begäran om en utredning beträffande de påtalade missförhållandena inom pressens område. Vi har inte ändrat uppfattning — personligen har jag snarast stärkts i min uppfattning om behovet av en sådan utredning.

När vi lämnade fram vår motion angreps vi från en del håll för att vilja antasta tryckfriheten. Jag vill starkt understryka att syftet är det helt motsatta. Vi har ställt frågan: Hur fungerar egentligen den grundlagsfästa tryckfrihetsförordningen som nu varit tillämpad i över

20 år sedan den ändrades sista gången? Hur fungerar den med hänsyn till lagstiftarnas intentioner? Hur fungerar den mot bakgrunden av att ett hundratal dagstidningar under denna tid lagts ner och när vi går mot en utveckling till alltmer dominant massmedia? Hur går det för den enskilde som så många gånger behandlas orättvist och inte kan komma till tals?

Om en sådan utredning kommer till stånd är det naturligt att den skall arbeta med ett starkt inslag av yrkesutövande, självständiga och omdömesgilla journalister. Här gäller det relationerna mellan det skrivande, talande och kanhända filmande massmediafolket samt lagstiftarna och dess omvärld på andra sidan. Vad man skall dra för slutsatser av en sådan analys kan endast en utredning visa. En stor allmänhet har sedan flera år väntat sig ett riksdagens initiativ på detta område.

Herr SVENUNGSSON (m):

Herr talman! I den näringspolitiska diskussionen intar jordbruket en alltmera undanskymd plats. Men i gårdagens debatt uttryckte nära nog samtliga talare oro för vår handelsbalans. Här kommer också jordbruket in i bilden, om man ser till den stora livsmedelsimporten.

Studerar man den del av statsverkspropositionen som härstammar från jordbruksdepartementet, finner man att anslaget till jordbrukets olika prisregleringar minskats. Naturvårdsverket får däremot nya miljoner, en satsning mera på miljövården än på jordbruksnäringen. Ändå finns här ett samband som jag skall uppehålla mig vid.

När 1967 års riksdag antog riktlinjer för jordbrukspolitiken sattes som mål en successiv uppbyggnad av rationella företag, som skulle möjliggöra en effektiv och konkurrenskraftig produktion. Om själva riktlinjerna rådde enighet, men ett flertal särmeningar redovisades i form av reservationer till jordbruksutskottets utlåtande.

Statsverkspropositionen m. m.

Det står enligt mångas mening alltmåra klart att rationaliseringsprocessen inom jordbruket inte längre kan bedrivas efter de ensidiga premisser som var vägledande för 1967 års riksdagsbeslut. De miljö- och naturvårdsproblem som uppstår vid en krympning och koncentration av jordbruksproduktionen måste beaktas vid den praktiska utformningen av den statliga rationaliseringspolitiken.

För allt fler människor har sambandet mellan jordbruket och det svenska landskapet klarlagts. Ängar, hagar och öppna fält — det s. k. mosaiklandskapet — är det jordbruket som ger oss. I allt tal om rationalisering och nedläggning av jordbruk glömmar man något väsentligt: jordbrukarens funktion som miljövårdare. Ett artificiellt öppethållande av det svenska landskapet i t. ex. arbetsmarknadsstyrelsens regi kommer att belasta samhället med mycket stora kostnader. Kanske blir det kommunerna som i en framtid med konstlade medel får svara för landskapsvården, och den blir inte billig.

En samordning av jordbruks- och naturvårdspolitiken måste eftersträvas. Vi har tydligen ett stycke väg dit, men det är ändå värt att notera att naturvårdsverkets chef erkänt sambandet mellan jordbruk och landskapsvård och att det finns ett gränsområde, där samarbete bör kunna bedrivas. En särskild arbetsgrupp har också tillsatts inom naturvårdsverket för att söka finna vägar att på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt hävda landskapsvården. Men mitt i det svenska landskapets förvildning uppträder företrädare för domänverket och hävdar att vi inte har råd att låta bli att plantera skog på åkrarna.

Professor Erik Dahmén har präglat uttrycket: "Sätt pris på miljön!". Den är en del av vår välfärd, och den är knapp och förstörbar. Miljökostnaderna får säkerligen i en snar framtid komma till uttryck i priserna. Värdesätter vi det öppna landskapet får vi också be-

Statsverkspropositionen m. m.

tala för det. Vilket miljöbidrag behöver en jordbrukare få för att han skall stimuleras att hålla nedläggningshotade områden öppna?

Här pågår en genomgripande omvandling av landskapsmiljön, och den är särskilt märkbar inom vissa bygder. I några län beräknas enligt en statlig utredning bara en fjärdedel av den ursprungliga åker- och betesarealen finnas kvar år 1980. På ett årtionde har en halv miljon hektar åker tagits ur produktionen, och nästan all naturlig betesmark och äng har försvunnit. Överallt där inga motåtgärder vidtas kommer utsikter att stängas och framkomligheten att begränsas av buskar och slyvegetation. Det kommer att dröja länge, innan domänverket får någon större glädje av den på åkerjord planterade barrskogen. Enligt vissa beräkningar har omkring 150 000 hektar nedlagd åkerjord ännu inte kunnat tillvaratas för skogsdrift — och det skulle ta bortåt 15 år med nuvarande planteringstakt. Landskap i fortgående förvildning!

Den nuvarande jordbrukspolitiken försvårar en ändamålsenlig lösning av landskapsvården. Enligt trovärdiga prognoser behöver vårt land 1,5—2 miljoner hektar för olika former av rekreation — och detta under de närmaste 20 åren. Landets nuvarande åkermark i produktion beräknas till drygt 3 miljoner hektar, varav en avsevärd del är dömd till nedläggning. Eftersom kostnaderna för röjningsarbete beräknas uppgå till 2 000 å 3 000 kronor per hektar kan samhället genom ovarsamhet ådraga sig framtida kostnader på miljardbe-
lopp. Vår ursprungsmiljö — vilda, mörka skogar i oändlighet — lockar nog icke nutidsmänniskan. Tystnaden kan visserligen verka lockande, men den kan också bli störande.

Enligt min mening bör stora delar av det öppna landskapet bevaras, även om det inte är jordbruksekonomiskt motiverat utan alltså strider mot de jordbrukspolitiska riktlinjer som antogs av 1967 års riksdag. I viss utsträck-

ning kan landskapsvården upprätthållas med hjälp av deltidjordbruk. Det torde för närvarande finnas bortåt 70 000 jordbrukare, som enligt rationaliseringskungörelsens bestämmelser är hänföra till deltidjordbrukare och som alltså är utestängda från det statliga rationaliseringsstödet. Kreditgarantier till dessa deltidjordbruk skulle inte motverka huvudinriktningen på att skapa bärkraftiga jordbruksenheter. Dessa jordbruk är också en försörjningskälla för människor, som i annat fall skulle kosta staten betydligt mera i avgångsvederlag och omställningsstöd, för att inte tala om investeringar i nya bostäder.

Det kan bli dyrare för samhället med en alltmot forcerad nedläggning. Miljö-
vård på annat och mera konstlat sätt kan, som sagt, föranleda kostnader som vi inte kan bära. Är inte tiden inne för en omprövning av 1967 års jordbrukspolitiska beslut? Sämre kunde vi begå det europeiska naturvårdsåret, som nu har inletts. I varje fall måste en målsättning för vården av det svenska kulturlandskapet utarbetas och inventering av landskapsmiljön komma till stånd. Inom varje kommun, inom varje län bör en plan för landskapsvård upprättas.

Jordbrukspolitiken måste också syfta till ett bevarande av de stora värden som ligger i det svenska kulturlandskapet. Vid sidan av de vanliga jordbruksföretagen bör även finnas utrymme för olika former av deltidjordbruk. Detta är angeläget inte minst med hänsyn till önskvärdheten av att bevara odlingslandskapet öppet och dessutom lösa bostadsfrågan på ett för många lämpligt sätt.

Ytterligare en sak: De höjda kapital-
skatter som nu övervägs kommer att effektivt bromsa upp jordbrukets rationalisering. Stora familjeföretag inom jordbruket blir nog inga åtråvärda projekt framöver. Frågan är om inte de mindre kapitalkrävande jordbruksföretagen blir de företag som i ena eller andra formen

kommer att övervintra. Och då är kretsloppet slutet. Ur spillrorna av den förda jordbrukspolitiken reser sig nya experter — kanske också en ny jordbruksutredning.

Herr talman! Det är inte bara miljön och jordbruket som hänförs till jordbrukets huvudtitel. Fiskerinäringen hör också dit. Det hårt krisdrabbade svenska fisket — här är det också fråga om skärgårdsmiljön — får, om tålmodet går att uppbringa, avvakta en särskild proposition som kommer att framläggas i februari eller mars. Fiskprisutredningen har i ett delbetänkande föreslagit att staten ställer sig som garant för lån på 30 miljoner kronor. Det blir den lättnaden, om regeringen följer utredningens förslag, att staten i stället för som nu är fallet yrkesbröderna borgar för lånen. Lån är nya pengar men också nya skulder. Det skulle nog vara önskvärt om de nuvarande fiskerilånen, som är otillräckliga, fick ligga i botten på de nya statsgaranterade lånen.

Med nuvarande konjunkturen blir inte fiskerinäringens problem lösta genom

Statsverkspropositionen m. m.

de aviserade förslagen, men det är i alla fall en god början. Det fordras dock en fortsatt uppmärksamhet från statsmakternas sida, inte minst under pågående nordiska överläggningar. En med våra grannländers handels- och skattepolitik jämförbar politik skulle inte bara lätta dagens bördor utan kanske också garantera fiskerinäringens framtid.

På särskilda framställningar av herr förste vice talmannen beslöts dels att den fortsatta överläggningen angående ifrågavarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till morgondagens sammanträde, dels ock att dessa propositioner skulle uppföras sist å föredragningslistan för nämnda sammanträde.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 23.12.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Fredagen den 23 januari

Kammaren sammanträdde kl. 10.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 15 innevarande månad.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 16, till Konungen angående val av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Företogs val av nio medlemmar i Nordiska rådet för tiden intill dess val nästa gång äger rum.

Ordet lämnades på begäran till herr ANDRE VICE TALMANNEN, som anförde:

Herr talman! För varterdera av de val som skall förrättas vid detta plenum ber jag att få avlämna gemensamma listor. Listorna har godkänts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen, och varje lista upptar namn på så många personer som det ifrågavarande valet avser.

Herr andre vice talmannen avlämnade därefter två särskilda listor.

Den lista, som avsåg valet av medlemmar, upptog under partibeteckningen »Den gemensamma listan» följande namn:

- fröken Ranmark (s)
- herr Geijer, Arne, (s)
 - » Helén (fp)
 - » Larsson, Lars, (s)
 - » Holmberg (m)
 - » Sundin (cp)
 - » Johansson, Tage, (s)
 - » Palm (s)
- fru Segerstedt Wiberg (fp)

Sedan denna lista upplästes och av kammaren godkänts, förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till medlemmar i Nordiska rådet.

Anställdes val av nio suppleanter för de av kammaren valda medlemmarna i Nordiska rådet för tiden intill dess val nästa gång äger rum.

Den av herr andre vice talmannen avlämnade lista, som gällde detta val, upptog under partibeteckningen »Den gemensamma listan» följande namn:

- herr Jansson, Paul, (s)
 - » Wååg (s)
 - » Mundebo (fp)
 - » Hedlund (s)
 - » Hernelius (m)
 - » Carlsson, Eric, (cp)
 - » Jonsson (s)
- fru Lundblad, Grethe, (s)
- fru Hamrin-Thorell (fp)

Efter det denna lista upplästes och av kammaren godkänts, förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till suppleanter i Nordiska rådet.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att riksdagens kansli-deputerade genom utdrag av protokollet skulle underrättas om kammarens val av medlemmar och suppleanter i Nordiska rådet samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels ock till skrivelse till Konungen med anmälan om de förrättade valen.

Justerades ett protokollsutdrag.

Föredrogos och hänvisades

motionerna nr 176—178 till konstitutionsutskottet och

motionerna nr 179—207 till statsutskottet.

Vid föredragning av motionen nr 208 hänvisades densamma, såvitt den avsåge skattefrågor, till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogos och hänvisades

motionerna nr 209—212 till statsutskottet,

motionen nr 213 till allmänna beredningsutskottet,

motionerna nr 214—216 till statsutskottet,

motionerna nr 217—227 till bevillningsutskottet,

motionerna nr 228—230 till bankoutskottet,

motionerna nr 231 och 232 till lagutskottet,

motionen nr 233 till konstitutionsutskottet,

motionerna nr 234—252 till lagutskottet,

motionerna nr 253—265 till jordbruksutskottet,

motionen nr 266 till statsutskottet samt

motionerna nr 267 och 268 till allmänna beredningsutskottet.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1970/71, samt nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1969/70.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! På denna första kammarens tredje remissdebattsdag, som i och för sig är en unik företeelse, får vi

Statsverkspropositionen m. m.

besanna den gamla förkunnelsen att de sista skall vara de främsta. Man har vid den ämnesgruppering som man försökt göra när det gällt talarlistan, i och för sig ett vällovligt försök kanhända med tanke på den nya kammaren, placerat jordbruksfrågorna sist. I och för sig är det kanske inte så märkvärdigt — vi börjar ju bli vana vid det nu. Jag skall inte ondgöra mig över detta.

För ungefär ett år sedan pågick jordbruksförhandlingar. De gällde prissättningen på jordbruksprodukter för två år framåt från den 1 juli 1969. Som alla minns var dessa förhandlingar mycket hårda, och vid ett något senare datum än där vi nu befinner oss blev förhandlingarna brutna. Då sades det från regeringens eller den regeringen mycket närstående kommitténs sida, alltså den kommitté med vilken jordbrukarna förhandlade, att i det läge som uppstått skulle regeringen sannolikt komma att lägga fram en proposition om prissättningen utan förhandlingar och att denna då med all sannolikhet — det kunde bönderna utgå ifrån — skulle komma att ligga lägre än den nivå man diskuterat.

Vi har sedan några veckor, nu en bra bit in på den andra månaden, en vild strejk inom LKAB. Jag skall självfallet icke gå in på den och inte heller analysera förhållandena där. Jag bara konstaterar att det är ett avtalsbrott. Vad händer då? Jo, då går landets statsminister upp i talarstolen under remissdebatten och säger, att självfallet skall jobbarna vid malmfälten få mer betalt — det är inget resonemang om det. Det är alltså ett klart löfte.

Jag skulle gärna vilja ställa en fråga till statsministern. Det blir kanske en retorisk fråga, ty jag kan väl inte förutsetta att jag får något svar. Om det skulle utbryta en vild strejk på leverantörsidan inom Svenska mejeriernas riksförening, en förening som han tydligen har speciellt intresse av, det framgick av hans inlägg i remissdebatten, kommer statsministern då också att gå

Statsverkspropositionen m. m.

upp i talarstolen och säga: Visst skall ni få mer betalt för mjölken, bara ni börjar att leverera. Jag gör dessa jämförelser därför att de är intressanta. Min slutliga frågeställning blir, om man kanske måste befinna sig inom regeringspartiets politiskt marginella marknadsfält för att få sådana löften.

Förra årets jordbruksförhandlingar togs dess bättre upp igen, och vi kom fram till en uppgörelse. Jag har tittat på den propositionen, som nu snart är ett år gammal. I den konstaterades att förhandlingsöverenskommelserna skulle innebära en höjning av levnadskostnadsindex med 0,1 procent. Det var alltså för en mindre höjning man varit beredd att skriva över böndernas huvud.

För ett par kvällar sedan såg jag ett program i TV, där det presenterades en nyhet: man sade att livsmedelspriserna skulle stiga. Jag undrade då vad som kunde vara på gång. Man radade upp livsmedel, både umbärliga och oumbärliga, och talade om med vilket procenttal respektive produkter skulle stiga, och det var inte så oväsentliga höjningar. Man konstaterade slutligen att höjningarna föranleddes av förra årets lönehöjningar, men märk väl inte lönehöjningar till dem som exempelvis mjölkar korna utan till dem som jobbade i förädlings- och försäljningsledet. Jag bara gör detta konstaterande.

Förra året skrev Aftonbladet, när det var som mest spant på detta område, att bönderna schackrar med mjölken. Det var ändå inte fråga om att höja mjölkpriset utan om att sänka priset på den mest väsentliga mjölkprodukten. Jag har förgäves letat efter rubriker beträffande de i TV nu aviserade prishöjningarna.

När den digra jordbruksutredningens resultat presenterades år 1966 gavs det också upp glädjetoner i Aftonbladet. Då konstaterades med mycket stor tillfredsställelse bl. a. att vi inte borde odla potatis här i landet utan tillgodose behovet genom import. Det skulle vara fantastiskt bra, ty man skulle kunna importera fin potatis och billig potatis.

Jag vill erinra om detta och ställa följande fråga: Hur skulle det ha varit i år, om vi hade följt Aftonbladets råd och inte odlat potatis? Fastän vi har odlat potatis här i landet, vet vi att skörden på grund av omständigheterna inte blev så stor, och då vill jag ställa frågan: Varför har man inte importerat den billiga potatis som talats så mycket om? Detta kan vara en erinran också i de stora sammanhangen, när volymen på det svenska jordbruket diskuteras.

Herr talman! Jag hade tänkt att inte bara ta upp de frågor som jag här inledningsvis har berört — jag har tagit upp dem därför att de är intressanta påminnelser i denna kammare liksom för svenska folket i gemen därför att det åskådliggör en hel del saker. Jag vill, eftersom denna remissdebatt i tid så nära sammanfaller i varje fall med ett betydelsefullt ställningstagande i Nordekfrågan, ta kammarens tid i anspråk för några reflexioner kring denna. Reflexionerna gäller i första hand själva procedurfrågan, men jag vill också efterlysa en debatt i sak, och jag gör det kanske inte minst med utgångspunkt från jordbrukets speciella situation visavi de nordiska marknadsfrågorna. Det senare är kanske främst föranlett av de antydningar som gjorts om att jordbrukets negativa eller i varje fall kritiska syn på Nordekfrågan skulle vara orsakad av att jordbruksnäringen här inte har några fördelar att vinna.

När ämbetsmannarapporten under sommaren 1969 avlämnades, konstaterades att man där nu hade gjort sitt — man kunde inte komma längre. Det gällde nu för politikerna att ta vid och att med utgångspunkt i föreliggande material fatta ståndpunkt. Ett första sammanträde på det politiska planet gav tydligen ingenting i sak utan som påtagligt resultat endast, såvitt vi kunnat finna, beslut om en forcerad tidtabell för fortsatta förhandlingar med målsättningen att ha dem slutförda före Nordiska rådets sammanträde i Reykjavik i februari 1970. Efter Finlands

första utspel, som åtskilligt dämpade de tidsmässiga överambitionerna, har ämbetsmännen på nytt återupptagit sitt utredningsarbete. På förfrågan har statsminister Palme senare uttalat, att det fanns åtskilliga frågor på ämbetsmannaplanet som ännu var olösta. Så till vida är i varje fall Finlands utspel att hälsa med tillfredsställelse som det medfört förutsättningar för ställningstagande med utgångspunkt i ett mera fullständigt utredningsmaterial än det man tidigare varit beredd att acceptera som underlag. Finlands utspel nr 2 är väl det stora frågetecknet. Banar det vägen för nya förhandlingar, eller är det ett skickligt utspel avsett att överlåta åt annat land att kanske rent av spräcka hela Nordektanken? Jag skall självfallet inte närmare gå in på detta.

Det finns i den upphaussade stämning som på vissa håll jagats fram anledning att säga, att det självfallet inte är fråga om den nordiska gemenskapens vara eller icke vara. Den gemenskap som vuxit fram på grund av gemensamma värderingar, samstämmighet i språk och kultur är spontan och naturlig. Den behöver inte traktatbindas. Den kommer ändå att växa sig starkare undan för undan oavsett Nordektankens lösning. De rent känslomässiga argumenten bör därför dimensioneras ner och helst avföras från debatten.

Vad jag vill efterlysa och som jag förvägs sökt spår efter i Nordektankens fråga är en debatt i sak beträffande marknadsfrågorna — en debatt där fördelarna inte bara för vårt eget land utan också totalt för hela gemenskapen analyserades och värderades och därefter vägdes mot de nackdelar som givetvis också följer på skilda områden inte minst då de strukturella anpassningsproblemen uppstår. I stället för en sådan debatt har man alltsedan Nordektankens fråga fick förnyad aktualitet i accelererande takt talat om självklarhet därvidlag som inte behövde och framför allt inte borde diskuteras. Fördelarna

får över huvud taget inte diskuteras — långt mindre ifrågasättas.

Den övervägande delen av den svenska pressen har följt samma tema. Ingen argumentering i sak. Här gäller bara forcering. Händer ingenting snart då sker heller ingenting. Det har varit ett genomgående drag i presskampanjen. I och för sig är detta den mest kusliga undervärdering av Nordektankens bärighet som kan presteras. Har Nordektanken bärighet, då tål den att diskuteras och då tål även beslutet att fördröjas — om icke är det bäst att tanken icke förverkligas. Det senaste draget i presskampanjen är ju upphaussningen av vår nye statsminister Palme. Man säger att ansvaret ligger på honom och det må vara hänt. Man säger också att frågan om han skall bli en statsman eller inte är beroende på hur han lyckas med den frågan. Det är ett skickligt drag, men ett farligt drag. Vår nye statsminister kan bli berusad och det är det farligaste som kan hända.

Som frågan utvecklats — bortsett från det allra sista draget — synes det närmast som om toppolitikerna i berörda länder arbetat efter principen, att man här måste vara överens om det man egentligen inte är överens om. Det är farligt därför att ett eventuellt missstag inte blir bättre om man är överens därom.

Från dessa reflexioner i själva procedurfrågan har jag några synpunkter kring den sakdebatt jag efterlyst. Jag vill gärna säga att jag betecknar inte Nordektanken anno 1970 som en visionär tanke. Den kunde varit det på 1950-talet. Att göra en inomgårdsmur med interna prioriteringar kring en viss del av ett redan existerande betydligt större frihandelsområde är snarare en isolationistisk politik. Det borde väl heller inte råda någon tvekan om att med existerande tullfrihet inom EFTA det inte finns några ytterligare fördelar att vinna på hela industrisektorn. Harmoniseringen av den yttre

Statsverkspropositionen m. m.

tullmuren gentemot tredje land blir ju också den illusorisk när de övriga EFTA-ländernas varierande tulltaxor åtminstone indirekt får genomslagskraft. Det torde till detta också kunna läggas att varken den svenska storindustrin, det danska jordbruket eller det norska fisket får sina marknadsproblem lösta inom en nordisk tullunion.

Ifrån dessa utgångspunkter har jordbruksorganisationerna varit kritiska till tanken på en nordisk tullunion, i varje fall om en sådan inbegriper jordbruket. De ingående länderna har, som framhållits i deras remissyttranden, ingalunda en kompletterande situation utan snarare en konkurrerande. De fyra nordiska länderna har totalt ett betydande exportöverskott, främst föranlett av Danmarks högt uppdrivna animalieproduktion. De små möjligheter som finns till intern export löser således icke detta lands problem och är för övrigt i stor utsträckning redan utnyttjade genom speciella avtal. Endast beträffande brödsäd och socker finns totalt sett ett underskott. Med hänsyn till variationerna mellan länderna finns självfallet också möjligheter till suppleringshandel. Jordbruksorganisationernas ställningstagande i Nordekfrågan har i den efterföljande debatten, nu senast i anslutning till uttalanden från prominenta företrädare för densamma, betecknats såsom egoistiskt. Att jordbruket inte har kunnat finna några fördelar skulle ha varit avgörande. Jag tror mig våga påstå att jordbruket aldrig har tänkt sig några fördelar eller sökt efter sådana. Men jordbruket har varit väl medvetet om de risker som näringen har att emotse och har vägt dessa mot de totala fördelarna av en tullunion. Om sådana trots allt ändå finns — vilket man tydligen föreställer sig inom vissa näringslivs- och löntagarorganisationer — bör man också där betala priset. Detta är den till synes självklara uppfattning till vilken man

har kommit inom jordbruksorganisationerna.

Helt naturligt blir konsekvenserna för jordbruksnäringen olika beroende på hur långtgående samordning och harmonisering man slutligen stannar inför. Därest samarbetet på jordbruksområdet begränsas till suppleringsimport blir problemen av mindre omfattning, men här är att märka att vad som bedöms såsom fördelar härvidlag för respektive land är till största delen redan utnyttjat. Till alldeles övervägande del täcks nämligen respektive länders importbehov redan nu genom intern handel, undantagandes sockret, vilket naturligtvis i betydligt större utsträckning skulle kunna odlas inom området. Men odlingen är ju som bekant begränsad genom politiska beslut.

Alldeles ogrundade är emellertid inte farhågorna för en längre gående samordning på jordbrukspolitikens område. Åtskilliga remissinstanser anser i varje fall att så kan komma att ske, om inte omedelbart så framdeles. Vidare ställs, enligt mitt sätt att se, det svenska jordbruket även med det mildare alternativet inför en forcerad anpassningsprocess visavi 1967 års riksdagsbeslut om den 80-procentiga självförsörjningsgraden. Jordbruksminister Bengtssons uttalande om att vi står fast vid den 80-procentiga självförsörjningsgraden är kanske till större tröst för det danska jordbruket än för det svenska. Jag kan inte finna annat än att uttalandet innebär att Sverige går in i denna gemenskap med en öppen marknadsandel på 20 procent av marknadsutrymmet. På denna marknadsandel går i första hand Danmark in i konkurrens med det svenska jordbrukets marginella produktion, varav följer ökade exportförluster och forcerade anpassningsåtgärder till glädje inte ens för konsumenterna, eftersom exportlandet skall tillförsäkras importlandets prisnivå.

Det svenska jordbrukets betänklighete

ter ligger sannolikt däri att den svenska jordbruksnäringen, som under hela efterkrigstiden i motsats till flertalet andra europeiska länder redan har hårt anpassat och begränsat sin produktion, genom en nordisk tullunion inbegripet jordbruket skulle tvingas till ytterligare produktionsbegränsningar, som i och för sig inte behöver ske i ett större marknadsområde till vilket vi redan har anpassat jordbrukets prisnivå. All erfarenhet säger också att varje ytterligare sådan begränsning slår med sin fulla tyngd i de norra och befolkningsglesa bygderna av vårt land. Det är här inte fråga om omställningsproblem. Det är rätt och slätt fråga om avveckling.

Till slut, herr talman, några reflexioner kring industrins situation kontra jordbrukets situation med anledning av deras till synes olika ambitionsgrad när det gäller Nordek. Beträffande industrin måste det väl ändå vara så, i varje fall beträffande den tongivande, att även om de direkta fördelarna inte är stora utan kanske obefintliga så ser man inga större risker här. Storindustrin stannar inte innanför Nordeks murar. Den behöver ett större marknadsutrymme. Den är redan uppbyggd och anpassad härför och möter ingen världsmarknad av det slag som jordbruksexporten möter. Situationen måste också vara den att respektive länders industriproduktion kompletterar varandra på ett annat sätt än jordbruksproduktionen i de nordiska länderna. Jag vågar göra det antagandet utan någon mera ingående analys. Det är helt naturligt minimala risker för att exempelvis skogsindustrin eller gruvindustrin skulle få konkurrerande produktion i Danmark. Det föreligger här redan en naturbetingad artskillnad som icke rubbas av en tullunion.

För jordbruket föreligger inte denna naturbetingade artskillnad i samma grad. Man har vidare ur beredskaps-synpunkt i vårt land — förhållandet är sannolikt detsamma i Norge och Fin-

land — byggt upp ett jordbruk med en allsidig produktionsinriktning och med en ur dessa synpunkter ändamålsenlig lokalisering. Behovet härav står alljämt kvar, men förutsättningarna härför kommer vid en långtgående harmonisering att väsentligt rubbas. Detta är självfallet långt mer än ett internt jordbruksproblem. Det kan vara fråga om vår nationella självförsörjning och vårt oberoende med hänsyn till respektive länders utrikespolitiska situation, men helt naturligt drabbas näringens utövare hårdast.

Herr talman! Jag har med dessa reflexioner dels velat efterlysa en debatt i sak beträffande Nordekfrågan, som jag anser ytterst angelägen, dels i någon mån försökt klargöra jordbrukets speciella situation och dess därav föranledda ställningstagande.

Herr SKAGERLUND (fp):

Herr talman! Älderspresidenten Erlander påtalade vid riksdagens öppnande önskvärheten av att ledamöterna ålade sig en viss självdisciplin och begränsade anförandena och anförandenas längd som en begynnande anpassning till den nya enkammarriksdagen. Vi är säkert många som delar herr Erlanders önskemål, men att döma av den stora tillslutning som denna debatt fått är inte förändringarna omedelbart förestående.

Då debatten i år blivit indelad i ämnesområden och vi fortfarande har flerpartisystem är det naturligtvis risk för många uppprepningar. Jordbrukets situation, farhågor och önskemål har här tidigare på ett utomordentligt sätt belysts av herr Kristiansson, och därför kan ytterligare inlägg förefalla överflödiga. Men i det politiska arbetet uppstår det så lätt missförstånd, och därför vill vi även från vårt håll lämna en jordbrukspolitisk betraktelse.

Vi blir väl alla litet extra högtidliga när vi träder in i ett nytt decennium, så även vi som är verksamma inom

Statsverkspropositionen m. m.

jordbruket. Vi är många som ställer frågan om det nya årtiondet kommer att innebära förbättrade möjligheter eller ökade svårigheter.

Förväntningar eller ängslan präglas väl alltid av upplevelser från det årtionde som passerats. 1960-talet var ju i många avseenden problemår för svenskt jordbruk. Hård konkurrens om arbetskraft, kapital och inte minst marken präglade dessa år.

Det svenska jordbrukets berättigande har ibland ifrågasatts. Låga världsmarknadspriser och nära nog tredubblat importskydd har gett näring åt kravet att starkt minska den svenska jordbruksproduktionen. Att det samlade jordbruket i viss utsträckning kunnat reda upp 1960-talets problem är beroende av de starka organisationer som kunnat hävda och tillvarata näringens intressen — och naturligtvis av envishet, seghet och praktiskt handlag, som alltid utmärker jordnära människor.

Det hävdas ibland att 1960-talet kommer att gå till historien som det decennium då de samhällsstrukturrella förändringarna var större än under något tidigare årtionde. Särskilt hårt har förändringarna gått fram över lantbruket och dess folk under tiden efter 1967 års beslut.

Frågan om totalproduktionens storlek har i alltför hög grad präglat målsättningen, och därför har den samhällsekonomiska helhetssynen kommit i skymundan. Det gäller bland annat miljöfrågor men kanske även effektivitetskravet som skymts av kravet på produktionsbegränsning.

Bristerna i helhetssynen kommer nog att framtvinga ändringar, bl. a. beroende på den allmänna opinionens inställning till hur landskapet skall se ut och på när Norrlandsfrågorna skall få en godtagbar lösning.

Förhoppningarna inför 1970-talet är naturligtvis att freden kan bevaras. Men tyvärr är väl oron i vår värld så påtaglig att någon begränsning av vår försvarsmakt ej är möjlig. Ett levande

jordbruk har en mycket viktig funktion att fylla i vårt totalförsvar. För att klara vår försörjning vid avspärrning måste vi ha en viss produktionsvolym som kompletteras med en tillfredsställande beredskapslagring. Men det är också mycket viktigt att vi har en tillfredsställande geografisk spridning av produktionen. I den s. k. utrymningsfilosofin utgör jordbruket basen för hela den verksamheten, och därför är det ju så viktigt att det fortfarande finns litet liv kvar i landets glesbygder.

Inte minst av beredskapsskäl är det således viktigt att även upprätthålla den goda delen av Norrlands jordbruk för att livsmedelsindustrier och livsmedelslager skall kunna lokaliseras över hela landet.

Det har sagts att EEC och kapitalfrågorna skall bli jordbruksnäringens stora problem under 1970-talet. Det handelspolitiska spelet har förbryllat många, och ingen vet i dag vad som blir av Nordek eller när vårt land kan vinna inträde i den stora västeuropeiska marknaden. Att det samlade svenska jordbruket ställt sig något avvaktande till Nordek är ju beroende av att de nordiska länderna inte kompletterar varandra marknadsmässigt, utan det är ju så att alla de nordiska länderna har överskott på flertalet animalieprodukter. Men även EEC brottas i dag med stora överskottskvantiteter för många betydande livsmedelsprodukter. Men en viss omställning och strukturanpassning pågår och kan beräknas ta avsevärd tid. På sikt kan nog vårt jordbruk hysa vissa förhoppningar, eftersom det i ett västeuropeiskt handelsblock kommer att uppstå en konkurrens på lika villkor, och då bör ett rationellt svenskt jordbruk ha möjligheter att hävda sig. Förhoppningarna ställs väl särskilt till vår högt utvecklade livsmedelsindustri som bör ha stora utsikter att hävda sig inom EEC.

Jordbruksministerns initiativ att tillsätta en kommitté för att utreda sam-

bruksfrågan kan bli ett intressant ny-tänkande. Många olika former av sambruk och samverkan i syfte att uppnå stordriftens fördelar kan komma i fråga. Kanske även deltidjordbruket och miljö- och landskapsvården kan inrymmas i de nya tankegångarna och planerna. Vettigt utformade bestämmelser för sambruk har goda utsikter att mot-tas positivt av jordbruket och dess ut-övare som sedan lång tid tillbaka är tränade i organiserat samarbete.

För många progressiva jordbrukare var det naturligtvis deprimerande när det primära målet för jordbrukspoliti-ken var produktionsminskning. Varje företagare förstår svårigheterna att rationalisera driften när man för en pris-politik som syftar till att minska pro-duktionen. Många ställde sig naturligt-vis den frågan hur det blir med rekry-teringen. Finns det ungdomar som törs satsa på en företagsamhet med sådan negativ utgångspunkt? Ja, fortfarande finns en tapper skara som vill satsa på jordbruk och tror på näringens fram-tid. Betydande insatser har gjorts för att ge de i jordbruket verksamma god utbildning, och ytterligare förbättring-ar är på väg genom omläggningar och förlängning av utbildningstiden. Un-derlättandet av att genom generösare statsbidragsbestämmelser tillskapa hög-rationella skoljordbruk skulle ytterli-gare stärka möjligheterna att ge god utbildning vid jordbrukets yrkesskolor.

Det föreligger också i dag en brist när det gäller vuxenutbildningen inom jordbrukarkåren. Lantmästarutbildning-en är i dag förbehållen ett relativt be-gränsat antal ungdomar. Möjligheter borde ges de inom näringen redan verksamma att i vuxenutbildningens form tillägna sig den utbildning en lantmästarexamen ger. Välutbildade människor känner väl som regel större trivsel i arbetet, och prestationen bör därför ha alla möjligheter att öka. Inom den speciella företagsform som jord-bruket är skulle också förbättrade ut-

Statsverkspropositionen m. m.
bildningsmöjligheter underlätta gene-rationsväxlingen.

Men vårt framtida jordbruk står och faller med kapitalfrågornas lösning i framtiden. Under de föregående dagar-nas debatt har framhållits vilken bety-delse dessa frågor har, och jag vill en-dast understryka deras vikt för jord-bruksnäringen. Lantbruksnämnderna förmedlar ca 30 miljoner kronor som bidrag och ca 250 miljoner kronor som statliga lånegarantier per år. Detta är av utomordentligt värde för jordbruket. Det förekommer dock situationer i lantbruksnämnderna i dag då kredit-garantier måste vägras därför att lön-samhetskalkylerna är så svaga att det blir för litet över till levnadsomkost-nader för företagaren och hans familj.

Jordbrukarna är väl medvetna om rationaliseringens betydelse, men det är inte möjligt att den ständigt pågå-ende kostnadsstegringen enbart skall kunna mötas med rationalisering och effektivisering. Lönsamma jordbruk kan endast skapas genom en kombina-tion av effektivisering och rimliga pri-ser.

Det förslag som kapitalskattebered-ningen lagt fram beträffande förmö-genhets- och arvsbeskattningen kan få förödande verkningar för den svenska familjeföretagsamheten. För en så ka-pitalkrävande näring som jordbruket, där också förräntningen är låg, blir lä-get mycket allvarligt. Låt oss hoppas att vår regering nog överväger alla verkningar av en skärpt förmögenhets-beskattning.

Vi är många som också hoppas att det fortfarande finns statsmannavis-dom kvar så att de kommande skatte-förslagen får en sådan utformning att arbete och företagande stimuleras till gagn för alla i vårt land.

Herr ANDERSSON, INGVAR, (m):

Herr talman! På nytt har en finans-minister måst konstatera att svenska

Statsverkspropositionen m. m.

folket på senare tid sträckt benen längre än skinnfällan räcker. Han konstaterar i finansplanen att valutareserven är farligt låg, att bytesbalansen är ogynnsam, ja, att samhället över huvud taget lever över de tillgångar som landets produktionskapacitet ger utrymme för. Mycket tyder på att vi befinner oss i en situation som i hög grad påminner om den vi hade i början på 1950-talet. Man har tillgripit drastiska kreditrestriktioner, och ränteläget är exceptionellt högt. Men trots att investeringar i industri, jordbruk och annan rörelse stagnerat sker ingen återhämtning. Valutareserven vill inte röra sig i rätt riktning, och bytesbalansen är fortfarande ogynnsam.

Det måste i det uppkomna läget framstå som synnerligen angeläget att öka produktion och export. Men för att man skall kunna uppnå denna nödvändiga ökning måste industri- och rörelseinvesteringarna ges ökat utrymme.

Hushållssparandet är lågt och i sjunkande, och det lär inte komma att stiga efter förslaget om ökning av momsen med fyra procent. Årets totalbudget är en ny rekordbudget. Slutsumman är 45,6 miljarder mot ungefär 42 miljarder 1968/69. Att inkomstsidan ligger högt i rådande konjunkturläge är lätt att förstå och acceptera. I stället borde utgiftsanslagen ha begränsats i större utsträckning än som skett. Ett avsnitt där statsmakterna har möjlighet att direkt ingripa är byggnadsavsnittet. Man kan ställa sig frågan, herr talman, om det finns samhällsekonomiska förutsättningar för den mycket höga bostadsproduktion vi nu har. En dämpning i nuvarande läge, vilken på sikt kunnat kompenseras med en ökning under vikande konjunkturer, hade varit välbetänkt. En aktiv lokaliseringspolitik, syftande till att regioner med selsättningsproblem, men med en utbyggd serviceapparat, skall tillföras industrier, hade säkerligen minskat behovet av bostäder i de över allt förnuft expanderande tätortsregionerna.

Vid en granskning av bilaga 11 till statsverkspropositionen kan konstateras att anslaget till utbildning och forskning ökat med 10,2 miljoner, vilket dock nästan helt går åt till pris- och lönepåslag. En ytterligare ökning av anslaget hade varit välbetänkt. Sveriges utsädesförening har i petita anhängit om ett specialdestinerat anslag på 500 000 kronor till en basorganisation på proteinområdet. Även Weibullsholm och Algot Holmberg har ansökt om större bidrag till praktisk vetenskaplig verksamhet vid växtförädlingsanstalterna. I fråga om Weibullsholm har lantbruksskolan förklarat att växtförädlingsanstalten i likhet med Sveriges utsädesförening bör få statsanslaget uppräknat för kostnadshöjningar.

Svenskt jordbruk behöver alternativa växtslag till spannmålsodlingen, på vilket område vi som bekant har överproduktion. På hemmaproducerat protein, i synnerhet till djurfoder, har vi stort underskott som får täckas med import. I en avspärrningssituation kommer stora svårigheter att uppstå, och redan nu måste betydande kvantiteter lagras i beredskapssyfte. Dessutom är, herr talman, proteinsituationen den globala livsmedelsförsörjningens akilleshäl. Allt detta måste jordbruksministern känna till. Det måste alltså finnas tungt vägande skäl, som inte redovisats och som ingen av oss känner men som jordbruksministern anser motivera avslag på synnerligen berättigade anslagsökanden.

För svenskt jordbruk ter sig framtiden långt ifrån ljus. Förräntningen är synnerligen låg liksom ersättningen för utfört arbete. Förr jordbruksministern herr Holmqvist återopade gärna som exempel på effektiv och rationell jordbruksdrift en storgård i Skåne. Troligen kan han om ett antal år inte längre återopa detta exempel. Förmodligen kan den i händelse av ett generationsskifte inte hållas samman som en enhet. Taxeringsvärdet ökar vid pågående fastighetstaxering med 50—60 pro-

Statsverkspropositionen m. m.

cent, och till detta kommer, om kapitalskatteberedningens förslag inte anpassas till de samhällsekonomiska verkningarna, en fullkomligt förödande förnögenhets- och arvsbeskattning. Verkningarna kommer att bli synnerligen kännbara även då det gäller egendomar med liten eller medelstor areal, åtminstone i Skåne där egendomsförsäljningar till tätorter och till priser på mellan 30 000 och 50 000 kronor per hektar har gett säljaren möjlighet att lägga andra än företagsekonomiska bedömningar till grund för återköp. Dessa värden har i sin tur legat till grund för de nya taxeringsvärdena, och man har helt kastat loss från den passus i taxeringsförfattningen som säger att taxeringsvärdet skall anpassas till egendomens avkastningsförmåga.

Det finns skäl hysa förhoppningar om att finansministern eliminerar de orimligheter som hotar vid horisonten och som, om de blir en realitet, kommer att försvåra såväl storleks- som driftsrationalisering och därmed omöjliggöra produktion av livsmedel till rimliga priser.

Vad jag sagt gäller i stort för alla familjeföretag. Företag kommer att upphöra med sin verksamhet eller fusioneras med andra, och utvecklingen går snabbt mot färre arbetsplatser med många anställda och därmed ökad opersonlighet i relationerna mellan anställda och en mer eller mindre anonym ägare. Utvecklingen på arbetsmarknaden under den senaste tiden har visat att farhågorna kan komma att besannas. För löntagaren måste det framstå som en synnerligen allvarlig utveckling om antalet arbetsplatser minskar och därmed den arbetssökandes valmöjligheter. Om utvecklingen, vilket en liten minoritet önskar, kommer att gå mot en enda arbetsgivare blir strejker och andra missnöjesyttringar helt verkningslösa.

Herr talman! Förslaget om obligatorisk sårbeskattning kommer, om det fullföljs utan de förbehåll som finans-

ministern aviserat, att leda till en mycket accelererad urbanisering. Samtidigt kommer kommunalskatterna att ytterligare öka på grund av det våldsamt ökade behovet av daghemsplatser för barn. Troligen kommer det också att påverka nativiteten, som inte sedan 1933 varit lägre än under det gångna året. Det måste dock uppfattas som en form av ekonomisk påtryckning på den gifta kvinnan att gå ut i förvärvsarbete. Men om detta inte står att uppbringa på den ort där familjen bor och maken har sitt arbete, hur går det då? Skall den familjen sänka sin kanske redan låga standard? Skall hustrun få bli enskilt deklarationsobjekt i jordbruksföretag där man och hustru arbetar tillsammans i det egna företaget? Ja, herr talman, frågetecknen är många.

Kanske har den här remissdebatten gett finansministern en tankeställare då det gäller skattereformen, kanske en ny infallsvinkel eller ett nytt uppslag.

Herr talman! I så fall har den fyllt sin uppgift i en situation då regeringspartiet har en kompakt majoritet i den beslutande riksdagen.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Innan jag går in på mitt huvudsakliga ämne, nämligen en granskning av statsverkspropositionen från miljövärdssynpunkt, vill jag uttrycka min djupa oro inför de nyheter vi dels fick se från Biafra i TV i går och dels de nyheter som vi hörde på radio i morse. Enligt dessa informationer är förhållandena helt annorlunda än den relativt ljusa bild som vi fick förmedlad genom utrikesministern vid interpellationsdebatten i onsdags. Må det vara mig tillåtet att mot bakgrunden av den enighet som då tycktes råda uttrycka en förhoppning att man gör allt vad man kan för att förmå general Gowon att överge sin hatiska inställning till hjälporganisationerna och släppa fram all den hjälp som dock

Statsverkspropositionen m. m.

finns samlad i närheten av Biafra och som borde ställas till de nödlidandes förfogande redan under de allra närmaste dygnet.

Vi lever här i en idyll i jämförelse med förhållandena där nere. Men, herr talman, vi får ändå bedöma frågorna inte från de hjälpbehövandes synpunkt utan ur vårt eget faktiska läge.

Honnörsordet under innevarande år som skall firas som det europeiska naturvårdsåret är miljövärd. Om man i den statsverksproposition som vi nu håller på att granska skulle jämföra de av naturvårdsverket begärda anslagen med de belopp som departementschefen efter finansministerns medgivande vågat föreslå riksdagen att anslå till miljövärd, så skulle man frestas till omdömet att vi mer i ord än i gärning hedrar det europeiska naturvårdsåret.

Men, herr talman, vi vet att så icke är fallet. Efter årtionden av försummelser och blindhet inför vad som i samband med den kemiska och teknologiska industrins utveckling höll på att ske har det på allvar lossnat, när det gäller anslagen till dessa ändamål. Inför hotet av en förskämning av vårt livsrum, vars konsekvenser i den verkliga jämlikhetens tecken måste drabba oss alla, har man äntligen vaknat. I den mån skiljaktigheter finns mellan de olika partierna gäller de inte behovet av åtgärder för att skydda och vårda vår livsmiljö. Därom tror jag vi är helt ense. Vad vi kan vara oense om är omfattningen och arten av insatserna.

Vid bedömningen därav måste vi ta hänsyn just till de tidigare försummelserna och sätta in de största resurserna där faran är mest överhängande och där omedelbara åtgärder således är av behovet. Ett annat område där snabba åtgärder måste till, fastän någon överhängande hälsofara ej kan anses föreligga, är säkerställandet av naturreservat och fritidsområden. Detta är dessutom en tillfällig åtgärd, som inte behöver föra med sig ständigt steg-

rade utgifter, eftersom ju ett område inte behöver förvärvas mer än en gång och eftersom även ersättningar för markupplåtelse ofta kan lösas med engångsersättningar. Från denna synpunkt kan det begärda förslagsanslaget på 9 miljoner kronor te sig ganska njuggt i jämförelse med det av länsstyrelserna beräknade medelsbehovet av 30,3 miljoner kronor. Ändå måste man medge att departementschefen just på denna post räknat upp beloppet med 1 miljon kronor från det av naturvårdsverket äskade anslaget på 8 miljoner kronor.

Anmärkas bör nog att länsstyrelserna i dag har betydligt större möjligheter att korrekt bedöma medelsbehovet än tidigare, då framför allt bristen på värderingsmän och överblick över objekten tvingade fram belopp som byggde på mer eller mindre lösa uppskattningar. Man borde därför nu ha tagit större hänsyn till länsstyrelsernas beräkningar än man gjort tidigare.

Om man således kan konstatera att förslagen över lag nedskurits väsentligt, är det givetvis ändå mycket lätt för jordbruksministern att peka på den utomordentliga generositet man visat miljövärderna under senare år i jämförelse med tidigare och framför allt under naturvårdsåret 1970, som ju även råkar vara ett valår. Startar man från inget eller från mycket litet så blir uppgången storartad, och allra finast om man räknar i procent.

Men jag skall vara generös och i stället peka på den snabba utveckling som trots alla brister har skett. Från naturskyddslagen 1952 fick vi 1963 naturvårdsnämnden, 1964 naturvårdslagen, 1967 statens naturvårdsverk, 1968 den fina men av få stater efterlevda europeiska vattenvårdsstadgan och samma år reglering av vatten- och luftvårdsforskningen. Slutligen fick vi förra året den miljöskyddslag med koncessions tvång för industrietablering som vi hoppas så mycket av.

År 1967 försökte vi från oppositionen

Statsverkspropositionen m. m.

motionsledes att få en generaldirektör som chef för det av oss som ytterst betydelsefullt bedömda naturvårdsverket, men den motionen avstyrktes av utskottsmajoriteten. Året därpå fick vi ändå på andra vägar vår generaldirektör, och i förra årets petita som ligger till grund för anslagsäskandena nu är man redan beredd att begära en överdirektör som stöd. Nog rör det sig på detta område.

Låt mig i det sammanhanget påminna om den farhåga jag i samband med behandlingen av forskningens organisation uttalade, nämligen den att man lastade på naturvårdsverket alltför vittomfattande uppgifter så att dess chef och verket, som vi väntat oss så mycket av, skulle bli överbelastade och inte orka med sin ytterst betydelsefulla uppgift. Den faran tycker jag fortfarande är akut, och det är alltså min åsikt att man bort ge forskningen på vatten- och luftvårdsområdet en fristående ställning och utökat den med en avdelning för bullerforskning, då maskinkulturen visat sig vara en större mental risk än man tidigare räknat med.

Från folkpartiet söker vi i en partimotion dra upp riktlinjerna för den miljövårdspolitik som vi vill se under 1970-talet, då vi även väntar oss resultaten av de lagar och den forskning som förts fram under 1960-talet. Jag skall inte här redogöra för denna politik, men jag vill betona att vi av statsfinansiella skäl ålagt oss stark återhållsamhet när det gäller nya kostnader. Vi vill från vår sida i stället medverka till att varje krona blir väl utnyttjad och sättes in på den plats där den kan ge mest utbyte. Därmed vill jag ha sagt att vi när det gäller vårt folks hälsa i nuet och kanske ännu mer för framtiden är beredda att göra de största uppoffringar.

Vid detaljstudier av statsverkspropositionen i dessa frågor finner man till sist en liten ljuspunkt och har ett önskemål. Ljuspunkten gäller en av

lantbrukshögskolan begärd tjänst som statsagronom i vattenvård. Vi inom jordbruksutskottet har på ort och ställe varit i tillfälle att studera det forskningsarbete på detta område som med kortfristiga forskningsmedel har bedrivits, och vi har imponerats därav. I motioner och utskottsreservationer har vi därför under de senaste två åren sökt få en garanti för arbetets uppföljande genom att tillskapa en fast tjänst som statsagronom. Men förgäves; avslag mötte, senast under vårriksdagen 1969, det motionspar under vilket jag stod som första namn i denna kammar.

I årets statsverksproposition meddelar emellertid departementschefen att han räknar med att det skall kunna utgå medel till tjänsten från anslaget för miljövårdsforskning. Är det trägen som vinner, eller har jordbruksministern även han övertygats om att här drivs en målmedveten forskning med direkt praktiska resultat och av mycket stor betydelse, icke minst för jordbruket?

Så till förhoppningen. Vid fördelning av bidragen till kommunala avloppsreningsverk efter reningsgrad med lägst 30 och högst 50 procent av kostnaden har det uppgivits, att bidrag inte beviljas för den del av anläggningskostnaden som belöper på industrier vilka använder sig av reningsverken. Många sådana industrier har ringa ekonomisk bärkraft men vid ekvivalent beräkning så stor andel i föroreningen, att det är omöjligt att ålägga dem full andel i reningskostnaderna för denna del. Skulle man här inte kunna lämna bidrag ur anslaget till vatten- och luftvårdande åtgärder inom industrin? För detta ändamål skall ju i år liksom förra året anslås 50 miljoner kronor, och ytterligare tre år framåt skall det utgå 50 miljoner kronor per år. Bidraget är visserligen högst 25 procent, men syftet är ju detsamma, nämligen att rena industriutsläpp, och bidraget skulle väsentligt underlätta för kommunerna att

Statsverkspropositionen m. m.

bygga högklassiga reningsanläggningar.

Slutligen vill jag, herr talman, uttala en förhoppning om fortsatt utveckling på miljövårdens område, så att vi blir ett föregångsland och ett värdigt värmland för den stora internationella konferens om dessa frågor som på Sveriges initiativ i FN förlagts till vår huvudstad år 1972.

Herr LINDBLAD (fp):

Herr talman! Jag har äran att vara sist anmäld i denna debatt och har nåtts av meddelandet att jag har möjlighet att bli historisk: om jag bara håller på inte alltför kort stund, har vi möjlighet att i första kammaren hålla en längre remissdebatt än andra kammaren. Det lär vara mycket länge sedan sist, om det någonsin förut hänt!

Dessutom har jag dristat mig att ta med ett tryckt verk, icke för att läsa upp det helt och hållet och slå rekord men dock använda det. Jag hoppas man kan göra det vid denna tidpunkt i debatten, utan att det tryckta verket skall uppfattas som "fjomperi". Jag anknyter alltså till statsministerns anförande. Han åberopade samma verk och yttrade i debatt med herr Helén: "Vad jag sade stämmer emellertid i stort sett med vad som sägs i en doktorsavhandling av Leif Lewin, som har sammanfattat just debatten om utvecklingen under 1960-talet, som veterligen har fått högsta betyg vid Uppsala universitet och numera används i undervisningen i alla våra läroanstalter. Den saken är alltså redan avklarad."

Jag tror att många som diskuterat med socialdemokrater under senare år har fått denna bok åberopad; den bevisar så mycket. Däremot, herr talman, har jag veterligen aldrig träffat någon sådan debattör som läst boken. De som använder den gör det ytterst sällan för att bevisa någonting om socialdemokratins historia, ty om den råder mycket delade meningar mellan de debattörer som i övrigt åberopar boken. Le-

wins tes om regeringspartiet är att partiet haft en ideologi utan att riktigt veta det. Tar man Lewins bok som en öppnad bibel, kan man väl se boken i den här meningen som beskrivande en gudomlig rörelse, där profeterna inte riktigt förstått vad de talat om men där Lewin kommer som ett slags Messias och förklarar det hela.

Författaren söker bevisa en tes, nämligen att planhushållningstanken är den viktiga — socialiseringstanken däremot mer underordnad. För att bevisa denna tes väljer han citat i stora mängder; det är en mycket tjock bok. Lewins sammanfattningar och direktcitat skall bevisa att utvecklingen gått som han säger. Ibland blir det en enskild riksdagsman, ibland en lokal tidning, ibland ett statsråd, ibland partiledaren — allt blandas till en väldig mängd. Men han ägnar sig inte åt att undersöka hur förkunnelsen i stort förändrats under en period hos en viss kategori, t. ex. partiets alla remissdebattsdeltagare under en period jämfört med samma herrar under en annan period, alla statsråd under en viss period jämfört med tidigare, alla kongresstälare eller partiledarskiktets uttalanden under en period jämfört med en annan. Han har inte använt vad som kallas kvantitativ analys, och detta har såvitt jag känner till alla statsvetare som skrivit om boken kritiserat.

Man kan enkelt uttrycka det så: vill jag bevisa att socialdemokratien under 1930-talet inte ville förstatliga men under 1960-talet ville göra det då väljer jag Anders Örne på 1930-talet och Bosse Ringholm på 1960-talet och andra som sagt något mittemellan under åren däremellan. Vill jag bevisa motsatt tes väljer jag Georg Branting på 1930-talet och Hans Hagnell på 1960-talet. I ett parti med tillräcklig bredd har jag möjlighet att bevisa på olika vägar, krokiga eller raka, vad jag vill. Författaren har alltså gjort det urval som passar honom. Någon annan skulle med lika stor eller rättare sagt lika liten veten-

skaplig rätt säga att utvecklingen varit en annan.

Bara en liten iakttagelse: kooperatörerna glöms helt. Alla inser självklart att socialdemokratins inställning till näringspolitiken inte kan ha undgått att påverkas av dessa tusentals människor ute i de lokala konsumtionsföreningarna som hörde Axel Gjöres, Anders Örne eller Albin Johansson. De finns inte med; de kanske inte passade riktigt i mönstret.

Ibland är det något annat som inte heller passar in i mönstret, t. ex. 27-punktsprogrammet, som förklaras inte riktigt ge uttryck för vad partiet tyckte. Det som uttrycks är de källor som säger det som skall stämma för att Lewins teori skall vara riktig.

Herr talman! Jag är inte ute för att försöka säga någonting om socialdemokratins idéutveckling. Jag pratar bara om Lewins vetenskapliga metodik, och den är rätt ointressant när det gäller socialdemokratien, eftersom socialdemokraterna själva tydligen inte tillmäter hans yttranden någon större betydelse; i varje fall åberopar man dem sällan för det egna partiet. Men man åberopar boken för att säga att de andra partierna är alldeles omöjliga, att de står vid sidan av utvecklingen.

Herr Lewin talar om borgerliga uppfattningar, och han har en massa litteratur som skall visa vad de borgerliga tycker. Jag har gått till personregistret och sammanställningen bak i boken för att se vad det är för litteratur han använt. Den litteratur som är skriven av namngivna författare rymmer 61 arbeten av aktiva högermän, 20 av liberaler och 7 av centermän. I debatten, som den beskrivs i boken, tilldrar sig PHM-byråerna en mycket central roll. Den mest väsentliga enskilda boken är Vägen till trädedom.

För egen del har jag under åtminstone ett 15-tal år arbetat i ett parti som inte trott på socialisering. Men jag har inte läst Vägen till trädedom, jag har knappast ens hört talas om Johan

Statsverkspropositionen m. m.

Hansson, den man som i slutet på 1940-talet bildade Sveriges rättsförbund med utgångspunkt i Henry Georges jordläror. Men för Lewin är Hansson en viktig man, en av de centrala i efterkrigstidens idédebatt, en av de ledande på den borgerliga sidan. Det är vad man närmast få intryck av. Hansson beskrivs — däremot inte exempelvis den liberala ungdomsrörelsen och dess talesman under 1940-talet, 1950-talet och 1960-talet. Våra näringspolitiska program, sociala program och kongresser behandlas inte. Den kommunistiska ungdomsrörelsen ända till nutid blir däremot viktig. Therborns nyvänsteridéer beskrivs tämligen ingående, men framför allt de konservativa ungdoms- och studentrörelserna. Det är ett helt knippe böcker och skrifter därifrån som bildar ett väsentligt underlag för avhandlingen. Urvalet är med förlov sagt rena nippran.

Av folkpartiets 1930-talspolitiker finns ganska många medtagna: Ivar Österström, Ernst Äqvist, Kvarnzelius, Sam Larsson, Eliel Löfgren, Ola Jeppsson, Gerard de Geer, C. G. Ekman, Elov Ericsson, Johan Bergman och Gustaf Andersson. Det blev ganska många herrar. Den siste liberal som finns med är Bertil Ohlin. Hans aktiva konjunkturpolitik och sociala uppdragningsprogram från 1930-talet beskrivs, och Lewin säger om Ohlins tankar: "Det fanns dock ett undantag från den allmänna bilden att de som sökte inta en mellanställning saknade klara linjer, och — skulle man vilja tillägga — det var ett lysande undantag." En rad sådana mycket uppskattande ord finns om den man som kom att bli ledare för den icke-socialistiska oppositionen under större delen av efterkrigstiden. Han betecknas alltså som ett lysande undantag. Frågan är: undantag från vad? Ja, inte rimligen från resten av folkpartiet — det sägs i varje fall inte i boken. Här kommer jag till en mycket enkel iakttagelse och det är att det inte finns någon liberal efter Ohlin åberopad —

Statsverkspropositionen m. m.

icke en enda liberal född under 1900-talet är värd att nämnas i en bok som behandlar planhushållningsdebatten och den politiska debatten fram till 1966 på hösten.

När det gäller centerpartiet finns en man som är värd att ta med, Gunnar Hedlund, som finns åberopad och kort citerad på tre ställen. I övrigt finns inte en enda centerpartist född under 1900-talet medtagen — tre centerpartister födda under 1800-talet är däremot med.

Om jag tar högerpartiet och bara nämner högermän som är aktiva inom partiorganisationen, finner jag att tydligen större herrar åberopas — jag håller mig fortfarande till dem som är födda under 1900-talet: Jarl Hjalmarson, Gunnar Heckscher, Yngve Holmberg, Elis Håstad, Hans Rudberg, Erik Anners, Gustaf Delin, Nils Carlshamre, Gunnar Hillerdal, Allan Eriksson, Verner Helte är med i personregistret eller bland författare till de skrifter som Lewin åberopar. Det är möjligt att alla inte känner namnen på slutet, beroende kanske på att några av dessa personer inte har nått riksdagen. Men det är alltså Lewins gamla kompisar i konservativa studentförbundet — det är de personer han har läst med och umgåtts med och blivit skolad av.

Lewin är självfallet socialdemokrat i dag. Det har han ofta sagt, och ingen kan tro någonting annat, men han kan naturligtvis inte dölja att han bara ett par år innan avhandlingen blev klar var aktiv inom den konservativa rörelsen och var redaktör för det konservativa studentförbundets tidskrift.

Jag skall använda Leif Lewins metodik att citera, men inte för att bevisa en tes — den tes jag skulle kunna bevisa är att Lewin har varit borgerlig, men eftersom han erkänner det själv behövs ingen bevisning. Men jag vill bara anföra några citat av vad han själv skrivit i Svensk Linje 1963. Han skriver på följande sätt: "Vårt frihetsbegrepp är psykologiskt och idealistiskt

och oupplösligt förenat med principen om egendomsägande demokrati. Dessa båda tankegångar ger uttryck för den moderna konservatismens individualistiska människosyn." Lewin var alltså en av dem som ansåg att egendomsägande demokrati var beteckningen på en politik som inte var socialistisk.

I följande nummer av Svensk Linje skrivs följande: "För den som tror att en enad borgerlighet är det enda som kan förnya svensk politik och gynna icke-socialistiska värderingar är allt stöd för en samarbetslinje från högerpartiet en självklarhet."

Året därpå ägde den valdebatt rum som till stor del handlade om Gunnar Heckschers förslag att rasera AP-fonden. Lewin beskriver det på följande sätt: "Professor Heckschers kritiska granskning av AP-fondens tillväxt är ett ord i rättan tid... Bertil Ohlin har här bekänt sig till en socialistisk politik. Från borgerlig synpunkt måste Gunnar Heckschers linje vara den enda konsekventa...". Han åberopar vidare PHM-kampanjen — det är alldeles uppenbart att han skriver på sin bok — och nämner att svensk borgerlighet hade anledning att vara generad över denna kampanj. Han fortsätter när det gäller Heckschers ATP-utspel: "Nu har den då angripna parten, socialdemokratin, fullt ut jämställt sig med PHM-byråernas osnygga propagandalögner."

Något senare heter det: "När nu idéerna förenar bör också ett enda borgerligt parti bildas. Till den slutsatsen kommer man entydigt om man med litet högre vyer kastar en blick på dagens ideologiska situation."

Möjligen kan det förvåna att Lewin, när man i avhandlingen refererar debatten fram till 1966, tappar bort att Bertil Ohlins linje skulle vara socialistisk och att socialdemokraterna skulle vara på samma nivå som PHM-byråerna, när man inte accepterade Heckschers ATP-utspel. På något sätt passar det tydligen inte längre.

Det viktiga är att Lewin mycket klart

Statsverkspropositionen m. m.

har beskrivit hur han tolkar vad han kallar för en borgerlig politik. Kännetecknet skulle vara den egendomsägande demokratin och att den är socialist som vill ha kvar AP-fonderna. Med en sådan tolkning av begreppet borgerlig ideologi som sägs förena så många är det lätt att bli konfunderad och vända borgerligheten ryggen. Många har ju beskrivit vad som händer med en renegat: när man hoppar från en flygel till en annan, förstärks övertygelsen om att det man hoppade från var någonting mycket dåligt.

Att ställa två positioner, som man försöker få långt ut på flyglarna, mot varandra är en metodik som används för att »underlätta» debatten. Man känner rejäla tag etc. Metoden kallas med ett ord som har blivit ganska populärt för polarisering. Nymarxister använder metoden, och valarbetare — åtminstone i partier som närmar sig flyglarna — använder den med förkärlek. Man ställer sig så långt från varandra att det inte blir meningsutbyte — det blir knivkastning.

Ett litet exempel. En kvällstidning här i staden säger »reaktionär» om så många att ordet mister sin innebörd. Tidningen har självfallet därmed också ställt sig vid sidan om ett meningsutbyte där andra än direkt rättroende kan delta. Lewin är ett exempel på polariseringen, när den drivs långt. Som jag sade, är polariseringen hos Lewin nog inte konstlad, den är inte taktisk utan ärligt känd, därför att han uppfattade politik på det sätt som jag har beskrivit med uttalanden från den tid då han själv var aktiv. Han uppfattar förvisso politiken i dag sådan som han beskriver den, när han ger sina sympatier åt socialdemokratin i debatten.

Men om man själv aldrig har varit egendomsägande demokrat eller planhushållningssocialist, så har man litet svårt att känna igen någonting. Det må vara förlåtet, herr talman, att man då är tämligen otillfredsställd med en bok som så att säga opererar bort liberalis-

men och över huvud taget de partier som inte består av egendomsägande demokrater eller planhushållare. Boken ger naturligtvis inte en helt täckande bild. Och då är jag inte alls lika glad som statsministern över att den boken finns i så många läroanstalter i detta land. För egen del har jag aldrig satt min fot i ett universitet och skulle förvisso heller inte passa där. Jag kan naturligtvis inte från denna talarstol påstå, att det är skandal att man kan bli docent på något så skevt som herr Lewins bok. Jag är kanske inte rätt person, och det är möjligt att riksdagen inte är rätt forum.

Jag möts just nu, herr talman, av det glädjande meddelandet att andra kammaren har slutat och vi alltså nått vårt länge eftertraktade mål här i kammaren! Jag känner mig nu oförhindrad att tämligen snart avsluta mitt anförande.

Man har försäkrat mig att en student, som använder herr Lewins metodik att inte göra en kvantitativ analys, skulle få undervisning och bli tillrättaförd, om han studerade någon annanstans, t. ex. i Göteborg. Men i Uppsala går det därför att professorn själv lär använda sig av samma hantering, alltså att välja de fakta som passar för att bevisa en på förhand uppställd tes och inte att kartlägga ett område i stort.

Jag skall alltså inte underkänna docent Lewin eller ens protestera om och när han blir professor. Men jag vill säga att man blir förskräckt över att de studerande i statskunskap skall få en litteratur, som opererar bort en väsentlig del av den politiska verkligheten.

Nästa fas, herr talman, känner jag mig oförhindrad att uttala mig om. Det är då lätt för mig att återknyta till det ämne som jag hade tänkt tala om här i dag, nämligen konsumentpolitiken. Om jag såsom valarbetare stöter på en skrift, om vilken regeringspartiets företrädare gång på gång säger att den bevisar att borgarna är reaktionära och att författaren har fått ett så fint betyg

Statsverkspropositionen m. m.

att det inte är någon idé att försöka bestrida vad han säger, då är det fråga om falsk varubeteckning. Då är skriften inte vetenskap utan en valpamflett, låt vara litet väl tjock. Och som valpamflett må den väl betraktas och behandlas, så länge den fullgör en sådan funktion.

Herr talman! Därmed anser jag mig kunna avsluta mitt anförande och har bara att säga: Bevara Vindelälven!

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. propositioner till statsutskottet, varjämte de i nedan angivna delar remitterades till följande utskott, nämligen

propositionen nr 1, i vad den avsåge grunderna för bidrag till politiska partier, till konstitutionsutskottet, i vad den anginge det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1970 skulle utgå, till bevillningsutskottet, i vad den berörde utgifterna för riksdagen och dess verk m. m., till bankoutskottet, i vad den gällde riktlinjer för en reform av inskrivningsväsendet, till lagutskott, samt i vad propositionen avsåge jordbruksärenden, till jordbruksutskottet; ävensom

propositionen nr 2, såvitt den anginge jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren avgivna yttrandena.

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 269, av herr *Bohman m. fl.*, om åtgärder för att fördjupa och stärka det svenska folkstyret;

nr 270, av herr *Gustavsson, Bengt*, och herr *Larfors*, om införande av ett system med ersättare för riksdagsledamot;

nr 271, av herr *Eriksson, Olle*, och

fröken *Pehrsson*, om åtgärder för att tillse att valsedlar finns tillgängliga i vallokal;

nr 272, av herr *Bohman m. fl.*, angående u-hjälpen;

nr 273, av herr *Annerås m. fl.*, om statsbidrag till utbildning av livräddningspersonal;

nr 274, av herr *Bengtson m. fl.*, om decentralisering av den högre utbildningen;

nr 275, av herr *Bohman m. fl.*, om en översyn av forskningens och forskningsplaneringens organisation, m. m.;

nr 276, av herrar *Ernulf* och *Richardson*, angående rättsundervisningen i grundskolan;

nr 277, av herr *Helén*, om parlamentarisk sammansättning av 1968 års utbildningsutredning;

nr 278, av herr *Lidgard m. fl.*, angående det obligatoriska medlemskapet i studentkår;

nr 279, av fröken *Stenberg*, om tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarne;

nr 280, av fröken *Stenberg* och herr *Lidgard*, om ett samarbetsorgan för europeisk forskning;

nr 281, av herr *Wirtén m. fl.*, om undervisning för läkare i medicinsk etik och särskild patientvård;

nr 282, av herr *Wirtén m. fl.*, angående skoldemokrati;

nr 283, av herr *Wirtén m. fl.*, angående universitetsdemokrati;

nr 284, av herr *Wirtén m. fl.*, om program för en utbyggnad av åldringsforskningen;

nr 285, av herr *Bohman m. fl.*, angående arbetsmarknadsmyndigheternas organisation och verksamhet;

nr 286, av herr *Ernulf* och fru *Segerstedt Wiberg*, om statsbidrag för stöd åt terapeutisk verksamhet inom skyddskonsulentdistriktet i Göteborg och Borås;

nr 287, av herrar *Helén* och *Bengtson*, om vidgning av ramarna för lokalisering bidrag och lokaliseringslån;

nr 288, av herr *Högström m. fl.*, om översyn av reglerna för kommunalt bostadstillägg till folkpension;

nr 289, av herr *Kaijser*, om slopande av inkomstprövningen beträffande änkepension inom folkpensioneringen;

nr 290, av fru *Landberg m. fl.*, angående driftbidraget till barnstugor;

nr 291, av herr *Richardson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till politiska partier;

nr 292, av herr *Schött*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Hälsovårdsupplysning;

nr 293, av herr *Werner*, om höjning av arkivarbetarnas löner;

nr 294, av herr *Kristiansson, Svante*, och herr *Mårtensson*, om samordning av den kollektiva trafiken med skolbarnstransporter, m. m.;

nr 295, av herr *Peterson, Eric*, och herr *Kristiansson, Axel*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Ersättning till trafikföretag för drift av icke lönsamma busslinjer;

nr 296, av herr *Schött m. fl.* i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Allmänna sjövägar;

nr 297, av herr *Sveningsson m. fl.*, angående fördelningen av väganslagen;

nr 298, av herr *Bohman m. fl.*, om åtgärder för att stimulera turismen i Sverige;

nr 299, av herr *Brundin m. fl.*, om avslag på Kungl. Maj:ts framställning om anslag till nybyggnad av tvätterier i Östergötland;

nr 300, av herrarna *Lindblad* och *Ska-gerlund*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till Centralförbundet för nykterhetsundervisning, m. m.;

nr 301, av fru *Lundblad, Grethe*, om specificering av kravet i verksstadgan på chefen som personalledare;

nr 302, av fröken *Mattson m. fl.*, om bidrag till Kvinnohistoriskt Arkiv i Göteborg;

nr 303, av fröken *Stenberg* och herr *Schött*, om en generalplan för utveckling av det svenska turistlivet;

nr 304, av herr *Sveningsson m. fl.*, om skärpt bevakning mot narkotikasmuggling;

nr 305, av fröken *Stenberg*, om inrättande av kommunal kulturnämnd;

nr 306, av herr *Berglund*, om rätt för idrottens organisationer till resultatutjämning vid beskattningen;

nr 307, av herr *Bohman m. fl.*, om skattefri avsättning till utbildnings- och omställningsfond;

nr 308, av herr *Brundin m. fl.*, om avveckling av dubbelbeskattningen av svenska aktiebolag och ekonomiska föreningar;

nr 309, av herr *Eskilsson m. fl.*, om befrielse från fordonsskatt för vissa traktorer;

nr 310, av herr *Nilsson, Yngve, m. fl.*, om ändrade bestämmelser för taxering av jordbruksfastighet;

nr 311, av herr *Olsson, Johan, m. fl.*, angående investeringskonto vid beskattningen;

nr 312, av herr *Eriksson, Olle*, och herr *Olsson, Johan*, om ökad statlig upphandling från mindre och medelstora företag;

nr 313, av herr *Olsson, Johan, m. fl.*, angående den regionalpolitiska målsättningen;

nr 314, av herr *Werner*, om en ny regionalpolitik;

nr 315, av herr *Schött m. fl.*, om åtgärder för att bekämpa brottsligheten;

nr 316, av fröken *Stenberg m. fl.*, om viss översyn av medborgarskapslagstiftningen;

nr 317, av herr *Tistad*, om överförande från läkare till sjuksköterska av blodprovstagning vid rattfylleri;

nr 318, av herr *Wikström m. fl.*, angående behörigheten att förrätta kyrklig vigsel;

nr 319, av herr *Helén m. fl.*, angående pensionsåldern;

nr 320, av herr *Kristiansson, Svante*, och herr *Wååg*, om säkerhetsföreskrifter för transport av hälso- och miljöfarliga vätskor, m. m.;

nr 321, av fru *Landberg* och fru *Lundblad, Grethe*, om rätt till sjukpenning vid vård av sjukt barn;

nr 322, av herr *Werner*, om slopande av förbudet att inställa arbete under avtalstid;

nr 323, av herr *Björk* och fröken *Mattson*, om skydd för begreppet rätts hjälp;

nr 324, av herr *Svenungsson* och fru *Florén-Winther*, angående belysningsutrustningen på motorfordon;

nr 325, av herrar *Tistad* och *Ernulf*, om rätt för tullen att utfärda provisoriskt körförbud för inkommande fordon;

nr 326, av herrar *Brundin* och *Hübienne*, om kommunala planer för landskapsvård, m. m.; samt

nr 327, av herr *Bohman m. fl.*, om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.25.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert